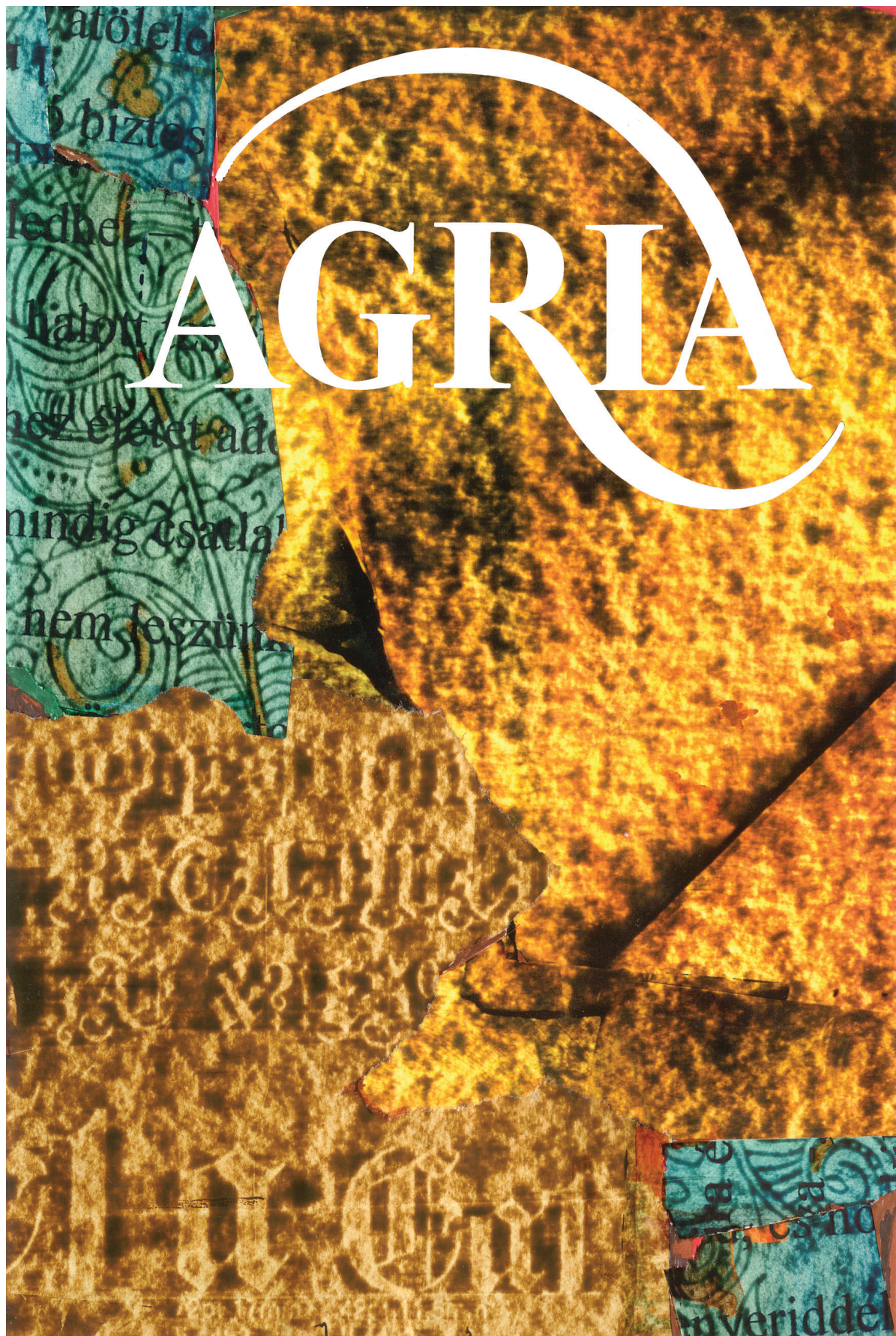

AGRIA

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.
Előfizethető: info@brody.iif.hu
Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

ARTériák

<i>Serfőző Simon</i>	
Nem ilyenek voltunk	11
Napestig – <i>Bertha Zoltánnak</i>	11
Azt látjuk	12
Az égre feljönnek	13
<i>Tamás Tímea</i>	
Pietà	14
Állva	14
<i>Fecske Csaba</i>	
Egy	15
Nem látja	15
<i>Anga Mária</i>	
Kelj fel, édesanyám	16
Újraszámolom	17
Manapság...	18
<i>Antal Attila</i>	
Köves föld	19
A trubadúr télen	19
Újhely, Patak, Nyíregyháza	19
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Isten kertje	20
Te ismered	20
A csillagok	21
Adj	21
<i>Oláh András</i>	
különbéke – <i>F. I.-nek Nagyenyedre</i>	22
fegyvertelenül	23
álmatlan éjszakák	24
<i>Baka Györgyi</i>	
Lélegzet-zene	25
Bujkáló madár	25
Szomjazó csillagmezők	26
Ölelj vissza	26
<i>Fazekas József</i>	
Montázs (<i>körgondolat</i>)	27
Lovak	28
Csermely arcán	28
A szó	29
<i>Konczek József</i>	
Beszéd az aranynaphoz	30
<i>Finta Éva</i>	
Folytatás (<i>József Attila Hazám című verséhez</i>)	31
Belső monológ (<i>Ili homloka mögé</i>)	31
Anyámat temetik	32
<i>Erdei-Szabó István</i>	
Átváltozások	33
Partra vetett reménytelenség	33
Tudósítás az Időből	33
Fénykigyó	33

<i>Iancu Laura</i>	
Amikor innen nézlek	34
Amikor együtt féltünk	34
Amikor bal kézzel	34
<i>Bozók Ferenc</i>	
Ihlet-sonett	35
Ihlet nélküli sonett	35
Szonett a jambusokról	36
Szonett a részegesek Jézusáról	36
<i>Csontos Márta</i>	
Lédával a fehér csöndben (<i>Ady Endre soraira</i>)	37
Lucian Blaga árnyékban marad	37
<i>Lipcsei Márta</i>	
A szó (1–7.) – <i>Ködöböcz Gábornak</i>	38
Modern mese	39
<i>Suhai Pál</i>	
Karácsonyok szegényei – <i>Ködöböcz Gábornak</i>	40
<i>Köves József</i>	
Zsebre tett kézzel	41
Ősz a Vizafogón	42
ArtMűhely	
<i>Gál Sándor</i>	
A lassulás mibenléte (<i>Folytatás</i>)	43
ARTériák	
<i>Kaiser László</i>	
Életet okolva	62
Az én térfelem	62
Kincstár lettem	63
Nem költözöm, nem maradok	63
<i>Radnai István</i>	
Vakrozda a rügyeken	64
Holnap	64
Ablak	64
<i>Sipos Erzsébet</i>	
Egri képek (<i>Dobó István; Egri nők; Fazola Henrik; Lenkey János; Gárdonyi Géza</i>)	65
Szabadkéz	
<i>Sz. Tóth Gyula</i>	
Angyaltárs	66
ARTériák	
<i>Fellinger Károly</i>	
Csiffár	68
Gímes	68
Nagyhind	68
Nyitracsehi	68
Nyitragerecséren	69
Nyitrageszt	69
Vadvirágos	69
Verebélyi legény szól	69
Pográny	70

Zsére	70
Kiscétényi vadkörtefa	70
Nemespann	70
Béd	70
Barslédeci menyecskének	70
Andód	71
Bajta	71
Barsbaracska	72
Kurtaszoknya	72
Béla falván	72
Kisbény, Nagybény	72
Műhely	
<hr/>	
Bertha Zoltán	
„Harangok zúgnak bennem” – Csoóri Sándor emlékezete	73
Vitéz Ferenc	
Kányádi Weörest olvas (<i>Ködöböcz Gábornak, a Három Haikus epilógusaként</i>)	81
A Növekedés derüje (<i>Ködöböcz Gábornak – in memoriam Weöres Sándor</i>)	81
Bertha Zoltán festményeihez (<i>Ars poetica; Rendhagyó motívum; I. m. Kodály; Arany Közép; Madách</i>)	82
A Fiúnak – Bertha Zoltán irodalomtörténésznek ajánlva (<i>Virágevők; Adyra gondolva; Fehér háztetők</i>)	83
Képeslapok Kismarosra – Szokolczay Lajosnak (<i>Csillagképek; „Fénnyel, füttel” – Kiss Benedekre gondolva; Összetartozás; Rejtőzködés; Időlámpa; Sárkány szívébe</i>)	84
Kisebbségben (<i>Bertha Zoltán festményéhez – In memoriam Görömbei András</i>)	85
Turai Kamil	
Görgő kövek	86
Németh István Péter	
Virágnaptár A. D. 2020. (<i>Akác; Árvácska; Aszter - Csillagvirág; Hortenziák; Pünkösdi rózsza; Tűzliliom; Vadgesztenye</i>)	95
Bene Zoltán	
Ártatlan (<i>regényrészlet</i>)	97
Aknay Tibor	
Golgota	102
Itt vagyok	102
Nyírfatánc	102
Estefelé	102
Csak tudnám...	103
Megyek magam mögött	103
Akárha gyermek álma	103
Kéretlen őszi szél	104
Egyszer majd...	104
Minden olyan...	104
Műhely	
<hr/>	
Antal Attila	
A Kalász László-i líra hőse önmagáról	105
ARTériák	
<hr/>	
N. Fodor Iza	
Gömberdő	110
Labdázó	110
Kégl Ildikó	
Kontraszt	111
Zirig Árpád	
Távolba lendített...	115

<i>Balajthy Ferenc</i>	
Gyémántlakodalom	117
Isten hangja (<i>Babits Mihály megtalált verse</i>)	117
Műhely	
<i>Nagy Zita</i>	
„Három buszmegállónyi boldogság” Egerben. <i>Kégl Ildikó legújabb kötetének egri bemutatója</i>	118
ARTÉRIÁK	
<i>Dudás Sándor</i>	
Állunk a Tiszánál	122
Az állandóság lelke – <i>Szőnyi István emléke</i>	122
Sas vers	123
Grafit lovak	123
<i>Farkas Gábor</i>	
Mikor eszembe jutsz	124
suicidium	124
Háromlábú fák	124
<i>Veres Tamás</i>	
Eger járatain – Harmadik fejezet. <i>Katerina és Kokó</i>	125
<i>Szente B. Levente</i>	
Aranypánt, Isten homlokán	137
<i>Kovács Daniela</i>	
Nyakas hiszekegy	138
Ördögszekéren	138
Hiábavaló vezeklés	138
<i>Tönköl József</i>	
Csaknem mindig	139
Kövekké romlott ház	140
Dialógus	
„Verseikkel élő ember vagyok”	
Udvarhelyi András beszélgetése Dinnyés József daltulajdonossal	141
ARTÉRIÁK	
<i>Bobory Zoltán</i>	
Ne vigadjatok!	158
P. Maklári Éva verseit olvasom (<i>a Vajda János-díj mellé, a 75. jegyében</i>)	159
Fentről	160
A fa	160
<i>P. Maklári Éva</i>	
A Duna-parton	161
2019. október 25.	162
<i>Szíki Károly</i>	
A Motoros, a Kölyök és Bajusz. Mikor a Corvin köz már a hátuk mögött volt	163
<i>Szűk Balázs</i>	
Valaha vétlen	167
<i>Török Nándor</i>	
A XXI. század költői	168
Kiskőrös felé	169

Műhely

Madarász Imre

A szabadság reménye. *Jelen és jövő Manzoni 1821 márciusa című ódájában* 170

ARTériák

Hadnagy József

Történelmi csoda 174

Albert-Lőrincz Márton

(Folytonosság) 176

Demeter József

Ecetfahűség 177

Édeske 177

Züm-zümm 178

Túl 178

Kis Pál István

Fújjatok csak 179

Vagyok, ha vagyok 179

Titkok, lelkek, fények (*S. Faragó Gyöngyi fotóművészek*) 180

Műhely

Lisztóczy László

Petőfi és a Va(c)hot(t) fivérek 181

ARTériák

Mihályi Molnár László

Napszentület II. 191

Olasz Valéria

A vers küldetése 192

Remény az embertelenségben 192

Önarckép 193

Kulcs a postaládában 193

Káliz Sajtos József

Emlékezz! 194

Te segítsél engem... 194

Emlékek útján 194

Szétváló utak 194

Monológ-töredék 194

Kötéltáncos 195

Halk megjegyzés 195

Bakacsi Ernő

Ádám miért harapott az almába? 196

Csák Gyöngyi

Világ 199

Intelmek 199

Mesefáim 199

Gyökereim nélkül 199

Halottaim 200

Baán Tibor

Titok 201

A hely 201

Laudatio	
<hr/>	
<i>Szokolczay Lajos</i>	
Vulkánok tüzeivel bélyegezve. <i>Bari Károly Magyar Örökség Díjára</i>	202
ARTériák	
<hr/>	
<i>Füleki Gábor</i>	
Felfelé	204
Áttűnés	204
Laudatio	
<hr/>	
<i>Molnár Pál</i>	
Bedő Zoltáné az Európa-érem 2019-ben	205
ARTériák	
<hr/>	
<i>Pődör György</i>	
Fehér szakadék	208
Az új év köszöntése	208
Navratna	208
<i>Pozsgai Györgyi</i>	
Télbe hanyatló	209
Havas reggelen	209
Tiszta tél	209
Búcsú fiamtól	210
Az év fordulóján	210
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Bakos István</i>	
Búcsú a Magyar Élettől – búcsúzás Csapó Endrétől	211
ARTériák	
<hr/>	
<i>Bencze Mihály</i>	
Az utolsó szobor (<i>Szervátiusz Jenő és Tibor emlékére</i>)	213
Anyám	214
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Kovács Daniela</i>	
In memoriam Nagy L. Éva	215
<i>Nagy L. Éva</i>	
Majd ott leszek	216
ARTériák	
<hr/>	
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Órizlek – <i>Nagy L. Éva emlékének</i>	217
Hóvirággal dúdoló	217
Emléknymokon járok – <i>Cseh Károly halálának 7. évfordulójára</i>	207
In memoriam	
<hr/>	
<i>Szakonyi Károly</i>	
A kézirat itt megszakadt... <i>Tóth-Máthé Miklós (1936–2019)</i>	219

ARTériák

Csáky Anna

A vers	221
Madárszárnyon	221
Hazám, otthonom	222
Patak	222

Gulyás Imre

Két elégia – <i>Fiannak</i> (El-elmaradva; Nem ünnepély)	223
--	-----

Agria Exkluzív

Sziki Károly

Tíz éve halt meg Szörényi Éva – <i>Los Angeles-i beszélgetés Örményi Istvánnal, a színésznő fiával</i>	224
--	-----

ARTériák

Bíró József

William Butler Yeats... – , hogy	230
John Cage... – , hogy	230
Bertolt Brecht ... – , hogy	230
William S. Burroughs ... – , hogy	230
Jackson Pollock ... – , hogy	231
Philippe Soupault ... – , hogy	231
Antonin Artaud ... – , hogy	231
Yves Klein ... – , hogy	231
James Joyce ... – , hogy	232
Pablo Picasso ... – , hogy	232
Antoine de Saint-Exupéry ... – , hogy	232
Francis Picabia ... – , hogy	232

László Zsolt

A hentesnél	233
-------------	-----

Saitos Lajos

Teremtmény és tanítvány (<i>Paál Lajos sírfájára!</i>)	234
Tanmese	234
Nincs felelet	234
Súgj még...!	234

Laudatio

Jámbor Ildikó

Ez az a ház... <i>A kultúra hajlékát felújítva adták át az egrieknek</i>	235
--	-----

ARTériák

Zsákai Csilla

Hosiana	237
Falak	237
Képek a falon	237

M. Fehérvári Judit

Elégia (<i>Expresszió Szabó Magda azonos című versére</i>)	238
--	-----

Mészáros József

Régi történet	241
---------------	-----

Vanyó Zsuzsanna

Az Érkezőhöz	244
Advent	244

<i>Szekeres Mária</i>		
A porszem tanítása		245
Minden kegyelem		245
Szabadkéz		
<hr/>		
<i>H. Barbócz Ildikó</i>		
Fedezzük fel Portugáliát! I.		246
ARTériák		
<hr/>		
<i>Szepesi Zsuzsanna</i>		
Egy magányos mandulafa		253
Ha korai ...		253
Mobilszerelem		254
Virtuális a jövő ...		254
Vetítő		
<hr/>		
<i>Szűk Balázs</i>		
M. Tóth Éva „jelenései”		255
ARTériák		
<hr/>		
<i>Bagi István</i>		
Húsunkban kész a válasz		257
Pohár voltam		257
Könyvjelző		
<hr/>		
<i>Szokolczay Lajos</i>		
Novotny Tihamér: KOR–SZAK–OK, Eöry Emil 80		258
<i>Bartók István</i>		
Pintér Márta Zsuzsanna: A történelmi dráma alakzatai a 16–18. századi magyar irodalomban		261
<i>Oláh András</i>		
Sz. Tóth Gyula: Tanári notesz 13. – Fénylesen		265
<i>Ködöböcz Gábor</i>		
Bozók Ferenc: Magyar költők Jézusa		268
<i>Sebők Melinda</i>		
Bobory Zoltán: Ima-Vers-Könyv		270
ARTériák		
<hr/>		
<i>Uffon Patrik</i>		
in memoriam p. i.		273
Könyvjelző		
<hr/>		
<i>Zsidó Ferenc</i>		
Márkus Béla: Gál Sándor; Elek Tibor: Grendel Lajos		275
<i>Szepes Erika</i>		
Ádám Tamás: Szomjas víztorony		275
<i>Ványai Fehér József</i>		
Hartay Csaba: Nem boci!		280
<i>Rump Tímea</i>		
Kötéltánc – novelláskötet (szerkesztette: Bobory Zoltán)		284
ARTériák		
<hr/>		
<i>Aknay Tibor</i>		
Noé új éneke		288

Serfőző Simon

Nem ilyenek voltunk

Miféle szándékok rontása rajtunk,
 hogy a földet nézzük,
 sose a magasságot?
 Amit hányszor bejártunk valamikor,
 a Napot közlőlől láttuk,
 mintha ama csipkebokrot
 láttuk volna lángolni
 valamelyik gátoldalon.

Mi nem ilyenek voltunk,
 nem ilyen összecsuklott szárnyúak.
 Nem ilyen lehajtott napraforgó-fejúek,
 nem ilyenek.

Nem ilyen huzatos mellkasúak,
 kihalt vulkánok ürességével bennünk.
 Nem ilyen otthonbátrak, szélkakas-kiállásúak.
 Nem ilyenek voltunk.

Akik miféle égdörgésre serkennénk föl:
 megvadult haragjára Istennek?
 Magunkra mi döbbsentene,
 hogy mint rég, rengne a szív,
 tüdónkkal égtájnyi levegő lélegzene,
 az égen izzana az arcunk?

Napestig

Bertha Zoltánnak

Amiben hinni
 szerettem volna:
 jönnek az országzászlós
 győzelmek,
 lemondhattam róla.
 Lemondhattak a földek is,
 hogy megpihenni
 dombjaira kifeküdhetnek.
 A görnyedésből kiegyenesedhet
 Isten hajlott gerince is:
 a szemközti hegyek.

Nem jöttek a csodák.
 Csak az eresztékek reccsentek meg,
 s a régi gerendák.
 Fogták egymást
 az erős ácsolatok.
 Szorításukat a satuk sem
 engedték ki szájukból.

A szélkerekek
 hiába fordultak másfele,
 napestig lapátolhatják
 azóta is a levegő-eket.
 A fuvallatot
 legyezgethetik a fák.
 Ázhat a cseperésző
 eső is,
 latyakjába belesüppedhet
 nyakig a sár.

Azt látjuk

Sehol egy fa,
amelyik a többi közül
kimagaslana.
Csak az alacsonyosság mindenütt,
s a laposság
ameddig a szem ellát.

Hegyei elhagyják a környéket is,
akárcsak a völgyei.
Vonulnak a lejtők, meredek:
elcsábultjai a jóléti világnak,
integetnek utánuk a szelek.

Kongnak az üres tájak:
szálláshelyei vidékeinknek.
A félbe-szerbe hagyott tettek,
mint eltört szerszámnyelek
hevernek eldobálva,
a tapasztalat, tudás elárvulva.
Az erő másokon segít,
pedig mi lennénk rászorulva.

Por az úton,
csak a hiány marad nyomukban,
azt látjuk szállni utánuk
a szélbe felkavarodva.

Kiáltó üresség
(2017, bronz 43×9,5×6,5 cm)

Az égre feljönnek

Észreveszem,
valakik figyelnek az időből.
Mintha szólnának is hozzám,
de nagyon messziről.

Kik lehetnek ők?
Kiknek szemét látom
világítani idáig,
pásztázni, mint véres lámpafényt
át éjszakán, égtájakon?

A Hold mögé is,
ha ott járok,
utánam sugárzik tekintetük.
Bensőmbé benéznek,
mintha én néznék be füstös konyhájába
egy halál közeli tanyának.

Kihallgatják szívverésem.
Szavaim is,
ha szólok,
az nem szélnek való ocsú-e?

Számonkérnek,
akik ki tudja, kik lehetnek,
milyen régvolt ősök, ükök,
akik éjszakáimban
csillagokkal az égre feljönnek,
szelekkel kiáltanak:
követelik az arcukat rajtam,
kezemből kézfogásukat,
amit átadva az utánuk jövőknek,
én megőriztem-e?

Számonkérnek példájukat,
azon éltem-e?
Hűségüket,
megtartottam-e?

Összezsugorodva rögökben,
csontjukra maradvá,
magukat féltik bennem,
életüket, hiszen már csak
énbennem élhetnek,
hazamehessenek velem,
legalább a kicsavarodott kerítéshez,
érezzenek általam,
hallhassák, amit én hallok,
ahogy a végtelenbe zörgő utakat
megállíthatatlan kerekek tapossák,
s a fákon örök szél lobog.

Tamás Tímea

Pietà

Uram,
amikor körém térdelnek a templomban a szentek,
zsolozsmát susognak, s halkan énekelnek,
s a pénz sötéten csillan a persely fenekén,
akkor érij hozzá úgy, hogy hozzád érjek én,
s ha nem volnál, ha Velencében vagy Firenzában
egy torzón csillanó napsugárban vagy egy Pietában
időznél, Uram, ne feledd, hogy minket
idezártál, s vezekelni bűneinket
nem tudjuk immáron a múltó időben,
s bent a székesegyházban vagy kint a temetőben
együtt is nagyon magunkra vagyunk,
elveszünk, ha szólunk, el, ha hallgatunk.
Uram, tudjuk, csúf helye ez az időnek,
de lelke van itt is a kifaragott kőnek,
ezért, Uram, ha ott vagy elrejtőzve a Pietában,
kegytartók mélyén vagy barátcsuhában,
gyere, nyiss ajtót, s engedj szabadon minket:
segíts elválasztani bőrünkötől bűneinket.

Állva

Jegyet vettél az elmúlásra
A tegnapi a mára
Állsz a végtelen peronon
Ahová befut a végtelenbe
tartó s
Megáll?
Felszállhatsz?
Jó helyen állsz?
Vagy Farkaslakán nem áll meg
a gyors?

Hisz sínek sincsenek
Csak peron.
Csak sár és gólyalábak
Melyekre néha felállhatsz
És azt képzeled – más vagy

Pedig zsebedben ott a jegy
Tudod vagy nem az egyre megy
Állhatsz a peronon várva
Hogy a végtelenbe menet
Valaki egyszer visszainteget.

Fecske Csaba

Egy

mint nyirkos krumpliveremmel a sötét
olyan szétválaszthatatlanul egy vagy velem
kitöltesz egészen otthonod vagyok
hely meglenni hol

nő múlik nő után
és lesz mindahányból egy
végtére minden egyre megy
tavasz nyár
élet és halál
egy van csak egy

a szerelem mindig továbbáll
két szomorú ember marad utána
két egymást vádoló nyomorult

a szerelem örök csak másik testbe költözik
többet ígérő eleven húsba

a legtöbb ami lehet az egy

egy
egyetlen egy nő több mint a
világ összes nője
ha ő nincs senki sincs

Nem látja

Isten keze van abban
másképpen csoda ahogy
az árnyék lecsusszan
a lány pihés bőrén
a csont mint izzószál vakít
a bőr alatt már tudom
egyetlen sebben elfér életünk

egy harmatcsöppben a hajnal
minden ragyogása
fűszálban álmodozik az éjszaka
szavak koccannak egy kisgyerek
szívéhez aki férfiarc mögött vár
nagyon valamire magába néz
nem látja megvirradt-e már

Anga Mária

Kelj fel, édesanyám

Anyám! Magzatom vagy,
meggömbült testedet ölemben ringatom,
feszülő inaimhoz pányvázom fájdalmadat,
ringatlak Holdhoz, Naphoz fölmutatva arcodat.

Énekelek is neked, ahogyan
te énekeltél kislánykoromban.
Hangom leér a fák gyökeréig, a földbe,
mint nagy esők idején a víz, le a mélybe,
fekete sötétben fakaszt új hajtásokat,
onnan növény fát nevel neked az énekem,
minden ágán madárka van, nézd édesanyám!

Ringatlak Holdhoz, Naphoz fölmutatva arcodat,
ott kerekedik mind a kettő az égen,
megvilágítják betegágyadat.

Kelj fel, édesanyám! Tavasz van.
Ültetni kell a kertben,
a hétmérföldes mezők kivirultak.
Csak a te ágyadon, csak a te csontodon
havazik az idő.

Újraszámolom

Kökénybokor az este,
sűrű kékje betemet.

Esőt és szelet lélegzem,
tüdőmben folyók, parázsló sötétek
véremmel keverednek.
Örök mátkaság ez.

Újraszámolom halálom előtti időmet,
mikor még füvekkel és hegyekkel
táncoltam végig a tavaszt,
és várakozásaimba rejtettem a félelmet,
madarakat engedtem bordáim közé,
ott fészkeljenek égi meleget.

Mindent látni tudok, akár
ha megvakultam volna örökre.

Elrejttem kezem mozdulatát is,
ne lesse ki senki ölelésem,
egyedül lehessek az utolsó vesztőhelyen,
ahol kökénybokor lesz az este,
és sűrű kékje eltemet.

Credo I.
(1981, fa, 63×30×15 cm)

Manapság...

Manapság világtalanná válnak a látók is,
szembogaraik belevesznek a sötétbe,
nem szárnyal már az őszinte tekintet!
Gyehenna füstje lepi el a tájat!
Tapogatózunk, mintha a föld alatt járnánk,
lassan szárnyaink is elüszkösödnek.

Magunkra hagyottan, botladozunk,
emlékeink néha még kivirulnak,
koronásodnak föl az égre ragyogva,
de gyermekeink ezt már nem látják,
mert mi csak tapogatózunk, mintha a föld alatt járnánk,
mintha csak lefelé vezetnének az utak,
így szorongunk, egymás testéhez lapulva,
gyertek utánunk – mondjuk –, kövessetek,
menetelünk hétfőtől vasárnapig,
csak kibírjuk. Ezt a „kibírást” kell megtanítani
az utánunk jövőknek, a jövőnek?

Manapság világtalanná válnak a látók is!
Tapogatózunk, mintha a föld alatt járnánk,
lassan elveszítjük szárnyainkat.

*Antal Attila***Köves föld**

Köves föld küldi híreit
borai nehéz illatát
fenyőborostás vad hegyek
hangján szólongat régi sors

köd-ízzel kései szüret
pentaton szólama keres
templomi kopott kőküszöb
harangszón értem átüzen

bolygó-kövek a föld alatt
s a hunyt lator- s hős-csillagok
maguk közé áhítanak
csontjaim övék úgy hiszik

köves föld küldi híreit
vár rám a múltam szabta út
kövén ha rám esteledik
hogyan lássak szikrákat vetek

A trubadúr télen

Klastromba vert a szél
árnyak közt árny vagyok
lelkem beállt patak
roskaszta gond pizok

itt fogott a hideg
s itt tart a félelem:
szép szavad tavaszát
már el nem nyerhetem

kérlek hát míg szavam
torkomba nem szorul:
kedved vétkeimet
elnézön lépje túl

hadd higgyem: lepereg
rólam a rossz varázs
s beüzen cellámba
kéken az olvadás

Újhely, Patak, Nyíregyháza

Sátor aljától vitt az utam
Patak-széli porig sárig

takaróztam félelmek ellen
mesékkal imákkal állig

vén kövek hívtak iskolába
hol öltöztetett mosolyba

(szabálytól tantól hogy ne fázzak)
másod-anyám Téglás Olga

jutottam aztán követlen Nyír
egyházáig s észbe vettem:

végképp enyém a sorsom immár
és tágas az ég felettem

Sebestény-Jáger Orsolya

Isten kertje

Már ringatózik kint
e virággal hintett világ,
Fényből font a fű magának
torzonborz bóbítát.

Citromfű, menta álmait
sodorja szét a virradat,
s kiönti arany csuprait
az álmodó kőrisek alatt.

Szeretnék szállni fák fölött,
hogy magamhoz öleljem a fényt,
s nézzem a kertem odakint:
s láthassam benne Istenét.

Te ismered

Te ismered a szívem zugából
kiszűrődő aggodalmakat,
mikor csak a zárat látom, s feledem:
szavadtól hullik le a lakat.

Te ismered csönd szobámnak
didergőn kikúszó küszöbét,
s tudod: ha Veled lépnék át fölötte,
elmúlna bent a sötét.

Te ismered botló léptem nyomán
bennem hogyan térdepel a bánat,
mint hulló levelek siratják
a fölénk hajoló fákat.

Te ismered minden rezdülésemet,
Te tudod: egy sem volt hiába.
S én belesimulnék gyermek valómmal
jelenléted igazába.

A csillagok

Ha már e földi küldetés sem marasztal
égi kincseid elviszem magammal.

Amit adtál megszámlálhatatlan:
a szívnek látható. A szemnek láthatatlan.

S bár vissza nem térünk, kapudon átlépve,
tán visszatükröződünk csillagként az égre.

Adj

Adj magadból, mint elomló kenyér,
az éhező szíveknek falatnyit adj.
Mintha tudnád: a dallam ismeretlen,
de Te titkok ismerője vagy.

S mert kortyoltad ízeit a csöndnek
és megérintett egy másik világ,
percek messzi ösvényén haladtál,
mint szélfúttá útján a nyárfaág.

Oláh András

különbéke

F. I.-nek Nagyenyedre

a kijelentő mondatok ideje lejárt
a meg nem válaszolt kérdések kora következik
nyelvet ölt a bizalmatlanság
felesleges kockázat magadat kiadni
maradt egy kartondoboznyi megsárgult papír
s a nyelv amelyen álmodban beszélsz
a férfilét szintiszta önzés
de holnap is lélegezni kell
és emléket ölni csendben félszegen
megtanultál a kifosztásba beletörődni
maradtál megtört szemtanú
akit nemcsak az évek súlya húz
de a sebzett magot ha elveted
fájdalom nő... s kár titkolózni mert mi lehet
rosszabb a ki sem mondott lényegnél
a sok kimentett kérdés mellé
mézet csurgatsz a teába s már csak azt várod
mikor oltja ki az álmodot a reggel

fegyvertelenül

*„Ma azt gondoltam, kellene
fegyver nekünk is szelídeknek.”
(Ratkó József)*

utolér a ki tudja hányadik halál
megadón rád nyitja szemét a vak
ám együttérzést sehol sem talál
s verseidből is kihalnak a szavak

az élet goromba torlaszokat emel
a korszellem sötétje rád tapad
csak a kívülállás mérge felel
s marad a látszat a kényszerek alatt

nincs más dolgod mint benne elmerülni
élvezni a nyitott ajtók magányát
s a dezertáló emlékezet túri
hogy újra keresztet szüljenek a fák

*Létem keresztje
(2019 akril, vászon, 80x60 cm)*

álmatlan éjszakák

már akkor felcserélődtek szándékaink
mikor a kölcsönlakások neszével barátkozva
elméltünk a félbeszakított aktus gyávító
mellékhatásáról... kifordított tenyérrel jelezted
a magába szürkülő szív szabálytalan dobbanásait
magányunkat a csönd takarta be
s az üres lakás örömtelen homályában azóta
mintha már tényleg halottak lennénk

rosszul akartuk a jót
ha visszalophatnánk a büntelen tegnapokat
az ábrándok nyirkos párafelhői közé
ahol a foszló gyermeki képzelet
gyöngéden magához simít újra
mint a remegő síneket a vonatkerekek
akkor talán kitölthetnénk újra a hiátusokat

de nem akartál tovább lépni: itt maradtál
a sarkok penészfoltjai közt
gyanakvó voltál mindig és idegen
– semmit sem muszáj elfelejteni
bennünk mégis szürkület maradt
kopik a múlt... nincs már semmi elevenség
csak az elsoványodó emlékek kísértenek

Baka Györgyi

Lélegzet-zene

*Adamik Anna zongoraestje
a Leányfalusi Református Templomban*

A zene hangjainak lüktetése
a szív eszmélete, befelé ható
illatozás, angyalok szeráfi kékje,
lelkekben konduló harangszó

Telítődik az úr: a gyermekkor
örökkévalósága lengedez,
dallamok fájó dobogása
éleszti az emlékezetet

A megnevezés előtti
mélységekből fölszakadnak
vibrációk, rezgések,
a jelenlét teljes fehérsége

Szárnyakat nyitó látomások,
képek hullámozása bentről kifelé,
rejtőző fények, hulló árnyak
forgása, áthajlása ringat

Belső áramlások oldják a testi
gátakat, megindul a sejtek
áthangolódása, szétszikkázik
vérünkben a hajnalodás

Bujkáló madár

Tört utak bizonytalan
homályában, miként a
lombok szövetében
megbújó madár,
védelmedre várok.

Hiába kerültem rettentő
távol, hiába hittem,
hogy kívülállóként
nézhetek már vissza
gyermeki otthonomra.

Hozzám szegődik
szinte észrevétlen az ősök
szívéből feltörő,
rokonnak érzett rezdülés:
várnak vissza.

Éjhomály terül az üres
ágyra, asztalra, hangtalan
fohászokkal, régtől vágyva
röpülnék haza már
az ismeretlen kertbe.

Szomjazó csillagmezők

Tántoríthatatlan szabadság-szerelmes
voltál, maradtál, szívedbe visszaérezve
ámulat fog el, még mindig remeg
bennem a gyönyörűség, hogy íme
élek, belül veled, te elérhetetlen,
mégis elveszíthetetlen, távolról is
tartasz, talán egyszer majd eloldozol,
s a szomjazó csillagmezőkbe simítasz.

Ölelj vissza

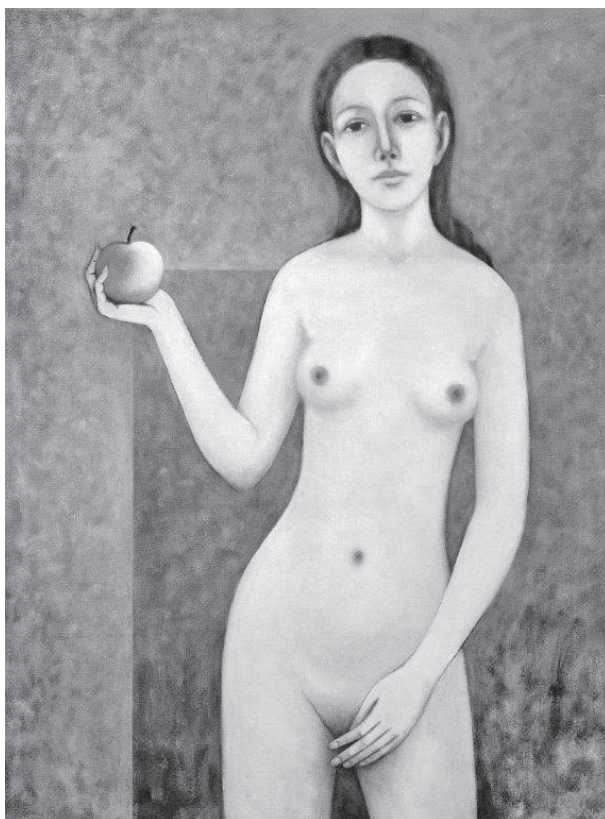
ölelj engem vissza
női létem eredetébe
bordáid közé

önmagam legmélyét
érintem benned
szerelmem

harapd keresztül
magad
húsomon

csak az maradjon
hibátlan
belőlem

ami szakadásunk
előtti testünkben
összeforrt

Éva
(2004, olaj, vászon, 80x60 cm)

Fazekas József

Montázs

(körgondolat)

Legyintést sem ér, csak
egy darab eldobott kenyér,

megbicsaklott tekintet
pásztáz sunyin a kocsiban,
ugyan milyenre füröszt,

persze, hogyne, majd egyszer,
természetesen nem probléma,
ez hogy kiment a fejemből, basszus,
majd visszahívlak,
eddig is próbálkoztam,
csak nem sikerült,

naponta ugyanaz:
szalad a busz, a vonat,
vibrál a metró fénye, belekáprázom,
tülekedés mindenütt,
miért vagyok én is ilyen,

beérek végre, késés nélkül,
a hihető füllentések, hazugságok
kártyáját elő sem kell vennem,
ma jó napom lesz talán,
kezdek természetes lenni,
előzékeny is,
csak nem vagyok beteg,

szalag, robot, rutin,
meló mind, nem fogy el,
élni kell, ha lehet, örömmel,

vége vége,
retúr üzemmódra váltok,
könnyebb lettem,
megkísért a kényelem mámore,
sziget-magány gátja véd,
nem forog tovább a kép,
bevacol mindenki egy szia után,
mi lesz a tévében,
mindegy, úgyis elalszom.

Lovak

Lovak,
csak futnak, mint a fény
bilincses felhők alól,
patáik alatt forr a hó,
sikong a gyepe a pusztá hátán,
futnak.

Lovak,
hírvivő szabad, szent állatok,
szépek, mint a legszebb képek,
iram, kitartás,
olykor maga a végzet,
futnak,
mint az élet.

Lovak,
a hám, a korbács halottjai,
minden kötés tagadói,
mámor a bajok ellen,
ördögi, örök szerelem.
Fussatok át minden
keserven.
Ragyogjátok körbe kedvem,
hogyan élhessem az életem.
Lovak, fussatok,
sörényetekbe képzelem
szívem s reményem.

Csermely arcán

Akik szeretnek, becsüld meg,
akik féltenek, becsüld meg,
akik értenek, becsüld meg:

mert szeretnek, szeresd vissza,
mert féltenek, féltsd vissza,
mert értenek, lelj közös szóra:

magadnak mondd, mint sem másnak,
akkor vélekedj, ha már próbáltad
saruját hordani más bajának:

arra vágyjál, hogy tenni tudj,
ajándék, képesség, élet-juss
s ez emel föl, bárhová juss.

Magamnak mondom tűnő órán,
már világlik, a holnap les rám,
ne legyek folt csermely arcán.

A SZÓ

A szó, az kincs,
csak akkor jó,
ha folyton-folyvást
mondható,
ha nincs bilincse,
sem lakatja,
az egész világ
szája mondja,
mondja hangosan,
mondja halkán,
ha kell titokban,
ha kell magasban,
repüljön át
a világ felett,
hallja a néma is,
hallja a süket.
A szó az kincs,
csak akkor jó,
ha életre kel
a haldokló
s lelket lehel
a világ arcába,
a megértett szó
az élet ára.

Koncsek József

Beszéd az aranynaphoz

Te aranynap, lucskos éjszakában,
fejem itt csüng egy nyers asztal fölött,
te látomás, mondd meg, hogyan találjak
a szépségedhez több erőt,
e füstködben, az el nem ernyedte
szándékok, gyilkoló vasak
merev fegyelmét visszanyeljem?
Pusztuljanak!

Csontvázam vesszőkosarából
puskacsövek tekintsenek
arcokba? Rég, mi vadcsalán volt
és vétektelen illegett,
fel tudna élni egy kisimult
feloldozó kígyóhalált?
A minden résen idetódult
nehéz ösztönt, a láb alá
taposott ritmust, képzetet,
a szenvedésnyi Himaláját
a kikínlódott élvezet
mennyekig nyúló életfáját,
és minden végig gondolt harcot
s a konok csöndet minden könyvem
mélyéből, hogy dühhel ajzott
s jaj, hideg szisztémákba tömjem...?

Rég, amikor betont kevertem,
nyeles lapáttal adogattam,
s láttam, idomokká meredten
él; és úr voltam az anyagban,
hittem, aranynap, csak rád nézni
kell, ki arcunkat hordozod,
mint időkezedet hordaéji
áldott, makogó magzatod,
hát ki éljen, ha én ne éljek,
már élhetek, már Szózatom
és Himnuszom van... tán nem érdek,
hogy ezt itt így kell mondanom?
Te aranynap az éjszakában
őrizz s ragyogd át a hegyet,
s létünk előtti fény varázsa
a mozdulásra kész kezét.

Finta Éva

Folytatás

(József Attila Hazám című verséhez)

Retteg a bunkótól a művelt
a gonosztól az angyali
fortélyos félelemben vermelt
amit ki kéne mondani.

Az érme megszülte a rendjelt
a titulus a hajdani
rangkórságot s ki azzal eltelt
csak ódát akar hallani.

Elmémbe aranytiszta fényvel
beköltözött az égi fényjel
most magam órára pergetem

disznók előtt ha gyöngy lehettem
angyalok s ördögök között
lelkem a fénybe költözött.

Belső monológ

(Ili homloka mögé)

Az éjszakában néma a sötét,
csak felszikkadó gondolataink
sercegnek olykor és pislognak is
vörös tűzzel, mint cigarettavég.

Minden tökéletesre tervezett,
de eltompult a kivitelező kéz,
a részletekről nem gondoskodott,
s idővel a tervrajz is elveszett.

Ez életünk sémája is lehetne,
vagy alkotónk csupaszra fosztott álma,
bezárva gondolat- vagy testkeretbe.

Hiszen mindig aláhull minden eszme.
És elsóványodik a megvalósult.
Halandó és tökéletlen eleste.

Anyámat temetik

Állok egy Tarkovszkij-filmben.
Anyámat temetik.
Az év utolsó napja.
A fagy felszívta szívünk
a jeges éterig.
Anyámat átadni. Nincsen
hasonló fájdalom.
A katolikus szertartás végtelen.
Dermedünk szélben, fagyon.
A tömeg távolba terjed.
Köd van és zúzmara.
A peremről mozdul egy furcsa
bruegheli figura.

Nyomorult, kabátja rongyos.
Senki sem ismeri.
Torz arcából jégmadárként
szállnak fel hangjai.
Szent énekek zúgnak fülünkbe.
Egymaga zengeti át
az alkonyi fagyos légen
Isten szent himnusát.
Szárnyal, gát nélkül verdes
hangja a hantokon.
A tisztaság riadalma
vitorlázik az égig –
csak ember, és nem rokon.

Idézet III.
(2015, olaj, vászon, 50×50 cm)

Erdei-Szabó István

Átváltozások

Zárom az ajtót.
Magamra kulcsolom magányom.
Lehúzott redőnyök mögött
haldokló álmokban élek,
szívem is, akár
egy ördöglakat
újabb s újabb titkokat rejt.
Felejtsetek már el,
naponta kitakart és
elvakart sebek.
Tél közelít,
berokkan a házam,
s majd romjai közt
kibújik három lilium:
Húsomból, véremből valók
Tékozló, buja illatuk
elfed, elrejt minden
gyámoltalan azonosítási
kísérletet,
amikor magamból végképp kifordulok.

Partra vetett reménytelenség

Mert nem öleltelek,
s már nem is foglak többé,
válok köztetek
örök száműzötté.
Idegem pattanó húrjaként
pendülök egyre másra,
s folytatódik tovább
megtöretésem éjszakája.

Tudósítás az Időből

Élni kellett volna
élni béke- és áramszünetben
a villámsújtotta csöndben
távoltartásban
távolodóban az egyre
vékonyabb álomfelhőkben
a panelcserép közötti
hiátusban elveszett
és hanyagolt idézőjelekben
apoztrófokban és
allegóriákban
élni kellett volna élni
a jövő múltban
és a megfoghatatlan mában
élni kellett volna
minden örületben
a fák lefosztott kéregzugában
az elmaradhatatlan fényekben
és az elkurvult csodákban
égni élni kellett volna
s maradtunk tetszhalálban.

Fénykígyó

Áthámozza magát
az üvegszálak között
a fény
csúszik-mászik
vége nincs kígyó
ronda élőlény
Fázik bennem a csoda
már nem magyarázom
kifosztva agyam
minden zuga
hiába zúgolódom
üt az idő arcon-szíven
maradok mindegyre magamra.

*Iancu Laura***Amikor innen nézlek**

a bordám is fáj
a távolságtól
ellátni 2030-ig
ha térden kérem sem lesz enyém
amivel Isten
csak próbálkozik
mi minden történik
mennyi csók szentségteleníti
sziklaajkad csavargó szemeid
hogy fúj a szél is szüntelen
rángatja minden csontom
öt szótagot verő szívem

Amikor bal kézzel

azt írom fekete
a hétfőre gondolok
aztán a keddre és így tovább
a férfi aki velem
szembe utazik
tenyerét nézi mintha arcot
keresne
csendélet szemével
kamaszosan hunyorít
ma is úgy járom
Budapest utcáit
mintha 15.59 volna
és az öröklét percpillanata

Amikor együtt féltünk

a kezemet szeretted nézni
ahogyan egyiket a másikkal eltakarom
úton volt már a május
cseresznyevirágaival
elkezdődött a világ
Ádámmal Évával
Édenből felszálló kőmadarakkal
nevem nem volt
arcom is pillantásodban...

Bozók Ferenc

Ihlet-szonett

Naponta mártsd a tóba horgodat,
s a tó vizére gondosan figyelj,
de horgod olykor húzd ki és pihenj,
mert néha kell a csend, s a gondolat.

Az ihlet is, lehet, hogy épp ilyen:
vagy úgy jön el, miként horogra hal,
vagy horgod sincsen és eléd inal,
vagy elkerül, s iszapba búj, pihen.

De mégis kell a munka, s készület,
s a „tó-nézés”, mi látszólag szünet,
tehát a part, a csend, na és a tett.

Az ihlet oly sebes, miként a hal,
ha nem figyelsz reá, tovább inal.
A fenti példa jól mutatja ezt.

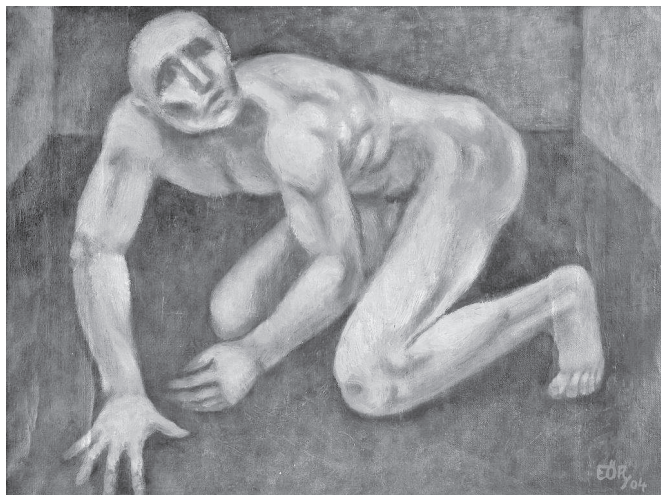
Ihlet nélküli szonett

Lehetne verset írni akkor is,
ha múzsa és ha ihlet elkerül,
ha köznapi, s üres vagy legbelül.
Lehet szonettet írni dafke is.

A metrumok recsegve járnak itt,
mint hómezőn fegyelmezett bakák,
szonett-bakancsba zárt fagyos bokák.
A líra szélbe, hóba, jégbe vitt.

Csodálni kell a szorgos iparost
ki dolgozik, bár nincs ihlete most.
A munkakedv kerül ma: bánom én?

Ha messze már a bánat és öröm,
üres hasamba öntve rossz söröm,
az ihletet cigizve várom én.

Kiszolgáltatott
(2004, olaj, vászon, 30×40 cm)

Szonett a jambusokról

A jambusok ropogva lépnek itt
fehér papíron: ruszki hómezőn.
Vonszolatok, ha fogyni kezd erőm,
ha már a szív a hóra, jégre vitt.

„Tarkólövés: így végzed hát te is?”

A test, s a szív ha nem megy már odább,
cipeljetek, ha nem bírom tovább
a szív ha fagyhalálba dermed is.

Kísérje verseink ezer legény,
legyen kemény vagy lágy a költemény:
nehéz himnusz vagy könnyű sanzonett,

ti jambusok, fegyelmezett bakák,
ütemre mozduló szerény bokák
bakancsba ránt e szürke, bús szonett.

Szonett a részegesek Jézusáról

Itt az oltár: italos pult,
örökmécs: a kocsmá-tévé.
Nem véd parlament, se tébé.
Nem tart jelen és nem köt múlt.

Jézus-arc, aszkéta-forma
lép be: latrait keresve.
Fény, ha jön nagypéntek este.
Szentjánosbogár a kocsmá.

Poharam rátok emelem.
Mebékülni gyertek velem.
És nem látsz köztük szomorút.

Halni hívja sok rótt fiát:
Gyűrt fejek fölött glóriák,
muslicákból font koszorúk.

Merengőn
(2008, olaj, vászon, 50×50 cm)

Csontos Márta

Lédával a fehér csöndben

Ady Endre soraira

Megöl a csönd, ez a fehér lepel:

Mellettem fekszel, mégis
oly nagy a távolság.

Árnyék-falakra írod a könyörület
szavait, megsebez dalod,
megöl a hallgatás.

Karollak, vonlak, mégsem érlek el,
ebben az átkozott térben nincs remény,
sötétülnek a jelek
az Ég szennyes mennyezetén.

Ne mondd, hogy a türelem ujja
kivirágzik itt, a Pece-parton –
míg hittem neked,
méregbe mártottad a levegőt.

Megállt az élet, nincs több sora,
bezárt a pánik önmagam csapdájába.

Mi lesz, ha az eső nem mossa
fehérre az ecsetteddel átmázolt eget,
ha fonákjukra fordulnak a fákon
a sugárba nyújtózkodó levelek?
Jaj, mindjárt, minden, minden elveszett.

Neved lassan szétfolyik
a közöny szürke lapján.

Kijelölted helyed az ürességben.

Lucian Blaga árnyékban marad

Minden amit látsz, Isten árnyéka csak,
s ha szemedben őszi virág bomlik,
torlódnak a színek a világ tetején;
a lila fekete szelekkel suhan
a csöndbe menekült csillagkert peremén;
s Te, mint a stációk harcosa, látod,
mily súlyos az érintés helye,
látod, hogy szakad fel az éj hűvösében
a Nagyterem ajtaja, s az eget megrázó
suhogásban egyre jobban látszik a
sziluett – *Isten árnyéka erősebb a
fényben* – felhasadnak a vihar-sebes
kövek, megremegnek a domboldalak,
s akkor, a Nagy Egyedülétbe beleolvad
az ostyából kiszakadó csoda.

Lipcsei Márta

A SZÓ

Ködöböcz Gábornak

„A szó: lepke a kalap alatt”

1

Holnap mi fáj
a visszanyelt szó segít
míg a szív elcsendesedik

Fehér foltok
után majd hó esik
míg a szív elcsendesedik

Meggörbült futás
égi sár öltözködik a délután
még villan a fény
remeg érez
de közeleg már a halál

2

A szavakat felfűzni
logika útján a vágó megáll
gondolatok szabad asszociációja kiabál
az ember önmagát hogy érezze
felébred szavak emlékezete

3

Lehet betegségek csírái a szavak
érzékenyek a test a lélek
minden röpke zajára
s szétpukkannak buborékok bajára

4

Csöndben várakozó szavak
gomolyognak levegő után kapkodva
hogy jelentésükkel azonosuljanak

5

Mégis hívjuk a szavakat
mert szomjazunk hogy a
tárgyak dolgok lelkét felfedezzük
s beszéddel megtörjük a
fájdalmas hallgatást

6

Így tanuljuk meg a semmit
a nyelvbe gombolyítani
míg a fantázia vágója
fel nem őrli a szavakat
s az örlemény lassan
keresztül hull az
emlékezet szitáján

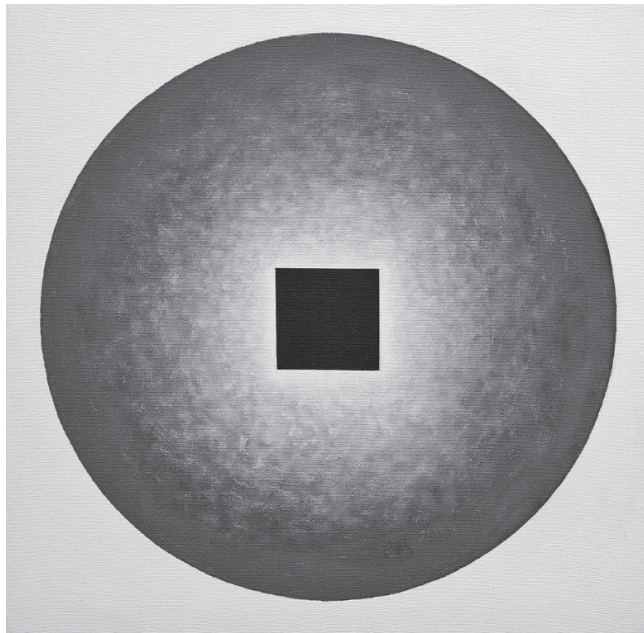
7

Összeollózzuk az élet vázlatos képeit
a tiszteletkör lehet kitágul
lehet összehúzódik
következnek a tények
melyek ezt erősítik
portrék rajzolódnak
zsinórra fűzzük őket
pillanatfelvételek jelentkeznek
viccesen szomorkás
lemondóan diadalmas
önarckép mosolyog
a látott remény
a magányos szökellő
önvédelmi sejteknek
finoman szövődő gubóját
véli felfedezni

Modern mese

*„mert mi is történnék a Léttel ha elérkezik az Elképzelhetetlen,...”
(Határ Győző)*

Latolgom hadarászom
a Lét-egészet ízekre vágom
Ponttá sűrűsödik ami
egyberobban
a Fekete-lyukak halmaza
kipottyan
a Múlás-terén az Idő is
zárva van
a beugrott Semmi néha
szétpukkan
zsákom tele Nincstelenséggel
s az Egészet a cica viszi el.

*Univerzum
(2015, akril, vászon, 50×50 cm)*

Suhai Pál

Karácsonyok szegényei

Ködöböcz Gábornak

Tél zúzmarája
ráfagy a tájra
kezünkre fagy rá
szívünkre fagy rá
ezüstpapírba
bebugyolálja
dércsipke-függönyt
aggat a fákra
lenget a szél fönt
lent havakat dönt
hóban a vézna
barackfa törzse
mintha kidöntve
s akár egy pózna
kidugva fázva
meredne görcsbe
az ürbe döf be
de nézd az ága
ágboga szarvas-
agancs hatalmas
csontkoronája

hegyn az égnek
fényei égnek
jégtüzű csillag-
díszek lobognak
kristálytűk bongnak
mennyei gyertyák
lángjuk és hangjuk
egyszerre ontják
szegény megcsúfolt
folt hátán csak folt
árny-alakoknak
szép karácsonyfát
a telet hozzák
arcunkat pírba
fagyok borítják
fagyok ha dőlnek
szemünkbe könnyek
könnyen tolnak
könnyek csak könnyek
s késhegyek balták
mire lehullnak

Köves József

Zsebre tett kézzel

Zsebre tett kézzel,
akár ötven évvel
ezelőtt, füttyörszve
s a lányokat nézve
sétálok az utcán,
szemem a régmúltba
(*a józsefi mély kútba*)
belülről tekint -
de mi van idekint?
Emlékszem, hogy e bolt
negyven éve mi volt,
itt presszó működött
két órásbolt között,
utána: csemege,
ott, éppen mellette
egy mozi, kispiszkos,
hol, mert biztos
unalmas volt a film,
hogy az idő teljen,
páromat öleltem.
Régen volt, még élet
és sokezer lélek
járált az utcán.
A Körút ma pusztán
piszkosan ásító,
régől kiadó
kopott üzletek
s homlesz-szögletek
koszos sivatagja,
minden kapualja
szeméthegetől vásik,
egyik rútabb mint a másik.
Mily csodás a granbulvár:
a nyomor sarkon túl vár,
hol a kapu alatt

szegény rongyos alak
kartonra ágyazott
és összenyalozott
párnavackán,
mit egy gyáva patkány
megrágott, most a rideg kövön
várja hogy az álom
nappal rátaláljon.
S hogy ne fázzon,
várja,
hogy oda feküdjön
a jeges kövön,
s hozzábújjon bolhás kutyája.

Zsebre tett kézzel
akár ötven évvel
korábban,
lépek az út porában,
füstölgő autóbuszok,
szmogos autók sorában,
s nézem, az élet
semmivé lett.
Most már nem füttyülve,
inkább megrendülve,
zsebre tett kézzel
(de kevesebb hévvel)
megyek az utcán,
ahol minden durván
piszkos fekete.
Ám az Oktogon
után lámpafüzér fénylik,
oszlopokon,
fákon
felfut az égig.

Ez a mintha-karácsony!
Átfut a fény a kabátom
ujjain, kezemen,
s hiába keresem
a meghitt békét,
sem ez a romkörút
sem az Andrásy út
alkalmi cicomája
s az Opera gögös kupolája
nem fedí el, mi komor
képpel néz rám: a nyomor.

Ősz a Vizafogón

postás a szél, leveleket hordoz
indián asszonyokra süt a nap
fenyőinkről hull a száraz toboz
s még van hol ülni a hontalannak
a szobor körül szedik a csikket
szedhetik lassan sátorfájuk is
hisz hajnalonként már a dér csipked
jég a pléd e nyomor-uniformis
pár éj s nem lehet hálni a gyepen
a fák még zöldellnek, de már amott
egy-egy vékony ágon és ághegyen
a fagyott levél lehullni vacog
a folyó szórtlan és szennyes szürke
nem rózsanyílós, és sosem volt kék
fát sodor a víz a mindig fürge,
hullámán billeg egy kidobott szék
a hegyeknél élesek a fények
házsorok futnak rá a Dunára
kihalt az utca borzong a lélek

utolért a tél előfutára.

Gál Sándor

A lassulás mibenléte

(Folytatás)

Egy régebbi poétikai fölvetés – amit feltehetően már egyszer leírtam. De mert elbizonytalanodtam ez irányba, hát újra ide másolom. Érdekes felette olykor újra eltöprengeni. (?) Tehát: a verset a logika, az értelem magaslatait követően az ember érzelmi és ösztönvilága építi egészszé.

Ebből minden igaz!

Csupán az arányok részesedését nem tudjuk követni!

Szerencsére...

Igyekszem utolérni magamat, de már maga az „igyekezet” is szinte a *semmivel* azonos. Így aztán az az amúgy is vissza-visszatérő elesettségem gyarapszik csupán, nem pedig a megőrző írás... De nem nyavalyogni akarok, hanem leírni azt az élményemet, amit Endre és Dénes, nem kis meglepetésemre, okozott.

Az alapkérdés ez volt: „papa, van írógéped?”

Attól a döbbenet, hogy a kért fiatalember a számítógépen meg a hozzájuk csatlakozó egyéb „kütyüvel”, egy számomra teljesen ismeretlen nyelven működtetik, s használják villámgyorsan, számomra már-már követhetetlenül... Az ő számítógépes tudásuk mellett én egy vén, betokosodott analfabéta vagyok: bekapcsolom a a masinát, tudok másolni, s a másoltakat elmenteni és zenét hallgatni... Régebben a szöveget ki is tudtam nyomtatni, de ma már meg se próbálom – elfelejtettem a „sorrendet”...

Szóval Dini kérdésére válaszoltam, mondván, hogy van, s nem egy hanem három.

Ekkor derült ki, hogy ezek a számítógépes ifjú zsenik még nem láttak eddigi életükben igazi írógépet!!! Válaszomra izgatottan megragyoztak, hogy akkor hát megnézhetnék-e a masinákat...

... Az első – a legrégebb – egy hordozható táskairógép volt. Valamikor az elmúlt század hatvanas éveinek az elején vettem Pozsonyban, s a Hviezdoslav téri al-bérletemben használtam, s hosszabb riportútjaimra is magammal vittem olykor, mert rövidebb tudósításaimat a szállodában belepötytyögtettem, mert abban az időben létezett még „levéltávirat”, így némely rövidebb tudósítást bármelyik – nagyobb – postán elküldhettem a szerkesztőségbe.

Nos, a kazánházban a folyóirat-gyűjtemény egyik polcán meg is találtuk a masinát, leporoltuk, aztán mondtunk egy mesebeli varázsigét, és már meg is jelent a szemünk előtt az ÍRÓGÉP! (Innentől majd máskor folytatom).

(EZ A KAVICSOS FÜZET, AMELYBŐL MÉG MÁSOLNI LEHET, DE ÍRNI BELE MÁTÓL, VAGYIS SZEPTEMBER HARMINCADIKÁTÓL NINCS HOVA.)

Pedig – akkor! – szeptember van, tiszta az ég, félhold ragyog – itt a szarvasbőgés legszebb ideje. Én pedig csak bámulom, bámulom a magasságot...

Ami a legnagyobb nyomorúság!

Már-már megélhetetlen.

Amikor délben Éva megmérte a vérnyomásomat, mind a két kijelző pirosan világitott. Erős mellkasi fájdalmaim voltak, amelyeket csak később az orvosság csillapított.

Ami ellenben kellemes meglepetés, Görfől Jenőék hívtak a Szenczi Molnár Albert Napok okán, s csak úgy mellékesen Jenő megjegyezte, hogy a *Belső univerzum* biztosan megjelenik az idén.

Hát legalább odáig ki kéne tartanom! (?)

És még az is valószínűnek látszik, hogy az egybeszerkesztett versekből is könyv lesz... Majd kiderül.

Az „írógépes történetet” is folytatni kéne.

Majd folytatom is!

Meg másolni az egyéb ide írtakat, de ma is fogorvosnál voltunk, s a számítógépet be se kapcsoltam.

Majd!

Afelől gondolkodtam, hogy mi történhet még a *kezdet és a vég* között(?)

Valami *mély némaságot* sejtek erről, fájdalmak nélkülít...

A hallgatás, tudom, nem válasz, hanem elfogadás... De az is lehet, hogy maga a *tagadás!*

De az meg mit ér?!

Megközelítően ennyi a mai délután szürke hozadéka.

Szinte értelmetlenül, s hiába írtam le – használhatatlan felesleg.

De ha mégsem?

E nehéz füzet 73. oldalán lezártam a „*Lassulás mikéntjének*” a második szakaszát. Ez, amit most írok, már a harmadik rész első fele, amelynek nem látom a lezárhatóságát. Hogy lesz-é egyáltalán, mert mintha két érdes malomkő fogyasztaná ezt a testi és szellemi tartományt, amelyik ez idáig még megmaradt belőle...

Tudom, természetesen, hogy ez eléggé profán megfogalmazása valóságomnak, de most semmi egyéb, használhatóbb jelző se jutott az eszembe abban a fénytörésben, amelyben igyekszem eligazodni...

Vagyis a sötétség és a világosság között eltűnik a sikerélmény – ha ugyan volt valami ilyen.

Végül is a legfőbb kérdés: mi lesz velem az eljövő sötétségben?

... Egy nap hordaléka – ha emlékeztem nem csal, valamikor a hatvanas években az ÉS-ben (*Élet és Irodalom*), Déry Tibornak volt egy hasonló sorozata – Talán a *Napok hordaléka?* – amiből aztán könyv lett... Szóval nekem a mai nap hordaléka különösen sokszínűvé gazdagodott...

Lássuk csak: Saty tegnap este, még világosban hazaérkezett, levágta a ház mellett a maradék füvet, s fél órán belül már kint volt barátaival a Rózsáson vadászni, s alig egy órával később jöttek különféle szerszámokért – mert lévén szarvasbögés ideje, „esett” egy selejtbika...

Hát ezt kellett rendbe tenni, s ez adta meg az időnk egyféle ritmusát a továbbiakban.

Az első sürgős tennivaló: pontosítani – véglegesíteni – az utolsó(előtti) verseskötet anyagát – *A létezés képleteit* – és elküldeni, hogy könyv legyen belőle.

Aztán már ma Satya elindult Kassára, de elakadt, mert közben a tegnap este eljett bikát kiporciózták, és Sándornak az őt megillető részt haza kellett hoznia, s nekem, vagy hát nekünk ezt az „illetményt” rendbe kellett tenni...

Rövidre fogva: ezelőtt egy fél órával került a szarvas húsa, a csontjai is a fagyasz-tóba.

Satya közben megjárta Kassát, s mindenféle fontos eszközt vásárolt a házába, polcokat, munkaasztalt, amire odafönt szüksége lehet.

Nekem pedig minden porcikám fáj, hogy egy ilyen napi házi feladat már valójában nem nekem való szórakozás.

Hanem!!!

Egy mázsás szarvasbikát „rendesen” rendbe tenni, az komoly anatómiai tudást igényel, amit ez a fiatal nemzedék iskolában nem tanult, hát egy szarvaslábszárát letisztítani nem gyerekjáték...

Persze a számítógépbe betáplálni – és jól, áttekinthetően – például egy verseskötetet, arra sem képes akárki. Az első én vagyok!

Azonban együtt Satyával az ilyen bonyolult kérdéseket simán megoldjuk: a testi és a szellemi táplálék így – feltehetően nem vész kárba! *A létezés képletei* pedig egymást erősítik – amelynek az értelmezése kicsit bonyolult, ám lehetséges...

Akad olyan nap, amelyben rengeteg elvégeznivaló sűrűsödik össze. A mai hétfő is ilyen. Még tegnap úgy döntöttem, hogy a kötelező, havi vitamininjekció okán felmegyek a rendelőbe, és egyúttal a szükséges gyógyszerek receptjeit is kikérem...

Amikor pedig ezen túl voltam, hazafelé menet elhatároztam, hogy autóba ülök, s átgurulok Csécsre a gyógyszereket kiváltani. Alig fél óra alatt megjártam Csé-

cset oda-s vissza. S ha már itt tartottam – mert két zsák növényi hulladék volt a Fronterában, hát úgy találtam, hogy azt még van, lesz eróm felfuvarozni Satya telkének a felső szegletére, onnan pedig tovább, az egykori patak medrébe az enyészetnek adni...

Aztán délután még a verseskötetet is átnéztem, s mert maradt némi igazítanivaló, azt eligazítottuk. Az lett a döntés, hogy Sándor négy csodaszép fotóját is beleillesztjük a versek közé.

Most-már azt jegyzem ide, hogy amit ma itt összefoglaltam, az egyáltalán nincs „összhangban” a *lassulás* biológiai fókuszrendszerével, amit idáig igyekeztem magamban nyomon követni és elfogadhatóan rögzíteni...

Amolyan kiigazítói lábjegyzetként azért ide írom, hogy délután már a kapuig is alig tudtam fölcammogni... Szóval nincs sok értelme a mai naphoz tartozó fizikai vagánykodásnak, ha gond a lehajlás és a fölemelkedés is...

Igaz, délután meghozták Satya fenti házába a hálószobabútor egyik részét. Ha a hónap végén hazajön, lesz mivel szórakoznia...

A szüret!

Hajdanában a bőség szinonimája volt, mostanra egy kicsit átváltozott néhány napos gond-dá-munkává. A „nemes” szőlőből való – otthoni – lugassal kezdtem, mert annak nagyobbik részét aszaltta nyomorította a folyamatos hőség s a darázs-invázió... Alig maradt belőle használható mustnak való – sajnos.

A fehér otelló azonban mézédésre érett, s ma két teli kannányit daráltam le belőle. A maradékot holnap szüretelem le, s azzal megtelik az első húszliteres tartály... A lugast még hagyom, érjen, édesedjen legalább egy hétig.

Más: októberben az MMA irodalmi tagozata látogat Kassára meg Rozsnyóra is. Velem is számolnak valamelyik estén, hát majd még eldöntjük, mi érdeklí a tagozat tagjait erről az oldalról. Meglehet, viszek magammal pár verset. Majd meglátom, mi lesz, s hogyan lesz. Satya itthon lesz, befuvaroz Kassára, egy-két órás stácvizitre.

Még ezt: a tegnap megtalált és feltöltött Parker – valahai ajándék – pompásan működik! Szeretem a jól író tollakat – s hogy most kettő is van belőlük.

Meglehet: ez az igazi *versenyhelyzet!!!(?)*

Mármint a tollak között – ha létezik ilyen egyáltalán.

Nem folytatom az írást – fáj a szemem –, persze ezt „többes számban” kell érteni.

Csak röviden: továbbra is a szüret. Ha sikerül, holnap befejezzük – bár ez most még föltételezés csupán.

Voltam fent a trianoni lénián, ahol ilyenkor mindenfélét lehet vásárolni. Például gyönyörű almát télire meg burgonyát. Ez utóbbiból vettem is 60 kilót...

Tegnap este pedig befűtöttünk, mert már fáztam. Van elég tűzifa, s a gázkazán is működik. Ha sikerül, mindenféle faágat, miegyebet eltüzelek benne.

A szüret fásasztó foglalkozás – hát beültem a kádba, jó forró vízzel kiáztatni magamból, ami belőle – mármint a fáradságból – lerakódott bennem...

Ritkul a harmincas korosztály.

Ma Sára Sándor, a legjobbba egyike távozott.

Én nem Magyarországon, hanem a messzi Amerikában, a Lake Hope (Reménység Tava) ITT-OTT-találkozóan ismerhettem meg, ahol valamelyik remek filmjét vetítették le. Aztán később, már itthon az MMA alakuló közgyűlésén meg az azt követő években találkoztunk néhányszor, s beszélgettünk, olykor még „vadásztunk” is, merthogy Ő is „kijárt” az erdei világba pihenni, meghát gondolkodni is a mindig újabb és újabb kihívások és tennivalók okán. Mert odakint az erdők árnyéktalan világában – vagy éppen árnyékaik alatt – hallani lehetett a mindenség szívdobogását...

Hát legyen békeség, Sándor az utolsó eltávozásban.

Nem kis öröömre, sikerült ma délutánra a lugasról is betakarítani az idei termést. Nem volt „bő szüret”, csak amolyan közepes – de még így is több lett a remélnél. Más dolog, hogy igen fásasztó a létráról való szüreti munka... Hát egyáltalán nem csoda, hogy estére megbetegedtem, a vércukorszint 2,9 volt, ami bizony kómaközeli állapot – de az a fontos, hogy túl vagyunk rajta... Amiként az idei szüreten is – ami azért húzandó alá, mert holnapra már esőt jeleznek a meteorológusok...

Nem tudok számot adni a mai hajnalról... Csak valami ködös-zavaros-kusza és darabos fényváltások maradtak meg... S hogy Éva igyekszik felültetni az ágyban, beszél hozzám, de alig értem, mit mond, mit akar... Aztán lassan, igen lassan kezd kivilágosodni az ablak, látom a változást, ezzel párhuzamosan valami távoli zúgást is hallani vélek...

Valamivel később tudatosul, hogy kevés idő kellett volna ahhoz, hogy ne ébredjek fel... Közben igyekeztem fölállni, de csak a harmadik kísérletre sikerült. Aztán lassan, igen lassan Éva áttámogatott az ebédlőbe meg vissza...

A délelőttre jutott még két rövid tudatkihagyás – a második volt a hosszabb és a rosszabb. Azóta úgy-ahogy összeszedtem magamat, de még most is a bizonytalanságot érzem – szédülök... Mindez abból a kissé zavaros „igyekezetből” is kiolvasható, amit most próbálok a megéltekből – túléltekből? – megörökíteni...

Ami pedig az érkező éjszakát sodorja felém, annak mélységéről sejtelmem sincsen! Lehet, hogy megvirrad.

És lón!

Bár eléggé megroggyantan, de sikerült pirkadatkor megnézni a kinti világot... Mintha tegnap óta semmi se változott volna. Holott annyi láthatatlan van idekint a látható világ mellett, hogy egy éjszakányi változást alig is képes az ember fölis-merni.

Mint ma is!

Szó nélkül itt hagytak a fecskék...

Kórházban a kardiológián volt jelenésem ma, ráment a délelőttöm. A vizsgálat lényege, hogy még minden aktuális – meglévő – szervem működik – a szív, a tüdő, a teljes érrendszer, bár itt-ott megszőkülve...

Ennek ellenére délután leszüreteltem az idei almatermést – nagy öröömre három láda gyönyörűsége és egészséges almát vittem le a pincébe – hosszabb megmaradás reményében. Azonban hagytam mégis, hogy legyen friss tartalék – legalább a fagyok jöttéig.

Mama pedig a lehullott diót takarította be, amely szintén fontos finomság...

Kicsi szenzáció: az éjszakát fél tablettá aludtam át – több, mint tíz év után!!!

Megpróbálom újra!

Még ezt: délután almaszedés közben arról gondolkodtam egy rövidke ideig, hogy mi lenne velem, ha *nem írnék?!*

...Meglehet, almát szednék a fáról, ám ha a fáról elfogy az alma, akkor a kérdés újra megjelenik...

És nincs rá egy hajszálnyi válaszom se!

Ebbe a füzetbe nyolcvanadik esztendőm első napján kezdtem írni. Zömmel a „Kettőtört pillanatok” és „A lassulás mibenléte” tölti ki a lapokat. Mindazok a felismert vagy felismerhetetlen jelenségek és történések, amelyek leírását érdemesnek véltem a megmaradásra.

Mivel az elmúlt néhány napban sikerült egy verset is írnom, azzal zárom ezt a „kavicsos füzetet.”

Megállók és kitérők

elfejteni a megállókat
és a kitérőket
azokat akik már eltávoztak
s azokat is
akik még remélnek

hogy mi a kevesebb
 vagy hogy mi a több
 az égő kín
 vagy a táltos örömök
 a v é r
 egy korty ital
 a sehol-sincs otthon
 a nem vén s a nem fiatal
 mint erdők suhogása
 odafent
 s a fű ahogy nő
 itt alant
 gyarapszik vagy ritkul
 miként a t e m e t ő
 ahol a nyugalom
 csak látszat
 holdözönben a több-sötét
 a benned didergő
 denevér-árnyak
 írják történetét
 és a csillagok fölé röpítik
 felizzó csendnek
 s elnémulnak bennem mindörökre

Második napraforgós füzet – 2019. szeptember 29.

„A jelen megszüntethetetlen.”
 „... aludni a legnagyobb zsenialitás”
 (Kierkegaard)

Biztosan igaza van S. Kierkegaardnak, hiszen én vagyok rá az eleven bizonyíték: amióta Bober professzor úr eltávolította a maradék, elrákosodott gyomromat, 2008. szeptemberében, vagyis több, mint tíz esztendeje, csak altatóval tudok elaludni.

Álmodni pedig igen ritkán álmodom. Erről a régebbi füzetekben már leírtam néhány vélt, vagy valós – esetleg: vélhető – emlékemet.

Így e „második napraforgós füzetbe” a tovább-folytatást a Lassulás mibenlétje adja, s töri holnappá és holnaputáni valósággá.

A Márai-képlethez: Márai és a város.

Ha akkora távolságból három, tengercsiszolta követ összeilleszthetek, akár *ott-honnak is* – akkor érdemes ezt a próbát vállalni.

Márai – feltehetően – ha nem is ilyen direkt módon – de tisztában volt ezzel – Kassa–Prága–Budapest–Bécs és a Csendes-óceán!

A tudatosság kérdése – a fegyver csak **ezköz** – mérget is használhatott volna – esetleg – ám ez eléggé morbid feltevés – *kötelet...*

Ízlés dolga!

De én azt is tudom, mert megéltem, hogy mi történik az emberi tudatban, ha egy rutinvizsgálat eredménye – rák!!!

Amikor nincs „vagy-vagy!”

Az ember egyszer születik erre a világra, és egyszer hal meg.

És itt valóban nincs harmadik lehetőség, mint az irodalomban...

Hát ilyen ez a szeptembervégi sötétség – tudható benne az időtlenség csendje, vagy ahogy korábban már leírtam: az időtlenség dialektikája...

Csakhogya emberi találmány valamelyest különbözik(?) a természet elmúlhatatlan alkotásaitól.

Délután erős mellkasi fájdalmaim voltak. Lényegében most értem meg Varga doktornő múlt heti kérdésének az okát a kardiológián... (A „korábban emlegetett” Varga doktornőnek ez utóbbi csak névrokona.) Szóval, ha utánagondolok, előfordult már „ilyen fájás” korábban is. Csak nem tulajdonítottam neki különösebb jelentőséget.

Van, amire jobban kell – kellene – figyelnem elkövetkező napjaimban.

Különben délután felmentünk Satya birtokára körülnézni és almát szedni. A régi, elöregedett almafákon sötétpiros almák tucatjai... S a birsalmák is sárgára értek...

Különben délután azon gondolkodtam, hogy ezeket a napi rögtönzéseket – most már három nagyobb ciklus lesz belőlük – egy triptívonná egyesítem, amelynek lényege a *hármasság*, s annak külső és belső – felismert vagy megismert folyamatait s lépülés egymást közelítő szakaszai tartalmazzak...

Azonban hiába igyekszem, nem tudom magamat utolérni... A létezés *áradása* a létezés *apadását* is magával sodorja. Ahogy a régiek megfogalmazták: „a víz rak, vagy szed!” És ez milyen egyszerűnek, milyen természetesnek tűnik...

Az is!!!

Ezt valamikor éjfél tájban írtam be a tegnap és a holnap közé: „A személyes hogyan válik személytelenné?”

A következőt pedig virradat idején „érkezett”: „Meghatározható-e az ellentmondások egysége?”

Mondjuk *a nagyság* kérdése?

Mert miért is?

Persze, komolyabban soha nem gondolkodtam felőle.

Egyáltalán: mi *a nagyság* – mi az emberi érték?

Egy mondat? Egy könyv? Vagy?..

És *most* mit jelez? Miért – *kérdés*?

Miért, ha nincs válasz?

S ha mégis *van* – akkor hogy van??

Közben meg is halhatok, s akkor ez az egész feloldhatatlanná kövül...

De komolyan: Éva holnap ebédre szilvás gombócot ígért, amit illik megvárnom.

Megismétlem a tegnapelőtt írtakat: az ember egyszer születik erre a világra és egyszer hal meg... Mert nincs visszatérés. Ahová pedig eltávozzunk, az a mindenség csendje.

Egész délelőtt a Márai-megemlékezést írtam, ha ugyan ezt a fogalvazmányt annak tekinthetem. Mert az a helyzet, hogy a „tervezett” kassai találkozó műsorát futólag sem ismerem, igazában csak találomra készítek egy használható referátumot. Holnap szeretném befejezni, mert eléggé nyomasztó így a „szerep”... Csak hát félórányit bármikor rögtönözni is tudok.

Azon gondolkodtam, hogy elérkezett az ideje annak, hogy lezárjam magamnak és magamban minden további „szellemi vállalkozásomat”.

Odakint október van, a természet is – a maga ritmusa szerint – ugyanerre készül.

CSENDET, sok-sok csendet gondolok el magam körül, egy-egy enyhébb, tisztító szélsuhogást, üdítő esőpermetet meg zenét, amelyik eltakarja az est-időt, vagy megidéz valamit egykori évtizedeimből...

Az egykori megelőlegezettből a lezárható maradékot.

Ha egyáltalán létezhet ilyen abban az egésznek hitt valóságban, amely az enyém?!

A tegnapi szándék: befejezni a jövő pénteki referátumot, megtörtént. Azt hiszem, egy kicsit „közelítettem” Márai szerepéhez és megértéséhez vagy értelmezéséhez. Arra is gondoltam még – mert nem ismerem a tervezett programot – hogy egy verssel kezdem, s egy másikkal zárom, hogy legyen egy kevéske mai irodalom is a teremben – és néhány hallgató...

Ahogy véglegesítettem a pénteki Márai-beszámolómat, az az abszurd tény akasztott el, hogy Kassán mindmostanáig nem született és nem is élt olyan szlo-

vák író, akinek Kassa városa szobrot emelt volna, de még csak emléktáblára sem tartottak érdemesnek egyet se...

Az az igazság, hogy a jeles Kassai Kormányprogram megszövegezése és elfogadási helyén – s ez a második abszurditás –, az egykori megyeház falán az ezt dokumentáló emléktábla látható – alig tíz lépésnyire Kazinczy Ferencétől, amelynek elkészítéséhez némi közöm nekem is van – volt. Batrusz György készítette el kérésemre, s ugyancsak kérésemre Koncsol László jött el Kassára felavatni... Szép és méltó módon jelöltük meg újra valamikori lakóhelyét a Kassa Főutcáján...

Akárki azt mondhatná, hogy Kazinczy munkássága és a Kassai Kormányprogram nem hasonlítható irodalmi alkotás...

Pedig ez így nem igaz!

Szoltsenyicin *Gulágja* sem széppróza! Ennek ellenére Nobel-díjas *alkotás!!!*

A *Gulág Szigetcsoport* és a Kassai Kormányprogram paralel kegyetlenséget jelentenek és valósítanak meg!

Amikor Ófelsége miniszterelnöke és Sztálin a háborút követő „rendezésről” tárgyalt, a nemzetállamok egyesítését illetően az angolok miniszterelnöke ezt mondta Sztálinnak: „A nemzetegyesítés csupán vagonkérdés.”

És valóban az lett!

A lengyeleket Németországba telepítették át, helyükbe oroszok kerültek, Cseh-szlovákiából hárommillió szudétanémetet pár hónap alatt Németországba deportáltak, mi pedig máig nyögjük a Kassai Kormányprogram borzalmaait!!!

Ma a meg nem születetteket nem számlálva is több mint egymilliós a veszteségünk...

Ezért, vagy ennek ellenére, Košice Főutcáján csak magyar írók emléktáblái éltek a literatúrát. (Erről, ha maradék időből telik rá, később még néhány mondatot le kéne írnom...)

Sikerült véglegesítenem a holnap délutáni „jelenésem” szövegét. Mivel fogalmam sincs arról, hogy rajtam kívül ki, miről fog értekezni, úgy döntöttem, hogy egy „trilógiát” – két verset s közéjük egy illő visszaemlékezést olvasok fel –, a versek a *Létezés Képletei* című készülő verseskötet indító és záró verse lesz. Remélem, meg tudok felelni a kassai követelményeknek, bár fogalmam sincs arról, kik lesznek a Thália színházbeli hallgatóim.

Majd kiderül.

Az előbb voltam kint az udvaron – esik az eső, amolyan október közepi közönyvel, pedig nem sokkal ezelőtt még látni véltem a Cserehát felett az ébredő hold óriási D-betűjét.

Holnap ilyenkorra várjuk Satya érkezését. Ahogy hazaértünk, nyitva hagyom a kaput!

Ami folyamatos gond: a bal szememmel már alig látok, és egyre komolyabb baj, hogy nemcsak a neveket felejttem el, vagyis tárgyilagosan szólva: butulok. Ami fölöttébb kellemetlen! Szóval, így állok – szemben magam-magammal.

*** *Ide a Márai- és a Szenczi-köszöntőt beszerkeszteni!!!* ***

Tóth Laci kért némi „eligazítást” az eddig írt naplóimról, hangsúlyozva, hogy hol találhatóak a legrégebbiek. Hát ezt igyekeztem sorba szedni, a Barna Füzettől – mostanáig.

Ahogy időrendben sikerült sorakoztatni a megtaláltakat, látni, hogy úgy ezeröttszáz-kétezer oldalnyi ez a „történet” és „történelem” – amit megéltem, és leírtam használatra az utánam jövőknek. S hogy még mindig csak az „elején” járok!

Sokat dolgoztam, és jól elfáradtam. De: ha *így* dolgozom, „rengeteg” idő jut a „folyamatos gondolkodásra.” Eligazítani ezt-azt magamban – esetleg: magamnak... Mondjuk Satya birtokán felszántani egy jó „szeletet”, itt a garázs mögött pedig a két komposztérlelőt használhatóvá igazítani...

...Aztán megjött Tóth Laci válasza, hogy „hihetetlen, hogy mi mindent írtam le abból, akik és amik mi vagyunk itt” stb. Igen! Csak ma már a kézzel leírtak számítógépbe másolása a legsürgetőbb gond – hogy a bal szemem lassan „meghal” – hogy majdnem minden betűből „kettő” van a klaviatúrán...

...Megyek az ágyba, s megpróbálok elaludni, mert – Kierkegaard szerint: „*aludni a legnagyobb zsenialitás.*”

A házfelújításból fennmaradt kavicsalmot lapátoltam át a futórózsák alá, így mostanra újra lesz „tér” az autóknak – a megforduláshoz is. Ezzel együtt megoldottam Sándor udvarában a kaszálást, az azt követő udvarrész fölszántását is. Ez nagyon fontos volt ahhoz, hogy az új ház körül látható legyen az emberi jelenlét.

Pénteken este Évus jött a fiatalurakkal, a szokásos karácsony-előtti bevásárlások okán. Csak mellékesen: a kavicslapátolás már nem nekem való szórakozás...

Itt van – még holnap reggelig – Évus Endrével és Dinivel. Tegnap közösen a fák alá lehullott levélszönyeget takarítottuk fel – mintha játszottunk volna. Endre szervezte meg a munkát, s vezényelte le, pontos, logikus módszerességgel. (Csak zárójelben: Endre 13 éves – ilyen idős koromban én marokszedő voltam, apám után szedtem a „markot”... Ami nem volt „akkor” se „szép”, se „könnyű”...) Valahogy így... A fákon lévő maradék pedig a mi dolgunk maradt...

Az is igen fontos, hogy a kert és Sándor portájának az alsó – elvadult – részét is felszántották szombat délután. Amitől az egész térség megszépült – mondhatni,

felértékelődött... Tegnap aztán Endre készített az „új tájról” egy pompás panoráma-képet, és el is küldte, látásra, Sándornak, Bécsbe.

Mi gond: napok óta erős fájdalmaim vannak a két lapocka közötti gerincrészen, éjszaka is, meg hajnalidőn ezek a fájdalmak ébresztenek...

Ma az *időváltás* napja volt.

Érzem is, hogy „lemaradtam” a *lényegéről!*...

Szemetelő esőre ébredtünk.

Reggeli után a pakolás, Évus indult a fiatalurakkal haza, „Veresre”. Délre szerencsésen meg is érkeztek hazavitt pedig az udvar „megtelt a hiányukkal”!

Holnap megpróbálom folytatni a másolást, ha a mai fájdalmak megszűnnek. Szóval itt és most minden bizonytalan. Pedig igyekszem eligazítani magamban a legfontosabb tennivalóimat. Vagyis „befelé élek!”

Elérkezett az írás ideje.

Mindig megérezem *ezt* a pillanatot.

Mintha egy ismeretlen tér hirtelen kivilágosodna – *egyféle kényszer*: a cselekvés tudatosulása – a *MOST!*

És soha még csak nem is sejtem, hogy mi változik belőle új – másik – valósággá.

Igaza van Kierkegaardnak: A múltat s a jövőt meg lehet szüntetni, de a *jelen* MEGSZÜNTETHETETLEN!!!

Kassa – tele hidegséggel, jeges robbanásokkal. Élhetetlenül idegenné változott. A szemorvosnál voltunk a szokásos ellenőrzésen. Minden vizsgálat alig változó, vagyis csak rosszabbodó kimenetelű... Évának is baj van a bal szemével... Ezek a mai nap megélt konkrétumai.

Tóth Laci jó híre: felvették az MMA irodalmi tagozatába levelező tagnak. Vagyis értelme van – lett – az ajánlásunknak. Holnap majd gratulálok Lacinak!

A nagyon rossz délutánt megpróbálom semlegesíteni... Folytatni a „*lassulás*” meglévő fejezeteit – ahogy lehet, ahogy tudom. Majd!

A tegnapelőtt statisztikája: három ájulás között több – kisebb – tudatkihagyás (?)... Aminek a pillanatkockázata (is) félelmetes, s az ilyen sorozata eleddig ismeretlen volt előttem. És csak alkonyattájt javult az állapotom. Még ma délelőtt is olykor-olykor megszédültem, de mostanra – vagy így: délutánra – már nagyjából minden a helyére billent... Olyannyira, hogy délután Satyához mentünk fel kávézni, meg elrendezni ilyen-olyan apróságot.

Vagyis mostanra már egy keveset a holnappal is törődhettem. Ami azt jelenti, hogy a kassai és a szenci emlékező írásokat – Máraitól és Szenci Molnár Albert

Napok 50-ik évfordulójáról készített emlékezésnek és köszöntőnek a „lassulás” folyamába beleilleszthetem. Amivel legalább egy délelőtnyi pepecselést – másolást takarítok meg, s ezt követően ezt az aktuális részt elpostázhatom Kődöböcz Gábornak olvasás végett.

Mivel a tegnapi „eseményeket” még nem hevertem ki teljesen, itt le is zárom a mai napot.

Utólag: általában reggelente felszaladok a kapuig, meg vissza, aztán a konyhában egy rendes reggeli „csuklót” tornázok végig. (A fekvőtámaszokat kihagyom.)

A mai kérdés ezzel kapcsolatban az, hogy: van-e értelme ennek a korareggeli öt-tíz perces tornának?!

Csakhogy ezzel is valahogy úgy vagyok, mint az írással, olvasással: ha elhagyom, a hiányát érzem – így marad a *folyamatos kompromisszum* – reggel a csontok és izmok, este az értelem próbája... Amíg győzöm.

Hajnali kérdés: amit én lassulásnak érzek és élek meg, az lényegét tekintve nem más, mint folyamatos agónia(?!)

Sikerült befejeznem az *Eleitől fogva* című verset, és elküldtem használatbavételre, így meglehet, sikerül a *Létezés képleteibe* besorolni. Örülnék neki, ha így alakulna – így válna egységes egészé a kötet.

Egyébként rossz nap: a vérnyomásom csúcsrajár(t). Gond volt elvezetni az autót Szepsibe és vissza. De még sikerült!

Holnap ez lesz az egyik napi föladat. Most pedig megyek, s megpróbálok elaludni... Nehezen megy az írás...!

Elkészült az idej „buzitai nemesterkő” – lett 23 liter 51,5 fokos ital a tornagörgői „rakisban.” Azt is eldöntöttem, magamban, hogy az *Omega kísérlet* teljes anyagát – ez lett volna az *Egybegyűjtött XV.* kötete, de nem lett – elküldöm az *Agriának*, vagy a *Szél-Járásnak*, hogy legalább a java jelenjen meg, ha már ilyen cudarrá változott nálunk a világ: se pénz, se kiadó... Holott legalább hat-hét kötetnyi próza és vers van készen, s amelynek a kiadása ma reménytelen. Holott azzal a reménységgel fogtam neki annakidején, hogy ezt az összegzést még képes leszek elvégezni. Nem esély, már reménység sincs erre.

„Irodalmi valóságunk” pedig önmagát temető rommező! Keresztek nélküli Golgota... Rágondolni is kétségbeesítő, hogy hová süllyedt az egykori Vox Humana – a Fábry-féle „emberirodalom.” Vagy: mivé lett „az állandósult időszerűség?” Akár a szélhordta értelmetlenség sivataga...

Fáj a szemem. Nagyon rosszul látok.

Amikor délután két órakor már (vagy még?) sötétedik, akkor ok van arra, hogy az ember elgondolkodjon azon, hogy létezésünk egészéből mennyit veszíthetünk ezzel a **sötéttel**?! Esetleg az is felmerülhet, hogy ami „elfogy”, nem is *veszteség*...

Végül is döntetlenre állok ezzel az őszi sűrűdéssel szemben.

Szencről való hír, hogy felolvasták az emlékező köszöntőmet az ötven évvel ezelőtt elindított Szenczi Molnár Albert Napokról. Szándékunkban volt elmenni az idei „ötvenesre”, de így a jobb: az utcára kimenni is kockázatos vállalkozás olykor...

Amit leírok, az vagyok én!(!?)

Ezt a rövidke mondatot szándékoztam kitágítani, mégpedig Omar Khajjam versének igaza okán...

... Később meg is teszem, de ma este erre alkalmatlan vagyok – azzá lettem. Ha rendbe jövök, holnap megkísérlem...

Most akkor jöjjön a hibaigazítás. Az 1983-ban megjelent *Napló* című könyvemben mottóul O. Khajjam versét választottam:

Ha kocsmabortól részeg lettem, lettem.

Ha pogány tűzimádó lettem, lettem.

S ha minden szent rám gyanakodva néz is,

Én én vagyok, s amilyen lettem, lettem!

Nos, csupán annyi a „helyreigazítás”, hogy a kötet lektora a *második* „én-t” kihúzta a versből. Amiáltal a vers lényege – az én vagyok – megsemmisült. De akkor is: igaza van Omar Khajjamnak: Én Én vagyok!

... Különben szép, holdvilágos novemberi este van, s csak bámulom a Hold elé úszó fellegek méltóságát. Van mihez igazítani az éjszaka fenti történéseit...

Magamban elég bizonytalanak – vagy inkább: kockázatosnak – találtam az Encsre való autózást, de ennek ellenére – oda esőben, vissza már napsütésben – abszolválni tudtam az utat. Csak délután ért utol a baj – az elromlott gerincem buta fájdalmai. Mintha a lapockáim közötti gerincszakaszt izzó parázzsal sütögetnék...

Fájdalom, amelynek lényege megfogalmazhatatlan...

Különben: erősen hajlok arra, hogy feladjam ezt a *lassulásról* szóló estéli gyötrelmet...

Csak még néhány fontosnak vélt mondatot kell találnom holnapra, holnaputánra – a *teljes sötétedés* előtt.

*Ha az ember ír, azzal óriási kockázatot vállal magára.
Világ-kiszolgáltatottja lesz haláláig!
És azon is túl.*

Két napja már, hogy csak lézengek – mintha részeg volnék. És gerincfájdalmaim vannak, nehéz a járás, mintha ólomcsizma volna a lábamon... És egyre rosszabbul látok – főleg a szembefények zavarnak... És fáj a szemem.

Ennek ellenére szép, sugaras novemberi nap volt a mai.

Egy régi, otthoni mondás jutott az eszembe, amikor arról gondolkodtam, hogy minden „elvégezni valóm” maradt még. Ide írom, hogy el ne felejtsem. Tehát: MAGAD URAM, HA SZOLGÁD NINCS!

És ma ez minden elvégeznivalómra érvényes. Igen! A felkiáltójel állandó figyelemztetés.

Az *Omega kísérlet* fejezetei részben a rák utáni időm bizonytalanságainak a le nyomatai – részben.

A *tegnapot* tudtam, ám a *holnap* távolságát és lehetőségét a bizonytalanság homálya takarta el.

Ezzel együtt minden betűjét vállalom!

Elfáradt a Föld! Azért a nagy F, mert ebben az esetben – a glóbusz – Tulajdon- név! Része egy galaxisnak, amely minden más égitesttől különbözik.

ÉLET VAN RAJTA! Növényi, állati és *emberi*.

Amit mi Földnek nevezünk, az a gondolkodó lények *égiteste*.

És ezek az egyetlen ismert bolygón élő lények ettől a bolygótól, amióta emléke- zet létezik, mindig csak *elvettek* valamit, és soha semmit nem adtak, mert nem is adhattak viszonzásul vagy hálából NEKI!

És a világmindenség idejében maholnap ott tartunk, hogy lassan fölszámoljuk a lényegét: és erről a „gondolkodó bolygóról” „eltűnnek a vizek, eltűnik a létezéshez szükséges levegő, leégnek az erdőségek, elpusztulhat csodálatos flórája és faunája...

És lesz az egész – amit már többször leírtam – **ÚRI SZARKOFÁGGÁ!**

Nem lesz rajta emberi hang, se esőkopogás. És szélzúgás se lesz rajta.

Egy-két halott meteorit még itt-ott beleszapódik ebbe a *valóságon túli valóság- ba*, de erről sem a mi naprendszerünk, sem a távolabbi galaxisok tudomást se vesznek...

Hát persze! Soha meg se szólították egymást.

És a **FÖLDNEK** se lesz emlékezete.

Amit a hírekből tudok: holnap hajnalban egy ritkán látható, de gazdag meteorraj közelíti meg bolygónkat, úgy hajnali öt óra tájban. Hát kimegyek majd az udvarra, és ha szerencsém lesz, a déli égbolt horizontján megláthatok e különleges meteorok évezredes vagy évmillió, fénylő vonulásából...

Esetleg megkérdezhetném tőlük, hogy hová igyekeznek évmilliók szorgalmával az általunk látható Mindenségben!?

S miért ez az igyekezet?

Mi a célja és az értelme?

Hogy hajnalban nem volt szerencsém a meteorokhoz, az szinte törvényszerű: ami egyszer látható, mondjuk százévenként, azzal találkozni, nos, ahhoz nagy szerencse kell...

De sebjaj!

Sok mindenről lemaradtam az elmúlt nyolcvan évben, s lehet, hogy volt néhány-szor hiányérzetem is, de, mint most, máskor is, jött egy-két esőfelhő, és elmosta az égi tüneményt.

Most pedig egy rövid emlékeztetőt arról, hogy – mert itt volt a „kisszobában” – egy kicsit elszorakoztam Kierkegaard-ral, aki a *VAGY-VAGY*-ban „*Bevált, jó tanácsok írók számára*” című fejezetben ezt írja: „Nincs veszélyesebb dolog számomra az emlékezetnél. Mert – teszi hozzá –, amikor először emlékszem egy élethelyzetre, akkor maga a helyzet már nem létezik” (46).

Amit Kierkegaard állít, csak részben igaz. Mert vannak „élethelyzetek”, amelyek kitörölhetetlenek a „gondolkodó anyagból” – az emlékezetünkből. Egyetlen példa: amikor 1944-ben elért bennünket a háború, s amikor a német csapatok menekültek, a házunk előtt egy lánctalpas német, sebesülteket szállító terepjáró autó leállt, két katona, talán tiszt, kiugrottak a vezetőfülkéből, s az Iskolasor felé futva elmenekültek... Pár perccel később néhány orosz katona körbefogta a járművet, kinyitották a hátsó csapóajtót, az autóból kihömpölygették a sebesült német katonákat, s valahányat kivégezték... Aztán az osztag tovább futott a németek nyomában... Másnap reggelre a kivégzett német katonákat valahová elvitték...

Szóval igaza lehet Kierkegaardnak, ennek ellenére bennem ez az „élmény” úgy rögzült, hogy amikor néha felriadok álomból, akkor ez a helyzet *folymatosan létezik!*

Minden porcikám beleborzong, s mintha az egész *anyagiasulna* – még a fegyverek hangját is hallani vélem...

(Ezt a mostani fejezetet nyolcvankettedik születésnapom reggelén másoltam ide... Csodálatos novemberi napsütésben...)

Az elvont, színtelen napok után nem novemberhez illő napsugáraradat cikázott végig a diófák csupasz, telet-váró ágai között. Miközben próbáltam eligazodni magamban. *A belső univerzum* immár véglegesített, betördelt, könyvvé válás előtti egészét ennek az előbb említett távoli, ugyanakkor közeli sugárzásához kellene igazítani.

Hogy az egész – mögöttes emberi lét-idő – láthatóvá váljék.

Bár ha tudjuk, hogy milyen törekeny az ilyen felfakadó kívánságokat jól leírni valós vagy lehetséges mivoltukban.

Mert akkor is vannak, ha meg se történtek!

Napok óta folyamatosan élem tornyosul a Magyar Széppróza Napja „megszületésének” a története, pontosabban a névadás maga – hogy egy véletlen miként okozott örömet, vagy okozhatott ilyen-olyan irodalmi viharokat, és hogy milyen a „felfutása” vagy a folytathatósága...

Az egész, legfontosabb dokumentumai itt pihennek egy dossziében az íróasztalomon, és nincs elegendő bátorság bennem, hogy az egészet összeszerkesszem és így dokumentálhassam...

Pedig rajtam kívül ezt hitelesen senki se végezheti el. Azt hiszem, hogy az ebből fakadó felelősségérzet az a gát, amelyet egy – hogy stílusa, meg hitele is legyen – egy tollvonással „ketté kell szakítani...”

Szóval itt és most felfüggesztem a magamban lévő kétségeket, s holnap nekilátok – a minnek?!

... Alig két órával ezelőtt rosszul lettem, a vércukorszint 2,7-re süllyedt, ami bizony már kómaközeli helyzetet jelöl...

A magamnak feltett korábbi kérdés a „minnek?” így helyénvalónak tűnik, mert esetleg a Magyar Széppróza Napjából nem lesz se történet, se történelem...

2019. november 30.

Ez a 83-ik esztendőm első reggele.

Kicsit bódultan ébredtem, de a reggeli torna feloldotta ezt a bódulatot, s úgyahogy minden a helyére került.

Mint ahogy tegnap a festmények és a grafikák is – a ház tatarozása után újra a helyükön vannak...

Több így minden – velük változott és emelkedett újra teljessé.

*A belső univerzum*hoz hozzá tenni a főcím alá egy zárójelbe ennyit: „Nyolcvanadik esztendőm” – tájékoztatásul a kötetben lévő 365 napról.

Remélem, még időben vagyok a „korrekció” elvégzéséhez...

A valóságot akár száz irányból is megközelíthetjük, de az ilyen kísérletnek semmi értelme. Ha például leírom azt, hogy napok óta folyamatosan romlik az állapatom – és nem csak részben, de általában is, akkor ez is igaz. Ám, ha azt mondom, hogy – átlépve a 83-ik évbe –, még minden fontos tennivalómat – pl. a mostani jegyzet megfogalmazását – el tudom végezni, akkor az is igaz!

Azonban, ha a belső változások folyamatait teszem megfigyelés tárgyává, akkor a leépülés lassú, ám megállíthatatlan mozgása egyértelmű és cáfolhatatlan.

És ez is egyféle valóság!

Az előbbit és a most említettet azonban nem lehet sem összemosni, sem egymás mellé igazítani.

Egyrészt leírni se érdemes, másrészt feltehetően ez a „végelszámolás” legizgalmasabb – netán legészrevétlenebb (belső) valósága.

Mert csak példának: két szívdobbanás között mi történt, esetleg mi az, ami csak „hiány”? Vagy a még meg-se-történhető?

Hogy *tudunk-e* róla?

Nem érdemes folytatni, mert minden bizonytalan, mint az estéli árnyak és hangtalanok, akár a déli horizonton a holdébredés...

Egy régebbi, most előkerült jegyzet.

Az embernek vannak olyan felfedezései, találmányai stb., amelyek a természetben „nem léteznek.”(?)

Például az idő, a méter, a liter stb.

De mindezt csupán itt, a mi bolygónkon ismerjük és használjuk.

Például a „földi idővel” mit kezdhetünk egy közelebbi galaxisban?

Hozzáálltam egy régóta tervezett – folyamatosan „aktuális” – jegyzetsor összeállításához. Amiből az derül ki, hogy az ötven évvel ezelőtt leírtak ugyanolyan időszerűek, vagy „frissek”, vagy annak tűnőek, mint például voltak az 1980-as évek végén... Vagyis „nemzeti létünket” tekintve, itt Szlovákiában aktualitásuk nem fogyott, hanem fokozatosan növekedett, s gondjaink a „fogyatkozásban” megsokszorozódtak.

Az elgondolt sorozat címe pedig ez lesz: *Kísérlet a megmaradásra.*

A kételkedés szindrómája!

Jelenség, amely körülhatárolhatatlan. Egyetlen kiszámítható lépést se érzékelhetek – hogy honnan hova juthatok (még) el ?!

S hogy van-e vesztenivalóm, vagy van-e haszna cselekedeteimnek *érzékeltető.*

Nincs kitérő.

Minden létező akadály láthatatlan.
 A fájdalom részletei.
 Szerteáramlásuk, oda s vissza...
 Ahogy az ember a sötétségben igyekszik eligazodni.
 Egyféle teljesség – talán *VERS*.
 Így!
 S végül a befogadás.

A mai nap szenzációja: a magyar úszósport történelmében az Európa Bajnokságon Hosszú Katinka megszerezte a sportág *ezredik érmét!!!*

Túl vagy kívül e rekordon: nekiláttam a tervezett kötet megszerkesztéséhez olyan írásaimból, amelyek mind ez ideig nem jelentek meg még könyv alakban.

Lényegében az írások javát összeválogattam, s – egy részét – bemásoltam a számítógépbe. Ha elkészülök vele, s ha lesz kiadó, vagy a *Kettétört pillanatokba*, vagy a *Lassulás mibenléte*be egy külön fejezetként besorolhatom őket.

Néhány szó a kövekről, a paralellákról és a költészetről.

Ezt a rövid mondatot hetekkel ezelőtt írtam le egy megkopott, régi boríték hátsó oldalára – valamilyen szándékkal, amelyet mindmostanáig nem tudtam közelebbről meghatározni.

A borítékban azonban a második és a harmadik Szenczi Molnár Albert Napok megnyitó szövegeit őriztem – vagyis ötven évvel ezelőtti írásaimat, amelyekkel ugyanúgy nem tudtam mostanáig mit kezdeni, mint e jegyzet elején leírt mondat. De most már megtaláltam a helyüket, mégpedig a *Kísérlet a megmaradásra* című majdani lehetséges könyv(rész) megfelelő szakaszában.

Ugyanis itt már nem érzékelem a „távolságok koloncát.”

A *Néhány szó a kövekről* feltehetően a poétika különböző kort és irányzatok bozótosaiba teremthetne valamiféle rendet vagy rendszert – esetleg felülírná egy részét annak, amit a *Függőleges hullámvás*ban évtizedekkel ezelőtt magamnak összefoglaltam...

A szükség és a világosság áramlásai, a hang és a csend kiterjedése és sok egyéb hasznos és hiábavaló.

Szóval van – volna – mit elvégezni vagy újragondolni a költészetben a kövekről és a paralellákról.

Kaiser László

Életet okolva

Rombolni is jó volt,
minek is tagadjam,
végül a nagy béke
magamnak, magamban.

Oda menekültem,
hogy egyben maradjak,
így lett csak nyugvásom,
nem pedig halottnak.

Inkább a rombolás,
mint ugrás a mélybe,
talán ez volt nekem
hangok segítése.

Mutatták a rosszat:
ne legyek még rosszabb,
köszönöm hívását
ama hívó szónak.

Mérleget megvonva:
talán nincs is mérleg,
életet okolva
maradt meg az élet.

Az én térfelem

A homogén fal velem szemben,
ez a homogén akarat,
hogy nem mondani mondatokat,
hogy nem formálni szavakat.

Más térfél van, hogy így beszélek,
más térfél a hallgatásom,
én fönt vagyok és mélyben vagyok,
átüvöltök némaságon.

Az én csöndem az én beszédem,
talán szeret, ki hisz nekem,
akárhogy is, már nem változom:
legyen poklom és édenem.

Kincstár lettem

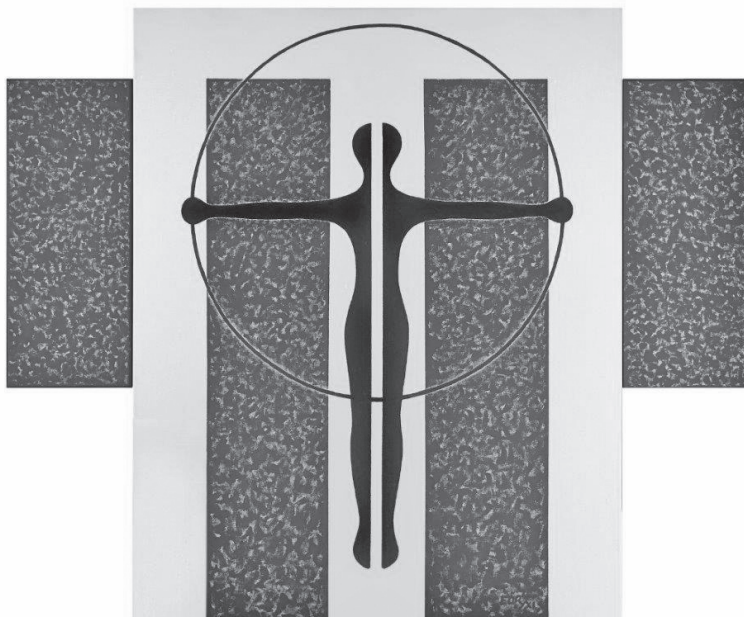
Kincstár lettem hamis gyönggyel,
amit látsz csak, bátran hordd el,
fölkínálom gazdagságom,
ha becsaplak, nem is bánom.

Mért hagytad, hogy megváltozzam,
s legyek vendég a sorsomban –
legyen tied hazug voltom,
legyél hálás, ha elmondom.

Beszélgessünk mindhalálíg,
gesztus, szó már úgy sem bámít,
nincsen harag, nincs indulat:
újabb árvák égbolt alatt.

Nem költözöm, nem maradok

Nem költözöm, nem maradok:
bennem valami megfagyott,
valami nem hagy indulást,
tükörben minden megutált
béklyózza, hogy el, hogy tovább,
keresd másutt a sok csodát,
s nem maradok, nem költözöm,
magamból mindazt kiölöm,
mi űzne végre innen el,
hamis játszmák mindenkivel,
nem költözöm, nem maradok:
minden egyben és széthagyott.

Oltár
(2011, akril, vászon, 100×120 cm)

Radnai István

Vakrozsda a rügyeken

a tavasz résein mintha megváltozott volna
de félbemaradt-e vagy jöttek új tarka felhők
delirál a világ vagy egy ország sanda sorsa
valami új világ-gomba mely tövében felnőtt

valami rozsdás fal a vasak még kiállnak
huszonöt év új-antik barna rommező
aki éhes ma hányhat köphet és kiálthat
hullámpapír világból elzsibbadt erő

a világ szó mely a világossággal rokon
hiszen olyan drága volt petróleum s a villany
profán világmegváltó tőlem ne vedd zokon
huszonöt éve délibáb új tava megcsillan

most a hazából napfényes bandzsa tájra
szédülünk titkon jólét-otthonra vágyva

Holnap

tüsszög a hajnal a kávé lecsorog
a gyomorból üzen az agynak
mint a pálinka sokkol
aztán elsimul mint a csend

nem zakatol a gondolat kádból a dugó
a versbe csordul mintha fejen állna

közben bíborra fényesül a lila háttér
de elveszti vonzerejét felhőkbe vonva
hiszen a felhő mindig ott van
a köd az agyban otthonra talál

okoskodik a penge elme

Ablak

ködös alkony a nyugat alkonya
ködös nyugat távolodó hit
halált lehel a pára nincs feltámadás
nyugat felől alkonyi szelek fújnak

tépd fel szél a ködöt
égjen el a halvány alkony
a nap alatt porlad a hit
rengő partra fut a tenger

lám elér az alkony ködöt szítál
elcsúsznak január tavaszi álmaink

Sipos Erzsébet

Egri képek

Dobó István

Páncélmadár, csőrében
kis haza,
fészket védi,
habár alatta
ég a fa

Egri nők

Szépségük füst, korom
a kontytű:
nyílvesző, dárda,
ölükből kőmagzatot
dobálnak
emberfaló
kegyetlen
óriásra

Fazola Henrik

S az isteni kovács
lehelt az anyagra
ős erő fohászt,
s az izzó parázsban
engedelmesen,
a hajlékony ág
vas rózsát terem

Lenkey János

Szent sebeit
olajjal nem kente
senki,
rémült agyában
harc mént dobolt,
de vakmerőn,
hős századával,
a legbátabb
katona volt

Gárdonyi Géza

Pipafüst felhők felett,
tűzött az égre
sok fényes,
csillag rajzszeget

Sz. Tóth Gyula
Angyaltárs

Ajándékba kaptam ezt, útravaló:

Nagy Gáspár: Hótalán a hegyek inge

Ez a tél még megváltatlan,
nincs rá mentség: fehér paplan,
se hó, se hold nem világol –
amíg fölragyog a jászol

hordjuk szívünk szakadatlan,
kormos arcot száz darabban,
nincs ajándék, semmi tömjén -
rí Boldizsár, Menyhért meg én.

Az indul el akaratlan
kinek angyala jelen van,
hótalán a hegyek inge -
el kell érnünk Betlehembe!

Kapom a szeretetdömping idején, zakatol a fogyasztói társadalom szeretetgyára, szeretetfesztivál az egész világ. Túláradó, giccses, mert elfödi a valóst... az ember becsapja magát, hajlamos rá. Ilyenkor csapongnak az érzelmek. Egy költő ismerős megtisztelt versével, „Fel nagy örömré” felütéssel, hangja keserű: miért csak egy alkalommal akarja a szeretetet kinyilvánítani az ember? A vers jó, de a költő nem tud örülni. Ady Endre is megszólal, ha már *Karácsony – Harang csendül*

Ha ez a szép rege
Igaz hitté válna,
Óh, de nagy boldogság
Szállna a világra.
Ez a gyarló ember
Ember lenne újra,
Talizmánja lenne
A szomorú útra.

A magyar költészet „fenegyereke”, aki adott is, kapott is eleget, innen is, onnan is, regől, szinte imádkozik meghatottan. Meghatódunk. Kapott-e cserébe ajándékot? A „gyarló ember”, ahogy finomra veszi, igazából *La bête humaine*, a „fenevad”, Zola nevezte így 1980-as regényében. (Magyarul *Az emberi dúvad*, ford. Adorján Sándor, Révai, Bp., 1928.) Ma egy fiatal francia filozófus, Gaspard KOENIG aggódik érte, ünnepmentesen, a mindennapok örvénylésében. Az egyént vissza akarja helyezni a mesterséges intelligencia szívébe, hogy megmentse ezt a gyengeségekkel, haragvással teli, de rejtett nagysággal bíró, bepiszkolódott fenevadat.

Babits Mihály is bízott az útkeresőben, van *Esti megérkezés* (kis részlet):

Idelenn a város
villanya villog,
de fenn a nagy ég
száz csillaga csillog
a villany a földi,
a csillag az égi,
a villany az új,
a csillag a régi.

A város fénye világíthat lézerrel, ezerrel, nem ragyog fel a jászol. Lehet az ledlámpa fénye, füzérben. Nem menti fel az embert. Rejtőzködhet, maszkot ölthet, álcázza magát, de csak „deformált”, ahogy kitűnik Hamvas Béla ábrázolásában. (Kaposi Márton, *A rejtőzködő egyén problematikája Hamvas Béla emberfelfogásában = Rendhagyó és félreértett klasszikusok nyomában*, Hungarovox Kiadó, 2019, 91–149.)

Nagy Gáspár nem vádol, s nem ereszt ünnepi pátoszt, különlegesen szép költői képekben adja át gondolati ajándékát. *Hótalan a hegyek inge* – nem boldog az ember lelke, nincs rá mentség... vagy... de mégis: versével lendít, kinek angyala van, akár ha fenn is, de vele, jelen: angyaltárs, akkor van esély, valós remény. És ez a mi hitünk, verséhez csatlakozva erőt kap. Kristályos józansággal kijelöli a *feladatot*, miként ráeszmél a sajátjára Wass Albert kispapja a hegyet járva, mert „Elvész a nyom”. Az útkeresésben eljutunk Tamási Áron realista egységéhez: *Isten, természet és társadalom*. Szerinte az egészséges és termékeny világnézet alapja e három örök tényező. „Emberhez méltó élet csak akkor képzelhető el, ha a lélek e három tényezőhöz való kapcsolatát megnyugtató módon rendezni tudja”. Mindezt Bertha Zoltán közvetíti, amikor kimutatja két szellemóriás, Sütő András és Tamási Áron rokonszellemségét. (Partium, 2019, ősz, 72–84.) Immár hárman vagyunk: Boldizsár, Menyhért meg én. Az ajándékba kapott költői lélektől majd kihajt. Ha gondozod magadban. Belső csend kell hozzá, és belső fény. Békesség, és jó az áldás.

A küldőnek, Ködöböcz Gábornak hálás köszönet érte.

Fellinger Károly

Csiffár

Csinos falu
árnyas Csiffár,
eladó ott
minden csillár,
holdanyóka
vesz vagy hatot,
örüljenek
a csillagok.

Csiffáron zöld-
fülű Áron
lehullott a
barackfáról,
belenyekkent,
sajgott térde,
ráesett a
szerencsére.

Gímes

A gímesi várnak tornyán
táncol a hold, szeme ragyog,
szerencsére, ha leesik,
szétnyomja a búbánatot.

Szarvas szalad, utat mutat,
követi a gímes népe,
ahol megáll, a szabadság
keblére öleli végre.

Nagyhind

Nagyhind, Nagyhind,
Alsóhind,
jóbarátok,
jópajtások
legyünk mind.

Nagyhind, Nagyhind,
Alsóhind,
tüzesember
a fejére
hamut hint.

Nagyhind, Nagyhind,
Alsóhind,
ringló szilvám,
ha akarod,
neked ring.

Nyitracsehi

Csehül érzem magam, lelkem,
Nyitracsehire kell mennem,
az se baj, ha ott valahol
kutya nyüszít, csehel, csahol.

A cétényi patak mellett
kakukkfű nő, az ad kedvet,
hallani ám, hogy növekszik,
ásít, zizeg, fellélegzik.

Nyitragerencséren

Nyitragerencséren
minden utca tiszta,
a sok utcaajtót
Kodály, s Bartók nyitja.
Fazekasmenyecskék,
fazekaslegények
szívhez szóló dalát
lejegyzik szegények.

Nyiragerencséren,
Huba vezér táncol,
most tart haza éppen,
a győztes csatából.

Nyitrageszt

Haddelhadd van
Nyitrageszten,
fogy a gombóc,
nincs mit ennem,
a nejemmel
hajbakaptam,
összetartunk
mi a bajban.

Kukoricás
az én kedvem,
kukoricát
kell hát vennem,
belőle lesz
majd a gombóc,
jobb lesz hékás,
ha elkotródsz.

Vadvirágos

Vadvirágos
falucska Tild,
gyere haza,
kicsi Matild,
vár a Bálint,
hív a Klotild,
kacsódban lesz
aranyforint.

Girbegörbe
a sors útja,
szél is a ma-
gáét fújja,
napestelig
járok, kelek,
megmászom a
völgyet, hegyet.

Verebélyi legény szól

Verebélyi
legény szól,
arca fáradt,
nyúzott,
jobb ma itt a
kis veréb,
mint holnap egy
túzok.

Nemesdicske
meg Aha,
arcán csupa
derű,
bagoly mondja
verébnek,
te vagy a nagy-
fejű.

Pográny

Török horda
dúlta Pogrányt,
vadgalambok
szálltak, szálltak,
a legbátrabb
legényeket
elhurcolták
janyicsárnak.

Méskőbánya
reszket, hallgat,
ördöglyukat
rejt magába,
talán eljön
ide újra
hős Benedek,
s megtalálja.

Zsére

Zoboralján
van kis Zsére,
arra van a
világ vége,
ott kezdődik
mégis minden,
útravalót
adnak ingyen.

Zsérén harcsa
van a vízben,
kifogom azt,
lesz jó hírem,
katonát, ha
lóval látok,
köszönök, majd
továbbállok.
70

Kiscétényi vadkörtefa

Kiscétényi vadkörtefa,
boszorkákkal van tele,
új boszorkányt avatnak ott,
fán van annak a helye.

Áldomást tart a boszorka,
ez ilyenkor a szokás,
olyan zsugori ökelme,
nincs nála, csak záptojás.

Letaszítják a többiek,
nem kell nekik ily tahó,
ki nem ad az áldomásra,
boszorkánynak sem való.

Nemespann

Nemespann, ó, Nemespann,
tányérukban leves van,
csakis borsólevest főznek,
szelet vetnek, kergetőznek.

Dicsekszik a törpe, ásít,
most füllentett óriásit,
szerinte ő Nemespannon
az egyetlen igaz pannon.

Béd

Édessájú pici Béden
vadalma volt az ebédem.

Savanyú az, de egészen,
elkämpicsorodott képem.

Ezért aztán útra keltem,
egye az ördög helyettem.

Úgy szaladtam, hogy a kanyar
kiegyenesedett hamar.

Barslédeci menyecskének

Barslédeci menyecskének
pipacsból van a szoknyája,
a Dervence patak partján
örömeiben felpróbálja.

Örül a nap, nagy titokban,
menyecskéjét nézegetné,
ám egy felhő eltakarja,
így fog végül nagyon mellé.

Andód

OrbánCFű nő
Andód mellett,
ha letéped,
megkergetnek.
A cergáti
kanálisnál
áfonyázik
asszony, kislány.

Csodálkozik
a lápország,
Czuczor Gergely
versét mondják,
tündérrózsa
beleremeg,
rászállott egy
békagyerek.

Bajta

Völgykatlanban
fekszik Bajta,
népe vidám,
szorgos fajta,
udvarukon
áll a pajta,
benne száraz
széna, szalma.

Télen almát
fogyasztanak,
de csak azt,
mi romlik, hasad,
május végén
rádöbbenek,
ép almát ők
nem is ettek.

Barsbaracska

Kishalacska,
nagyhalacska,
álmot látott
Barsbaracska,
valósággá
lett az álom,
Bars vitéz jött
táltosháton.

Tekervényes
volt az útja,
szél regélte,
nádas zúgta,
hósként küzdött
földön, s égen,
a pozsonyi
csatatéren.

Kurtaszoknya

Esztergomi török pasa,
hízik hasa meg a mája,
elrendelte, legyen kurtább
a barti lány szép szoknyája.

Csavaros eszük a lányok,
segített nekik az ég is,
rövidítettek a szoknyán,
ugyanakkora lett mégis.

Pimpimpáré, pimpimpáré,
kurtaszoknyát varr a szabó,
legjobb, ha a leány hordja,
hát még hogyha Bartról való.

Béla falván

Béla falván
fogy a kék mák,
kastélyparkban
békák vannak,
hosszú lábú
fürge Bélák
félnek tőlük,
elszaladnak.

Béla falván
nincs már Béla,
eljárt ma a
kakukk szája,
mindegyikből
katona lett,
anyámasszony
katonája.

Kisbény, Nagybény

Kisbény, Nagybény,
fürge Garam,
mindjárt össze-
kapom magam,
kincset ások,
bényi kincset,
az aranypéNZ
engem illet.

Megélnek itt
a javából,
hímestojás
faragásból,
avar sáncok
jövőt védnek,
döngicsélnek
a vadméhek.

Bertha Zoltán

„Harangok zúgnak bennem”

Csoóri Sándor emlékezete

Örökös sorsnyomás, a veszteségek okozta rossz közérzet, állandó veszélytudat és a mégis-megmaradás, a személyes és a közösségi szabadság elfojthatatlan vágya: a magyar író lélekvilágában évszázadok óta ezek a mélytapasztalatok feszülnek. Ösztön és szellem kifinomultan is erőteljes érzékenysége minden emberi és nemzeti bajra, gondra, nyomorúságra. Miközben ezek a fájdalmas borúlátások és riasztó élettémények igazán nem hiányoznának, s elhordozói éppen ezekről kívánnának megszabadulni! De lehetetlen: a létezés szorító markában elszenvedett gyötrelmek minduntalan kivilágló formát, ébresztő kifejeződést, felrázó öntanúsítást követelnek. Nyughatatlanságot: hiszen beletörödni mégsem lehet a folytonos értékpusztításba és létsorvasztásba. „Mert hogyan is kezdődtek a mi forradalmaink? Úgy, ahogy a remek színpadi művek: a sorstól kikényszerített cselekvés mindig igazolhatta magát a túrhetetlen sorssal, s földadatot a szereplőknek az erkölcsi érzék adott, nem a történelmi. Így aztán a vég is a tragédiák törvénye szerint következhetett el mindannyiszor.” A „nemzet rebellisének” (Vasy Gézáé a megnevezés), a megcsonkíthatatlan személyiségtudatú Csoóri Sándornak a mindenkor gonoszságok, romlottságok ellen tiltakozó öntörvényű igazságérzete pontosan ilyen morális, művészi, bölcséleti – és történelmi értelemben is mindig úgy marad-hatott iránymutató, hogy azok az eszményi távlatok, amelyekről beszél: voltaképpen sohasem közelítettek el. De még a reményeket is folyvást torzítani próbálta a történelem – viszont így váltak azok időtállóvá és örökérvényűvé! „Aki itt emberibb s magyarabb világot akart, az politizált. Még az olyan művészlángelmék is, mint Bartók! Nem beszélve a Kölcsey-, a Petőfi-, a Kemény Zsigmond-, a Németh László-, a Bibó-féle alkotókról! A ’megengedhető’ gondolatokkal szemben mindig a megengedhetetlen gondolatok szószólói voltak. A nyugtalanítók, a kétkedők, a századok bordái közé bepillantók.” A szellem jelzőfényei. A szellemé, amely szüntelenül fölébe nőtt a történelemnek – a mindegyre elbukó és kudarcot kudarokra halmozó történelmiségnek. S az önelvű művészi alkotásé, amelynek nem teherképe a tisztánlátó sorsos igazságbeszéd, hanem a művészet, a költészet autonómiájából és magasrendűségéből fakadó teljesség, méltóság és szabadság biztosítéka. Ki merésznél kitéssékelni az irodalom szabad univerzumából mindazt, ami az emberi létezésben torokszorító sorsélményként, gondtapasztalásként, humanitásigényként felgyülemlt? Miféle szabadság lenne az ilyen önkorlátozás? Hogyan volna szembefordítható egymással úgynevezett szövegszerű és világsze-

rű irodalmiság, amikor az írásmű jelentéstartománya el sem gondolható szövegyelvi megalkotottság nélkül?

Csoóri Sándor életműve az igazmondás határtalan minőségteltségének is alapidokumentuma – és monumentuma. Mint annyi elődjéé a magyar sorsirodalomban: egyszerre esztétikai, etikai, politikai, metafizikai tanítás és példa. És számtalan lírai, prózai, szociografikus, filmforgatókönyvi, esszéisztikus, sőt szónoklati műfajban: az elégiától a rapszodiáig, a metaforikus daltól a hosszú-énekig, a tűnődő-merengő önelemzéstől a meditatív lamentációig, a történelemértelmező eszmefuttatásoktól a megrendítő intelmeket megfogalmazó érzekletes tanulmányokig. A „cselekvő gondolat” filozofikus, kulturális világhorizontú (eszme-, művészet- és irodalomtörténeti jellegű) esszéremekeitől a „végtelenbe merítetttség érzetét” kifejező önreflexiókig (Cs. Nagy Ibolya fogalmait használva). A krónikási, konfesszionális tudósításokig, a népi és magasművészet bartóki szintézisébe emelt vallomásokig, az egyéni és a kollektív nyelvművészet ősfarmait is mozgósító (s Balassitól, Adytól Nagy Lászlóig oly sokaknál s olyannyira magyar prófétikus hevülettel izzó) expresszív „lázbeszédekig”. Az igazi, genuin, őseredeti archaikumból táplálkozó s ezért a modern, szürreális, avantgárd asszociatív látomásosságot és a hömpölyögve zúduló – akár újromantikus, neoavantgárd (neoexpresszionista), beat-költészeti ihletettséget, inspirációkat is asszimiláló – szabadverses vizionárius alakzatokat is szervesen magába sűrítő poétikai övezetekig. A sokszínűségében és tónusgazdagságában gomolyogva áradó ős- és népköltészettől a kortárs poeta doctusi intellektualitás kifinomultságáig; látvány és értelem együttes varázslatáig. Hangulat és gondolat magyar és világirodalmi hagyományteltségét frissen újjáélelénkítő energikussággal, költői dinamizmussal. Megejtő lírai szépséget érdes és profán őszinteséggel keverve. Ősiség és aktualitás, szenvedély és intenzitás, érzéki és elvont képiség, bő szenzualitás és kristályos logikával felépített helyzetelemző leírás: versei különösképpen a rezignáció, a keserű ironia, a klasszicizáló tónusok és ritmusok hanglejtésébe ivódó szemléletesség, intimitás és egyetemesítés erejével hatnak. Még legérzékenyebb szerelmi líráját is átítatja hazájának és embervoltának súlyos, sorskérdéses levegője. A romantikusan hullámozó érzelmességet megfegyvelmező formakultúra feszültségével – mint a magyar elégikus költői hagyomány mestereinél Berzsenyitől Tóth Árpádig. A jelentéktelennek tetsző mindennapi apróságok és történések is rendre a kitágított szubjektív és historikus dimenziók atmoszferikus közegében lélegeznek. Fűszálak, „mély földutak”, kökényes dombhátak, „bozontos pünkösdirózsák” s „a hant húsében zenélő” bogarak között is „Balassit látom kiterítve,/ megalvadt vérét hangyák nyargalják körül” – morajlik így a föld üzenete; „Jó lovak, jó vitézek, jó halálok,/ újra és újra elvérző őseim,/ itt, földközelenben,/ még az emlékezet is hatalmasabb.” S az átképzéletes szenzibilitás megnyilatkozása a

szüntelenül ólalkodó – s a szeretett szülőföldet és szülőházát eláruló, eltipró – történelmi gyalázatokról emígy: „disznók dúlják a jácintos temetőket, nem látjátok?”; „az elrabolt temetőket kutatnám föl / s a holtakat beszéltetném a föld alól suttogva/ a fejszével levágott fejekről”; „Nytított sebemmel ott fekszem most én is azon a mezőn./ Felhők jönnek rám és vágtazó, idegen lovasok. / Hányadik temet tapossák újra bele/ hazai földbe? Sár, ganyé, keserű fű a számban./ S édes hazám földjétől öklendezem.” Sütő András szerint ez mind-mind: a magyar passió és a hungarocídium döbbenetes, dantei képekben kivetített freskója. Az egyes versekben az „elégikus emlékezésben kelt sóhajból drámai erejűvé vadult viharzás”: a magyarság tragédiasorozatának, szenvedéstörténetének, egyszersmind az elhiva-tottságban tanulságos szenvedészetikájának a pontos látletele, számbavétele. A minden ígében, képben, hangtani intonációban és „halotti sereglésben vonuló” borzalom: megtörtént tény. „Európa szégyenét, paranoiában és történelem-tolvajlásban jeleskedők szégyenét kiáltja világgá – félszónyi, 'irodalmon kívüli' retorika nélkül, váteszi póz nélkül a legtisztább költői hangon, ritka merész metaforasorozatban, kristályos képi világot teremtve” (állítja költő barátjáról a rokon-szellem Sütő András).

A leverettetés ismétlődő korézülete ez: s a csaknem fél évszázados kommunista diktatúra csalóka összeomlása után újra szembesülni kellett – a kilencvenes évek derekán, de még 2004. „fekete adventjében”, sőt 2006 októberében is – a magyar önrendelkezés kibontakozó kívánalmát durván visszametsző posztkommunista, nemzetellenes restaurációval. „Legázolt”, „hanyatt lökött”, hazátlan szülőháza lett ez megint; „Minden megtörtént velünk újra, / ami ma megtörténhet: tankok / helyett harsány cirkuszos kocsik / száguldoztak heteken át a városokban, / és csak a hullaházak előtt / álltak meg egy-egy pillanatra, / hogy ne feledkezzünk el a félelemről.” A Trianonban, a háborúban, a feldaraboltatásban, a szétszórattatásban, a szovjet megszállásban, a leigázó terrorban s ötvenhat vérbe fojtásában megalázott, tönkrezilált „vértanú-ország” közben beteg lelkületű, züllő, „csöndes tériszonyt” keltő gyarmattá, szolgasággá süllyed. A permanens „magyar apokalipszis” során, a szakadatlan kiszolgáltatottság és a megalázottság légkörében. Második vagy sokadik pokoljárás ez – s a szinte valóságosan átvertett panaszdalokat, planctusokat és psalmusokat, esendőség és dignitás ötvözetében felfénylő fohászos zsoltárokat és könyörgéseket görgető-csiszoló költő megintcsak az „áldozati lét állapotait éli meg” (amint monográfusa, Görömbei András összegzi ezt). A lírai én poétikája (folyvást morajló és sajátosan átható elementaritásával) tehát minden lényeges egzisztenciális történésre reflektál – és melankolikus intonációjában vagy spirituális átszellemülésében is döbbenetes katarziséval ragad meg. (Ahogy fölépül „a versek földönjáró és egeket reflektározó képi tartománya” – Nagy Gáspárt idézve.) S ezt a mélységekbe alászálló és

magasságokba szárnyaló lendületességet, egyszersmind lelki-stiláris árnyalatoságot hangsúlyozza a költő legkiválóbb angol fordítója, Len Roberts is, amikor azt állítja, hogy Csoóri legszuggesztívebb költeményei „a veszteségről beszélnek, s az emberi pusztulás és hanyatlás olyan érzékletesen jelenik meg, hogy az olvasó gyakran élheti szinte át a fojtogatás rémületét”; s hogy a lírikus „úgy szívta magába és dolgozta fel a társadalmi és politikai felfordulás levegőjét, élményét, s olyan abszolút hitelesen és artisztikusan idézi fel, hogy közben lírája semmit nem áldoz a direkt propaganda oltárán”. A világmindenséggel beszélgető, harangzúgásos költészet ez, a felelősség- és szabadságigézet, a tragikum és az áhítat, az elhívás, a figyelmeztetés és a gondviselés misztériuma jegyében – mint egész irodalmunk évszázadok óta, Czine Mihály szerint is; „Magyarországon – mint Közép-Kelet-Európában általában – az irodalom nemcsak az emberi szellem kivételes műfaja volt századokon át, hanem – ahogy Csoóri Sándor mondja – »a szabadság gyakorlótere is. Az igazság búvóhelye. Ahogy a török időkben a népek a nádasokba, nálunk a legmegrendítőbb igazságok és érzelmek a legutóbbi időkig az irodalomba húzódtak vissza.« Így érezte a magyar nép is” – fejtegeti a legendás irodalomtörténész; s hogy a harang „hívja az élőket, kíséri a holtakat”, összegyűjt és föl-emel, fenyegető veszedelmekre ébreszt és egyéni-közösségi lelki szükségletekben megnesemesít, felmagasztosít – s így lesz „harangzúgásos az egész magyar kultúra – ahogyan Kodály Zoltán mondta”; „folytonos benne a harangzúgás, a *Halotti beszéd*től Adyig. Sőt: máig. Nagy Lászlóig és Sütő Andrásig. Egyszerre figyel a haza és a nagyvilág gondjára. Mindig kész a testvériségre. Nyitott minden értékre.” „Jönnek a harangok értem” – halljuk Nagy Lászlótól is (s hogy „ajkukhoz féreg nem érhet. Harangokat nem lehet megfertőzni”; „Fölemelnek a sárból /.../ a végtelenséghez. Siratnak a harangok, vigasztalnak. /.../ Rokonai a márvány anyamelleknek, szoptatják a lelket hanggal. /.../ Átbeszélük a harangok a tengert”; és Nagy Lászlót invocáló poémájában Döbrentei Kornél szerint is „Harangzúgással zihál az ég” /*Sisak a fejfán*/, Rákóczi-ra emlékezve pedig hogy „tüntetés a harangszó” /*Halottak napi vers*/). És Erdély, mint elsüllyedt Atlantisz is „harangoz a mélyben” (Reményik Sándor); és „déli harangszó csendül, / Ima száll mindenünnet: 'Add meg a mi mindennapi emberünket!'” (Falu Tamás: *Kenyerék miatyánkja*). Mert „a harangszót halkán ki-belélegzi” mindenki (Cseh Károly: *Röppályák*). S mert „Harangok hazátlan hangja / a száműzöttet befogadja” (Kovács István: *Csángók – Domokos Pál Péternek*). Kányádi Sándor „ars poeticájában” (*Harangföl-irat*): „azért harang a harang / hogy hívja az élőket / temesse a holtakat / s hogy árvíz jégverés / tűzveszély idején / s hódító horda láttán / félreverjék”. És a háromszéki Farkas Árpádot méltatva is így fogalmaz Kányádi: „A harangnak általában az a dolga, hogy minél messzebb elhallatszódjék a hangja, és bajosabb időkben meg – nálunkfelé – különösen a költő szűkebb pátriájában az a szokás, hogy nagy baj

idején a harangokból ágyút öntenek.” Serfőző Simon versében: „Harangok, / delet harangozók, / bajkiáltón félreverték, / csendítők temetéskor, / minden égtáj felől / ércesen kondulók (...) harsogva zúgtatok, / zengtétek a jó vitézséget, / ágyúkká öntve / őriztétek a hazát, / a hitet / vigyáztátok. / Nagypénteken / Rómába mentetek: / a feltámadást / ujjongva harangoztátok” (*Harangok*). Böszörményi Zoltánnál a „szelíd”, „becsületes” harangok bár ha forrón, de kiöntésük után azonnal is már mind indulnának „a toronyba / kongani” (*A harang*). És a harangok önfeláldozón állnak ellen az idegen hódítóknak: „A harangok megrepednek inkább, / mintsem hogy köszöntsék őt, / ki serege élén bevonulni kész” (Bata János: *A harangok ereje*). S tovább, mindezeket a Kodálytól Czineíg és Nagy Lászlóig, Csoóriig és tovább ívelő gyönyörű téziseket a harangzúgásról, az „ércszavú igéket” (Pusztai Sándor) zengő-daloló harangokról sugallatosan igazolja csupán néhány huszadik századi magyar regény címe is: *Elnémult harangok* (Rákosi Viktortól); *Harangoznak* (Szabó Páltól); *Üllő, dobszó, harang* (az erdélyi Szilágyi Istvántól); *Félrevert harangok* (az ugyancsak erdélyi Sigmond Istvántól); *Akikért nem szólt a harang* (a délvidéki Illés Sándortól); *Trianon harangjai* (a felvidéki Mács Józseftől); *Hazahív a harangszó* (az úgyszintén felvidéki Zalabai Zsigmond néprajzi-falutörténeti szociográfiája). „Harangok zúgnak bennem”, „s robog felém az ősz ördögszekereken” – vallja a költő Csoóri Sándor maga is arról, amely velőig hatoló jelzése időnek és időtlennek: „a tegnapiakra emlékeztet, és reménységgel tölti el az embert, hogy holnap, holnapután is megkondul a harang. Ez a hang voltaképp a maradandó kiáltása az időben” (nyomatékosítja Kelemen Lajos). Igen, a költészet eltulajdoníthatatlan mágiája, zamata, időntúlisége. („Lelki immunrendszerünket évszázadokon át épp a költészet alakította ki és edzette meg. Versünk mindenre volt, mint gyógyfűvünk. Ha nem az írásos költészetben, akkor a szóbeliben: a népköltészetünkben” – szögezi le Csoóri.) Rezonálnak erre értő fiatalabbak is. E versekből „az elégikus hangnem, a fel-feltörő keserűség, kirobbanó indulat mellett, valami különös erőforrásból táplálkozó derű is árad, amely szükséges a cselekvéshez, a továbblépéshez. Megbújik egy ölelésben, egy találkozásban, egy utazásban, a hó alatt, a templomok padsoraiban, egy bölcsőben, egy fűszálban, a tavaszban, a szénaillatban, egy kőben, egy ablakban, a fában, a csillagok vonulásában” (figyeli meg fogékonyan ezt a különleges hangnemi és szemléleti összetettséget Ekler Andrea). Az igézetes, bensőséges, meghitt táji-természeti pillanatképek Csoórinál áradó metaforikus és metafizikai sugárzású, átlényegített sorsjelképek is egyben (taglalja hasonlóképpen Sebők Melinda). A szakralitás átható hangulatáról pedig Soltész Márton állapítja meg: „A fakrisztusok templom-illata mellett (...) töretlen egy ősi magyar, illetve barbár misztikum borzongató hagyományának kontinuitása is.” Bizonyos tehát, hogy egészében a jellegzetes alaphangra rárétegződő, ráfodrozódó sokféle tonalitás virtuozitása bontakozik itt ki a lehető legteljesebben.

Csoóri Sándor emelkedett keserősége – a nyers köznapiság és a szelíd légiesítés, a plasztikus, testközeli konkrétság s a borongós elokvencia, stilizáló eufónia különös vegyítése – azonban együtt jár a bajvívó, hadakozó értékmentés és önvédelem minden eleven személyiség- és nemzetfeltő karaktervonásával. A valóságkimondásnak a sokszázados magyar történelem jegyében vállalt bátorsága – sőt Papp Endre találó szavával: „vagánysága” – is autentikus művészi, írástudói alkathoz tartozik. Felbolydította ő az összes lényeges és fájdalmas sorskérdésünket. Mert ami porlik és veszendő martaléka az időnek: az elsősorban a magyar nemzeti létezés fundamentuma. Elénk tárta ő erkölcsileg győztes forradalmainkat és ténylegesen vesztes szabadságharcainkat; idegen nagyhatalmi alávetettségeinket; a magyar parasztság, az élő népi kultúra megsemmisítésének változatos stációit s az általa is ösztökölt (és sok tekintetben csak azért is kiteljesülő) kulturális népi reneszánsz értelmiségi mozgalmának csorbításait; a nemzeti öntudat folyamatos szőnyegbombázását; otthonosságszavatoló kulturális örökségünk szisztematikus és brutális csonkításait, kifosztásait, autochton mítoszaink, szimbólumaink, nagyjaink kiiktatásának, elhallgattatásának merényleteit; magyar észjárásunk, szokásrendünk, magatartásnormáink kiforgatását, szétzúzását; a társadalmi méltányosság hiányait; a kiúttalan szegénységbe taszítottak létproblémáit; a valódi demokrácia, a függetlenség, a nemzetpolitikai önaffirmáció bűnösen elsikkasztott lehetőségeit; a határon túli, létében fenyegetett kisebbségi magyarság kálváriájának egész folyamát; a szétszóródott és drámaian fogyatkozó magyar nép demográfiai katasztrófájának ügyét. Németh László-i éleslátással kérte számon a minőség társadalomfilozófiai és kultúrantropológiai szükségképpeniségét minden rendszeren; mert a politikai diktatúra csődje utána a demokráciaként legitimálódni igyekvő, mennyiségelvű pénz- és profitudiktatúra hasonló botránya lett az emberiségnek: ha (ahogy emlegette) négy ostoba bármikor leszavazhat három zsenit. Tabutémákat feszegetve állt ki minden felélénkíthető hagyomány és értéknemesítő tradíció, s ugyanúgy minden lázadva is újra- vagy újat kezdő, teremtő szándék mellett. „Nemzetragasztó” (Németh László kifejezése ez) szent elhivatottsággal; úgyszólván a nemzeti önbecsülés apostolaként. Műve a magyar önismeret tárháza, enciklopédikus thesaurusa; „nomád napló” a huszadik század második feléből – arról, ami megtörtént, s ami már sohasem történhetik meg velünk. A bolsevik totalitarizmus alatt kiszolgáltatottá sújtott etnikai identitásunk mindahány elkonfiskált, elidegenített, szétroncsolt elemét visszaperelte: embernevelő intézményeinket, földi javainkat, eszmei kincseinket, nyelvi, kulturális, művészeti sokszínűségünket, vallási és hitelvi önazonosságunkat, nemzetalkotó egységességünket. Törekvéseiben az akkori hatalom csak gátolta, akadályozta, és tiltásokkal, szilenciumokkal, retorziókkal büntette. Már 1976-ban leírta például, vakmerő tisztasággal: „Eddig se tudtam és ezután se tudok beletörődni abba,

hogy miért kellett a több száz éves múlttal rendelkező iskolákat mint valami bagolyvárakat szétrobbantani. A debrecenit, a sárospatakit, a pápait.” S ezt, vagyis a nevezetes református kollégiumok visszakövetelését az egyház számára nyíltan, előadásokban is hangoztatta. Patakon is, ahova – mindezt örömmel hallván – a régi szellemet őrző tanárok (köztük az én édesapám is) az elsők között (és például Fekete Gyula, Béres Ferenc és más hírneves öregdiákok mellett) hívták volna meg 1981-ben, a híres alma mater fennállásának négyszázötvenedik évi jubileumi ünnepségeire – beszédet is tartani. S a következmény: részvételét letiltották a pártkorifeusok, így övéi közül is számúzték saját pátriájában. Ez is egy adalék a szellemi honvédelem és az érte elszenvedett megtorlások korabeli helyzetének jellemzéséhez. És talán azoknak a rendszerváltozáson is átnyúló állapotoknak a megértéséhez is, amelyek az írók lenacionalistázó és egyéb szitokszavakkal megbélyegző rágalomhadjáratokban, pergőtüzes inszINUÁLÓ kampányokban folytatódtak. (Márkus Béla akkurátusan kísérté nyomon a fejleményeket, és kivonatolta a vádaskodó cikkeket már 1991 nyarán.)

Mert a költő, az író, a Kárpát-medencei és a nagyvilágba vezető földrajzi és szellemi régiókat összekötni vágyó közéleti vezéregyéniség grandiózus álmai és tervei, erkölcsi, szellemi, politikai revíziót sürgető fölhívásai szinte ugyanúgy érvényesek maradtak a mában – és ez nyilván a sajátos magyar nyomorúság és küzdelemszükség (kilátástalan?) kontinuitását is jelzi. (Noha reményei egy részét a történelem mégis igazolta: a pártállami rendszernek és hazug ideológiájának a csúfos bukása – s ezáltal több volt egyházi iskola visszaszerzése – csakugyan elkövetkezett.) Ő örült volna legjobban, hogy ha amiért annyit viaskodott (például az össznemzeti összetartozást és önazonosságtudatot megerősítő televíziózásért): abból megvalósulhat legalább a kisebbségbe szakított magyar nemzetrészek feltétlen autonómiája. De nemcsak ez várat magára. Hanem az általa sürgetett vértömlesztő és feltámasztó önmagunkra ébredés csodája is: s ezzel a magyarság megmaradása és felemelkedése. A „semper reformanda” követelményének meghirdetett és kiterjesztett érvényesítése (hogy a hit megmaradhasson, „az életet kell megreformálnunk” – ember alkotta irodalom, nyelv, s „a világ újrateremtésének személyes titkát”, varázsát megtartó költészet segítségével). A személyiség méltóságának restitúciója – az elszemélytelenítő, eltömegesítő anyag- és haszonelvűség korában. Az eszmények szerint berendezett élet győzelme az eluralkodó káosz fölött. „Milyen jó lenne hinni valamiben, ha másban nem, hát egy kézfogásban, Istenben, szerelemben, a háborúkat elűző erők sereglésében.” Mert parciális képviseleti parlamentarizmus évadán ő miért is ne képviselhette volna éthosz és esztézis, emberiesség és mozaikszerűségében is integer nemzetegész, felszabadító égi-földi igazságok fenséges önértékeit?! Magán- és közérdek organikus univerzálításában? Amikor romokban mindaz, ami megtarthatna népet, nemzetet, em-

bert. „Láttam a lezuhant harangot. / Ott feküdt a romkert oldalában” – „de nem háborodik föl senki, / csak a katedrálisok jajgatnak / messziről, / mint a magukra maradt / pusztai próféták”.

Csoóri Sándor minden írott és elmondott szava: meghatározó és eszméltető sorseseemény volt. Minden megnyilatkozását átszötte a végső értékek melletti kitartás fakasztotta felelősségérzet és metafizikai elkötelezettségtudat. Ady, Németh László, Illyés, József Attila, Nagy László s az összes többiek mellett: ő is hűségesen helytálló, sorsvállaló és sorsvigyázó őrző maradt a strázsán. „Így alakult az életmű, melynek alaphangja a fájdalom; a bartóki hangszerelés, allegro barbaro és e polifóniában természetesen fonódik egybe nemzeti sors és személyes, benső univerzum, bizakodás, tört remény s a mégis-mégis madáchi követelménye” (Sütő Andrással szólva). „Barbár” imádságaival, „pogány” vallomásaival, keresztényen lelkületű önelveboncolásaival, borzasan felfakadó modernista sóhajaival és kiáltásaival évezredek hiteles megszólalásmódjainak szintézisreemtő összefoglalója ő valóban. „Nem voltam pap s nem lettem próféta sem, / csak egy ember, aki még beszélni tudott / a kövekkel s a tűzvészekkel is, // amikor már a szónak sem volt szíve / és a levegő is bűnnel volt tele / s a kényes Hold a föld alá futott.” Egyik kései önportréjának üzenete ez. De mi mégis érezhetjük úgy: emberi és írói magatartása valami olyan iránytű és magas rendű mérce, amelytől nem idegenek a „papi” és „prófétai” perspektívák sem. Felkavart mélységszférák és megvilágított magasságtávlatok kivetülése zajlik az életművében – a szemünk előtt. Jelentősége és nagysága az időben így aztán csak tovább nőhet – pontosabban az utókor értékfelfogó képességének kell növekednie: ha egyáltalán emberi arcunkat mi is meg kívánjuk őrizni. Nem az a kérdés tehát, hogy változatos létrontások ellen protestáló, küldetéses élete és műve méltó lesz-e a jövő figyelmére – hanem az, hogy a jövő méltó akar-e lenni hozzá.

Vitéz Ferenc

Kányádi Weörest olvas

*(Ködöböcz Gábornak,
a Három haikuk epilógusaként)*

I.
szélben lengő kert
s az égbe emelkedett
most minden mély kút

II.
hold sarlója sír
a fák hegyén valaki
ottfelejtette

III.
az üres parton
üres csónak kötött ki
– jaj, hova lettünk (!)

A Növekedés derűje

*(Ködöböcz Gábornak –
in memoriam Weöres Sándor)*

Mindent körbeér a fény.
Lábad alatt, a kavicsok közt is felzörög
éjjel, ránevet a ráncaidban megült könnyre;
s még a pincédoh is emlékezik
a tőketőre málló, s aranyporként a csillagokba
visszaszálló kis göröngyre.

Mindent ébren tart a fény.
Nem engedi, hogy csak egy irányba fordulj,
s kint ne tudj arról, hogy mi van legbelül;
megtanít, hogyan szűnjön meg a vakság,
s magad mi módon oszthatod szét a méhek
és a gyökerek között – szépen, emberül.

Bertha Zoltán festményeihez

Ars poetica

Vergilius mellé a Bibliát is
magammal viszem, hogy Dante
poklában el tudjak igazodni –
andante, csak nem siettetve semmit.

Madách

A boldogtalan mindenségben
összekuszálódnak a dolgok;
s kétségtelen, hogy ha úr a kétség,
a semmi szélén te sem vagy boldog.

Rendhagyó motívum

Ez itt a szívem.
Gyökerei az égben.
Meglazul bordáin a pánt.
Kelyhében hullámszik a tenger.
Saját lángja öleli körbe
a tulipánt.

I. m. Kodály

Most már úgy száll a Nap felé a dal,
hogy megemelkednek a templomok,
s mint kelyhükért a tulipán-romok,
sírni kezd a pentaton férfikar.

Arany Közép

Hogy értsd Horatiust, és tudd, hogy mit jelent
az erkölcsi mérték, tedd oda mellé Arisztotelész
Etikáját – így könnyen kiválaszthatod,
ami *éppen középen* áll,
józanul és bölcsen dönthetsz a folyton
változóról, hogy benne változatlanul és végig,
aggodalmaskodás nélkül azt tedd, ami a dolgod.

A Fiúnak

(Bertha Zoltán irodalomtörténésznek ajánlva)

(Virágevők)

A virágevőktől óvakodj, Fiam,
fölfalják mind a gyöngö csontodat;
finom kelmének álcázzák a semmit,
bőszíti őket a gond és Gondolat;
s hogy ne maradjon utánad a lélek,
kimetszik belőled a sorsodat,
disznók elé vetik, mint a makkot,
s maguk híznak attól, mint a gombolyag
a fáklyacsonkos útvesztőburokban,
visszafejtve nyíló rózsazimodát;
s a véres nyáltól megragadt homokba
hullva fuldokol a hervadt lombzat.

A virágevőktől óvakodj, Fiam,
nem tudhatod, hogy éhesek, nagyok
és telhetetlenek, mint a jámbor
bárányvért szürcsölő farkasok –
esélyed annyi csak, hogy ők meg azt
nem értik: virágaiddal együtt
vannak nálad otthon az angyalok.

(Adyra gondolva)

Adyt olvastam neked este,
nem értetted még a halott
szeretők táncát, a két hajdani
szeretőket, csontjaik zörgését,
sírjuk fölött a meggyfa ágát,
a nyújtózzkodó szemfedőket,
hogy mindkettő madárrá vált,
s úgy úszott a csókok pára-
teste a sűrű éjszakán át,
mint a megragadt remény.

Azóta járod a temetőket,
és keresed bennük a verset,
azt a *lidérces* messzi fényt,
nem hajlongsz erre, arra;
nem kérsz mást az Úrtól,
mint kegyelmet, s hálát adsz,
ha szíved összekaszabolva,
a szétszakított maradékokért
kiáltva, állsz a zivatarba.

(Fehér háztetők)

Akkor belepett mindent a hó,
előtte megkóstolta még a tél
a Bodrog-parti táj húsát.
Fehér háztetők alá rejtettek –
rajzoltál, verset írtál;
s én odafestettek mindkettőtököt
a csöndbe – próbáltam megérteni
Isten formáinak a ritmusát.

Belefolyt Patakom ebbe a nagy,
téli fehérségbe. Ott szunnyadt
alatta sok derengő hajnal,
mikor megszerettem a gótikát,
egy virágba nőtt májusi kert,
egy nyári délután, a lepketánc,
s a pillanat, mikor mögöttem
már az őszi szél sepegt.

Egyébként nem történt semmi,
csak belepett mindent a hó.

Képeslapok Kismarosra

(Szokolczay Lajosnak)

Csillagképek

Ködbe vesző szobrok az égen.
Magányosak, mert egymásról
mit se tudnak.

Mégis a te sorsodat akarják
irányítani, mert azt szeretnék,
hogy hozzájuk légy hasonló.

Egy szobor, amit kifaragott
az Isten az Időből,
hogy ne legyen annyira magányos,
mint egy elérhetetlen
csillag.

„Fénnyel, füttyel”

(Kiss Benedekre gondolva)

Belátsz te a vonalak mögé,
az el nem kezdett mozdulatba,
és a szavak aljára is, ahol
megterem a fény; és hallod,
hogy a szőlő vére fölzakatol,
és belebred a füttyös reggel
a megrekedt madártorokba.

Ilyenkor gyermek vagy megint,
talpadon zsibbadt tüske-sebvel
rohansz a réten, mintha csak magad
kergetnéd, hullámokat sodorva
bimbók közé, s mikor megtalálod
a lepkeszárnyba rejtőző reményt,
kiragasztod a homlokodra.

Összetartozás

Messzire szakadtak,
mégis megmaradtak.
Az egyikből kő lett, a másiktól víz lett.
Ugyanaz a lelke
hegynek és pataknak.

Rejtőzködés

Rejtőzködni, azt mondják,
a legjobban úgy lehet,
ha belebújsz magadba –
mert ott senki nem keres.

Végiglesnek utánad
minden titkos szögletet,
de azt észre sem veszik,
ha te vagy a rejteked.

A rejtőzködés pedig
sikerre csak úgy vezet,
ha nem hozod vissza majd
magadból a terhedet.

Időlámpa

Az Idő ugyan megmérhetetlen,
mert nem ismerjük sem a kezdő-,
sem a végpontjait; és még azt a sűrű
masszát sem értjük, amit taposunk:
megrémit a vízszintes feledés.

A belénk égett tájakat nem találjuk,
mindenütt csak lélekpernye száll –
de fölnézünk a lángoló kék hegyekre,
hogy ebben a megjelölhetetlen
messziségben ne múljon el a keresés.

Én is megyek az úton – rendületlenül
faggatom a köveket, a madarakat,
az esőt, a fényt –; és néha megállok,
hogy élvezzem „az öreg üstfoldozó
színes ösvényein való pihenést”.

Sárkány szívébe

Csonka országban
csonkák a hitek.
Feszül az íjon
a metsző ideg.

Célozni lassan
a bolond égre.
Nyilakat lőni
sárkány szívébe.

Kisebbségben

(Bertha Zoltán festményéhez – in memoriam Görömbei András)

A szolgálat teremt, nem az akarat.
S bár néha aggodalmaskodik,
nem adja föl magát – előre megy,
s mint ki mindig a magasba lát,
belepuhítja a csont-eget
az legkisebb forrás gyöngén
csordogáló vizébe is.

Nem létezhet a nem lehet.
Nem ismer áthatolhatatlan falakat.
Amit a szíve mond, azt cselekszi
gyémánttolla és az ének is.
Torzképek ellen szegül a Feladat –
az egymásba forduló tükrök,
az érthetetlenül futó szavak
nem számítanak, mert a nyelv
mindig tudja, hol lakik a lélek
és az Elv. – A büszke hegyeket
kivájja végül a kis patak.

Turai Kamil

Görgő kövek

1.

Anan tizenhárom évesen vesztette el az anyját. Panan cigarettázott, fogamzásgátlózott. Negyven esztendő volt. Lánya azt hitte, ő se húzhatja hosszabban. Cigarettázott, fogamzásgátlózott. Sötét tapétával terítette be szobája falát, s – jobb híján – abszurd absztrakciókat festett. Feketére kormosodott lábasokat, rozsdás palacsintasütőket. Vénséges vénnek gondolhatta magát. Mire rátör az előrejövendőlt negyven esztendő, Matuzsálem álma gyanánt fogadhatja. Megélhetésként vénembereket ápolt, akiket – noha ellátott – kegyetlenül megvetett és gyűlölt. Száz évig akarnak ezek a nyomorultak élni – perelt napóleoni hangnemben. Ennek szellemében fogadta el anyja egykori osztálytársának, Atalnak széptevő udvarlását. Tetszett neki, szórakoztatta a szemi-szélhámos szerencsétlen életművész rámenős nagyot akarása. Abban a hitben ringatta, hogy meghódíthatja. A gyötrelmes árvaság kóros-kóristalányos éve alatt Anan veszettül megtanult hallgatni. Szitta cigijeit, feltornyozta vörösre parókézott hajkoszorúját, s élvezte a petyhüdtté-pocakosodott koros férfi szorgalmatos tempózását. Az pedig fantasztikus ábrándokat ébresztett benne. – Kiviszlek Palma de Mallorcára, ott zenél most felfedezőm, Ricardo Muti. Te leszel ott a hun csodalány. Mindenki leborul előtted. – Szédítet-te kásásan a lányt. Anan vihogva háritotta el, cinikusan kinevette, de hagyta, hadd bolondítsa. A nemrég tüdőembólián átesett, kapkodó lélegzetű, túlsúlyosból aszottá bomlott emberroncstól nem kellett tartani. Anan szálegyenes, tölgyderekű, telt keblű, hattünyakú delnővé nevelte magát halálaszantsága vákuumában. Ha Atal megpróbálta megsimogatni, ledéren elhúzódott. Ha sarokba szorította, göcögve ellökte. Ámbátor, nem óhajtott se játszani, se komolyan elmélyedni a férfi világában, mégis hosszú hónapok alatt kölcsönös függőségbe estek egymástól. Anan se igen nélkülözhetette embertelen magánya és magába zárkózottsága termé-szetes oldogatóját. A régóta elvált és csélcsap mihasznaságba trógerodott mandró pedig erre az egyetlen lapra, a fiatal kiábrándultra koncentrált teljes maradék tehetségét. Mígnem kikristályosodott lelkében, hogy Anant megisteníti, istennővé avatja. Amatőr kórusvezetőként kiostált zenészek szakmai pártfogójaként távlati terveket kovácsolt az ünnepi beavatásra. Verdiből, Mozartból – egyéni fantáziáját mozgósítva – komplett oratóriumot eszkábált össze. Az úgynevezett „Anan-oratóriumot”. Biztos volt benne: ha ezt meghallja Anan, megpecsételődik végleg szépen fejlődő szerelmük. Összeszereltségük. Ennek is eljött az ideje. Az istenek, Párkák tetszésük szerint (s a mi tetszésünkre) szóttékfonták-tilolták a sors vásznát.

2.

Akkortájt a zilahi önkormányzat kulturális bizottsága döntött arról, hogy – a város hírnevét, önbecsét növelendő – ezután évente megrendezi a „Zilah napokat”. (A lelkesedés talán 2-3 alkalomra korlátozódott.) Nos, itt kapóra jött – sőt: kínálkozott, felkínálkozott – az Atal-féle Anan-oratórium. Sőt, ha lúd, legyen kövér, a kórház berkein belül, az újonnan létesült Galériában nyitókiallításon ajánlhattam a publikum figyelmébe Anan sötétlő képsorait. Atal mindkét rendezvény mozgatórugójaként szolgált. Válogatta, rakta-rakatta a képeket. Hívta, instruálta, motiválta a megyéből verbuvált ad hoc zenekar tagjait. De még a közönségszervezésben is helytállt. Meg is telt mindkét jeles bemutatóra a kórház kultúrcentruma. Anan képeit, ha nem is idegenkedve, furcsálkodva fogadta a közönség. Egyesek némi mesterkéeltséget (elidegenítő affektált posztmodern) sejdítettek-sajdítottak a lány komor koromfelhőiben, zordon vaslábasaiban, szenvtelen-lélektelen feketeségében. Kétségtelenül, felkavaróan idegtépő volt gyászos csendéleteinek visszafojtott, már-már robbanó csendje. Nem lehetett nem érezni az ifjú hölgy szuggesztív-önálló tehetségét, mindenestre visszariasztó-visszataszító volt szívtelen-lélektelen világképe. Anan, sudár-sugár természetével kiemelkedve uralta a megnyitót, de mintha ott se lett volna. Mintha egy halott hagyatékát pásztrolgatná, maga is halottként... A zeneest bonyodalmasabban alakult. Hihetetlen akaraterővel Atal trombitálta össze az oratóriumpróbákra (meg az előadásra) a javarészen szívességéből-elkötelezettségéből vállalkozó zenekart. Lehetett izgulni, befutnak-e a tubások, timpanonok, hegedűsök. Az énekes főszereplőket órákat megelőzően talonban tartották, nehogy megereszkedjen a hangjuk. A reklámban igénybe vették, bevonták a helyi médiákat: újságot, rádiót, postát. Atal elérte, hogy Zilah kultúraféltő fele Anan-oratórium-mámorban izzott... Igen ám, csak a jeles bemutató napjára beütött a baj. Anan – ohne zsenír – odabökte az érte izguló-izzadó karmester-zeneszerzőnek, hogy egy ideje szeretője lett a kórház fiatal pulmonológus orvosának. Ami oratóriumbemutatót a szerző kettejük egymásba-avató wagneri rituáléjának tervezett, pillanatok alatt összeomló kártyavárnak látszott. Atal egész nap hősiezen tartotta magát: rajta tartotta a szemét mindenben, most aztán kiélhette sohasem kellő mértékben felhasznált alkotó-szervezői-animáló életenergiáit. Izzott, rezgett, izzadt, lázadt. Miközben, aki kisé érzékenyebben odafigyelt, tarthatott attól, egyik pillanatról a másikra megroppan, szétesik, háborodottan és holtan rogy össze. Percekkel a bemutató kezdete előtt monomániásan ismételte: eljön-e, eljön-e, eljön-e? Mármint Anan, hiszen ráépült, belőle épült, érte épült ez az egész hóbelevanc. Az Anan-oratórium pipabagót se ér az eleven, látnivaló múzsa, Anan nélkül. Le- s föl szaladgált Atal tekintete a gyűlő nézői sorokon. Kezében verejtékezve szorongatta a kihívó fehér kardliliomot, amit a nyitány felcsendülésekor kellett ünnepélyesen átnyújtania az

ihlető lány-istennőnek. Csakhogy: eljön-e, eljön-e, eljön-e? Hát – eljött. Csaknem késve, az utolsó percben telepedtek be az utolsó sorban, ő meg az orvos. Összeillő szép párt adtak ki ketten. Anan úrnői zárt szépsége s a hódító félig-világfi hetykefélénk, úgyszólván szemtelen megszeppentsége, fura kontrasztként hátterezett. Atal átadta a virágot, s megkönnyebbült. Attól kezdve áradt és zengett, zúgott és vallott a grandiózus oratórium. Atal megdicsőült – saját kárára, kontójára!

3.

A hangversenyt követően, alig halt el az ováció, Atal összeroppant. Eddig tartotta benne a hit, remény meg a heroikus erőfeszítés a lelket. (A világhírű Muti szavával: maga két feléről égeti a gyertyát...) Napok óta nem evett, kávéban élt-tengődött. Egyfolytában rázta az idegláz Anan miatt. (A lány undorodva fordult el tőle, már látni se bírta.) A krízis tetőzött. Atal ágyában keresztbe heverve órákig a plafont bámulta. Kegyes szomszédok néha benéztek hozzá. Nem vették volna lelkükre, ha szemük láttára sorvad el, pusztul. Egyikük felhívta hűgát Kécskén. A pszichológus-pedagógus hűg bejáratos volt a kécskei klinikán. Protekcióból beutalót szerzett, s mentőautóval szállították át Atalt a kécskei ideg- és elmeosztályra. Infúzióra kapcsolták, kivárták krónikus passzivitását. A fiatal osztály-orvosnő, Küncsora Ilka keze alá került, lassan oldódva neki tárhatta fel nehéz élete keserveit. Ilkának frissen végzett pszichiáterként egyébként is az volt a dolga, hogy magába szívja, temesse szerencsétlen páciensei tragédiáit. Nem kellett sok ahhoz, hogy Atal mindent kitálaljon előtte. Hátról előre. Ecsetelte az Anan-szerelem izzó intenzitását. Majd visszacsapongott egy padban töltött gimnáziumi éveink ajzott-áldozatos tervehalmaira. Rákkutatónak készült, éjszakákon keresztül firtattakurkászta a halálos kór rejtélyét. De maga alá temette a megfejthetetlen ártalom elleni harc. Gyógyírként a vízügyhöz fordult. Vízgazdálkodási főiskolát végzett, hogy ezen a szelídebb térségen csapolja le világmegváltó energiáit. Mire végzett, s munkába állt, rá kellett jönnie, unja a hivatását. Merő papírhajó-hivatalimunka, s hólyaggá fútt szélmalomküzdelem. Alig kerülhet láttérbe egy-egy „árvízi hajós” hősiessége. Hátat fordított hát a vizeknek, s belevetette magát a zene örületébe. Kórusokat szervezett, Verdi és Mozart rekviemjét betanította, járta az országot amatőr énekkarával, arany- meg ezüsthuzozatokot söpört be. A nemzeti ünnepeken homlokba omló tincseivel lobogón fellépett, csépelte a billentyűket. Szavalt, vezényelt. Úgyhogy egy kisebb középiskola tanári karába avanszált. Ott is ő lett az intézmény lelke. Mindent elvállalt, elvégzett: talpalt, kuncsorgott, gyözködött, fenyegetett, érvelt. Ezalatt persze tropára ment az egészsége. Infarktus egyszer, kíméletlen kimerülés csattanójaként. Vakbél, hangszalag-szakadás. Gyomorvérzések, tüdőtágulat (ekkor már lánzdohányzott). Fogtályog, embólia s idegroncsként íme a vég. Mindezt derűsen darálta el a fiatal orvosnő szobájában, napok során.

Néha még az ebédbe, vacsorába is belefeledkeztek, úgy belemerültek okok és kórok vizsgálatába. A babaarcú, gyengéd lelkű doktornő egy Desdemona áhítatával adta át magát az érett (hogy ne mondjam: élemedett), sokat próbált (megpróbált) férfi nyomorúságának. Az meg egyre inkább életre pezsdült, már szinte hengegett a kudarcaival, hiszen a kiérdemelt kis sikkantások Ilka szájából (még ez is, még ez is) sokszorososan megvigasztalták. S a beszélgetések szüneteiben, meg míg a doktornő inspekciózott, vizitelt a kórtermekben, Atal a kórház-halli zongorán klimpirozott Bachot, Schumann, Csajkovszkijt. Szívszorító dallamokat improvizált, s hömpölygetett végig a depresszív betegek folyosóján. Úgy hogy a legsúlyosabb esetek is kimerészkedtek maguk ácsolta karanténjuk ketrecreácsaiból, s szelíden mosolyogva bámulták Atal fékezhetetlen létörvénylését. Hetek alatt magához formálta, az egekbe emelte azon agyongyógyszerezett sínlyődők eme pokoltornácós kárhozatát. Főleg pedig: örök időkre megnyerte Ilka bizalmát, lelkesedését.

4.

Nem csak. Hanem szerelmét. A végről tekintve ez nyilvánvaló. Isteni evidencia. Nem úgy az isteni iniciativa: a kezdetektől kezdeni. Mindenesetre: a Küncsora-szülők dühöngtek és kétségbe estek. Elsőbb csak hitetlenkedtek. Hápogtak, hümmögtek, tamáskodtak. Lányuk rajongva beszélt egy betegéről. Ez belefért még az orvosesküi pixisbe. Részvét, rész-vétel. De az egész? A lány sudár szép, szőke teltkarcsú lobogóvérű tündér. Pazar party bárki-bárónak, birtokos bírónak, herceg hercegnek. S akkor jönne egy ilyen csapodár csóró, lestrapált kókler, nincstelen senki, kóros-káros végstádiumos haldokló? A Küncsora-szülők – maguk is neves szakorvosok – bejártak leskelődni az elmeosztályra. Hamar kiszűrték-leszűrték lesújtó véleményüket erről a lányukra csimpaszkodó sarlatán Cippoláról. Pokolba vele, vissza Zilahra. Szabaduljon meg Ilka eme ördögi kísértettől! Csakhogy a lánnyal már nem lehetett szépen beszélni. Otthoni szobájába vonult, az Atal által ajánlott lemezeket hallgatta, hóbortosan fel-alá járt-kelt. Alig várta, hogy ismét az osztályon a bűvös férfi közelébe kerülhessen. Akit akkorra már beleptek prezúrjaikkal-göbeikkel a betegtársak, szívták mágikus mézét, lógtak, mint Hathor csöcsein. S ő bírta, titáni energiákkal töltődött fel. Zenélt, szavalt, értekezett, hadonászott. Ragyogott, izzott egész püffetegkóros teste. Már uralta ismét a Szent Nőstényt. – Ő már csak tizennyolc évvel fiatalabb nálam – dicsekedett szerényen, amikor véletlen összefutottunk... A Küncsora-szülők féltő kétségbeesésükben hathatósabb eszközökhöz folyamodtak. Miután a lelkire beszélés, szívhez szólás fiaskóba kornyadt, elkezdtek fenyegetőzni. Meg ne lássuk ezt a szélhámost a közeledben. Ki tudja még, miféle fertőzéseket hordoz? Aidszes is lehet, vérbajos. S bizony, mi utánajártunk vagyoni állapotának. Felhívtuk a zilahi kórházban régi barátunkat. No, te aztán beletrafáltál. Nemcsak hogy anyányi gyerekei vannak az

első házasságából, nemcsak hogy évek óta utcáról utcára albérletezett, de nyakig ül az adósságban. Tudod ki ez a szégyentelen csábító, csökönyös lányom? Egy notórius kéregető, veszekedett kölcsönkérő! Meglásd, téged is kifoszt, aztán itthagyt. Erre a lepusztult vén kóklerre őrizted tiszta szüzességed? Evvel tiprod sárba eddigi vallásos hitedet? Ide aztán be ne tegye lábát! Ha nem ér nálad a szép szó, nyíltan választás elé állítunk: vagy ez a mocskok idegen vagy mi, az édes szerető szüleid? – S Ilka abban a pillanatban már döntött is. Utolsó fizetését felmarkolva albérletet vett ki az Eper utcában, s már mint vőlegényjelöltjét vitte magával Atalt. De úgy ám, mint királyi főnyereményt. A csakis számára, kiváltságosnak fenntartott, eddig még felfedezetlen isteni kincset. Az Anan-oratórium dicsőítése beérett. Nem ott és annál ugyan, de Isten-időben!

5.

Meglátogattam az ifjú párt a Bocskai-városban. Galériás-lambériás lakrészt béreltek, jobban mondva Ilka, hiszen Atalnak nem volt semmi jövedelme. Egyelőre mindenfajta fantasztikus állásfoglalásokban gondolkodott, egyébként nem dolgozott semmit. Egyetlen napi teendője: imádott Ilkájára várt, s főzögetett maguknak. És szorgalmasan jártak Lupusz atya jegyeselő-készítő foglalkozásaira. Ilka maradéktalanul boldognak látszott. Mint aki megfogta az Isten lábát, élethivatása beteljesedett. Egy alkalommal, ilyen idők voltak, panaszkodtam-nyavalyogtam előttük. Cefetül gyötör a fogam (akkor még szép számmal tolongtak a számban). Paradentózis: diagnosztizálja a dentista szakma, s semmit se tud kezdeni cudar nyomorúságommal. Éjjel-nappal kínoz a fogtőig lehatoló sajtó, alattomosan csikorgó fájdalom. De még nappal, napközben is félreáll a pofám a kegyetlen szűfűrástól. Atal szájalommal bólogatott, majd egyszercsak – sebesen, mint a csík, ugyancsak meglepődtem – kitérte a száját, s kikapott belőle két ormótlan rózsaszín (lúdtalpbetéthez hasonlatos) szerkezetet. „No, nekem semmi problémám a fogaimmal, mert nincs egy se” – vigyorodott el. Akkor ismertem rá az egyébként csak hallomásból ismert protézisekre. S Ilka, az ifjú menyasszony, a konyhakredencnél derült mosolyogva. Nemhogy belefért nála ez az epizód is boldogságos ara-álmaiba, hanem mintha ezáltal nőtt volna szemében jövődöbéli édes ura. Ne feledjük: egy-két hét volt már csak hátra a jegyesoktatásból, s órára kitűzték már a templomi esküvőt is...

Halálhíre nem is tudom már, hol jutott fülembé. Talán a barátok temploma előtt. Mintha valaki átkiáltotta volna a túloldalról: tudod, hogy Atal tegnap meghalt? Akárha tarkón vágta volna. Nemigen hittem. Félreértés lehet. Azért elcsámborogtam az Eper utcai albérletbe. Később. Ilka pakolászott. Egymásra halmozott dobozok állták el az utat, a kilátást. A menyasszony fekete tüllben, szoknyában hajlungott. Leült a hokedlire, ölébe ejtette a kezét. Már túl volt a sírógörcsök fá-

zisain. Fáradtan, fázósan, hidegrázósan beszélt. „A hétvégén lett volna a szertartás a piaristáknál. Atal még azon az estén viccelődött valamin. Olyan boldogok voltunk, pezsgőszínen lángolt még az égbolt is. Én már fenn hasaltam a galériaágyon, valami kórházi jelentést bogarásztam. Akkor fellépkedett a rozoga, nyikorogós lépcsőn Atal. Először észre se vettem, hogy baj van. Csak az a szokatlan csend. S furcsa, idegen szőrcsögés.

Hirtelen hozzá kaptam. Ráztam. Nem moccant. Kétségbeestem, üvöltöttem: Atal, ne hagyj itt, ne hagyj el. Szivárgott valami lé, talán vér a szájából. Bekapcsolt bennem a doktornő: felpolcoltam a fejet, masszíroztam, mesterségesen lélegeztettem, pumpáltam a mellét. Ahelyett, hogy ráborultam volna, s csak öleltem-öleltem volna magamhoz-magamba. Mikor megjött a mentő, már menthetetlenül halott volt. A boncolás megállapította: oltári nagy, totális agyvérzés érte. Az agy nyolcvan százaléka pillanatok alatt elhalt. Mért nem dédelgettem legalább az utolsó perceiben? Ezt érdemelte volna, az ölelést. Nem a rideg orvosi segílyt, feleslegesen.” Ilka hangja közönyösen, fásultan, reménytelenül kopogott... Nem tőle tudtam meg, hanem valahonnan máshonnan, hogy Atalt szülővárosában, Zilahon temették el. Az is csak hónapok múltán jutott tudomásomra, miután sajgón hiányoltam, hogy Ilka felmondott a kécskei kórházban, s áthelyezését kérte Zilahra. Az ottani bolondokházában vállalt másodorvosi állást, jóval kevesebb fizetésért. Csakhogy jövendőbelije, Atal sírjához közel lehessen, naponta kijárhasson, gyászolja esztendőkön át, tán a halálig.

6.

S most egy kissé egoistává kell minősülnöm. Saját bajaimról megemlékezni. Tudniillik: engem is akkoriban, azon hetekben hagyott el ifjú hitvesem. No, nem úgy, mint Atal Ilkát. Attól sokkal szebben, simábban és humánusabban. Gonosz terveket évek hosszán át melengetve, egyszercsak kapta-fogta Úrnammu-fiamat, s szélnek eredt. Akként, hogy napokig-hetekig arra se ébredhettem rá, merre lehet. Bámultam csak báván a kormos, pókos falakat, plafont és mennyezetet, ha már kifogyott nyöszörgésem és átkom. Hiszen én ennek (annak) a cudar asszonykának (úgymond) mindent feláldoztam-odaadtam. Egyetemi évei során feketemunkák, másodállások sorait abszolváltam, aranykeretbe foglaltam Nemtő-nevét festményeimben, eltúrtem pokoli-rideg rigolyáit és szemtelenül szemérmetlen szeszélyeit is. Mézédés fügeborral itattam, kaviáros polipsalátával tápláltam. Túléltem nemtelen abortuszait és kellemetlen öngyilkossági kísérleteit. Dicsértem hatezer éves előéleteit, s ígértem, hogy csillagvilágba emelem, egyenest a Szíriusz szomszédságába. S most (akkor) minden kútba esett. S ugyan kapkodtam fűhöz-fához (futtam a Vargához, ténylegesen az akkori Varga nevű ad hoc tanácsadóhoz), de valahogy olyan végtelenül reménytelennek látszott az egész. Ami-

kor nagysokára a pokolbugyorból visszacsillant egykori mátkám, hites feleségem ellovanó nőszirma, már csak a búcsú kóbor csimbókcsokrait tapogathattam lázas agyamban: Nemtő gúnyosan, fagyalthidegen foghegyezte felém az elérhetetlen távolságból: ne közeledj felém, úgyse érsz már el sohase, ennek vége, annyi, törődj csak bele, Imar, keress magadnak más bolondot, engem eressz el, ne kapaszkodj rám, sohse látsz többet, de még Ūnammu-fiadat se, ha ugyan tiéd, törjön csak ízikké a bizonytalanság frásza, úgyse csináltatsz génpróbát, mert ahhoz is faszari vagy – fizess csak és add el fejed felől a házat, mert bugyogódból-gatyádból is kiforgatlak úgyézeimmal, te pondró, most végre végigönthetem rajtad parázsló gyűlöletem, mert, kapd be és tudd meg, szánalmas féreg, félrecsinált egykori férjem, hogy nem szerettelek én tégedet sohase, hanem csak áltattalak négy éven keresztül, hogy elérhessem a céljaimat – s búcsút mondhatsz hát ezután az én Szépségemnek s Gyönyörűségemnek...” Valahogy így, így végződött. S nem is tudtam, de őrzőngő csontjaim velejében éreztem, csak sejtettem akkor, hogy mennyire is végtelen és végzetes és kíméletlenül kíméletlen ez az egész évtizedekig húzóódó halálcsókcécó. Csak barátaim és munkatársaim rettegték és várták (lesújtó letargiámat örökétig szíva), mikor leszek már végre öngyilkos, előz meg halálom híre.

Imitten álltam ottan, porba sújtottan, Atal sírja (fejfája) előtt a zilahi református temetőben. S átkoztam magamat, s a gránit sírkövekbe vertem a fejemet tébolyodottságomban. „Hogy én milyen egy marha vagyok! Cégéres ökör, mutogatni való vásári tükrösbáb! Hova szórtam én a szívvirágom szirmait, én szamarak professzora és piócák pincemestere? Hát ezért éltem én? Hogy cserben hagyjanak, és vesztetre törjenek? Ezért törekedtem? Güzültem, mint a güzü, üztem üzeneteimet? Ég és Föld közt. Ezért volt? Hogy a semminél kevesebbe vegyenek? Elhagyjanak és kinevessenek? S itt vagy te, drága barátom, ifjontiságom osztályostársa, te aranyos simléder és lidérces fickó! Itt vagy te – ugyan a földek alatt is – de méginkább a Mennyekbe vetve (tömény-tömjénes szent vetemény), itt vagy, de mennyire hogy vagy! Hiszen naponta, több órákra borul hantodra egy fiatal szűz, ki még csak nem is özvegy, becsukta magát idegen tébolyodottak zárkájába, hogy örökre melletted lehessen! Ó, te iszonyatos Szerencsefia, te szerelem-lottómilliárdos! Te szemét, te szent!” – S vertem fejemet a borostyános sírboltozatokba, s üvöltöttem önsajnáló-öntéppő átkaimat és dicseimet az Égbe! Hiszen úgy éreztem, végleg kétségbeesve és pofára esve, hogy játszott velem eddig az Istenség! Íme, négy év, negyven esztendő kincses kínját így kapta ki kapásból kezemből. Míglén hazardírozó, semmirekellő s mihaszna barátomat, a széllébélt kölcsönkéregetőt tenyerén hordozta a Végzet. Hiszen még halálában is irtózatosszív hűségével melegítette. Igazam volt vajon lamentáló jajongásomban? Önvesztő s öntelt önsajnálatomban? Természetesen nem! Lekonyult fővel fordultam ki a zuzmós temetőből. Odakinn buzgón alkonyodott.

7.

Attól kezdve jött. No, nem a kísértet. Nem is Ilka. (Ő eltűnt a zilahi örültek ködében, minden időkre.) Hanem: Anan. Egyszer csak bejelentkezett, felhívott, hogy jönne. Jöhet-e? Persze. Nem kérdeztem: minek, mi célból? Akárminek. Hízelgett is férfihiúságomnak. Hozzám jön, élemedett fickóhoz, előzvegyesült monogám gúnárhoz, begyepesedett magánzóhoz, egy telivér tüzes kancacsikó. Vagy inkább gebéhez? S kisliba? Nem bíbelődtem akkoriban metaforákkal. Örültem, ha valaki megosztja velem mag-magányomat. S Anan megjött. Utazott busszal, vonattal. Többször. Holott Kécske–Zilah közé párszáz kilométert ékelt az Úr. Már csak annyit kérdett: mehetek? Mehetett, jöhetett. Csak az nem derült ki – máig se – minek, mi a fenének? Jött, itt volt, elment. Elment, ott volt, jött. Szó se volt már akkor a pulmonológus alorvosról. Néhány hét után dobták egymást. Anan, látszólag-láthatólag, visszatalált halálos vőlegényéhez, Morshoz. Gyilkolta a cigarettákat, marokszám. Dőlt belőle a dohányfüst, mint a kazánból. Szinte szólni se szólt. Hogy mit csinált akkor? Jött, követett, kullogott utánam. Akárhova mentem. Akár az ölebem, házi ebem, kullancsom, megfigyelőm. Ha egymás mellett mentünk a széles úton, akkor is mindig egy fél lépéssel az én láb-vonalamtól hátrább. Toronyszépen felépített, izgalmasan izzó inakból-idegekből-izmokból egyberakott hajadon tigristeste majdhogynem lopakodott. Zsákmányra leső anyatigris? Nem csapott zajt, de még csak neszeket se. S ha netán mégiscsak gallyacska roppant, felém susogott: boc. Elfogadta, ha enni kínáltam, de hozott magának ezt-azt. Otthonról, a boltból. Kínálta: vegyél-egyél. Úgy éltünk, mint egy évtizedek óta egymáshoz szokott, kissé már egymáshoz-kopott öregedő házaspár. Csak – szexről szó sem volt. Ez valahogy kezdettől nyilvánvalóvá vált, így alakult. Pedig egymás mellett aludtunk, pihentünk a Nemtő által elárvult, pokolba hagyott téglapirosra kárpitozott francia ágyban. Anan gyönyörű idomait barhetpizsamába csomagolva hátat fordított nekem, s madárhangon elbúcsúzott: jó éjszakát neked is Imar. S már aludt is. Esetleg imádkozott. (Ez ugyan kevésbé valószínű, mert hevesen perelt Istennel – méginkább Isten lehetőségével, lehetetlenségével. Elvégre milyen Mindenható Jóság lenne az, aki csak úgy kirabolja langyos bakfis-fészkekből az édesanyát?!) Nem mondom, hogy nem horgadt fel bennem néha, gyakorta a kandüh, fajfenntartó ösztön, mert fel-felhorgadt. Holmi Schumann-sóhajszerű elgyengüléssel, elandalodással vette kezdetét. Simogatni, legalább megérinteni szerettem volna valakit. Nemtőt, egy viruló asszonytestet – emlőt, vulvát, tomport. Momentán: a tigrisnyúlánk, sündisznóvá görbült csábító Anant. Egyáltalán nem csábított. Illetve: csábított, de nem csábult. Egyszer-egyszer merészen megérintettem hátulról a vállát, a hátát. Hangtalan elhúzta magát. Tovább nem próbálkoztam, nem merészkedtem. Némi iszonnal fantáziáltam: ha továbbmegyek, és bökődő fallosszal terrorizálom, akkor vagy szó nélkül ki-

menekül a hideg éjbe, vagy hirtelen felüvöltéssel széttép. Mégiscsak tigrisanya, kölyöktelenül. Így aztán szenvedélytelen meghittségben telegettek többnapos együttléteink, látogatásainak alkalmakor. Boncolgató elme lévén, törekedtem rájönni: mi vezeti mégiscsak hozzám? Nem sikerült dűlőre, épkézláb válaszhoz jutnom. Noha Anan el-elkísért a művészkörökbe, de semmiféle többletaktivitást sem fejtett ki. Meghúzódott mögöttem, s hallgatta, mit beszélünk. Utólag se kommentálta, de jólesett neki, ha szóval tartottam. Olykor-olykor megkockáztattam, hogy szóba-hozom Atalt. Szóba is hoztam. Semmi várható, elvárható ideges rángás, árulkodó büntudat, komplexus-szimptóma. Akárha tők idegenről ejtettem volna szót. Ilyféle mondattöredékek: sohase biztattam, volt benne lelkesedés, megnevettetett néha. De azért ma se vagyok abban egészen biztos, hogy nem a zilahi temető halottja rúgta-e ide hozzám páros lábbal, lábszárcsontjával...

Ja, még annyi. Egyik korai betoppanta alkalmával nagyméretű, csomagoló-papírosokba bugyolált festményt, festményét hozta magával. Itthagya. Majd nézd meg, ha elmentem, kötötte lelkemre. Azóta is el-elnézegetem. Az üveg alatt – pasztellel vagy olajakrillal – barnálló-vöröslő-feketedő nagy kövek – természetes kövek, hordalékkavicsok – tömege. Görgő, hengergő, halálthozó, nyugalmat magukba kövesítő, lekerekített zúzalékok ezek. Csak kő, csupa kő. Illetve: hát – de azt csak nagyon kutató, kíváncsian kurkászó-pásztázó tekintet veszi észre – két durván egymásra csikorodó kő közt egy madárka feje, beszorulva. Nem csipog, nem csápol, csak hangtalanul tátog. Lehet, hogy mondani akar valamit, ha nem is tudhat kiszabadulni.

Németh István Péter

Virágnaptár A. D. 2020.

Akác

Az illatozó akác-fürtökre
mintha minden méh most idedöngne
és kihajtanának megint
e helyt kivágtott szőleink.
Veszített éden, méze visszacsorog,
elébe idézi azt az aranykert;
anyám fölött nem volt itt homok
még, sem sírján adventív gyomok.

Hortenziák

A tapolcai plébánia-kertre
zuhog a zápor, ázik Mária,
a szomorú Szűzanya szobra;
hullik a könnye a bokrokra,
s mintha jobban fájnna
nem is lehetne,
virágzó hortenziák
hosszan véle siratják Fiát.

Árvácska

Szerelmem ablakrácsa
elé és szüleim sírjára
tettem csupáncsak: Árvácska...
Mindig magányosan – soha
ágyából – simított bársonya
szirmainak a szemhéjamon.
Most én takarnám be akárha
aláhullongva a lomb.

Pünkösdi rózsa

Már nem csupán csobogó dal-
forrósodik minden sóhaj:
támad is most engesztelő
reánk fúvó gyöngye szellő,
mibe mártóz a rőt rózsza;
reggel volt tüze apróka...
Ám kicsap bimbójából,
a kert tőle mennyig lángol.

Aszter (Csillagvirág)

Egész nyáron át
szirmokból a kelyhek akárha
annyi keresztelő-kápolnácska:
érinti sorra pillangók szárnya.
Már csak utolsó aszter-szálla
egy menny-kék lepke még lerebben.
Odatúzi őszi fény. Tovább
a másikat tartaná életben.

Tűzliliom

*...tűzlilom az éjszakában,
én úgy hiszek az emberi csodában...*
(Juhász Ferenc)

Tűzliliomnak lángja,
világolj éjszakámba!
Narancs-szirmod ma este
még ujjbegyem égesse!
S már olthatatlanul csak
szemem-szívem is gyújtsad!
El nem lobbant csillag vagy –
veled együtt hamvadjak!

Vadgesztenye

Ragacsos rügyeit tavaszonta
én várva vártam. S hogy kibontja
gyertyázó virágait, bár nincs lombja
még, de már szebb, mint egy karácsonyfa.
Minden hasonlatom rossz róla
amúgy, magasában amióta
csücsülhettem ringatózva.
Csak ötven évgyűrű illatoz ma.

Bene Zoltán

Ártatlan

Részlet az Igazak című, készülő regényből

[1818. január 2.] estére Annának, Igaz Gergely menyasszonyának az állapota javult, a láza csillapodott, a vőlegény mégis tapintatlanságnak érezte volna az esküvővel nyaggatni. Ehelyett a kalendáriumból olvasott föl neki. Szép orgánuma volt, Anna szívesen hallgatta, s csak másfél óra elteltével szenderedett el.

Igaz Gergely fáradtan ért haza. Miután Paprikáéktól elbúcsúzott, bolyongott még a sötét utcákon, maga sem értette, miért. Otthon megmosta az arcát, hogy fölfrissüljön, aztán pipára gyújtott. A konyhában, a kemencepadkán üldögélt, füstöt eregetve. Időről időre talán el is bóbiskolt kissé. Vagy látomásként, vagy álmában jelent meg előtte a Fekete Sas, a Városháza mögötti négyszobás, ötven lovat befogadni képes istállóval fölszerelt fogadó, ahová az ősszel egy pesti színészt hozott a szekeren, aki Láng Ádám társulatához érkezett, ám mielőtt a színidirektorial találkozott volna, hogy megbeszéljék a jövőt, pihenni vágyott. A Fekete Sasba tért be, sem az Arany Páva, sem a Hét Választófejedelem nem nyerte el a tetszését.

– Mióta a sarat puttonyokba lapátoltatom, aztán kihordatom az utcára – mesélte egyszer a Fekete Sas fogadása Igaz Gergelynek, miközben leszámolta markába a vásárolt szappanok árát –, a hozzánk látogató úri népek mind itt hálnak, mert ha hozzánk térnek, nem mocskolják össze a nadrágjuk szárát meg a szoknyájuk alját. A kocsúton meg amúgy is tengelyig, olykor azon fölül is ér a sár, oly mind egy annak már pár tucat puttony fölös latyak.

Ez mind igaz, gondolta akkor Igaz Gergely, meg az is, hogy mivel a sarat a Hét Választófejedelem és az Arany Páva előtt duzzasztják a Fekete Sas legényei, az érkezők sokszor kénytelenek is ott megállapodni, mert a másik két vendéglőig el se jutnak, vagy ha el is jutnának, nem fűlik a foguk a kalandhoz, s inkább letesznek arról, hogy a sártengeren átlábaljanak.

Igaz Gergelyt elfogta a köhögés, miáltal ki is zökkent a múltból vagy az álmából, maga sem tudta, egészen pontosan mi is történik vele. Mindenesetre békésen pöfékelve mészelt tovább a városháza előtt elterülő Nagypiacon, ahol szintúgy dagasztani lehetett a sarat, hacsak nem volt éppen nagy szárazság, mert olyankor meg a por fojtogatta az embert. Ennek a Nagypiacnak a helyén alakul majd ki a Széchenyi tér, erről azonban Igaz Gergely mit sem tudhatott. Ahogyan a térnek a városházával átellenben lévő oldalán jó hetven évvel később emelendő palotákról sem, a törvényszékről, a Tisza Szállóról, a nagypostáról. Ezeknek a helyén Igaz Gergely a vár téglafalát tudta. Csak le kellett hunynia a szemét, s máris maga

előtt látta a hatalmas épületet, mintha gigászi madár vagy repülő sárkány hátán utazva nézelődne lefelé. Az óriási, szabálytalan négyszöget formázó várfal sarkain kerek bástyák, a kapui fölött pedig négyszögletes tornyok emelkednek. A vár hátát évszázadokig a Tisza vize óvta a támadásoktól, másik három oldalát pedig egykor, beszélük, vizesárkok védelmezték. A Tisza most is ott folyik mögötte, a vizesárkokat azonban régen betemették, a várat magát is részben laktanyának, részben börtönnek használják, megvívni nem akarja már senki réges-régóta. Úgy mondják, maga Rákóczi sem próbálkozott vele.

– Nem kellettünk a nagyságos fejedelemnek, az az igazság – mondta egyszer sírva Müller Sebestyén, miután alaposan a pohár fenekére nézett. Holott ő kétszer is volt bíró Szegeden, összesen vagy másfél évtizedig, s három esztendőn keresztül a polgármesteri tisztséget is viselte.

A szegedi vár börtönében egy regimentnyi rabot tartottak fogva. Akadtak a császárság más területeiről idehurcolt fegyencek is, zömmel azonban magyarok, illetve magyarországiak sínylődtek a nedves, dohos pincehelyiségekben. A börtön egy része országos fenyítőházként működött. Az ott raboskodókat negyedévente alaposan megbotozták a Nagypiacon, valamelyik szerdai vagy szombati hetivásár alkalmával, elrettentő célzattal. Az elítéltek a saját kezükben vitték ki a térre a nagy tölgyfa derest, amelyre aztán sorban ráfeküdtek, hogy a mogyorófavessző hol huszonöt, hol ötven csapását elviseljék. A porció a börtönőrök parancsnokának aznapi hangulatától függött. A várnagy hangosan számolta az ütlegeket, s a két hajdú, akik fölváltva verték a foglyokat, egészen kimelegedett a procedura végére. A piacozó nép megtapsolta azokat, akik jajszó nélkül viselték a náspángolást, ám akik óbégattak, azokon sem gúnyolódtak. Az asszonyok nagy része meg mindvégig leginkább csak sápítózott, kivált, amikor deli legényeket vontak a deresre; a kezükkel takarták el az arcukat, s ujjaik résein keresztül figyelték a botozást, időről időre föl-fölsikkantva, Jézust és Máriát emlegetve, pihegve és nemegyszer ájuldozva. Egy időben gyorsan híre ment az egyik rabnak, akinek alfeleből minden egyes botütés zengzetes szellentést csalt elő, de olyan cifrákat, hogy a hajdúk sem állták meg röhögés nélkül, s még a legérzékenyebb lelkületű hölgyek is elmosolyintották magukat, ha meghallották. Márpedig meghallották, mert a fogoly nadrágjából oly érces brummogás tört elő, hogy arra még a Szent Dömötör-templom süket harangozója is fölkapta a fejét. Valóságos látványosság- (bár, ami azt illeti, inkább hallványosság-)számba ment, amikor ezt a fickót fenyítették, s nem a borzongás, sokkal inkább a szórakozás okán, úgyhogy egy idő múlva a cifrán fíngó férfiút nem is cibálták ki a Nagypiacra többé, nem vonták deresre, ehelyett a vár udvarán tángálták el a hajdúk a maguk örömeire és gyönyörűségére.

Mintha a kalendáriumból olvasnám ezeket is, gondolta Igaz Gergely. Pedig ez a szintiszta igazság. Ebből is látszik, hogy a kalendáriumnak hinni lehet, tápászko-

dott föl a kemencepadkáról. A pipa már alig szelelt, kiverte belőle a dohányhamut, kitisztította, a pipamocskot a kemencébe kotorta.

A szobában, ahol aludni szokott, az ágya mellett álló apró szekrényke fiókjában szép, bőrkötéses könyvet őrzött, tele üres lapokkal. Elővette, belelapozott. Dugonics atyától kapta egy évvel korábban, maga sem emlékezett, hogyan is, miért is. Vajon ő maga kérte ezt fizetségül a piarista szerzetestől? Akinek maga kezével írott, de Pesten, Landerernél nyomtatott könyveit, legalábbis ezt hallani, csak úgy fájnak a hölgyek. Igaz Gergely csupán az atya Radnai történeteit forgatta, azon viszont többször is elszenderedett. Kétszer horkolt is. A kalendárium ezzel szemben szöveget ütött a fejébe. Végigsimított a bőrkötéses, üres lapokat rejtő kötetstáblán, kinyitotta a kötetet, vizslatta a törftfehér papírt. És akkor egyszerre elhatározta, hogy ezentúl leírja, ami történik vele és körülötte, meg ami még az eszébe jut. Legott neki is látott. Az előző napi eseményekkel kezdte. Mire az újévi történesek végére ért, az ujjai úgy sajogtak, akárha parázsban kotorászott volna, mégsem hagyta abba, körmölt tovább. A beteg Anna ágya mellett üldögélő önmagáról, kezében a kalendáriummal, amelyben az igazság, a színtisztaság igazság foglaltatik.

– A színtiszta igazság lakozik a lelkemben – hallott egy rekedt, megtört hangot. És írni kezdte rögtön, hogy egy alkalommal, úgy másfél évvel azelőtt, látta, ahogy a lajmásokat lehajtják a várból a Tiszához. Lajmásnak a hajóvontatásra ítélt gonosztevőket nevezték, s Igaz Gergely az egyik várbéli tisztviselőtől, visszatérő vásárlójától tudta, hogy akad köztük tolvaj, gyilkos, útonálló, istenkáromló, vérfertőző, szülőverő, váltóhamisító és olyan is, nem is egy, aki az állam rendje ellen vétkezett. Ahogy kíméletlenül hajtották őket a folyóhoz, hogy ott belebújjanak a nagy hevederekbe, amelyeknek a másik végét a nehéz uszályokhoz rögzítették, az arra járó polgárok szánakozva követték őket a tekintetükkel.

– A színtiszta igazság lakozik a lelkemben – hajtogatta az egyikük szipogva, s nem hagyta abba a lamentálást, hiába húzott rá ruganyos mogyorófavesszejével a rabokat kísérő hajdúknak hol az egyike, hol a másika.

– A vásárhelyi Surinya az, a vérfertőző – lépett Igaz Gergely mellé Vetró altiszt, aki gavallér hírében állott, s minden bizonnyal az is lehetett, más okát mindenestre senki sem látta annak, hogy havonta vásárolt egy-egy darab illatosított szappant.

– Vérfertőző? – kérdezett vissza Igaz Gergely iszonyodva.

– A hűgát gyakta az állatja rendszeresen – Vetró altiszt kiköpött. – Bár tagad az istenbarma. És úgy tud sírni, olyan szívhez szólóan, hogy majd elhiszi neki az ember, hogy olyan büntelen, akár a meg sem született gyermek.

– De nem az? – feszegette Igaz Gergely.

– Nem az! – biztosította Vetró. – Többen is ellene vallottak.

Igaz Gergely figyelte Surinyát, a vérfertőzőt, ahogy botladozik a többi között,

mezítláb, szájalmasan. Hallgatta panaszos szavait, s maga is arra hajlott, csak nem vétkezhetett el oly förtelmeset ez a sovány, nagy szemű, nedves orrú legény.

- Kik vallottak ellene? – szólt a távolodó altiszt után.
- Az anyja meg az apja – vetette vissza Vetró.

Akkor mégis csak úgy történhetett, törődött bele Igaz Gergely. Annyi szörnyűséggel találkozott az útjai során, miközben az Alföld déli vidékein fuvarozott, nem is értette, hogyan lepődhet meg még bármin is. Megfojtott nőkről és gyerekekről, megmérgezett férfiakról, halálra éheztetett öregekről meséltek neki toprongyos parasztok és mesterlegények, éltes asszonyok és karonülő gyerekeket szoptató anyák egyaránt.

- Az anyja meg az apja – észre sem vette, hogy valaki megállt mellette.
- Dicsértessék – köszönt rá az agg férfúra.
- Mindörökké, fiam – Dugonics András botra támaszkodva pihegett, okos, szomorú szemét le nem vette a lajmásokról, akik éppen elérték a vízpartot, s a hevedereket emelgették a sárból nagy keservesen.
- Az anya meg az apa – ismételte újra az öregek makacsságával a piarista szerzetes, egykori egyetemi tanár és népszerű regényíró.
- Így mondta az altiszt – erősítette meg Igaz Gergely, most azonban úgy rémlett neki, Vetró hangja gúnyosan csengett.
- Én a bíró helyében megszorongattam volna őket – fújtatott Dugonics. – Ki tudja, miért vallottak a fiuk ellenében?

A vénemberen ekkor hirtelen köhögési roham vett erőt, s erre tüstént föl is bukkan valahonnan egy szigorú ábrázatú hölgy, belékarolt az öregbe, és elvezette. Igaz Gergelyre közben olyan gyilkos pillantásokat lövellt a válla fölött, mintha őt hibáztatná az atya állapotáért. A lajmások időközben húzni kezdtek egy gályát, fölfelé, a Maros torkolata irányában. Nyögtek és izzadtak, vállukat dörzsölte a heveder.

- Ha énekelnének, könnyebb dolguk lenne – hallotta ismét Dugonics hangját Igaz Gergely, és nem értette, miként lehetséges ez, hiszen a morcos gardedám az imént vezette el.

A toll megállt a levegőben. Újmódi tollszárat használt, nem madártollat, hanem csontból fabrikált készséget. Újraolvasta, amit leírt. Tisztában volt vele, hogy ez nem lehet a pontos igazság. Alighanem Dugonics nem járt a Tisza-parton akkor, amikor a lajmásokat s köztük Surinyát látta. Nem járt arra, és nem szólt semmit. Sem a vérfertőző kapcsán, sem az éneklésről. Igaz Gergely homlokán kiütkezött a hideg verejték. Miközben egymás alá rőtta a sorokat a tojánhéjszínű papírra, úgy érezte, a valóságról ír. De elég egyetlen mozzanat, hogy ráébredjen, mennyire nem bízhat magában és a tollában. Hogy a fejében bolyongó kósza gondolatok életre kelhetnek bármikor, testet ölhetnek, és ő nem tud, de nem is akar gátat szabni

nekik. Először élmelyegni kezdett ettől a gondolattól, ám a következő pillanatban jókedvre derült. Paradox módon soha nem érezte még ilyen bizonyosan, hogy ura az életének. És nem húzott át egyetlen szót sem. Mert lehet, hogy nem minden szava igaz annak, amit papírra vet, de a leírtak egésze semmi esetre sem hazugság. S ha netán mégis az, hát ártatlan ferdítés, nem kimódolt hamisság. Meg is nyugodott rögvest, és azzal folytatta a jegyzetelést, hogy pár nappal azután, hogy a lajmásokkal találkozott, fölkereste Vetró altiszt, hogy havi szappanját beszerezze. Illatosat, kövéret.

– Emlékszik még kend Surinyára, a vérfertőzőre? – kérdezte búcsúzkodás közben.

– Hogy feledhetném? – tárta szét a kezét Igaz Gergely.

– No, hát addig verte a fejét a falba, míg bele nem holt – az altiszt a jobb halántékára bökött –, itt szakadt ki a feje, s kicsurgott belőle a velő.

– Ő maga tette? – csodálkozott Igaz Gergely.

Vetró súlyosan, jelentőségteljesen bólintott.

– Az apja rontotta meg a húgát, nem ő. Az anyja végül elment a bíróhoz, bevallotta az igazat. Amikor ezt elmondták Surinyának, először nevetni kezdett, mint ha valami tréfát hallott volna, aztán, míg a hajdúk elmentek egy vödör vízéért, hogy a nyakába zúdítsák, szétverte a fejét a falon.

– Miután megtudta, hogy kiszabadul? – nyelt nagyot Igaz Gergely.

– Hallott már ilyet kend? – az altiszt szórakozottan megpödörte a bajusza hegyét. – Én azt mondom, csak kellett lennie némi vajnak a gazember füle mögött. Na, Isten áldja!

Igaz Gergely elköszönni is elfelejtett, csak állt a kapuban, bámult Vetró után. És fogalma sem volt, hogy másfél esztendő múlva ezt mind le fogja írni. És másfél esztendő múltán, amikor leírta, szörnyű gyanú támadt benne, hogy talán nem is így történt. Meglehet, sehogy. Végül mégis megnyugtatta magát. Ha nem is éppen így, mégis éppen így, gondolta nagy bölcsen. Úgy határozott, erről beszélnie kell majd Annával is. Ha fölépül, s nem nyomja már az ágyat. Ha már kiválasztották az esküvő időpontját.

Aknay Tibor

Golgota

Ellenfényes lator glória,
fényesíti az Isten fia.
Ők hárman, a Koponya hegyen,
tövisszirmot bont a kegyelem.

Itt vagyok

Az éjszaka
mindig
önmaga,
nincs neki
nappala.
A fény a
sötétség
magánya:
ha látja,
csak roskad
magába.
Egy hófelhő
borotválkozik,
pelyheit
arcomra
szórja,
az ő dolga.
Itt vagyok
végtelen
lebegésben,
kristályszemű
ködpaplan
királypalást
nyakamban.

Nyírfatánc

Nyír hajában
csillagpárta,
szél sodorta
ágbogába,
hajladozik
fehér törzse,
nézi magát
tó tükörbe.
Kócos tavasz
táncba hívja,
mintha nem is
volna nyírfa,
úgy táncolnak
a ligetben,
vízparti, nagy
bálteremben.
Nyírfa leány
ha lehajlik,
tó vizében
magát látja,
arca sápadt,
csupasz ága,
és sehol a
csillagpárta.

Estefelé

Futunk – lefelé a dombról,
távol az alkony kolompol,
rőt aranya lassan sötétül,
gyász-lilát ölt, s elhallgat végül.

Csak tudnám...

Hajnalodik. A fákon
még bóbiskol az álom,
s a tegnapi könnyért
ma szedi vámját
az emlékezet.
A jeges út felett
ködszönyeg vacog,
a lelkiismeret.
Csak tudnám,
miért fáj a fájhatatlan,
és álmomban
arcom miért a másé?
Van, hogy
könnyű a lelkem,
olyankor
kifényesített
vágyaimat rakom
Isten cipősdobozába.

Akárha gyermek álma

Akárha gyermek álma,
lebeg a könnyű pára,
s ködnyáját terel a bölcs
öreg csósz, az ősz.

Mozdul az árny a fényre,
oszlik az éj sötétje,
álmot morzsol egy lélek,
él az, ki ébred.

Megyek magam mögött

Megyek
magam mögött.
Megfigyelek.
Ez a valódi
önismeret.
Minden
lépésemnél
kétely gyötör:
kettőnk
közül
ki most az ór,
ki az ügynök,
a célszemély,
új hitet s létet
ki remél,
ki az, aki már feladta,
kinek élete
csapda...
mint afféle
titkos ügynök
szökevény
szavakat gyűjtök,
hogy legyenek
védőbeszédem,
ha megérem.

Kéretlen őszi szél

Aranylombú fák,
sudár szép leányok,
úgy hajlik águk,
mintha táncolnának.

Katedrális rajzol
összeérő ujjuk,
gyöngyös szép fejükön
madárfészek párta.

Kéretlen őszi szél
ruhájukat tépi,
országút mentén
mezítelen holtak.

Minden olyan...

Megyünk a tájban.
Az emlékezet
idegrost-talpfáin
csattog az idő kereke.
A szemközti lány haján
nyírfaág ujjai
táncolnak az
ablakhomály-
függöny előtt.
Minden olyan egyszerű.
Anyám sírján még
láttam a mécses lángját,
ahogy a parcella
végéről visszanéztem.
Kavics szavaimmal
– ha elfáradt a teremtésben –
Isten kirakóst
játszik az angyalokkal.

Egyszer majd...

Csillaghabos lovak
futnak az éjszakában.
Idő karámból szabadultak,
hátuk élő tűz véres
ostornyom emlék,
futnak sorsuk elől.
Futnak az éjszakában,
futnak sorsuk elől
az idő karámból
szabadult
csillaghabos lovak,
ostor sebzett hátú
szép paripák.
Futnak sorsuk elől,
szemben magukkal,
önmaguk elől.
Egyszer majd begyógyul
égő sebes hátuk,
egyszer majd szárnyalnak,
mint a hatlábú táltosok,
de most futnak a
sorsuk elől,
még nincs itt
az ő idejük.

Antal Attila

A Kalász László-i líra hőse önmagáról

1. Kontrasztos önjellemzés, önértékelés

Kalász László költeményeinek hőse gyakran reflektál múlt- és jelenbeli helyzetére, jellemzi, értékeli önmagát. Ezek az önreflexiók két, egymással szemben álló csoportot alkotnak. Az egyiket lemondó hangú gyónások, önkritikus kitérülések, az elégedetlenséget s a többre, jobbra vágyást kifejező vallomások alkotják, a másikat öntudatos, magabiztos megnyilatkozások.

A kritikus önjellemzések már az első kötetben (*Szánj meg idő*, 1967) megjelennek. A költő kudarcos egyetemi diákoskodása, kallódása, kései indulása adhatja a háttérét a *Sose azt* című vers panaszos sorainak: „sose álltam jól a sorban/ jelentkeztem s mindig késve/ s csak maradék-semmiségre”. Hasonló hangoltságú az *Ember vagyok* mentegető részlete („ember vagyok a milliárdok közül/ egy/ nézzétek el botlásaimat/ esetlen léptem/ visszhangozzon a szívetekben”), s a *Nem születtem nagynak* zárata: „nem születtem nagynak erősnek/ legyűrnék a nagyon erősek/ s félek a haláltól”.

A pályakezdő költő önmagával, költészetével kapcsolatos problémái még: egyes pályán szeretne haladni, de csak körbejár (*A körök nyíljanak*); nem érzi elég súlyosnak a költészetét (*Nem vagyok mives*); magányosnak, kopottnak érzi magát (*Rázza a szél a fákat*); áporodott, keserű verseket ír (*Gyűlölöm verseimet*).

A saját sorssal való elégedetlenségre, az elégtelennek érzett emberi-alkotói teljesítményre utalnak azok a költemények is, melyek a kedvezőtlen sors megváltoztatásának szándékát, a költői szerepre való alkalmasság vágyát fogalmazzák meg: „Lehelj köveket szavaimba idő/ fújjad vén óriás szikláidat/ énekembe/ ne legyen folyón himbálódzó csónak/ se tengeren vergődő hajó/ súlya legyen...” (*Lehelj köveket szavaimba*); „okosan kell bánnom időmmel” (*El kell dobn*); „dologra csak/ tavasz van/ állni kell jó erőben/ szembe a köidővel” (*Combok*).

A lírai szubjektum kritikus önszemlélete, a panaszos hang a következő köteteknek is sajátja, s a panaszok háttereként mind többször tűnik fel a vidéki eltemettség-, elkallódás- és magányérzet: „nekiszaladsz eszelős dühödben a tájnak/ szárnyaid nőnének/ azok is elbotlanának” (*Hull az égből*); „mellém hullnak/ a csillagok/ éjjel/ ne féljek/ mégis igen magam vagyok/ bármit beszélek” (*Énhozzám lejönnek*); „varjak hullnak minden vetésre/ veszendő magvat:/ kikaparnak// begyűkben isten se vesz észre:/ elkallódom magamnak” (*Traktorokkal*). És úgy érzi, hogy nem élt, csak éldegélt, pedig fogy az élete (*Elhullt az ősz*), sose élt boldogan, elodázta vállalásait (*Rám forr*), hogy fogy ereje (*Éjfél után*), csömör (*Híg sör*) és elferdülés (*Hát hol vannak*) jellemzi életét.

A kilencvenes évek visszatekintő, sorsösszegző verseiben tán az addigiaknál is erősebb a pesszimista hang, ám ez már nem a költőszerepre való alkalmassággal, hanem a költőként vállalt és kinyilvánított értékrend korabeli háttérbe szorulásával, a költői életmű bizonytalannak érzett jövőjével kapcsolatos: „választott fényem nem világít (...) aki tud még: segítsen gyorsan/ mert elmegyek hogy itt se voltam” (*Fekete szív*); „felnöttem hitemből/ bizonytalanságba/ legpirosabb vágyam sűrke lett meg sárga” (*Szűkülő*); a *Szeretik az egerek* alanya pedig maró iróniával szól arról, hogy verseit egerek rágják majd, sorsa dallama a jövőben az egerek labirintusában kóvályog.

Az önbírálatok, a mélyből szólás könyörgő hangjai s a lemondó gesztusok mellett ugyanakkor a velük szembeállítható, bizakodást, erőt mutató megnyilatkozások is a kezdetektől jelen vannak Kalász László költészetében. „Belőlem nem mulya hős lesz” – olvasható az önérzetes fogadkozás a *Verj kőidőben*. Ehhez hasonló kijelentést tartalmaz a *Sörben borban*: „megfogom az időt/ célzom a hülyeség agyát/ s majd kiloccsan// de nem hívok legendafigakat/ segítségül// a tengert magam úszom át”. Foggal és körömmel védi magát a lírai személyiség a fásultság és pusztulás ellen (*Foggal és körömmel*), tele van sebekkel, mégis őrzi hitét (*Őszszegyűjtött s –gyűlt*), szeme madarak röptét, viharok jöttét vigyázza, borúkat, háborúkat képes ráncba szedni (*Madarak*), reggel a Napból lép ki (*Láttak engem*), szűkebb hazáját nemcsak visszahúzó közegnek, hanem otthonosságával vigasztaló, reményt adó tájnak is látja (*A hegyek*). Az állatok s a természet jelenségei segítő társai: „madarakban emlékezem (...) száll a harkály kopogtatni/ orvosolni szívem hátát” (*Bokrokon havon és úton át*); „a szelekkel együtt bizonyítom/ hogy már tavasz van” (*Szint vallok a szelekkel*); „suhanok a suhanással/ napok súlyos sugarával” (*Úgy szeressen*). Táltosként kíván küzdeni a boldogságért: „borúval szennyel szembeszálljak/ markoljam a villámokat” (*A táltosló*). Ugyancsak a táltosképzet jut szerephez a *Hatalmas szárnya* soraiban („fejem felhőim alá hajtom/ a szél már hiába suhog:/ nem vájhatja szívem sem arcom/ elűzöm énekkel reménnyel”), a *Toporognak* című versben („víni vad viadalokban/ fekete fénnel csatázni!/ veszni vagy diadalokban/ nőni nem tud ám akárki!”), s a *Nézem* jövődőlésében („állatoknak talállok ki/ métely ellen s vérzős mirigyek ellen csodaírt (...) a készülődő fejés kendős sámánjait óvom/ bajtól rúgástól s adok szájukba varázsigét:/ csitítgató becéző szavakat”).

A természetfeletti hatalom kinyilvánításán túl a táltosságra utal sok vers ráolvasásszerű részlete, pl.: „idő/ ne hullj rám (...) nagy kő/ idő/ szikla ne hullj rám (...) csúcsod bátorságát lövelld rám” (*Nagy kő*); („erősödhessen zsenge szár/ ne legyen baj az anyafölddel/ ne ölje el hamu se sár// fák bokrok nyílnak bő rüggyel/ ne tudjon itt levél virág/ visszabújni semmi ürüggyel” (*Fehér barna foltos*); „Patakokat fonj folyókká/ tenger-vásznat szőj belőlük/ fényes hajó-vetélőim/ vígan hadd

úszkálhassanak (...) akként mint anyám mutatta/ fonalát el nem szakasztva/ tág-
mintás boldog világot/ ügyeskedjél ujjam függén” (*Patakokat fonj*).

Az önszemlélet kettőssége arról árulkodik, hogy Kalász László verseinek énje nem csupán az olykor fojtogató körülményekkel, a rá támadó külső erőkkal viaskodik, hanem folyamatos küzdelmet vív önmagával is a költőhöz méltó önbizalomért, tartásért, az értelmes létezés hitéért. A kétféle *én* küzdelme feszültséggel telíti Kalász költészetét, drámai színezetet kölcsönöz neki.

2. Egy korai vers szép szomorúsága

Fut énekelve

fut a hullám énekelve
kövekről szökell
kövekről magasba szökell

taraja gyöngyöz
taraja hasonlít a gyöngyhöz
amint visszahull
amint folyóba visszahull

jó így figyelni
jó így szomorúan figyelni
mintha játszanék
mintha kedvem lenne s játszanék

kutattam eddig
mi vidítana
nem leltem semmit
s indultam haza

így gondolatban kispatak tudod
nyugalmat nekem csak hullámod ad

fekete patak
én lassú fekete patak
csak téged szeretlek
csak téged testvéremet szeretlek
hullámod elindított

hullámod bennem is elindított
egy kis hullámot
egy kis fekete hullámot

s fut énekelve
fut szomorúan énekelve
kövekről szökell
kövekről magasba szökell

taraja gyöngyöz
taraja hasonlít fekete könnyhöz
midőn visszahull
midőn folyóba visszahull

A *Fut énekelve* a költő első kötetében látott napvilágot, s a gyűjtemény azon művei közé tartozik, melyek kedvezőtlen sorshelyzetről, rossz közérzetről tudósítanak.

A költemény hősét egy patak játékosan hullámozó vizének szépsége indítja szomorúságának megvallására. A vallomás a patak megszólításával s a hozzá intézett testvéri megnyilatkozással folytatódik, majd a beszélő természetivé szépült szomorúságának rajzával zárul. (A patakhoz fordulás, szólás gesztusa azokra a nép- és műköltészeti alkotásokra emlékeztet, melyeknek alanya magárahagyottságában valamilyen nem emberi lényhez, jelenséghez intézi panaszos szavait.)

Az olvasónak már a költemény első áttekintésekor szemébe tűnik a felépítés átgondoltsága. A kilenc versszakos mű szerkezete szimmetrikus elrendezésű, a szimmetriatengely a kétsoros 5. versszak. A tengelytől messzebb, a vers elején és végén található egységek (1–2. és 8–9. versszak) leíró jellegűek, a valóságos és a belső, lelki patak rajzai, míg a tengelyt közvetlenül megelőző és követő szerkezeti részek (3–4. és 6–7. versszak) vallomásosságuk okán felelnek meg egymásnak.

A költeményben erőteljes gondolatrítmus érvényesül. (E költői forma már az ókori sumér, héber, ind, kínai, görög, latin irodalmakban s az egyes népek óralis költészetében is jelentős szerephez jutott.) Válfajai közül itt a bővítő (kifejtő, haladványos, előrehaladó) típus figyelhető meg. Az elnevezés arra utal, hogy az egymást párhuzamos elrendezésben követő gondolatok között előrehaladás, továbblépés van.

A vers címe (egyben első sora) és a második sor látványt és zenét egyaránt idéz. A leírás az első szakasz második felében s a második szakaszban a látvány részletezésével folytatódik. A bővítő gondolatrítmus kiválóan érzékelteti az egymásba kapcsolódó, feltorlódó, majd újra nekilendülő hullámok lüktető áramlását. A rész-

letek fokozatos feltárlásának rajza egyben a patak szépségére való ráésmelés folyamatát is rögzíti. A gyöngy-hasonlat a gyöngy ősi szimbolikus jelentéseinek (lélek, tisztaság, ékesség, gyógyszer) felvillantásával sejtelmes asszociatív tartalmakkal telíti e leíró részt.

A következő versszakok a lírai személyiség vallomások megnyilatkozásai. (A vershelyzet a 3. szakasz kezdő sorával válik világossá: a patak partján tartózkodó s a vizet figyelő *én* szól a műben benyomásairól, helyzetéről.) A 3. és 4. szakasz szomorúságról, kedvetlenségről, vidító élményt kereső kóborlásról s a patak látványának jótékony hatásáról számol be. E hatás részleges, nem megszünteti, csak elviselhetőbbé teszi a negatív lélekállapotot. Ám a vers hőse ezért a nyugtató erőért is hálás, amint azt a patakot megszólító 5. versszak kedves, bizalmas hangú vallomása mutatja.

A vallomás folytatódik s új elemekkel gyarapodik a következő szakaszokban. A magát lassú fekete patakként azonosító beszélő testvérenek, az egyetlen általa szeretett lénynek nevezi a patakot, ki változtatott állapotán: hulláma benne is hullámot indított el. Az utolsó két versszak a költemény első két szakaszának variációs ismétlése: a saját hullám éneklő, játékos-szomorú futásának bemutatása. Különös metamorfózisról tudósítanak tehát az 5. versszakot követő sorok: a vers addig emberként viselkedő, szomorúan figyelő-kutató, hazafelé induló hőse a megfigyelt patakkal rokon természeti jelenséggé lényegül át. (Természeti és emberi valóság között ugyanakkor nincs éles határ a költeményben: a megfigyelt hullám *énekel, nyugalmat ad*, maga a patak *megszólítható*, a fekete patakként megjelenő versszubjektum *szeretni tud*, hulláma pedig *szomorúan énekel*.)

A rezignált hangú, elégikus költemény szomorú hőse tehát természetivé való (képzelt, részleges) átalakulással, a természet játékoságának, szépségének magáévá élésével teszi elviselhetőbbé állapotát. Szomorúsága nem múlik el, de átesztétizálódik, megszépül. E szépség megjelenítésében a látványelemek (hullámmozgás, gyöngyszín, fekete könny) felidézése mellett fontos szerepe van a párhuzamosságon alapuló gondolatritmusnak. E párhuzamosság a műben nem csupán a mondatok egymásutánjában, hanem a nagyobb (szerkezeti) egységek szintjén is érvényesül.

N. Fodor Iza

Gömberdő

Gyere velem az erdőbe,
ráérősen, tekergőbe!
Látsz és hallasz annyi csodát,
elfelejtetted a vacsorát.

Gombolyag a fáknak lombja,
gomb virágát bokor bontja.
Gurul egy makk, mókus várja
mancsában már ott a párja.

Apró pompom-nyuszi farka,
most pattan ki bolyhos barka,
hömpölyög egy bodros patak,
süni gyerek még álmatag.

Agancsos új rügyet rágcsál,
jöttünkre nesz nélkül hátrál.
Máshol telik meg majd a has,
vándorolva él a szarvas.

Másszunk fel egy magaslesre,
ábrándozzunk hanyatt fekve!
A boldogság néha ennyi,
elfelejtünk hazamenni.

Labdázó

Repül a labda,
feldobtam.
Vele száll szívem,
megdobban.

Tenyerem várja,
érkezik.
Gyakoroltad tán?
– kérdezik.

Repül a labda,
égbe száll.
Felhőt is súrol
szinte már.

Tenyerem várja,
összezár,
most lepattintom,
föl-le jár.

Pattog a labda,
meg nem áll.
Perdül a pöttye,
körbejár.

Táncol a forró
betonon,
szédül a felhő,
eloston.

Kégl Ildikó

Kontraszt

A nyári szellő hirtelen meglebbentette a könnyű törtfehér muszlinfüggönyt. Mintha csak azt kérdezné tőle zengő, bűgő hangján, akarsz-e a játszótársam lenni? A lány textil szótlánul átadta magát a langyos áramlat szeszélyének. Élvezte a huncut, finom játékot: ahogyan a fuvallat váratlanul alakapott, megemelte, lélegzetnyi ideig a levegőben tartotta, majd még ugyanabban a pillanatban lágyan visszaeresztette. A nő a diófára rögzített függőágyban ringatózott, kezében rozsdabarna műbőr kötésű könyv: „*A varázsló halála*” címmel. Nem szerette Csáth Gézá, a műveit még kevésbé, mégis megszállottan falta minden örökségül hagyott lidérces, nyomasztó gondolatát. Nehezen tudta volna megmagyarázni, honnan ered ez a furcsa, bizarr rajongás, ez a permanens vágy, de mintha akarata ellenére lépne újra –és újra a könyvespolchoz, hogy leemelje a kötetet, ami szól hozzá, s amitől ő mégis valósággal fél. Úgy volt vele, mint valami függő, aki felismerte ugyan, hogy szenvedélybetegsége eluralkodott rajta, de nem tud mit tenni ellene. Talán nem is akar, mert meglehet, titokban még élvezi is ezt a különös, izgalmas frusztrációt – a zakatoló szívet, a remegő kezet, a ködfátyolos gondolatokat –, ami mindannyiszor hatalmába keríti, ha felnyitja valamelyik kötetét. Ám most még *A varázsló halálánál* is jobban lekötötte a nő figyelmét a szellő és a nyári lak függönyének buja játéka. Összecsapta hát a könyvet, feszes, napbarnított combjára ejtette, majd kényesen elnyújtózott alkalmi fekvőhelyén, és megbabonázva figyelte a románcot: olykor csak a muszlin közepét mozgatta meg egy csíkban a fuvallat, máskor a széleit hajtogatta kifelé, befelé olyan lenyűgöző mozdulattal, mint egy ügyes szabó, aki alig egy szempillantás alatt bájos fodrot varázsol az egyszerű vonalú ruhára. A leheletvékony, csillogó anyagnak igencsak kedvére való volt a szél udvarlása, megadóan túrta, hogy egyszer egészen mély ráncokat, másszor apró, alig észrevehető barázdákat rajzoljon rá. És az augusztusi szellő kényeztetette is az áttetsző textíliát, ahol csak érte. Amikor a bohém udvarló kis időre magára hagyta, az izgatottan várta, hogy jöjjön végre vissza, játsszon még vele. A különös. rapszodikus szerető kisvártatva újra ott termett, hogy eleinte egészen lágy fuvallatként megérintse, később szenvedélyes mozdulatokkal tépje, ahol csak éri a finom anyagot. A nő meleg barna szemeit tágra nyitva, lélegzetvisszafojtva figyelte a függöny és a szellő pajkos érintkezését, s annyira magával ragadta a jelenet, hogy egészen megfeledkezett a külvilágról. Azt képzelte, hogy a szél 50 körüli férfi, érett, intelligens, határozott, ugyanakkor gyöngéd. Pontosan tudja, hová kell érnie ahhoz, hogy örömet okozzon. Hivatást is választott az augusztusi szélnek: „orvos vagy te, úgy hiszem. Méghozzá sebész” – ábrándozott. „De nem gondol-

nám, hogy traumatológus! Nem! Ortopéd sebész, netán idegsebész. Ez a kecses, finom kis hölgy pedig nyelvtanár. Franciát tanít egy középiskolában” – bámult a kényesen táncoló függönyre. Esetleg költő! Vagy irodalomtörténész. Mindenesetre olyan nő, aki nem pusztán a külsejével, de a gondolataival is képes felkelteni egy férfi érdeklődését.” Maga sem tudta megmondani miért, de egyszeriben valami megmagyarázhatatlan irigység lett úrrá rajta, ahogyan szemlélte ezt az elégedett párost, akik nem tudtak betelni a másikkal, s olyan gátlástalanul feledkeztek egymásba, mintha azt üzennék a világnak, semmi más nem számít, csak a pillanat. A most! A függőágy mohazöld lenvászonjába fúrta szép arcát a fiatal tanárnő, majd elmosolyodott kislányos ábrándjain.

– Jó napot! Hát itthol’ vannak? Úgy elbújt a kert végibe’, hogy alig vettük észre – szólt egy mély, férfias hang. Összerezcent a nő, mert olyan szögben feküdt, hogy először csak egy nagyméretű, szürke gumicsizmát látott. Ám amint előrehajolt a függőágyban megnyugodva konstataálta, hogy a szomszédasszony áll előtte. Második éve – amióta rátaláltak a tornácos parasztházra – szinte minden hétvégét itt töltönek: az erdő közepén elbújt apró faluban, ahol úgy a századelő tájékán megállt az idő. Ahol a helybéliek jó része az Iphone-korszakban is vezetékes víz és földgáz nélkül éli életét. Egyike volt ezeknek a századelőn rekedt embereknek a szomszédasszony, Magdi, aki PVC csizmájában alig három méterre állt a fiatal tanárnőtől, mégis mérföldes távolság választotta el őket egymástól. Magdi a legnagyobb hidegben is éppúgy, mint most, az augusztusi kánikulában, gumicsizmát viselt. Munkásnadrágban és valami meghatározhatatlan kardigánszerű viseletben volt. Öltözéke, hangja, mozdulatai és egészen rövid, fiúsra nyírt haja alapján – amit saját maga vágott – a faluba érkező idegenek első pillantásra mindannyian férfinak nézték. Akadt is belőle kellemetlenség bőven.

– Jó napot, Magdi! Ezúttal egymagam, a férjem kongresszuson Münchenben, a lányom angoltáborban, Miskolctapolcán – fogadta köszönését rezignáltan a nő. Még ki sem mondta, máris megbánta, hogy ennyi információval látta el a szomszédasszonyt. „Tiszta hülye vagyok” – azt se tudja ez a szegény, Miskolctapolca merre van, nem még München. És felötlött a fiatal nőben egy különös párbeszéd a közelmúltból. A terveiről beszélt a szomszédasszony, hogy szívesen körülnézne Miskolcon, mert sosem látott még igazi nagyvárost. „Egyszer bemennék egy olyan tömbös házba is, ahol minden kényelmesítve van” – így mondta, emlékezett vissza a nő. Az alig 40 kilométerre levő városról beszélt olyan pátosszal, mintha a gízai piramisokhoz készült volna. Nem pusztán a szavakra emlékezett, melyek igen mélyen gravírozódtak elméjébe, de az asszony tekintetére is, mely a retinájába égett.

– Mi meg a szilváér’ gyöttünk’ vóna!’ – mondta határozottan, de kiszolgáltatottsággal a hangjában Magdi asszony. Régen a napszámosok kérhették ilyen

hangsúllyal jussukat a gazdától, mindvégig attól remegve, hogy hiába dolgoztak meg becsületesen érte, amíg nincsen kezükbe hiánytalanul a járandóság, addig bármi történhet. Addig veszélyben van az, ami az övék. Addig nekik félnivalójuk van!

– Jó lesz a pályinkába’– egészítette ki a nővére, aki nagy szuszogások közepette épp beérte testvérét, és megállt ő is a diófa mellett, majd a nőre tekintve így folytatta – Mer’ minden szem számít, nem igaz!? Aztán meghimbálta az alkarjára akasztott koszos, behorpadt bádogvödröt. Meg hát, ha egyszer a mienk’, hát a mienk’! Ezen mán’ csak nem fogunk vitázni! – mondta egy szuszra a szomszédasszony nővére, aki ugyan nem a faluban lakott, de mióta az apjuk meghalt, majd minden hétvégén eljött segíteni testvéreinek, a vénlánynak, aki minden értelemben egyedül maradt. Az alig húsz lelket számláló galyasági faluban ilyenkor együtt hasították a tüzelőnek szánt fát, húzták a kútról a vizet, kaszálták a füvet, vagy kopasztották a tyúkot. Sovány, szikár ember volt az apjuk, de igen erős. Az a fajta, akiről 89 évesen se hitte el senki a faluban, hogy egyszer bizony őt is magához szólítja a Teremtő.

– Menj mán’ Kati, dehogy fogunk vitázni! – utasította rendre nővérét a vénlány. – Hát jó szomszédok vagyunk mi, nem igaz?! – nézett a fiatal nő szemébe. Maguk ugyan a városrúl’ gyöttek’, de mán’ félig-meddig idetartoznak közénk.

Meg mindegy is, hogy városi vagy falusi a nép, csak dógos’ legyen. Mi meg dógozunk’ itten’ mindannyian, ki-ki a maga módján. Maga meg a férje a fejivel’, mi meg a két kezünkkel – vette át újra a szót a nővére, és úgy magyarázott, mint ha valami félreértést akarna tisztázni, vagy legalábbis eloszlatni minden kétséget, még azt is, ami fel sem merült.

– Na, de lényeg a lényeg, felszednék azt a veres szilvát! Azér’ jöttünk! – zárta le a beszélgetést Magdi.

– A szilváért? – fordult kérdő tekintettel feléjük a nő. Egészen elbizonytalanodott, kissé zavarba is jött. Meglehetősen méretes volt a kert – ez kétségtelen –, de férjével együtt igyekeztek rendben tartani. Tegnap délután is körbejárták az udvart, és nem tűnt fel nekik, hogy a szomszéd szilvája kékeslila szőnyegként borítaná be a kert ház mögötti részét.

– Azér’ hát! A veresér’, ami ide átesett! Mán’csak az maradt! A többit mind felszedtük, még a kaszáló végibül’ is azt a kökényszilvát! Mer’ a kaszáló az mán’ az önkormányzaté, de megmaradt a végibe’ egy fa, a polgármester meg megengedi, hogy felszedjük alóla. Bele szokjuk’ főzni azt is!

Ahogy a fiatal tanárnő nézte ezt a két asszonyt, hallgatta ízes, egyszerű szavakba zárt gondolataikat, hirtelen olyan távolinak tűnt minden, ami szép. Távolinak tűnt a szellő és a függöny játéka, és távolinak a combján pihenő irodalom is. Méretlenül távolinak tűnt a kultúra, csak ez a két elpazarolt asszonyélet volt olyan

üvöltően közeli. Farkasszemet nézett ezzel a két gumicsizmás asszonnyal, akik az égbekiáltó reménytelenség mementőjeként álltak a kertjében. Nézte őket szótlanul, és hosszú ideig képtelen volt bármit is mondani. Még csak sóhajtani sem tudott, valahogy a tüdejében rekedt minden érzés. Be akarta szívni az augusztusi levegő balzsamos, lélekemelő illatát, hogy megkönnyebbüljön valamelyest –, de nem tudta, mert ahhoz előbb ki kellett volna fújnia a tüdejében maradt részvétellel és szánalommal keveredett keserűséget. Ezzel a bennrekedt keserűséggel igazította meg magát egészen rövid, virágos pamutvászon ruháját, majd megszólalt:

– Hát menjünk! Szedjük fel azokat a csavargó szilvákat, akik nem tudják, hogy a maguk kertjébe kell potyogni! – mondta, és felnevetett mesterkélten. Csak a szeme nem nevetett. Különösen akkor nem volt kedve mosolyogni annak a szempárnak, amikor megérkeztek oda, a ház mögé. Mert nem volt ott violaszínű szilvaszőnyeg, ahogyan a nő elképzelte. A közös kerítés tövében kilenc szem szilvát találtak. Kicsit arrébb még négyet. A fiatal nő az öreg szilvafára nézett ekkor, és alig láthatóan megcsóválta a fejét. „Ha már ide pottyantottad ezt a hamvas, violaszínű reményt, pottyanthattál volna többet belőle! Isten tudja, mennyit! Csak épp annyit, hogy értelme legyen! Értelme legyen kérni, meghunyaszkodni, idejönni!” És érezte a nő, hogy harag fogan testében, ami másodpercről másodpercre gyarapszik, fejlődik, majd lényéből kiszakadva a szilvafa felé áramlik! Már csak ezen a füstös, fojtogató haragfelhőn át tudott a fára tekinteni: a kerítés felé magasodó, elhanyagolt gyümölcsfára, aminek talán több letört, elhalt ága volt, mint élő. Amíg a hatalmas kerten átsétáltak, a nő végig abban reménykedett, hogy megtelik majd a koszos pléhvödör a kóbor vörös szilvával. Most aggodalommal tekintett a két asszonyra, úgy érezte, mintha csalódást okozott volna nekik. Lelkiismeret-furdalása volt a fiatal nőnek a szilvafa helyett is. Ám legnagyobb meglepetésére a két asszony elégedetten mosolygott! Amikor cserzett bőrű kezeikkel az utolsó szemet is a bádogvödörbe dobták felegyenesedtek, és elköszöntek.

– Köszönjük! Akkor mi megyünk is! A viszontlátásra! – mondták egyszerre! És tizenhárom szem szilvájukat megszerelve jókedvűen hazasétáltak.

Zirig Árpád

Távolba lendített...

Távolba lendített az emlékezés,
képzelet határai fölé merevült
a pacsirta kitisztult hangja.
Képek tolultak a tájra,
lebbenő szoknyákban futottak a
lányok, bennük született rét kivirágzott.
Hozzám hajolt az érkező, friss szél,
felhőpajzsot vont a város fölé.
A borzongás gyönyörű volt és
viselős fény gurult a vidékre,
úgy ahogy illik e nap fordulóján.

Templomunk ikertornyaiban
kondulásra készülődtek a harangok.
Árnyak lepték el a házak falát,
szeptember megkésett vonulásával
cipelte át a felejthető nyár
zokogását, miközben még a tornácokon
mosolyogtak a muskátlik és a petúniák.
Szétzilálódott árnyak a mélybe zuhantak,
mélybe zuhantak az egykori sikolyok.
Lépteim dobogása elhalkult a
lejtőbe forduló utca végén.

Méla csendben lepihentem egy padra.
A szavaim szomorúságát szívesen
oda adományoztam volna bárkinek,
még az eső érkezése előtt.
Körülöttem minden repülni készült.
Könnyű sóhajok szálltak a levegőben,
közben fölfedeztem egy érkező madárrajt.
Az egész kép olyan képzetet teremtett,
mintha a szabadság érkezett volna hozzám.
Illemtudóan megcsodáltam, és az emlékkép
bukfencet vetett, elillant csendesen.

A horizont szürkületében törpékké
zsugorodtak a fák. Elveszni
készülődtek a fekete felejtésben.
Lassú küzdelemben fölbomlott
és újra összeállt a jövőnket
építő anyag. Álom szállt rám,
vagy az örökölt bűn átkos nehezeke?
Telik az időm. Nem védekezem.
Drága ára van a tétlenségnek.

A létezés mikrotényei tartanak fogva.
Kivetített képekre – arcomra – felhők
borulnak, míg a kivilágított város
utcáin részeg, torzó árnyak dülöngélnek.
Egy fiatal illat hozzám menekszik,
a gyöngyvirág emlék egy piperedobozból
bomlik elő. Zárát kattintok a perceimre,
így teremthetek magamnak egy kis időt.
Vándor vagyok a beteljesedés útján,
buzogni kezd a félszememben egy
fénynyaláb, aláereszkedik és betakar.
Szobámba érkezem, markomban surranó
szeleket cipelek, tüdőmben ártó levegőt.

Reményeim nagy folyóján, hozzám
fiatal fények érkezését várom.
Vigasztalásként békítő öreg
bort iszom. Kertemben elvégzett
áldásos munkáimat
szelíd, áztató esők magasztalják.

Balajthy Ferenc

Gyémántlakodalom

(„Isa pur es chomuu vogymuk.”)

El kell, veszítselek, hogy rád találjak,
Vonatból szaladnak így a szép tájak.
Ha rád lelek, - tudom, elveszítelek, -
És csak az árnyak, kik búcsút intenek.

Rádlelek, - hogy ismét elveszítselek,
Vonzanak, s taszítanak gyémánt jelek.
Héttorony vasrácsán szerelem lakat,
Ha belül vagy, most kiszabadítalak!

Mi megszökött - végtére még eléred,
Elporlad testünk, mint fákon a kéreg,
S reánk szakad a kékség, a mohazöld!

Színpadon, a világmegváltó deszkán
Más dimenzióban vesztegelünk már
S porunkat, összeesketi majd a Föld!

Isten hangja

(Babits Mihály megtalált verse)

Nem is ha, és talán nem is oly rég volt, -
Zöldellt a domb, kéklett a Pannon égbolt.
Mert Semmi vagy, ha nincsen ellenállás,
Nincs öngyötrő dal, vagy palackba zárás!

Ha Minden lennél, – s senki sem hinne el, –
A pillangó, a gyöngy, vagy a szív leszel!
Mert, Szekszárdon születik költő, s a bor,
Színésznőt szeret az, mind, ki nem lator!

Fekete Ország szánt gyarlón szépre, jóra,
Fogadott gyermekem bús, - Fekete Rózsa.
Nyútt testben is él a lélek, s lehet szabad!

Tudd meg, hogy mitől hűségesek a szavak!
Meghalni bűn, mégis tisztának kell lenned,
S így, nem lesz árulás Isten hangja benned!

Nagy Zita

„Három buszmegállónyi boldogság”¹ Egerben

*Kégl Ildikó legújabb kötetének egri bemutatója*²

Közismert, hogy a novella rövid, de annál inkább – vagy éppen ezért – bonyolult, nem könnyű műfaj. Mégis, a fiatal író, Kégl Ildikó művészetében szinte játszi könnyedséggel siklik túl tereken és időkön, tágul végtelenné; tehetséggel önmagába ömlesztve mind a megfogható emberi és mind a nehezen nyakon csíphető, rejtett lelki valóinkat. „Írni úgy kell, hogy a szavaknak minél szűkösebb, a gondolatoknak *annál tágasabb helye legyen*” – így vélekedett az orosz dráma- és novellairódalom nagymestere, Csehov, és ezek a tehetséggel kezelt művészi többletértékű távlatok, valamint a pszichológiai térnumokra is szakszerű, ugyanakkor szépirodalmi szintű kitekintések adják a Kégl-novellák egyedi, figyelemre méltó világát, amelyben otthonra talál a lélek.

Az író 2018-ban napvilágot látott első szépirodalmi remekét, a prousti értelemben vett létélményt előhívó illatérzékelést is idéző, *Életszag*³ című novellagyűjteményét, üde gyorsasággal követte a *Három buszmegállónyi boldogság* című 2019-es kötete. Utóbbi nemcsak az *Életszag* érdemes párja, de ugyanúgy a magyar irodalomban a Kosztolányi Dezső és a Csáth Géza-féle lélektani novellahagyomány hihetetlenül erős, a jelenkori valóság misztériumaiból, a létezés lelki mélységeiből táplálkozó folytatása, a kortárs hazai irodalmi paletta hiánypótló darabjai. A jelenlegi kötet tizenhárom novellát számlál (az elődje tizenhatot), amelyek mind a budapesti *Püski Kiadó* gondozásában kaptak könyvalakot, és amelyet az előszóban *Ködöböcz Gábor*, jogosan, a „világról karakteres vízióval szolgáló”⁴ kötetként emleget.

Szerzőjének publicisztikai vénája előnyként szolgál a kiváló történetvezetéshez, rendkívül széles ismeret- és élményanyagát szépirói igényességgel, pszichológiai érdeklődéskörét pedig szakértelemmel, de olvasmányos formában tárja elénk. Kégl Ildikó jól, mi több páratlan hitelességgel ír az emberi pszichéről, egész egyszerűen azért, mert jól olvassa azt; éles megfigyelőként, analitikus, leíró, a világot mikroszkópon át látni képes alkotóként. Novellái bár fikciók, de ugyanakkor valós mesékbe öltött esettanulmányok, művészi elregélt kórtörté-

¹ Kégl Ildikó *Három buszmegállónyi boldogság* című kötete, Püski Kiadó, Budapest, 2019

² Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Eger, 2020. 01. 23.

³ Kégl Ildikó: *Életszag*, Püski Kiadó, Budapest, 2018.

⁴ Ködöböcz Gábor: Kitalálni a szintiszta valóságot (Kégl Ildikó legújabb kötetéről). In: Kégl Ildikó: *Három buszmegállónyi boldogság*

netek is. Főhősei egyéni alakokon túl pszichológiai jellemzők megtestesítő is, de direktségtől mentesen és az irodalomba ágyazott szerethető bájjal tűnnek fel, és becsületesen olvasva őket, egyikükben-másikukban akár önmagunkat vagy ismerőseinket felfedezve. A könnyebb azonosulás, belehelyezkedés elősegítése, a már Kégl Ildikótól korábban megszokott írói bravúr, miszerint alakjait a személynevek helyett (vagy mellett), sokszor inkább „férfi”, valamint „nő” meghatározással illet, továbbá bizonyos általános adatok nyújtotta kiindulópontokkal szemléltet, úgy akár a lábméret említése („*csak rohant, rohant 35-ös lábain*”⁵). Ugyanígy visszatérő elem az életévek meghatározása („*A teste hamvas 35 évesen is, mint egy gyermeknek, csak a lelke volt iszonyúan ráncos*”⁶), akár a testsúly általi meghatározás („*Úgy nézett rá, mint aki látja ugyan ezt az 56 kilogrammmnyi bájt az ölében...*”⁷). A néhol akkurátusan megjelölt időpontok („*7 óra 47 percet mutatott az óra, amikor a férfi felszállt a Thökölyn a 7-es buszra*”⁸) vagy a hétköznapiakból kölcsönzött, általános, de az életet mégiscsak igen meghatározó sziluettek, mint például ételek-italok konkrétan megnevezett szerepeltetése („*kezében egy üveg cabernet sauvignonnal...*”⁹, „*igazán mennyei volt a harcsapaprikás*”¹⁰), illetve pontos helyszíni koordinációk mind a novellák fiktív világát nesztelen átáramló valós dimenziók. Utóbbi nagyrészt budapesti színterekre helyezve („*Hét betűtől is képes megszépülni a Régiposta utca 48. szám alatt az a hatodik emeleti szoba-konyha lakás*”¹¹), de egy „*kis tolnai falu*”¹² is említést kap a *Széttépet május* novellában.

A való élet diagramját idéző, a novellákon átvonuló állandó kettősség lüktet, veszteségek és nyereségek, csüggedések és bizakodások, mélységek és magasságok, lemondások és felülemelkedések, de az apró remény, a fájdalomban, a hiányban is valami nemes szépség permanens érzületével. A fő centrumszervező erő, a nő-férfi kapcsolatok bemutatása, gyakran mindkét aspektusból megközelítve azt (pl. *Lány a hatodikról*¹³ című novellában), mégis a magány, az az uralkodó impresszió, amely meghatározza a novellák alapakkordját, mind az egyéni, mind a társas értelemben véve. A mindennapi létélményből merített egyedi, ugyanakkor akárki és mindenki típusú sorsok közt, felleljük többek közt például egy idős férfi három évtized óta tartó gyászát fiatalkori szerelméről való lemondása

⁵ *Széttépet május* című novella (116. o.)

⁶ *Szerelem apró folttal a közepén* című novella (21. o.)

⁷ *Kerti pad melankóliafátyolban* című novella (11. o.)

⁸ *Három buszmegállónyi boldogság* című novella (56. o.)

⁹ *Három buszmegállónyi boldogság* című novella (65. o.)

¹⁰ *Szerelem apró folttal a közepén* című novella (16. o.)

¹¹ *Lány a hatodikról* című novella (69. o.)

¹² 114–130. o.

¹³ 69–80. o.

végett (*Kerti pad melankóliafátyolban*)¹⁴, egy házaspár kudarcra ítélt párterápiáját (*Vihar szaggatta lelkek*)¹⁵, egy beteg férjét (és gyermekeit) sokévi gondoskodás után elhagyó feleséget (*Széttépet május*)¹⁶, a szülés utáni depresszió szakszerű bemutatását (*Asszony a koporsóban*)¹⁷, és megannyi hasonló hétköznapi végzet, a művészet végtelenjére bízva.

A már címében is alliteráló dallamú kötet prózai nyelvezetébe remek készséggel kezelt lírai lágyság működik közre, megszemélyesítésekkel, hasonlatokkal, metaforákkal, erőteljes vizualitással tereli a mondanivalót nemcsak értelmünk, annál inkább intuitív érzékeléseink felé, a logikán túli valódibb minőségbe.

„Én nem hős akarok lenni, csak boldog!”¹⁸ – fakad ki az *Elvarratlan szálak* című novella főhőse. „Csak boldog” – így kívánva kristálytisza leplezetlenséggel, ahogy óhajtották már (és fogják még) megannyiképp; örök gyötrelmes gyönyörként „úgy kell a boldogság,/mint egy falat kenyér”¹⁹ József Attila-i misztikummal, vagy sumházva humorba burkolt faktumként, miszerint „boldognak lenni nehezebb, mint tornádóban dohányozni...”²⁰ A boldogságról (vagy épp, vice versa, annak hiányáról) számos képlet, elmélet, sőt útmutató született, épültek rá – egyéni és közösségi szinten – hitek és hatalmak; üdvözültek vagy buktak el miatta. Megszerezni nehéz, elveszteni egy pillanat, észrevenni kegyelem; és járjon belőle három buszmegállónyi, három percnyi vagy három évtizednyi, létünk lüktetője, ahogy a kötet novelláinak pszichológiai, lelki szféráinak is fő szervezője.

„Az ember végtére is a vágyait szereti, nem azt, amire vágyik”²¹ – írja röviden Salvador Dalí és a címadó történet (*Három buszmegállónyi boldogság*) kapcsán megértve ezt a mély és kibékíthetetlen, boldogság-boldogtalanság, valóság-képzület dualitásán alapuló humán psziché komplikáltságát is.

A novellaillusztrációkat Kóra Judit képzőművész zseniális grafikái biztosítják, finom, légies, mégis határozott karakterrel, szinte egyetlen vonalból felépülő fekete-fehér, helyenként vörös kompozíciói teljes összhangban a szövegvilág tárgyköveivel, kiváltképp azok hangulatával, hangnemével szoros rokonságban.

Minden egyes novella rendkívül komplex, egyszerre zárt és határtalan nyitott egész, mind gondolatában, mind kifejezésmódjában sokrétű. Néhol a karakán, örkényi típusú tanulságtétellel zárva, de feloldva azt egy nemesebb, melankoli-

¹⁴ 9–15. o.

¹⁵ 103–110. o.

¹⁶ 114–130. o.

¹⁷ 34–56. o.

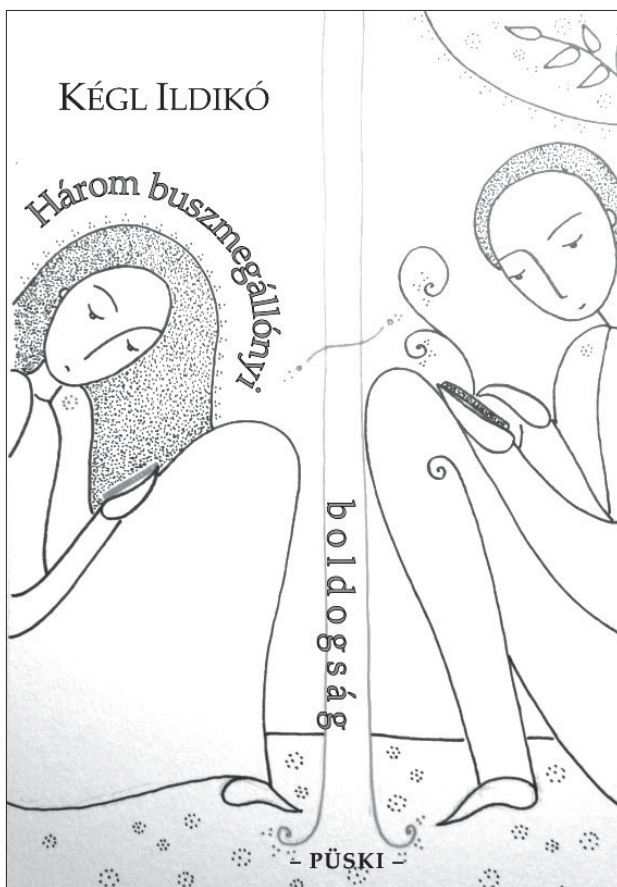
¹⁸ 89. o.

¹⁹ József Attila: *Amit szívedbe rejtész (Freud nyolcvanadik születésnapjára)*

²⁰ Bödőcs Tibor: *Meg se kínáltak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2019.

²¹ Salvador Dalí: *Elrejtett arcok portréja*

kus szép rezignáltságban, helyenként lényegre törő filozofikus kitörésekkel, a paradoxonokban meglelt igazsággal, az élethez nélkülözhetetlen keserédes humorral is gazdagítva. Pszichológiai hátterén számos irányzat vonul végig, talán a legjelentősebb a nemzetközileg is ismert *Yalom*²² doktor szépirodalmi munkásságához hasonló, a *Viktor E. Frankl*²³ bécsi pszichiáter által képviselt egzisztenciaanalízis és logoterápiás áramlat. „A személyiség egy össze nem rakható, egész” – állította a fentebb említett Frankl a *Tíz tézis az emberről* című munkájában és a *Kégl*-novellák hú tükrei ennek a darabjaiban is teljes, teljességben is darabos emberi lelkeknek.

²² Irvin D. Yalom (1931) orosz származású, amerikai gyakorló pszichiáter és szépirodalmi, de pszichológiailag hiteles művek szerzője

²³ Viktor E. Frankl (1905–1997) osztrák neurológus és pszichiáter

Dudás Sándor

Állunk a Tiszánál

Állunk a Tiszánál. Mellőled
költözöm
a fába, kő-mellvédbe,
a folyó lusta hullámaiba.

Lombok áttetsző zöldjéből
ragyogok
feléd. Ágaim között elbújt
madarak trillájával hívlak.

Simogat kavics-néma csönd:
ujjaim
játsszanak bőrödön, érzed
az önmegadó vágyak melegét?

Szellő hűsíti arcod, ám
hirtelen
szoknyád alá szökik, felkacagsz.
Arcod ilyenkor elragadó!

A Nap verejték-aranyat
csurgat rá,
kúszó gyöngyök. Kő árnyékból
repedés-kígyók sziszegnek.

Az állandóság lelke

Szőnyi István emléke

Felkiáltójeles nyár.
A zebegényi
dombok
karéjában
egy nő hajol
a tájra,
arcán
már-már
emberfeletti
ragyogás.
Jegyzetfestménye
a festő köré
szerveződik,
aki a Dunakanyart
álmodja vászonra
háromlábú
kis székén
ülve:
opál ékszer
folyót,
barna-kék
szőlőskerteket,
piros-sárga
őszi fákat,
fekete-ezüst
téli temetést.

Sas vers

Szárnycsend
hangjai.
Egyre növekszem,
felkeringve
olyan nyelvvé,
amelyben
szárnyalás-körök.
Gyönyörben ível
bennem a sas.
Naparany tajték alattam:
hullámaiba tévedt tenger,
hatványozott ég.

Grafit lovak

A néma csobbanást,
azt vedd szépre!
A hajnalt:
Napkévét dob
az égre.
Madárdal-gyűrűs
csendnek
áhítva vallani,
észre sem véve,
merre a homály
graft lovai.

Farkas Gábor

Mikor eszembe jutsz suicidium

Üres téli vásznak lobbannak
a testvértelen éjszakában:
sokan vagyunk mégis egyedül,
foltok a vásznon mindahányan.

És hőkölnék buta kis percek,
mind egy-egy hátrahagyott otthon –
sötét nappalok fényeiként
sűrűsödnek a koszos vásznon.

Mind egy-egy gyámoltalan zsoltár,
(halott szárnyként verdes ablakon) –
van, hogy az imádság sem használ,
és nem elég az sem, hogy tudom...

Mert csupán akkor jutsz eszembe,
mikor lázzá olvad az este.

mikor a perc határol
sűrűsödik az ember
múlik minden magától
csenddé vált kényszerekkel

emésztetlen indulat
halványodó arcomon
halványodó arcomat
érintetlen is fogom

napjaimon göröngyök
mozdulatlan is élők
a lélek a semmiben

függ kicsit majd megpihen
kötél üvegszilánkok
hurkot kötni felállok

Háromlábú fák

emlékszel
az elnyútt kabátujjra
a párnától rojtos bőrre
a vérző fellegekre
emlékszel az emlékezésre?

Szobám képekkel teli:
Utolsó vacsora, virágcsokor...
Az émelygés elnyeli
a félelmet a megtorlástól.

hogy jó ötlet-e
az ünneppé gyűrődött
emlékek őrzése
ma sem tudom
de állnak a fák
állnak három lábukon

Veres Tamás

Eger járatain – Harmadik fejezet

Katerina és Kokó

– Néhány hete egy ellenőr járt a buszodon! – mondta Lajos, Krisztián főnöke, miközben az éppen eldobott cigarettája után újabbra gyújtott rá.

– Tudom! Már beszéltük! A Bolond Márta!

– Nem, Krisztián! Ez egy másik ellenőr! Egy igazi! Ő nem a jegyeket vizsgálja, hanem a te munkádat figyelte titokban! Azt mondta, remekül vezetsz, de túl sokat beszélgetsz az első ülésen üldögélő utasokkal!

– Ők szoktak hozzám beszélni! Én meg nem vagyok olyan tiszteletlen, hogy ne válaszoljak!

– Elterelhetik a figyelmedet a vezetésről! Ki is van írva a fülkédre, hogy tilos a buszvezetővel beszélgetni!

– Nem tehetek róla, hogy nem érdekli őket a felirat! Sokan meg akkora analfabéták, hogy el se tudják olvasni!

– Én örülök neki, ha tartod a kapcsolatot az utasokkal, mert az a vállalat megítélésének is jót tesz, és neked se lesz monoton munka a vezetés, ezért nem okoztál még soha balesetet! De ezek az okostónik, akik az ellenőröket fizetik, még soha életükben nem vezethettek egy ekkora járművet egy városon keresztül minden nap!

– Kapok valamilyen büntetést azért, mert beszélgetek az utasokkal?

– Most csak szóbeli figyelmeztetést kapsz írásban. Legközelebb meg kell, hogy vonjam tőled egy időre a cafeteriajuttatásokat.

Krisztián a falat tudta volna kaparni, olyan ideges lett. Nem is az zavarta, hogy nem kapja meg a juttatásokat, hanem milyen ostobaság már az, hogy szóbeli figyelmeztetés írásban? Vagy szóbeli az a figyelmeztetés vagy írásbeli! Hallotta már más cégek dolgozóitól, hogy ők is kaptak ilyen, de csak mosolygott az egészen. Ilyen ostobaság nincs! Erre náluk is bevezetik!

Lajos kitalálta a gondolatait. Rágyújtott egy újabb cigarettára, és a füstfelhő mögül beszélt Krisztián felé.

– Én is marhaságnak tartom. De muszáj megírnom, mert ez a szabály. Ma a 12Y járatot fogod vinni!

– Nem lehetne a tizennégyes?

– Nem vezetheted mindig a tizennégyest, mert bele fogsz fásulni! Kell neked is egy kis változatosság!

Krisztián nagyot sóhajtott, és lecserélte a feliratot a busz elején. A 12Y járat két

végállomása az Ipari Park és a Tesco Áruház. Elvégezte a járművén a szokásos rutinellenőrzéseket indulás előtt, és elindult vele a Tesco Áruház felé. Ott sokan felszálltak, akik az Ipari Parkba indultak dolgozni. Krisztián tudta, hogy a Vasútállomás bejáratú út megálló után zsúfolásig tele lesz a busz munkásokkal.

Örömmel konstataálta útközben, hogy a tavasz első virágai megjelentek a házak kertjeiben. Már nem csak a hóvirág hirdette a közeledő jó időt, hanem a jácint, az ibolya és a tulipán is kezdett szárba szökkeni. Katerina jutott eszébe a virágokról. Sok mindentről jutott eszébe Katerina, de a virágokról mindig. Állandó vitatéma volt közöttük, hogy Katerina telepakolta a közös lakást mindenféle virággal, amelyek Krisztián szerint nem voltak virágok. Krisztián számára az volt a virág, ami virágzott. De ezt a sok, állandóan zöldellő, levelekre emlékeztető valamit ő nem tekintette virágnak. Katerina hiába próbálta neki elmagyarázni, hogy melyik virág az aszparágusz, melyik az anyósnyelv, és melyik a páfrány.

A Vasútállomás bejáratú út megálló vagy száz méterre lehet a vasútállomástól. A 12Y jelű busz nem ment be oda. A tizenhetes járt arra. Azt Krisztián nagyon ritkán vezette.

A vasútállomástól sokan gyalogoltak ki a Vasútállomás bejáratú út megállóhoz. Megállt a busszal előtte és várta, hogy környékbeli városokból ingázó munkások megérkezzenek, hogy elkezdjék a reggeli műszakot. Lesétáltak a száz méterüket és fáradtan, meggyötörtén szálltak fel a buszra. Talán két-három órával ezelőtt kellett felkelniük, hogy elérjék a vonatot, amellyel be tudnak menni a munkahelyükre.

Krisztián is hajnalban kelt, de ő szerette a munkáját. Ezeknek az embereknek a többségén látszott, hogy csak azért vállalták el a munkájukat, mert nem akadt nekik jobb vagy közelebbi. Legtöbbjük felszállt a buszra, és aludt addig, amíg meg nem érkeztek a megállóhoz, ahol le kellett szállnia. Sokszor akadt a buszon egy emberke, akinek mindig akadt valami fontos mondanivalója, és nem tűnt fel neki, hogy ezzel zavarja a megfáradt munkásembereket. Az egyik ilyen elviselhetetlen alak Kokó volt.

Kokó koromfekete hajú fiatalember volt, aki már a túlvilágot is megjárta, amikor a tüdeje annyira telement vízzel, hogy meg kellett műteni. Kollégái szerint azért nem kellett a túlvilágon se, mert ott se viselték el, hogy állandóan jár a szája, ezért inkább hagyták meggyógyulni. A tüdeje azóta se tökéletes, ő maga úgy szokta jelezni ezt az állapotot, hogy egy százméteres futóversenyen hatvan métert fut. Utána összeesik. Senki se értette, hogy ilyen kis tüdőkapacitással hogy tud ennyit beszélni megállás nélkül.

Krisztián látta a busz tükrében, ahogy Kokó néhány kollégája gyűrűjében közeledik a jármű felé. Természetesen most is ő volt a hangadó. A munkatársain látszott, hogy a legszívesebben egy jól irányzott balhoroggal tennék ártalmatlanná,

mint a bokszoló névrokona néhány ellenfelét. Csak a bokszolót Kovács Istvánnak hívják, őt pedig Kovács Tamásnak. Miért van, hogy a legtöbb Kovács vezetéknevű magyarnak Kokó a beceneve? Senki se tudja, igaz, senkit se érdekel.

Krisztián idegesen nézte az óráját. Most nem fogja megvárni a késő utasokat. Ő ezt az idiotát nem fogja hallgatni a másik végállomásig! Az óra másodperc mutatója olyan lassan rótt a köreit, mint még soha. Krisztián közben a tükröt figyelte. Kokó és társai egyre jobban lopták a távolságot. A busz kezdett megtelni utasokkal. A busz eleje tele lett. Kokó és kollégái csak a hátsó ajtón tudtak felszállni, valahová a busz végébe. A protokoll szerint csak az első ajtón szabad felengedni az utasokat a buszra, ahol megmutatják a jegyüket és a bérletüket. Vagy vesznek egyet a buszvezetőtől. Néhány buszvezető, ha látja, hogy nagy a tömeg, hogy jobban haladjanak, és ne legyen nagy zsúfolódás, ki szokta nyitni a hátsó ajtókat is a felszálláshoz, hiába ellenkezik ez a szabállyal. Krisztián is ilyen buszvezető volt. Az óramutató most mutatta az indulás idejét.

– Siethetél volna pár percet! – dűnnyögte Krisztián az órájának.

A buszon síri csend honolt, csak hátulról hallatszott egy jól ismert hang.

– A Lyon ikszelt a Paris Saint Germain-nel! Ez a meccs vitte el tegnap a tippmixemet!

– Témánál vagyunk! – gondolta Krisztián, és vele együtt az utasok is.

Kokó legtöbbször arról panaszkodott a munkatársaknak és velük együtt a busz fáradt utasainak is, hogy mennyit nyert vagy éppen veszített, amikor különböző sporteseményekre fogadott. Rajta kívül már mindenki unta a témát.

Krisztián éppen indulni akart, amikor kopogtattak a busz első ajtaján. Oda se nézett. Reflexből kinyitotta az ajtót, és hagyta, hogy az elkéső utas felszálljon. Az utat figyelte.

– Köszönöm, Krisztián! – szólalt meg egy ismerős hang mellette.

Krisztián nagyot nyelt, és szíve hatalmasat dobbant. Ezer közül is felismerte volna ezt a csilingelő hangot. Jobbra fordította a fejét. Fekete, egyenes, vállig érő hajú nő mosolygott vissza rá. Gyönyörű hófehér nyakát nem takarta semmi.

– Katerina?

– Nem láttalak még ezen a járaton.

– Ritkán kapom meg! Ezek szerint te sűrűn jársz vele?

– Minden héten legalább egyszer!

Krisztián alig bírta figyelni az utat és a megállókat. Nem is akarta figyelni. Itt áll mellette egy kéznyújtásnyira a nő, akit annyira szeretett, és szégyellte magának is bevallani, de most is szereti!

– Hetente egyszer hazamegyek Eszenyre, a szüleimhez! Sokat betegeskednek mostanában.

– Üdvözlöm őket!

- Sohasem találkoztál velük!
- Sohasem hívtál hozzájuk!
- Mindig dolgoztál!
- Tudtam volna szabadságot kivenni!
- Na persze!

Katerina szüleihez a kárpátaljai Eszeny városába Krisztián tényleg nem szívesen ment volna el. Egert, az ő saját közegét, ahol szinte minden fűszálat ismer, nem akaródzott neki soha itt hagyni. Ha Katerina megemlítette, hogy indul a szüleihez, Krisztián gyorsan bevállalt egy túlórárt, vagy beugrott valaki helyére, akinek éppen fontosabb dolga volt. Katerina tudta ezt. Nem is erőltette, hogy Krisztián menjen vele. A szüleinek mesélt ugyan a párjáról, aki buszsofőr Eger járatain, de a szülők egy idő után nem hitték el neki, hogy van valakije. Azt hitték, csak kitalálta, hogy őket megnyugtassa, hogy van egy férfi Egerben, aki vigyáz rá. Nincs egyedül, nem kell aggódni érte.

- Minden hétfőn ezzel a járáttal utazol?
- Igen. Ilyenkor érkezik be a vonatom, amikor otthonról jövök haza!

Otthonról haza! Milyen ostobán hangzik, mégis mennyire igaz! Katerina már tíz éve dolgozott Egerben. Ezt a várost is az otthonának tekintette, és Eszenyt is. Ha utazott a két település között, mindig a szíve szakadt meg azért a városért, amelyikből elindult, és reménykedve várta a találkozást azzal, amelyikbe tartott.

Krisztián igyekezett az utat nézni, de egyre nehezebben tudott odafigyelni a vezetésre. Itt van mellette egy karnyújtásnyira a nő, akit annyira szeret! Legszívesebben leállította volna a buszt, kiugrott volna a fülkéből, és megcsókolta volna Katerinát. De tudta, ha egy nő már nem szerelmes a férjbe, nem sok esély van rá, hogy újra visszahódítsa. Krisztián gondolkodott rajta, hogy megkérdezi, talált-e már magának új párt, de udvariatlanságnak érezte ennyi idő elteltével feltenni egy ilyen kérdést. Katerina megelőzte.

- Mi van veled mostanában? – kérdezte a nő, csakúgy mellékesen megemlítve.

Krisztián vállat vont. Mit mondjon erre? Az igazság lenne a legjobb. Még mindig utánad epekedek, még mindig téged siratlak! De nem akart egy picsogó, gyenge idiótának tűnni. A nők a kemény, macsós férfiakat szeretik! Legalábbis ő ezt hitte, mert ha hazament, és nagy ritkán bekapcsolta a televíziót, a média ezt sugallta neki.

- Semmi különös. Buszt vezetek egész nap. Néha elmegyünk Ulrikkal szórakozni!
- A bolond barátod! Tényleg! Még mindig nem verte agyon senki, azért, mert nem tud viselkedni?
- Akkor nagyon sok agyonvert ember fekédné az utcákon, ha csak azért kellene őket elverni, mert nem tartják tiszteletben az alapvető illemszabályokat!

– Azért irigylem Ulrikot! Ő olyan szabad ember, és annyira boldog!

Krisztiánon kívül nem sokan ismerték Ulrik valódi arcát. Nem azt, amelyiket a világnak mutatta, hanem azt, amelyik esténként magányosan bámul ki az albérlet ablakából, és nézi a bazilika tornyait, miközben elátkozza az istent, aki ilyen magányossá tette. Katerina is csak azt a vicces figurát ismerte, aki folyton meg tudta nevetetni a szinte mindig komoly Krisztiánt.

– Már nem a bátyád vigyáz a szüleidre?

– Nem tud rájuk vigyázni. Meghalt.

Krisztián elhűlve nézett Katerinára, akinek lefolyt pár könnycsepp a szemén. Ahogy a sminkje elmosódott, még így is gyönyörű volt. Ilyen régóta nem találkoztak? Mikor is szakítottak? Egy évvel ezelőtt? Semmi baja nem volt Katerina testvérének.

– Nem is tudtam, hogy beteg!

– Egészséges volt! Behívták katonának az ukrán hadseregbe, és az orosz fronton egy repesz megölte!

Krisztián dühösen markolt bele a kormányba. Miért kell meghalnia valakinek egy olyan ország háborújában, amelyhez csak annyi köze van, hogy 1920. június 4-én rossz helyen húzták meg a trianoni határokat? Ha valaki elmegy zsoldosnak, ő maga dönt úgy, hogy idegenekért kockáztatja az életét, de Katerina testvérét ostoba politikusok által meghozott esztelen törvények kényszerítették arra, hogy elinduljon a harcmezőre, és ott értelmetlenül meghaljon! Mennyivel másabb a televízióban nézni az ukrán–orosz frontról érkező híreket, mint közvetlenül megélni azokat!

– Nem akart menni! Azt mondta, inkább átszökik Magyarországra! A szüleink nem akartak vele jönni! Azt mondták, ők Eszenyben születtek, ott is akarnak meghalni! Végül miattuk vonult be mégis a seregbe! Hogy őket ne tudják bántani, ha dezertál! Mennyivel jobb lett volna, ha ideköltözik hozzám! Összehúztuk volna magunkat a kis albérletünkben!

Néhányan a munkások közül, akik a busz elejében álltak és hallották a beszélgetést, sajnálkozva nézték a síró nőt. A pillanatnyi csendben egy ismerős hang hallatszott hátulról.

– Holnap megjátszom nagy téttel a Juventust! Tuti, hogy megveri a Torinót! Csak kevés rá az odds!

A busz közepén egy nagy darab, mackótestű munkás, akinek soha nem lehetett hallani a szavát a buszon, hol Katerinára, hol Kokóra nézett. Krisztián nem tudta, hogy hívják, csak az tűnt fel neki, ha néhanap megkapta a 12Y járatot, hogy amíg a többiek aludni próbálnak, Kokó pedig fújja a mondókáját, ez az ember könyvet olvas. Most viszont kinyitotta a száját. A hangja úgy hasított végig a busz közepe felől a busz végéig, mintha egy gömbvillám cikázott volna végig a járművön.

– Kokó! Fogd már be a pofád! Vannak az életben fontosabb dolgok is, mint a rohadt tippmixed! Senkit se érdekel, hogy mit pofázol! Vedd már magad észre!

Ha azt hiszi valaki, hogy Kokó erre meghunyászkodva elhallgatott, és a tájat kezdte el bámulni, az nagyon téved. Kokó annyira szerelmes volt a saját hangjába, hogy igyekezett most is hallatni.

– Ha nem tetszik, hogy mit beszélek, akkor ne hallgasd! Vegyél egy fülhallgatót és hallgass zenét a telefonodon!

Az egyik munkás, akinek valóban fülhallgató volt a fülében, most kivette azt, és Kokó felé fordult.

– Már így is túl sokan költöttünk miattad fülhallgatóra! De te akkora kretén vagy, hogy hiába hallgatom a legnagyobb hangerőn, még akkor is hangosabban beszélsz! Minden műszak előtt a süketelésedet hallgatjuk! Unjuk!

Legalább tíz utas fülében volt fülhallgató. Ők beleegyezően bólogattak a felcsattanásra. Krisztián teljesen ledöbbsent. Ezek az emberek csak azért kezdtek el a buszon zenét hallgatni, hogy ne kelljen ennek az idiótának a szómenését hallgatniuk? Ha már régebben rászóltak volna, talán csend lenne a buszon!

– Jogom van hozzá, hogy beszéljek!

A mackós férfi összecsukta a könyvét.

– Hülyének lenni is jogod van! De nekünk nem kötelességünk, hogy elviseljük! Ennek a szegény lánynak most halt meg a testvére! Biztosan nem a te eszement locsogásodat szeretné hallgatni korán reggel!

– És akkor mi van? Nem én öltem meg a testvérét!

Krisztián riadtan nézett a tükörbe. Ennyi ökölbe szorított kezét még soha nem látott. Várta, hogy mikor indulnak meg a munkások, és verik péppé nagy és mosdatlan szájú munkatársukat, de végül senki nem indult el felé.

– Ebben az országban különben is szólásszabadság van! Akkor beszélek, amikor csak akarok! Megtehetem! Különben nekem is meghalt az egyik bátyám, mert beteg volt! Sajnálta akkor engem valaki is közületek?

– Nem is tudtam, hogy volt testvéred! Mikor halt meg? – kérdezte a mackós férfi.

– Tíz évvel ezelőtt!

– De te még csak fél éve vagy a munkatársunk! Hogy tudtunk volna sajnálni tíz évvel ezelőtt, hiszen akkor még nem is ismertünk?

– Az nem számít!

Az egyik fülhallgatós munkás legyintett egyet, és kezével jelezte, hogy Kokó elmeállapota rengeteg kívánni valót hagy maga után. Katerina Kokót nézte, és elindult felé. A munkások utat nyitottak a nőnek. Mindegyik élvezettel szívta be a fahéjjal és ánizzsal kevert parfüm illatát.

Megállt Kokó előtt, és egyik kezével belekapaszkodott a busz kapaszkodócsövé-

be. Észre se vette, hogy ezzel a mozdulattal megnyomta a leszállásjelző gombot is. Egy percig nézték egymást a férfival, aki el se tudta képzelni, mit akar tőle ez a nő. A következő pillanatban egy hatalmas pofont kapott. Katerina szabad keze olyan hirtelen szántott végig a levegőn, hogy gigantikus csattanással célba érjen Kokó arcán, hogy a körülöttük álló utasok először fel se fogták, hogy mi történt. Kokó arcán látszott, hogy teljesen elborul. Tekintete elsötétedett, és a keze ökölbe szorult, hogy reflexből visszaüssön, de még időben visszafogta magát. Tudta, ha megüt egy nőt, a többi utas nem fogja szó és tettek nélkül hagyni. Katerinára nézett, és a tekintetéből ki lehetett olvasni, mit szeretne kérdezni.

– Miért?

Katerina is kiolvasta a szeméből, hogy a férfi arra vár, hogy megmagyarázza neki, miért pofozta fel...

– Azért, mert a többi férfi túl gyáva volt, hogy megtegye!

A többi férfi a busz padlóját kezdte nézni, és nagyon elmélyülten kezdtek ott keresni valamit.

A busz a Mezőgazdasági Szakiskola megállóhoz érkezett. Krisztián kinyitotta az ajtókat. Kokó csendben leszállt a buszról. Szemében a megbánás legkisebb jele sem látszott. Csak a gyűlöletből izzott, ahogy nézte, amint elhalad előtte ezzel a nővel és a kollégáival a jármű, akik nem álltak ki érte!

Katerina visszasétált a busz elejére. Halkan utat nyitottak neki. A finom parfümillat most is ott lengett körülötte a levegőben, de mindenki inkább a busz padlójának tanulmányozásában volt elmerülve.

– Szerezted magadnak egy ellenséget! – mondta Krisztián.

– Mindegy neki, hogy eggyel több vagy kevesebb ellensége van! Most végre tanul a dologból!

A mackós férfi csendesen csóválta a fejét a nyitott könyv mögött. Ő tudta, hogy Kokó semmit sem fog tanulni az esetből. Nem ez volt az első, hogy szembeszálltak vele, de neki másnap ugyanúgy szómenése volt reggelente. Ilyen volt a természete és nem lehetett vele mit kezdeni.

– El se tudja képzelni ez az idióta, hogy milyen jó neki, hogy egy ilyen országban élhet, ahonnan nem viszik el szinte erőszakkal a harctérre az embert meghalni! Engem a szülőföldemen köteleznek rá, hogy más nép nyelvét beszéljem! Más nyelven kellett tanulnom az iskolában, nem az anyanyelvemen! Visszajövök onnan a második otthonomba, Egerbe, és azt tapasztalom, hogy egy busznyai férfi nem tud kiállni saját magáért vagy egy védtelen nőért!

A fülhallgatós férfi felállt, és odaballagott Katerina mellé.

– Értse meg a mi helyzetünket is! A településeken, ahol mi élünk, kevés a munkalehetőség! Ha híre megy, hogy mi munkába menet a buszon verekedtünk, azonnal kirúgnának bennünket! Talán fegyelmivel és akkor máshol még nehezebb len-

ne új munkahelyet találunk. Szinte mindannyiunknak gyereke van, akit etetni és ruházni, meg iskoláztatni kell! Nem engedhetjük meg magunknak, hogy az idioták miatt éhezzen a családjuk! Mi csak szeretnénk becsületesen dolgozni és megkeresni a mindennapi kenyérré valót!

Néhányan helyeslően bólogattak, és kezdték a fejüket felemelni, mintha végezték volna a padló vizsgálatával.

– Ezért tart itt ez az ország! Gyáva emberek lakják! Ha önmagukért nem mernek kiállni, akkor a családjukért se fognak! Gondolom, éppen csak annyi bért kapnak, hogy megéljenek belőle!

Félretenni nem tudnak! Vagy ész nélkül túlóráznak. Vagy van olyan, akinek két vagy három munkahelye is van! A jó isten áldja meg magukat! Nem robotolni kell egész nap a munkában, otthon meg összeesni egy fotelben a tévé előtt, és nézni ki a fejükből! Harcolják ki, hogy magasabb béreket kapjanak! Ha kell, sztrájkoljanak!

– Mindig azt hallgatjuk a főnökeinktől, hogy ha nem tetszik, el lehet menni! Ötven másik ember áll sorba, hogy a helyünkre lépjen!

– Ez pár évvel ezelőtt így volt, de most akkora munkaerőhiány van az országban, hogy bármikor követelhetik a munkások a magasabb bért és a több jogot! Meg is fogják kapni!

Krisztián nagyokat nyelt, ahogy a nőt hallgatta. Ő nem ismerte ezt a Katerinát! Az ő Katerinája kedves volt az emberekkel és olyan virágokról gondoskodott, amik egyáltalán nem néztek ki virágnak! Most pedig itt áll az ő buszának az elején, és mindjárt szakszervezetet alapít vagy tüntetést szervez!

A buszon mindenki elhallgatott. Páran ismét a busz padlóját kezdték megfigyelni, néhányan azonban csillogó tekintettel meredtek Katerinára. A busz megállt a Nagyváradi út megállóban.

A buszra felszálló emberek között ismerős arcot pillantott meg. A Bolond Márta! Csak vegye elő az állelenőr-igazolványát! Most elkapja! Katerinára nézett, és rájött, hogy most se fogja Mártát elkapni.

Katerina valahová a távolba meredt. Krisztián önkéntelenül is követte a tekintetét. Abba az irányba nézett, ahol Krisztián lakása volt. Innen nem látszott ugyan, de Krisztián megérezte, hogy a nő is a közös emlékeket idézi fel.

– Mikor lettél ilyen amazon? – kérdezte, de legszívesebben leharapta volna a saját nyelvét.

– Mindig ilyen voltam. De előled igyekeztem eltitkolni. Nem akartam, hogy kiszerezz belőlem! Ahhoz túlságosan szerelmes voltam beléd!

Krisztián szeme elkerekedett.

– Amíg együtt voltunk, soha nem mondtad, hogy szerelmes vagy belém! Csak én vallottam szerelmet neked!

– Azt hittem, tudod!

– Jólesett volna, ha monddod! Azt hittem, egyoldalú a dolog, és hogy soha nem fogom elérni, hogy belém szeress! Talán, ha te is kimondod, máshogy alakultak volna kettőnk között a dolgok!

– Sokat veszekedtünk!

– Azért, mert nem értettem, hogy miért kell egy olyan nővel együtt élnem, aki nem szeret!

– De szerettelek!

– De nem mondtad!

– Nem kell azt mondani!

– De igen! Jó, ha megbizonyosodik róla az ember, hogy a másik szereti! Én nem tudtam, hogy szeretsz!

– Nem volt elég az, hogy én tudtam?

– Nem!

A mackós munkás odahajolt a fülhallgatóshoz.

– És Kokóról hittük azt, hogy nem normális! Nézd meg ezt a két bolondot! Még mindig szeretik egymást, de túl büszkék, és túl bolondok ahhoz, hogy bevallják a másoknak!

A fülhallgató s vigyorogva nézte az elől civakodó párt.

– Mi kívülről ezt jobban látjuk! Ha Kokó kívülről látná saját magát, szégyellné, hogy ennyire ostoba!

A busz az Agria Volán megállóba ért. A Bolond Márta is leszállt. Nem kért jegyet, nem elegyedett beszédbe senkivel. Krisztián tudta, hogy körülnézett, és rájött, hogy itt számára nem terem babér. A munkásjáratok nem arról voltak híresek, hogy gyenge, lelkileg könnyen sebezhető emberek utaznak rajtuk. Ha egybe beleköt, őt áll oda mellé, hogy megvédje. Miután nem talált potenciális áldozatot, inkább leszállt, és elindult újabb megsarcolható utasokra vadászni.

– Látod azt a terebélyes asszonyt a buszmegállóban? – váltott hirtelen témát Krisztián. – Neki is lekeverhetnél néhány pofont, ha éppen ráérsz!

– Ugyan, miért bántanám?

Krisztián elmesélte neki, hogyan ismerkedett meg Bolond Mártával. Az utasok is szinte tátott szájjal hallgatták a történetet. Már senki nem aludt. Mindenki az áljegyzvizsgáló arcát próbálta meg felidézni maga előtt, hogy a legközelebbi találkozásakor el tudja kapni.

– A bátyám meghal egy háborúban, amihez semmi köze nincs, itt pedig szélhámósok úznak abból sportot, hogy gyenge embereket fosszanak ki! Hová sülyedt ez a világ?

– A világ ilyen! Ne akard megváltoztatni!

– Ha nincsenek emberek, akik meg akarják változtatni, ilyen is marad! Itt senki nem akar már harcolni a becsületért és a szabadságért? Igenis el kell taposni az

olyan embereket, akik a gyengébbeket bántják csak azért, hogy hasznot szerezhessenek maguknak!

– Ha ennyire korteskedni akarsz, miért nem mész el politikusnak!

Krisztián egyre dühösebb lett. Ki ez a nő? Hová lett az ő kedves Katerinája?

– Mert nem tehetem meg! Magyarországon nem lehetek politikus, mert külföldi állampolgárnak számítok, hiába valljuk én és a családom is magyarnak magunkat évszázadok óta! Ha Kárpátalján szeretnék politikus lenni, akkor legfeljebb az ukrán törvénykezésbe szólhatnék bele, ahhoz meg nem sok közöm van!

– Hallottál már a kettős állampolgárságról?

– Persze, hogy hallottam! A szüleim szerettek volna kettős állampolgárok lenni, de megfenyegették őket, hogy akkor nem kapják meg a szociális juttatásokat abban az országban, ahol élnek. A hivatalban közölték velük, ha magyar állampolgárok akarnak lenni, akkor költözzenek Magyarországra! Ősidők óta Kárpátalján élünk! Az a mi földünk, csak néhány idióta rossz helyen húzott meg egy határvonalat a térképen! Sajnos, már mind a föld alatt van, úgyhogy már szemem se tudom köpni őket!

Katerina jól ismerte Krisztiánt. Elmesélte neki a kapcsolatuk idején minden érzését, minden gondolatát. Azt hitte, ő is ismeri Katerinát, erre itt, a hétfő hajnali buszon, valahol az egri vasútállomás és Lajosváros között kiderül, hogy Katerina végig szerepet játszott. De kiderült még valami! Katerina sohase mondta, de szerette őt!

– Ha esetleg ráérsz szombaton, beülhetnénk valahová és beszélgethetnénk!

– Biztos vagy benne, hogy ez jó ötlet? Lehet, hogy csak feltépnénk a régi sebeket! – felelte a nő, és közben megcsillant a hófehér fogsora.

– Sok dolgot félreértettem, és sok dolgot nem mondtál el. Szeretném végre tisztázni a dolgokat!

– Lehet, hogy utána soha többé nem állunk szóba egymással!

– Lehet! De az utóbbi egy évben amúgy se álltunk szóba egymással, szóval nem sok minden változna.

Krisztiánnak más terve volt. A busz megállt a végállomáson. A munkások leszálltak, és elindultak az Ipari Park gyárai és raktárai felé. A mackós férfi előresétált, de mielőtt leszállt volna az első ajtónál visszafordult.

– Önök nagyon szeretik egymást. De olyan bolondok, hogy még önmaguknak sem merik bevallani! De két bolond egy pár!

Krisztián és Katerina zavartan nézték egymást. Krisztián ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy megcsókolja a nőt, de félt, hogy rosszul sülné el az egész. Vissza akarta hódítani, de nem akart ajtóstul rontani a házba.

– Hová akarsz beülni? Remélem, nem valami kocsmába!

– Mit szólsz a Marján cukrászdához?

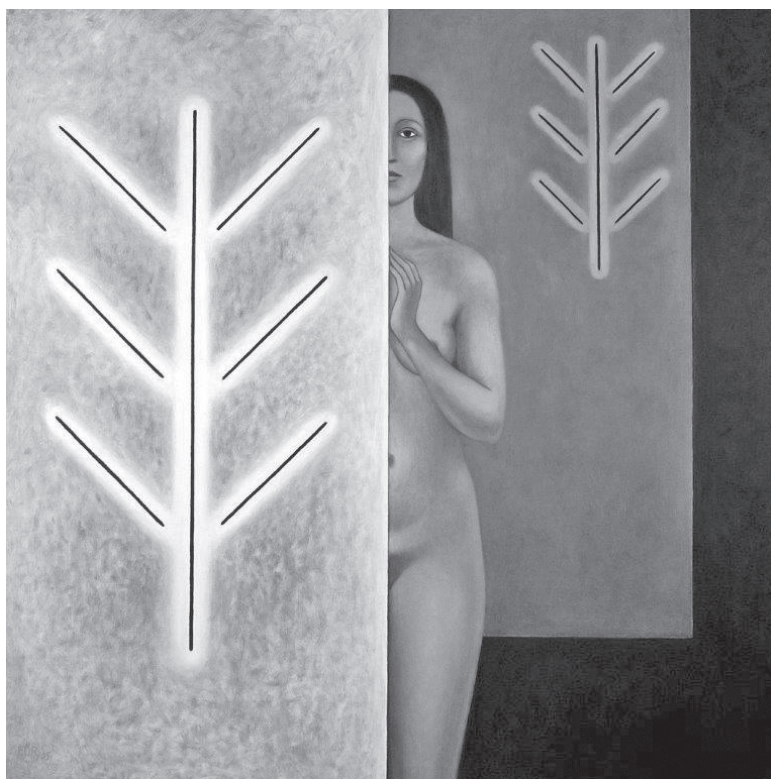
- Régen ettem egy finom süteményt! Szombaton hány órakor?
- Délután kettőkor jó lesz?
- Jó. De te nem szoktál dolgozni szombatonként?
- Majd elcserélem a műszakot! Egyszer az életben a többi buszvezető is tehet szívességet nekem!
- Szia, Krisztián! Mennem kell dolgozni!
- Szia, Katerina! Vigyázz magadra! – kiáltott utána Krisztián és felsóhajtott.
- Ha már én nem tudtam vigyázni rád!
Tekintetével követte Katerina alakját, amíg el nem tűnt a tömegben. Még volt egy kis ideje a visszaútig. Elővette a telefonját, és felhívta Ulrikot.
- Szevasz, Vigyori! Baj van?
- Miért lenne baj?
- Csak akkor szoktál nap közepén, munka közben hívni, ha baj van!
- A szombat délutánt le kell mondanom!
- Szóval nem jössz velem a kisállatsimogatóba, ahol cicákat simogathatunk?
- Ulrik! Hagyd most a hülyeséget! Én tudom a legjobban, hogy allergiás vagy a macskaszőrre!
- Ulrik hangja is komoly lett a telefonban.
- Máskor nevensz az ilyen vicceken. Mi történt?
- Semmi, csak randevúm lesz.
- Na, végre! Azt hittem, már egész életedben Katerina után fogsz nyavalyogni! Itt az ideje, hogy elfelejtsd azt a nőt, és tovább lépj! Mesélj! Hogy ismerkedtetek meg?
- Ami azt illeti, te mutattál be neki!
- Ugyan már! Én csak Katerinának mutattalak be! Ne! Ne akard nekem azt mondani, hogy Katerinával fogsz találkozni!
- Akkor nem mondom. De így lesz!
- Elment az eszed? Az a nő egyszer már tönkretett téged! Évekig voltál együtt vele, és egyszer se mondta, hogy szeret!
- Ma mondta!
- Tessék? Egy évig nem látjátok egymást, utána szerelmet vall neked?
- Nem. Azt mondta, hogy akkor volt belém szerelmes, amikor együtt voltunk!
- Miért nem mondta akkor?
- Mert nem tudta, hogy mondani kell. Azt hitte, hogy tudom!
- De nem tudtad! Erre ment rá a kapcsolatotok! Mindig azon aggódtál, hogy nem tudod elérni, hogy szeressen! Egy év különélés után kiderül, hogy tényleg szeretett! Nem tudom eldönteni, hogy ki a nagyobb idióta, te vagy ő.
- Nem gond akkor, hogy nem tudok veled menni?
- Már megvettem a jegyeket a *Hattyúk tava* balettelőadásra, de majd vissza-

váltom őket! Pedig te tudod a legjobban, mennyire imádom, ahogy nők és férfiak harisnyában arra a csodálatos muzsikára táncolnak!

Krisztán tudta, hogy két zenei irányzat van, amit Ulrik ki nem állhat, az egyik a balett, a másik a jazz.

Ulrik a másodperc tört része alatt tudott komolyból vidámba váltani és fordítva is.

- Majd elmesélem, milyen volt a találkozás.
- Alig várom, hogy beszámolj róla, milyen marhaságon vesztetek össze már megint! Katerina belement, hogy újra találkozzatok?
- Igen. Azt mondtam neki, hogy le akarom zárni normálisan.
- De te éppen az ellenkezőjét akarod!
- Miből gondolod?
- Ismerlek!
- Indulnom kell a busszal, most le kell tennem! Szia, Ulrik!

Csend

(2005, olaj, vászon, 100×100 cm)

Szente B. Levente

Aranypánt, Isten homlokán

Felfedezni és feledni
a legnehezebb,
ha érted mire gondolok,
hiszen eltévedni
a lélek útvesztőjén
nem épp szerencsés dolog.
Mint az asszony,
aki régen szerelmes volt,
dallamos hangját ma is hallom:
azt mondja, igen, van,
van ki mellett hallgatni jó.
Megszólalni mi értelme,
a hang néha fölösleges.
Akkor hozzám hajolt,
behunyt szemmel megcsókolt,
nézett, szelíden mosolygott,
majd távozott.
Tudtam, hogy szívemben átváltozott!
Látod, mondta még,
a csók és a nevetés és a zene,
ezek a legszebb hangok,
az embernek csak ennyi kéne,
ennyi az, amit még én is elviselek.
Minden más fölösleges.
A belülről fakadó szépség művészetét,
mondd meg nekem, ki érti meg?
Ha tudod a választ, kövess,
de ami kettőnk között lesz,
érte soha meg ne kövezz.
Csak magad ellen viselsz hadat.
Megérted majd,
ha egyszer szeretni mersz,
felfedezni és feledni,
miért a legnehezebb.
Most sírás, nevetés vagyunk –
aranypánt, Isten homlokán.

Kovács Daniela

Nyakas hiszekegy

December három. Zúgolódó szél
örjög végig a szárszói tájon,
s újra mindenkinek arról beszél,
mint kövült csonttá benned az álom.

Nyolcvankét éve járja a távot,
de telenként ide visszatalál,
ahol meglátta, midőn elgáncsolt,
majd sínek közé lökött a Halál.

Szerencsétlennek a lelkét rágja,
ezért üvölt így, hogyha idetér,
mert mindörökkön azokat látja,
akik eladtak rongyos kincsekér'.

Ne félj. Én nem csak hallom, de értem,
tudom a valót, s hirdetem híven,
ezrek helyett hajlik most a térdem,
s milliók szíve most az én szívem.

Időtlen lettél. Akárhogy nyírták
gyöngye törzsöd hajló, ifjú ágát,
mi szívben él, kinő, mint a csírák,
s egyre bontja bimbózdó virágát.

Ördögsekéren

Alszik már a város. A csend úgy pezseg,
mint halk tűzön felejtett fazék,
s míg ámulok az éjbe, mint egy gyerek,
macskaszemmel villog rám az ég.

A szomszéd szűkmellű, csöpp utca felől,
egy kéklő árny andalog felém,
majd hűséges ebként lábamnál ledől,
látom, fázik, didereg szegény.

Én is fázom. Látod? Szívem megszakad,
belé fullad a tejfüstű köd,
mert, míg láncra verte ezer nemszabad,
újabb nyár röpült fejem fölött.

Hiábavaló vezeklés

Sorsára hagyták szívemet a csodák,
ha eszembe jutsz, fel-felnyögök,
s elfonnyadok, mint vadnövéssű borág,
mit gazdája keze felkötött.

Két napja fájok. Akár egy merev pánt,
feszít, szorít ez a gyászszalag,
kínzó önvád szaggat, és úgy cibál, ránt,
mint költők pennáját a harag.

A mélység harcol így a zord orommal.
Minduntalan szívemhez kapok,
a ráeszmélés, mint izzó korom, mar,
elmentél, és én nem voltam ott.

Tönköl József

Csaknem mindig

Adjatok nekem egy napot, melynek nincsenek halottai,
csaknem mindig a krizantémokkal porladó temető,
a kocsmával márványozott utca van emlékeimben,
ponyvája alatt bűn-tagadó ember, ki fröccsel keresztel,
és hiszi, közel az Isten, az irgalmas szemű,
ha rágondol, vagy fölrémlik benne, elfelejti az arcát,
én nem merek kimozdulni innen,
s nem merem most abbahagyni az imát, tűnik hordó,
egy-egy év, tizennyolc, harminc, hetven,
átok, agyag, nem tudom, mi az idő, mi a mértéke,
forog vissza festett falovakkal, hold-sütött körhintával,
délelőtt, szünnap, ősszel, este, áprilisban, októberben,
végigtekintek az életemen, s amit látok, elmúlni látszik,
olyan, mint ez a nyár, keserű kesergő, esős, elbúsít,
nem nyitja ki a hegyet, de a kikötők kivilágosodnak,
hogy történik valami csoda, rejtelmek nyílnak előttem,
soha nem akartam más lenni, mint kő a Kövecsesérben,
soha mást nem kívántam meg,
csak a nyugalmas tengert, ami lengett már az ablaknál,
jelet hagyott, álmodott, lehet, hogy éppen engem,
ahogy odarajzoltam dombos-völgyes tájék szélére,
ahogy a széles homlokú tehének Óceánkútja mellé,
kanalai tágasak, mint egy kosszarvú augusztusi öböl,
közel vannak, mint a képek, a csonttáfagyott szavak,
hinta, sátor, elhagyott zászlók, egy utca, egy ház belőle,
mindig a sóvárgás utána, éjjel, sárban és fattyúviolákkal.

Kövekké romlott ház

Ugye, majd eljössz értem, amikor leesik az első hó,
és asszonyok nyitják fohászos ujjaikat az oltár felé,

ugye, mondog, hogy szeretsz, mint a téli kályhát,
az ágyékomat felfeszítő lucernás-arankás tarlót,

kígyóit, sziszegésüket, tócsát bekerítő békákat,
remetekant, mikor egy lombos fát tövestől kifordít,

ugye, az árnyék már nem tud utánunk sikoltani,
s többé vissza nem léphetünk a gyertyánok közé,

virítunk, mint a galagonya, lezárjuk az erdőszéleket,
vagyunk hegyoldalakon, vízdudákat jaidító réteken,

ropognak jég-agancs ágaink, szúrós, kemény tövissek,
mint tüske-kéreg, csonthalom, kócsagingású harang,

ugye, nem leszel idegen, ha melletted fekszem,
hiszen szomorú vagyok, mint a kövekké romlott ház.

„Versekkel élő ember vagyok”

Udvarhelyi András beszélgetése Dinnyés József daltulajdonossal

„A zene kézen fogja a verset”

Vannak ifjúkori barátaim, akiket elsodort közelemből a sors, de számontartom őket, mert tudom, hogy valami fontos küldetésük van, hogy azonos kultúrkörbe tartozunk, ahogy Márai mondja: dolgunk van a világban. Ilyen barátom Dinnyés József, akit 1972-ben ismertem meg a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat propaganda osztályán, nekem az volt a feladatom, hogy írókat, költőket, művészeket kísérek vidéki előadásaik színhelyére. Ilyenkor a vonatba vagy kocsiba összezárva, jókat beszélgettünk. Ezek a csevegések voltak az én egyetemeim. Sokat tanultam ezektől a beszélgetve tanító tollforgatóktól, művészektől. Aztán elsodort bennünket a sors egymástól, de mindig, ha szóba került Dinnyés József, érdeklődve figyeltem, hol lép fel az országúti vándor dalnok, miket dalol. Amikor pedig 22 év késéssel, 1989-ben megjelent *Dalaim könyve* című kottás versválogatása, irigykedve csodálkoztam rá. Jé, a Jóska, milyen jártas a magyar költészetben. A száz verset tartalmazó kis kötetben 46 költő verseit olvashattam, és persze mellékelte a versekhez a kottákat is. Irigykedtem, mert több poétát nem ismertem. Újdonság volt, hogy többnyire a határon túli magyar költők verseit ismerhettük meg. A bevezetőjének több fontos mondata közül a szerző egy vallomását a költészetéről megjegyeztem: „*A zene kézen fogja a verset, hogy elvezesse a dallam útjain az olvasó értelméhez...*” Vagy egy másik szép gondolatát őrzöm: „*Versekkel élő ember vagyok. A nyelv legizgalmasabb titkainak megismerése mindig különleges kalandokat ígért nekem...*”

Aztán újabb évek teltek el, de a véletlen és a szerencse megint közel hozta irodalmár lelkemhez a versszerető lelki rokon daltulajdonost, mert a Hungarovox könyvkiadója, a költő, Kaiser László barátomtól dedikált példányát kaptam a Dinnyéssel készült, izgalmas beszélgetőkönyvét. Ebből már jobban megismerhettem az örökmozgó, kalandos életű igracet, Tinódi Lantos Sebestyén XX–XXI. századi lelkes utódát, aki nyugodtan felírhatta volna, *az mi sokat daloltam, igazat daloltam*. Válogató volt. Csak olyan költők verseit énekelte, amelyek a szerelemről, az emberi méltóságról, a szabadság fontosságáról, magyarságunk megtartására sarkalltak bennünket. Hazug verseket nem énekelt. És ez utóbbi tette különösen magányos harcosná – pedig nem harcos alkat –, aki a mindenkori hatalom fura urai előtt mindig gyanús volt. Piárja, reklámja is ennek megfelelően alakult, nem lett tévésztár, de az irodalombarátok szerették, szeretik. A hatalom pedig, amely mindig a látszatot akarja megőrizni, demokratának akar látszani, megtúrta. A legmaradandóbb kép ebből a könyvből,

amikor a magányos vándordalnok, Jóska áll az országút szélén, nem Godot-ra, autóra várva, amely majd elviszi valamelyik művelődési házba versszerető civileknek, irodalommal jó erkölcsöt tanítani, dalolni. Úgy tett, mint a sokunk szerette erdélyi költő, Kányádi Sándor, aki nem restelt a legkisebb faluba is ellátogatni, verseit mondani, magyar irodalmat népszerűsíteni. Majd megint eltelt néhány év, és nemrégiben megint a véletlen és Kaiser László jóvoltából egy kocsiba zárva utazhattam a daltulajdonossal Csongrád városába, a művelődési házba egy író-olvasó találkozóra, a Dinnyés–Kaiser irodalmi estre. Dinnyés barátom, mint én is, sajnos megöregedtünk, viszont derékban sokat fejlődtünk. De talán azzal vigasztaljuk magunkat, hogy szellemünk a tűz nem égeté meg... Őszes a szakála, kissé borzas, oldalra fésült frizurája is szürkült, de szemei ugyanúgy derűt és jóindulatot sugároztak, mint 46 éve, kezében az elmaradhatatlan gitár. A szeme, a lelke nem öregedett. Mert a személyiség magja nem változik, ha az ember egy maga által kiválasztott hivatáshoz minden áron ragaszkodik. Csaknem ugyanazzal a lelkes, önmaga fontosságában hívő, vele kapcsolatban, nyugodtan írhatom, küldetéses emberrel találkoztam, mint az **ánti** időkben. A csongrádi művelődési házban nem volt nagyszámú közönség, de annál lelkesebb. Mi divatjamúlt irodalomkedvelő civilek lehettünk vagy 30-40-en, ami manapság már tisztes létszámnak számít. És akkor a daltulajdonos úr egyszál gitárjával szerényen kiállt, és verseket dalolt nekünk. Énekével megemelve a versélményt, értelmezve, kiemelve a költemények lényegét. Nagy tapsot kapott, sikere volt. Elégedett lehetett. Néhány embernek örömet szerzett. Aztán hazafelé beültünk egy csongrádi kisvendéglőbe, ahol kitűnő halászelevet kaptunk, hozzá jó bort – a kvaterkázás is hozzátartozik a barátság erősítéséhez. És akkor rávettem Jóskát, hadd készítsek vele egy hosszabb életrajzi interjút. Kis szabódás után, beleegyezett. És ami ritkán fordult elő 46 évi újságírói működésem során, ő jött el hozzám látogatóba. Nem érezte méltóságán alulinak. Az alábbiakban igyekszem felidézni beszélgetésünket, életről, irodalomról, versekről, versdalszerzésről, Kárpát-medence járásról.

Pontosságot és tisztaságot jelent a vers

– *Kezdjük azzal, amivel befejezni szoktak egy interjút, mert ez a legfontosabb. Mit adott neked, mit jelent számodra a vers, a költészet, a verséneklés? Mi lennél versek nélkül?*

– Nagyon egyszerű lenne a válaszom, ha gyorsan akarnám elintézni a választ. A vers tömören megfogalmazva, válasz a világ dolgaira, hiszen jól megszerkesztett gondolat, amelyben ritmus van. Arra lehet válaszolni. Hiszen még az ostoba szurkolók primitív mondókái is ritmusos szövegekből vannak. Nem akarom bagatelizálni, de amikor világméretű változásokat okozhat egy szép vers, például Talpra magyar, hí a haza. Itt az idő, *most* vagy soha. Nem is kellett volna többet írni

Alexandr Petroviccsnak. Vagy *Ne rejtőzz el, úgy is látlak, rád csukom a szempillám...* ugye milyen gyönyörű? Döbbenetes sorok. A szemnek van emlékezőtehetsége. Ha ránézek valakire vagy valamire, behunyom a szemem, egy picit még látom azt a tárgyat vagy személyt, és a „rád csukom a szempillám”, ezt az emlékképet, szó szerint a képet rakom el, hozzá természetesen a személy hangját, alakját, gesztusait. Buda Ferenc két sora pontosan fogalmaz. Tehát pontosságot és tisztaságot jelent a vers. A szavak használata pedig arra való, hogy gazdagítsuk szókinccsünket.

– *Te már biztos érzékkel meg tudod határozni, mi a jó vers, meg tudod fogalmazni, egy versről, miért szép. Azt írta Weöres Sándor 1942-ben a Nyugatban: „A szépség lázmérője a hátgerinc.”*

– Nagyon sokat csalódtam a szép versek szerzőiben. Ott van a szép, tetszetős szöveg, és kiderült ezt olvasva, hogy a költő nem igaz, hamiskás ember. Élt például a 17. század végén egy fickó, karintiai származású elmagyarosodott Liszti László. Hazáról, helytállásról írt verseket. Külön jegyzeteket írt hozzájuk. Kiderült, hogy nyugat-magyarországi főúr és rabló volt. Saját kereskedőinket is kirabolta. És Bécs röhögött a markába, hogy van egy házi gazemberük. Mígnem bécsi aranyat hamisított. Na, akkor aztán elfogták, elrettentésül fölnégyelték, Bécs négy kapujára kiszögezték testrészeit.

– *Miért van az, hogy sokszor sokan a költő magánéletét versei megítélésekor is figyelembe veszik?*

– Első oka a műveletlenség. Van, aki roppant bátor műveiben, egyébként visszahúzódozó. Ilyen volt a kitűnő költő, Juhász Ferenc. Aki óriási versszabadsággal rendelkezett, szókészlete határtalan volt. És egyszer, mikor nála voltam – már Kossuth-díjas volt, anyagilag jól ment neki –, olyan szakadt, foszló, kötött mellény, kardigán volt rajta, hogy megdöbbsentett. Miért ezt veszed fel? Kérdeztem, mire ő: nem tudom kifűteni a lakást. Hogyhogy nem tudod kifűteni, két Kossuth-díjad van, az *Új Írás* jól kereső főszerkesztője vagy. Mesélem Nagy Lászlónak, voltam Ferinél és képzeld el... Ó, Feri mindig „nyafog”, mindig sír – mondta. Állandóan a versen gondolkodik, bezárkózott a maga világába. És valóban gyönyörű verseket írt. Például, *Babonák napja csütörtök*, csütörtök a legnehezebb. És 1956-ban, csütörtökön volt a sortűz a parlament előtt. És megverselte!

– *És mit érnek zeneileg ezek az általad szerzett énekelt dalok?*

– Ha a dallam szolgálja a verset azzal, hogy kézenfogják egymást, egyik sem nyomja el a másikat, akkor értékes a dal és a vers együtt. Hogy milyen értékesek, azt a hallgatóság magartartásán le lehet mérni.

– *Legutóbb, amikor Kaiser László verseit daloltad, a dallam megemelte a verseket, hatásosabbá tette.*

– Igen, például Finta Éva leveléből is ez derül ki. Egyetlen költő sem mondta, hogyjál békén. Nem félnek tőlem, hogy elrontanám a dallammal a verset.

– *Világnézettől függetlenül, szívesen vették megmuzsikálásaidat a különböző irodalmi szekértáborok költői? Remélem, nem veszed beskatulyázásnak, te nemzeti konzervatív beállítottságú vagy. Ez illik rád, nem?*

– Ez illik rám, de még hozzá kell tennem, hogy hívő protestáns is vagyok. Egyben lázadó és anyanyelvvédő, nemzeti gondolkodású. A protestáns a nemzethez kötődik elsősorban és mint hívő a világhoz.

Én könyvtáros gyerek vagyok

– *Beszélgessünk arról, amivel kezdenünk illett volna. Hogyan, mikor, miért szeretted meg a vereseket?*

– Nagyon korán megszerettem. Nem hajnal négykor-fél ötkor, hanem 12 és 16 éves korom között komolyan foglalkoztatott a vers és az irodalom, a szépírás, az olvasás. Én könyvtáros gyerek vagyok. A kényszer vezetett rá. A szó szoros értelmében könyvek között nőttem fel. Miután könyvtáros édesanyám egyedül nevelt bennünket, így a munkás származású édesapám nélkül, értelmiségi „család lettem”. Megtúrt „értelmiségi réteg” sarjaként nem lehettem napközis, és így tanítás után hugival mentünk édesanyám munkahelyének ebédlőjébe, és egy felnőtt adagot ketten ettünk. Aztán hugi mehetett a saját iskolájába napközisnek, én nem mehettem a saját iskolámba, és így a könyvtárban, a szegedi Somogyi Könyvtárban, a könyvraktárban, Móra Ferenc faragott íróasztalánál töltöttem délutánjaimat. Gyönyörű, mives darab volt, a múlt rendszer előtti rendszer dicsfényét sugárzó íróasztal, ahol kedvenc írom, mesemondóm, az egyik legszebb, legízesebb magyarul tudó – a *Kincskereső kisködmön*, a *Csilivári Csalavári Csalavér* és sok-sok szívet-lelket gyönyörködtető – könyv írója gyakorta dolgozott. Nekem a könyvraktár volt az olvasótermem. Míg én a raktárban Móra gyönyörű íróasztalánál trónoltam, a szerencsétlen igazgatónak egy fémvázás, modern üvegezett íróasztalt adtak, amire nagyon büszke volt, és a hideget árasztó üveglapos asztal miatt reumát kapott. És aztán csatangoltam a gyönyörű szép, különleges könyvekkel zsúfolt raktárban, és válogathattam a jobbnál jobb művek közül. Nagy szerencsém volt, mert ha jöttek író-olvasó találkozóra alkotók, egyetlen fiúgyerek adódott munkaerőként, lezavarhattak konyakért, ha például Tersánszky Józsi Jenő, a *Kakukk Marci* szerzője jött. Vagy elküldtek szódavízért a szikvizeshoz. Volt, aki szalonnát akart enni hagymával, neki azt vittem a közeli piacraól.

– *Tehát már akkor fontos kulturális missziót töltöttél be.*

– Így is lehet értelmezni. És ott kicsodálkozhattam magam az okos írók társaságában. A szegedi értelmiség ült az előadásokon, és hallgatták az írók és költők csodaszép, ízes, okos beszédét. Sok esetben persze nem tudtam, voltaképpen miről beszélnek, de a raktárban később kikerestem a szerzők írásait, és mohón faltam könyveiket. Kíváncsi voltam, de még inkább akkor, amikor a zárolt könyvek kerültek szóba.

– *Tiltás a legjobb reklám.*

– Például Hitler *Mein kampff*ából elolvastam néhány fejezetet, hányingerem volt tőle, és nem értettem, miért ír ez a gazember ilyen fenekedő gyűlölettel a zsidókról, akikről nekem semmiféle rossz tapasztalatom nem volt. Sőt. Gyakran ellátogattam a szegedi zsinagógába, nem mint hívő, és itt ragyogó emberekkel ismerkedhettem meg. Például a fiatal Raj Tamással, itt volt rabbi. Kiváló fickó volt. Haláláig ismerjük, becsültük egymást. Szívesen emlékszem a csodarabbira is, aki Mikszáth Kálmán barátja volt. A rabbi megkérdezte Mikszáthot, mi az oka, hogy az antiszemitizmus terjed. Mire ő azt válaszolta: az antiszemita olyan ember, „aki a zsidóra dühösebb, mint köllene”.

– *Tolsztoj azt mondta: az antiszemitizmus hülyeség.*

– Veszedelmes hülyeség. Volt egy lista, kiknek a műveit nem szabad kiadni az olvasóknak, és én természetesen azokat kerestem. Itt ismertem meg a könyvtár tevékenységét, itt tanultam becsülni a könyvtárosok munkáját, mit lehet kölcsönözni, hogyan kell ajánlani műveket, itt tudtam meg, hogy van könyvtárközi kölcsönzés... De most hadd ugorjak a közelmúltba.

– *Ugorj.*

– Sok mindent megtudtam a *Beszélő köntös* hatására Szeged történelmi hagyományairól is. Volt például török származású iskolatársam. Édesapja fagyis volt, hengerekből mérte ki a fagyit, mint a később az Alfonzó-filmben Bagaméri. A történelemtől kaptam a török iskolatársam. Szóval, később néhány évtized múlva Újpesten tanítottam, és ott az iskolába nem jöhetett pap, és így a tanító néni vitte a gyerekeket a templomba. Előbb a katolikus templomba, aztán a reformátusba. Rendszeresen elkísértem a gyerekeket a templomig, és aztán leültünk a közeli kávézóba, beszélgettünk. Kiderült, hogy együtt voltunk gyermekek Szegeden. Az ő édesapja az Egyetemi Könyvtárban dolgozott, édesanyám a Somogyi Könyvtárban, és karácsonykor, húsvétkor, amikor úgynevezett közalkalmazotti ünnepség volt, a gyermekek is együtt voltak és mi együtt játszottunk. Őket kitelepítették, Hortobágyra, minket meg nem. Ők aztán nem jöhettek vissza, mert mint osztályellenségeket Szeged nem engedte vissza. Volt egy osztálytársam, Petri Csathó Ferenc, aki később költő lett, neki szerencséje volt, visszaengedték, ő a Hortobágyon járhatott iskolába, és visszatérve, különbözetivel iskolatársak lettünk. Így kapjuk és így veszítjük a gyerekkori pajtasainkat.

Minden írótkortársnak éreztem

– *Gyerekkorodban kik voltak a kedvenc íróid, költőid?*

– Szenczi Molnár Albert mindig kedvencem volt. Emlékszem, gyönyörű verseit énekeltük az úgynevezett buzogányos templomban. A Kálvin-csillagot mi buzogányosnak neveztük. Ott laktunk a közelben és odajártunk. Nagyon-nagyon szerettem

a verseit, és élete is izgatottá tett. Világcsavargó volt, és mégis a leghűségesebb magyarok közé tartozott. Nagyon izgatott Gárdonyi Géza élete. Petőfié nem annyira. Megtudtam, hogy Gárdonyi titkosírással foglalkozott, és akkor néhány iskolatársammal az ősi magyarok rovását megtanultuk, és titkosírásként kezeltük. Sőt elkezdtük tanulni a kézzel való jelbeszédet is és ez sűgáskor nagyon hasznos volt. De aztán én másik iskolába kerültem, úgyhogy ez a titkosírásosdi elmaradt. Az olvasás barátokat adott, az írások szerzőit barátként szerettem.

Minden írórt kortársamnak tekintettem

– *És a kortárs irodalomból kiket kedveltél?*

– Igazából én minden írórt, akár régit, akár újat kortársnak tekintettem. Minden író élő volt nekem. Nem tudatosodott bennem, hogy él vagy nem él. Verne Gyula élő szerzőm volt. És a *Két Lotti* írója, Kästner is. Főleg a *Május 35.* jelentett nekem csodát. Molnár Ferencnek a regényét, *A Pál utcai fiúkat* szerettem, de amikor hallottam, hogy kiment Amerikába, csalódást okozott. Az első kortárs irodalmi élményeimet inkább 14–16 évesen éltem meg a Somogyi Könyvtárban, az író-olvasó találkozókra. Ráadásul gyerekszínjátzó is voltam, Káldor Jenő bácsi volt a vezető, és én játszhattam Lesziket, a jegyzőt *A Pál utcai fiúkban*. Nagyszerű volt ebben a csapatban játszani. És szerencsém volt, ingyen járhattam színházba, ahol saját helyem volt. Mindent megnéztem. Volt, amit többször. *A Marica grófnő*t négyszer vagy ötször, de aztán meg kellett szöknöm, mert nehezen viseltem el a harsányságát.

– *És hogy jutottak eszedbe a dallamok?*

– Dúdoltam egy dallamot, és azt kérdezte a haverom, mi ez? Azt válaszoltam, most találtam ki. Egyébként nagyon egyszerű. Vannak külső és belső zajok, és a kettő között valamilyen harmónia alakul, az már zene. Tehát amikor a lépéseid kopognak, visszhangzik a túloldalról, a vonat kereke kattog, és ez a ritmus valamit elindít bennem.

– *Te ütemnek tartod azt, amit én csak zajnak hallok?*

– Persze. És ez nagyon izgalmas, és ezeknek a zajoknak nemcsak ütemei, hangmagasságai is vannak. Ha például elmész Pesten egy nyitott kapu vagy a betört, nyitott szájú pinceablak előtt, az különleges hangot ad. Akkor visszamész, és újra halod az ütemet, a hangot. Ezzel el lehet játszogatni. A jugoszláv rádióból a korabeli popzenét szívesen hallgatták haverjaim. De az én idősebb cimboráimnak más volt az ízlése. Nekem mindig voltak a könyvtárban idősebb beszélgető társaim. Jaj, Jóska! Nézd már meg, megvan-e ez a könyv. És akkor meséltek a könyvekről és a szerzőről meg a zenéről is. Így tanultam tőlük. Az idősebb cimboráim már dzsesszt hallgattak. Egyszer a színházban fellépett egy nyugatnémet trió: zongora, bőgő, dob. A közelben ültem. És ahogy improvizált a zongorista, ellallálázta, és abban a pillanatban játszotta is. Ez engem nagyon izgatott és megpróbáltam így ellallálázni a dallamokat és azokra szöve-

geket szerezni. Álltam a húsbolt előtt, és azt dudoltam: téli-sza-lá-mi, téli-sza-lá-mi... Pentatonban. Ilyesmivel szórakoztam. Ez nekem könnyű volt. És amikor a versekhez próbáltam dallamokat írni, így dúdolgattam. 16 éves lehettem, amikor úgy gondoltam ezek a dúdolások szóljanak már valamiről.

– *Versekhez dallamot írni mikor kezdte?*

– Akkor, amikor nem tudtam megírni a dallamhoz a szöveget. De jó lenne írni erről a témáról – gondoltam. Például, amikor barátaimmal zenekart csináltunk az akkori divat szerint, az aszfaltozókról akartam írni. Azzal kezdtem, aszfaltozó, szegény a munkájára mindenki rálép... az aszfaltot senki sem veszi észre, aztán úgy folytattam, hogy kényelmessé teszi a járást, aztán meg azt, hogy lefedem a földet ezzel a mocskos aszfalttal, és nem nőnek a virágok, majd az utolsó versszak, hogy felrepedezett az aszfalt, és magok hullottak be a résbe, és kivirágzott az aszfalt. És készen volt a ballada. A kényelemtől eljutottunk oda, hogy a természet visszafoglalja a járdát. És erre egy jó kis stenkeres ritmust adtunk.

Sokan segítettek énem kialakításában

– *Mikor ismerték el közvetlen környezetekben dalszerzéseidet?*

– 16-17 éves koromban.

– *Híúságodnak jót tett?*

– Nem. Inkább zavart, mert nekem természetes volt, hogy kitalálok dallamokat. De ehhez közrejátszottak a szegedi költők. Ott voltak ismerőseim és barátaim a költők, akiktől sokat tanultam, beszélgetve tanítottak: Veress Miklós, Rigó Béla, Szepesi Attila, Petri Csathó Ferenc és még sorolhatnám. Szegeden, az egyetemi városban az egy négyzetkilométerre eső poéták száma mindig sok volt. Sokan segítettek Én-em kialakításában.

– *Úgy tűnik, nemcsak a szegediekre jellemző a versírás „betegsége”, ez országos jellegzetesség ma is. A múlt század egyik legjobb esztétája, a londoni emigráns, Cs. Szabó László költő mondta Faludy Györgynek a nyugatra menekülő honfitársairól: „Kétszáz-ezer magyar költő nyugatra tart.”*

– Igen. Erről többen írtak. Amikor foglalkoztam a diaszpóra irodalmával, találkoztam ezzel az adomával. Sőt az a nagy antológia, aminek ő írta az előszavát, abban is olvasható, hogy mekkora nagy alkotó – irodalmi – érték hagyta el Magyarországot. Nos, visszatérve Szegedre, a szegediek hatására. Az időben próbáltam a világot jelentő deszkákon tehetségemet bizonyítani. Paál István, aki a Szegedi Egyetemi Színpad rendezője volt, az ő színjátszó csapatában több olyan társam játszott, akikkel még gyerekkoromban játsztam.

– *A szegedi költőktől milyen verseket daloltál?*

– Többet is megmuzsikáltam: Szepesi Attiláét, Veress Miklósét. Veress Mik-

lóssal jó barátságban voltam. Írt nekem szövegeket. Elcseszett, rossz dalszövegeimet megmutattam neki, és ő mondta „ez neked rím?“, amaz nem rímel, ez a négy sorod nagyon jó, most már tudod, mi az a metafora, ilyent használj többet, a verset így építsd, és tanított a verstanra. Olyan szakmai költészeti tanácsokat adott Veress, amivel egész életemben hálára kötelez. A többiek is sokat tanítottak. A szegedi költők voltak a verstantanárait. Leckét adtak, mi az, hogy rím, mi az, hogy prozódia, metafora, mi az, hogy tagolóvers, mi az, hogy időmérték. Tehát mind olyasmit, amit később a Hegedüs Géza verstanában vagy Fischer versmondáskönyveiben elolvastam, és igazolva láttam szegedi költőbarátaim tanítását, akik egy kávéért, egy kisfröccsért adtak nekem leckét a Béke tanszéken, a kocsmában, ott volt törzsasztala ennek a társaságnak.

– *Kik voltak még mestereid a költészet megismertetésében?*

– Később, amikor a zenekarommal '65-66-ban híresek lettünk, aztán '67 után jöttek még fontosabb tanácsosok. Ahogy felépült a repertoárom, úgy bővült tanítóim köre, kortárs írók, költők. A vidéki zenekarok közül csak nekünk volt anyanyelvi műsorunk.

– *Mi volt ennek a direkt magyar nyelvűségnek az oka?*

– Fontosnak tartottuk az angломán divattal szemben, hogy magyarul énekeljünk. Mint szegedi vagy határ mentén lakók kishatárforgalmi engedéllyel átmehettünk Újvidékre, Szabadkára. Szabadkán beültünk egy mikrobuszba, és Újvidéken egy koncertet adtunk, kétezer ember hallgatott bennünket. Akkor még Újvidék lakosságának 25 százaléka magyar volt. Most már, sajnos, nagyon kevesen vannak. De akkor egy vásárcsarnokszerű hodályban nyomtuk más zenekarokkal együtt, reggelig tartott a buli. Az ottani szerb nyelvű újság címlapon hozott bennünket, és külön kiemelték, hogy anyanyelvünkön énekelünk. Ezért is volt nagy sikerünk. A magyar fiatalok nálunk vitték énekesünket körbe a teremben.

– *Mikor fedezted fel a határon túli irodalmat?*

– Nem kellett felfedeznem, természetesnek tartottam, hogy vannak, hiszen édesanyám erdélyi családból származott, számontartottam az erdélyiekkel együtt a többi elszakított területeken élő írókat, költőket is.

– *Ifjú korodban kik voltak kedvenc költőid, és miért?*

– Ők egyszerűen megérkeztek, jöttek vagy én mentem hozzájuk, hogy adják áldásukat verseik megzenésítéséhez és előadásához. És ilyenkor sokat beszélgettünk a költészetéről, irodalomról. Volt egy repertoárom, amely vonzotta a költőket. Ők kerestek engem, én kerestem őket. Mondok egy példát 1970-ből, akkor jelent meg a kecskeméti *Forrás* irodalmi folyóirat, és annak fülszövegén volt egy csodálatosan szép Buda Ferenc-vers, az *Ítélet*. Uszodra utaztamban elolvastam, és rögvést a vers alá írtam a dallamot. Ez a kisteleplülés Dunapatajtól nem messze található, itt volt óvó néni egy kalocsai népművelő felügyelő felesége, és oda mentem a kultúrházba. Náluk szálltam volna meg, de ott volt egy költővendég – micsoda

szerencsés véletlen –, Buda Ferenc. Így ismerkedtem meg vele, és egy életre szóló barátságot kötöttünk. Ő nagy hatással volt rám.

– *Valami zenei tanulmányt végeztél?*

– Nem. Nem kellett, mert ott voltak a könyvek, azokból megtudhattam, amire szükségem volt. Ezért jó könyvtárban felnőni. Egyébként egy keveset zeneiskolában is tanultam. Bőgős akartam lenni. Első gimnazistaként bőgő szakra jártam. Volt egy dallam, és a második sorba basszuskulcsban oda kellett írni az ellenpontokat. Ez volt a házi feladat. Odajött hozzám egy nagy negyedikes, kérdezte: mit csinálsz? Házi feladatot. Nézi, nézi. Jó ez, de gyere át a másik tanterembe, ott van zongora is, mutatok valamit. Lejátszotta a vezérdallamot, és az én ellenpontomat balkézrel hozzá. Na, most ezt is hallgasd meg, és alátett dzsesszes ellenpontokat. Leestem a székről. Ez micsoda? Hallottad. Szűkített szeptim, a melódia meg ez, meg ez... És megismertem az akkordokat, mert akkor már hallgattam dzsesszt. Megmaradt a fülemben, az emlékezetemben és ezt később igyekeztem alkalmazni.

A vers az, amit mondani kell?

– *Kányádi Sándor, a kitűnő erdélyi költő, akit te is nagyon szeretsz és tisztelsz, első kötetedbe, a Dalaim könyvébe több versét bevalógtad. Ő azt mondta, a vers az, amit mondani kell. Te pedig, gondolom, úgy tartod, hogy a vers az, amit dalolni kell?*

– Nem egészen. Minden egyes metaforaizű mondásnak több jelentése lehet. Minden ilyen kijelentést szavakra, fogalmakra lehet bontani. Minden egyes szónak más-más ember számára más-más a jelentése. A Kányádi-féle mondás nekem azt jelenti, hogy ha van mondanivalód, barátom, és azt el akarod mondani, légy szíves, úgy mondd, hogy az megformázott, tömör, szép és talán még elegáns is legyen. Mikor jöttem hozzád, két rosszarcú ember állt az utcán. A ház előtt köszöntek el egymástól, rossz érzéssel hallgattam. Nekem ezt jelenti ez a környék. Te nyilván megszoktad, neked más. A Kányádi versekben is benne van a zene. A magyar beszéd dallamos, zenés nyelv. Pontosan az ereszkedő dallama miatt. A magyar nyelv képekből és zenéből tevődik össze, egyszerre. Aki nem vigyáz, dalolva beszél. Rádióban hallani gyakran, hogy szinte eldudorássza magát a bemondó vagy riporter. Ez borzasztó. Nem lehet élvezni. Van egy tárgyilagos hang, amely megadja a szöveg lüktetését, de az nem dalolás, zenei lüktetés. Ha pedig dallamformába akarjuk elmondani, az hatásos lehet. Avar István, ő volt ebben a legnagyobb. Nagy Lászlónak egy versét úgy szavalta, hogy szolmizálni tudtam. Ez valami csoda volt. Nagy László Csontváry cédrusát megversselte képversformában. *Libánus fa, libanoni cédrus...* ezt le lehet szolmizálni. Mert minden egyes magánhangzónak mássalhangzójával együtt megvan a maga fekvése, és a színész a versbeszédet mondja, azon belül a zenei ritmusát, akkor elkezd zenélni a vers. De attól még nem lehet lezongorázni. Csak ha tényleg igazi hangközöket kezdek

belőle formázni. A francia nyelvnek egész más a dallama. Honnét van, hogy a magyar nyelv dallamos nyelv, pontosan az ereszkedő dallamképe miatt minden mondata magasan kezdődik, és a mondat ereszkedik lefelé. Ugyanez nem mondható el a francia, a német, az angol nyelvről. Ott sokszor felfelé kunkorodik a mondat vége, mint a skorpiónak a farkincája. A magyarban mindig az első szótagban van a hangsúly, tehát olyanfajta lüktetést találunk a szövegben, ha egyenlő módon osztjuk el a szavakat, akkor határozott lüktetést kapunk. Innét van, hogy szinte jambikus némelyik szövegrészünk, akár prózaként, akár versként kezeljük. A trioláktól kezdve a szinkópákig minden ott van mondatainkban. Ugye a szinkópa ti-tával kezdődik, nem tá-tivel és nem az első szótagnál. A szinkópa mindig beljebb van, és nem a sorok elején.

Buda Ferenc, Ratkó József, Nagy László, Utassy József...

– *Azt mondtad, a költők jöttek hozzád, illetve, te mentél hozzájuk. Kik voltak ezek a költők?*

– Az előbb beszéltem Buda Ferencről. Az *Ítélet* című verset már megmuzsikáltam, és amikor odaértem Uszodra, megbeszéltük, hogy találkozzunk Kecskeméten. És tényleg, éveken keresztül elég sűrűn találkoztunk. Szaporodott az ő családja és az enyém is. Kérdezte, kiket ismersz még? Mondtam, mostanában olvasom a Kilenck verseit. Már megvan *Az elérhetetlen föld*. Rákérdezett. És Ratkó Józsefet ismered? Ó, mondom, persze. *A félelem nélkül*-t, meg a címadás legendáját is tudom. A kötet címe eredetileg az volt, hogy *Félelem*. Mire mondta a szerkesztő, a kötet kiadója, ez nem jó, mert *Félelem* címmel nem jelenhet meg könyv a hatvanas években. Akkor legyen *Félelem nélkül*. Feri nem hagyta, hogy végig mondjam, közbevágott: a Jóska rakta oda a *nélkül* szót. Tudod-e, hol lakik? Mondta, Nagykállóban könyvtáros. A pesterzsébeti fickó ott lakik. De, hogyha már arra jársz, Miskolcon át gyere vissza, és látogasd meg Kalász Lacit, Serfőző Simont. Lacit meglátogattam. Hozadéka is volt, mert a Sötét kapuba bementem Miskolcon, az egy kocsmá, és ott megismertem a tehetséges Bari Karcsit, másodikos gimnazista volt. Akkortájt jelent meg az első kötete, és ült egy hordón, és oktatta a komoly bajszos cigányokat, hogy milyen szép a cigány nyelv. Bemutatkoztam, Dinnyés József vagyok. Jó, jó, hoztad a gitárodát? És elénekeltem két versét. Úgy mentem költőkhöz, hogy előtte megmuzsikáltam néhány versüket. Két három versükkel felszerelve. És mire felértem Lacihoz, Serfőző Simonhoz már kész volt a versdaluk. És így haladt előre a sor. *A költők adtak egymásnak*. Juhász Ferenc hamarabb ismert engem, mint én őt, 68-ban, mikor katona voltam, akkor voltak a csehszlovákiai események, és a Himnusz-töredéket elküldte nekem, azzal, hogy ezt még sokat kell énekelnem. Bizony a mai napig énekelem. *Emeld föl fejedet büszke nép, viseltesd a világ szégyenét...* Fontos vers. Mert bizony sokféle szégyent viselünk.

– *Magunkra kell vennünk öseink szegényét?*

– Igen. Persze. Csak úgy nyerünk megbocsátást, ha felismerjük hibáinkat. A *Tékozló országot* Bucz Hunor színpadán, éppen Csepelen ismertem meg. Ez a Dózsa-féle parasztfelkelésről szól. Sokféleképpen magyarázták akkoriban is ezt a lázadást, de a párhuzama 56-tal nagyon is érezhető. Fontos. A két felkelésnek vannak hasonló momentumai. Le kell szedni például a korra jellemző közlekedési eszközöket, és csak az embereket bemutatni, és azonos lesz a két felkelés.

– *Nagy Lászlóval milyen volt a kapcsolatod?*

– A szanzonbizottságot minden valószínűség szerint a BM javaslatára hozták létre. Hogy egy társadalmi bizottság mögé dugják az ellenőrzést, a cenzúrárt. Nekik kellett leadni a műveket. Kérték, hogy a költői hozzájárulást egy lapon mellékeljék. Nagy László például azt írta: „*Hozzájárulok, hogy Dinnyés József bármelyik versemet bármikor, bármilyen dallammal énekelje.*” Tudta, hogy nem akarok rosszat. Jártuk az országot, sokat beszélgettünk.

– *Munkakapcsolatok vagy barátságok voltak ezek az ismeretségek?*

– Volt, aki barátom lett, és volt, akivel megmaradt a jó ismeretség. Ratkó Józsefhez például erős barátság fűzött. Bátyámnak tekintetem. Amikor közel 3000-en voltunk a temetésén, hatan vittük a ravatalozóból a koporsóját. Nagy élmény volt találkozni Utassy Dzsóval. Ezeket a folyamatosan alkotó költőket meg kellett érteni. És tapintattal viselkedni velük. Utassy is ilyen alkotó költő volt. Mindig kereste, formálta a szavakat, még beszélgetés közben is.

– *Igaz költőbarátaidra vonatkoztatva a Csokonai-mondás: az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon? Vagy ahogy szegény József Attila írta: Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni, ott kell annak megtanulni, hogyan kell a dudát fújni. Hogy látod ezeket a költősorsokat? A te életedre is igaz lehet mindez?*

– Nagyon nehéz erre válaszolni, hiszen csak a következményből tudjuk, mi lett egy-egy költő sorsa. Az egyik következmény. Vagyis a 90-es évektől kezdve, amikor szabadon megjelentethet bárki bármit, nincs cenzúra...

– *Vagy kifinomultabban működik, a támogatást csökkentik vagy veszik le, attól a költőtől, aki túl merész. Az öncenzúra ma is működik.*

– Alig találok az új költőktől énekelhető verset, amely jellegzetesen magyar költemény. A metaforák, a ritmusok, a tagolások, a rímek kivesztek. Végre leültem egy szimpatikus fiatal költőtársasággal, verseikben jóakarató gondolatok vannak. Mondom, gyerekek, nem tudom zenémmel, dallamaimmal megfogalmazni, miért ez a dísztelenség. Leintettek. És hol jelennek meg köteteitek? Ó, hát Olaszországban olaszul, Németországban németül. Ott sokkal jobb a sordíj. A metaforát nem lehet lefordítani. Ja, mondtam, azért hiányzik verseitekből. Eleve hiányzik verseikből a képrendszer, ami miatt magyar verssé lesznek.

– *Nem tudom. Ismered-e Faludy anekdotáját, amit egyik visszaemlékezésében, a Pokolbeli napjaim után írt le. London mellett, a Sötétség délben írójánál, a magyar származású, híres angol szerzőnél, Artur Koestlernél összejönnek az emigráns magyar írók: Ignó Pál, Georges Mikes, Cs. Szabó László, Faludy a feleségével. És Koestler elmondja, kapott 1000 dollárt, hogy adjon ki egy verses vagy prózai magyar antológiát angolul. Nagy vita. Végül megegyeznek abban, hogy magyar verseket nem lehet lefordítani angolra. Akkor adjunk ki magyar prózai antológiát. Hosszas vita után kiderült, hogy magyar prózát sem lehet lefordítani angolra. Végül visszaküldik az 1000 dollárt.*

– Ismerős ez a történet. Fájdalmasan ismerős. Mert mikor kaphatott volna Weöres Sándor Nobel-díjat? Hiába volt fölterjesztve. Nem tudták idegen nyelveken átadni Weöres jellegzetes ízes, játékos magyar nyelvét.

– *És volt arra kísérlet, hogy magyarul és angolul is nyelvet tudó költő fordítsa le? Arról hallottam, hogy Faludy regényeit, amelyeket eredetileg magyarul írt, de lefordítottak angolra és németre, visszafordították magyarra, mert elveszett a magyar kézirat. Csapnivaló volt a visszafordítás, ezt maga Faludy is elismerte.*

– Most már az dívik, hogy angolul és magyarul egyaránt tudó, értők fordítanak magyar műveket. Egyre több ilyen fordítás van. Keszthelyen volt egy műfordító-találkozó, és elmentem erre. Jöttek külföldi költők, akiknek műveit lefordították magyarra. Az volt a kérdés, hogy felismerik-e saját versüket, ha magyarul elszavalják magyar színészek. És a színész persze nem mondta meg, ki a szerző, elmondta a verset. És jelentkezett egy-egy külföldi költő, hogy ez az én versem. Ugyanis a vers hangulata, a szavak a feladóhoz visszataláltak. A magyar vers visszaadja az idegent, de fordítva nem tudja.

– *Kanyarodjunk vissza a költőbarátaidhoz.*

– A Kilencek és Hetek költőit ismertem, daloltam. Nagy Lászlóval jártunk többfelé az országban. Később Sebő Feriék nagy hatással voltak rá a bolgár variációikkal. Sebestyén Márta énekelte több versét. Nem is baj, a barátság megmaradt.

– *Hogyan viselkedtek, hogyan vészelték át a költők az úgynevezett szocializmust?*

– Csak rám szabott mondatokat tudok erről mondani. Nagyon sok verset kaptam a költőktől, amelyek nem jelentek meg tartalmuk miatt. És én ezeket büszkén énekeltem. Egzisztenciámat kockáztattam, hogy meg nem jelent verseiket énekeltem.

– *Pedig, gyanítom, előadásaidon megfigyeltek.*

– Nem egy, sok. Abban az időben a hivatásos előadóművésznek csak olyan dalt szabadott énekelni, amelyeket a sanzonbizottságon és a szerzői jogvédő hivatal által nyilván volt tartva. Fel kellett írni egy lapra, hogy milyen művek hangzanak el a műsorban. Előre le kellett adni a listát. Például március 15-én felírtam becsülettel, mit fogok énekelni, és a 16-ból négyet hagytak jóvá.

Az én házi feladatom

- *Te külön utakon jártál.*
- Ez nem külön út, másik út. Az én házi feladatom a mai napig is a versek eléneklése. Én nem dallamot akarok énekelni. Ahhoz nem kell vers.
- *Vagyis a vers uralkodjék?*
- Mellérendelő módon szóljanak, ahogy ezt Karácsony Sándortól tanultam. Ha mellérendelő módon énekelhető verset találok zenében és versben, akkor nincs probléma, mert akkor minden szakasz szolgálja a zenét és a verset egyaránt.

Tőzsér Árpád, Magyar Lajos, Dzsida Jenő, Pilinszky János...

– *Mesélj arról még, kik voltak azok a költők, akik nagy hatással voltak munkásodra?*

– Például Tőzsér Árpád Felvidékről, Magyar Lajos Erdélyből. Szerettem és szeretem Dsida Jenőt és Pilinszkyt. Vele három-négy havonta találkoztunk. Egy hosszúnakú mellett elüldögéltünk, és másfél órát egy bűdös szót sem szóltunk. Csak ültünk és hallgattunk. Egy-egy verscímet mondtam, ezzel foglalkozom mostanában, és örülök, hogy a dúr és a moll viszonya jól áll benne, és ő is örült neki.

– *Szükszavú voltál?*

– Ő is én is. Most azért vagyok bőbeszédű, mert az a dolgom, hogy meséljek. De van úgy, hogy elmegyek valahová. Például tegnap Sárospatakra, és csupán csak néhány szólásmondásra szorítkoztam a társaságban.

– *Márai és az általa becsült filozófusok, Epiktétosz, Epikurosz, Seneca, Pláton és a mi Hamvas Bélánk is nagyon fontosnak tartja a csendet, a külső és belső csendet, a hallgatást. Megvetették a hangoskodókat.*

– A zajnak nincs harmóniája. A hangoskodás mindig üresfejűséget takar. Attól még nem jó a zene, ha fülsiketítő. De van, akinek a zaj is tetszik. Nehezen veszem ezt tudomásul. De tudom, ahány nemzet, annyiféleképpen viszonyul az időhöz. A Felvidéken jártam, s azt mondta magyar vendéglátóm, tíz éve nem láttalak. Kérdeztem, ez szlovák mondás? Igen. Felelte. Egy csíkszeredai azt mondja: tudod a románok, hogy mondják ezt? Száz éve nem láttalak. Mondom, mi meg Magyarországon azt mondjuk, ezer éve nem láttalak. Hogy is van ez? Aztán leesett a tantusz. Ezekben a szólásokban ott található e nemzetek története.

Sziveri János, Lackfi János, Vörös Pista

- *Térjünk vissza költőidhez.*
- Minden megyénkben és az elcsatolt országrészeinken is megtaláltam költő-

imet. Például Délvidéken Sziveri Jánost, aki hihetetlen leleményességgel játszik a szavakkal, verseinek játékosága megfogott. Ilyen játékos költőnk alig van. Néhanyan írnak ilyesmit. A Kilencek és a Hetek után jön a középnemzedék, közülük Lackfi János és Vörös Pista játszanak így a szavakkal. Mindig fontos volt nekem, amikor a költő önmaga meghatározását és a sorskérdését fogalmazta meg. És fontos nekem Kannás Alajos vagy az emigráns magyarsághoz való viszonyának megjelölése. Nagyon izgatott, sokat foglalkoztatott az 56-os emigráns költők nemzedéke, miként élték meg, hogy el kellett hagyniuk a hazájukat. Hiszen 56 évfordulóin, még a rendszerváltás előtt is ezekből szívesen énekeltem. Amikor egy határátlépést egy költő megversel, azt el kell énekelni. És úgy suttogva, ahogy beszélgettek kifelé ment az országból, hogy el ne fogják őket. Nagyon izgalmas ez a költészet.

– *A magyar irodalom tele van ilyen fájdalmas hazavágyódó, a haza, a nyelv elvesztésén búsongó honvágyversekkel. A kuruc dalok, Thaly Kálmán Ősz harmat utánja, Lévy József Mikese, Márai Halotti beszéde, Faludy György Óda a magyar nyelvhez...*

– Nagyon nagy élmény volt találkozni Kárpátalján Vári Fábián Lacival, S. Benedek Andrással. Voltak irodalmárok, akiktől sokat tanultam, felhívták a figyelmemet költőkre. Czine Mihály például döbbenetes személyiség volt, kitűnő előadó, méltán szerették. Kárpátaljai estünk volt közösen. És elkezdett beszélni Kárpátaljáról, és mondta, énekelj el egy verset, ami ezen a vidéken született. Elénekeltem Fodor Géza versét, ami arról szólt, hogy fenn a hegyen, a Tisza forrásvidékén egy nagy fenyőfán át lehet látni azokra a moldvai vidékekre, amelyek a Szovjetunióhoz tartoznak. De annak nyugati fele, Moldva Romániához tartozik. Ettől kezdve Czine csak Erdélyről beszélt csodálatosan szépen, nagy-nagy szeretettel. Mintha el is felejtette volna, hogy Kárpátalján vagyunk, arról kellene beszélnie. És nagyszerű érzés volt, hogy ezzel a kiváló irodalmárral együtt szerepelhettem. Különben édesanyámmal együtt járt egyetemre. Czine ízesen, szépen beszélt magyarul, nemigen használt idegen szavakat, mint Csokonai, aki egyetlen idegen szót nem használ.

– *Kosztolányi is így vélekedett.*

– Én is. Természetesen Arany János nyelve vitt el kedvencemhez, Adyhoz. Aranynál fedeztem fel, hogy ő már nem úgy beszél, mint Vörösmarty. Vörösmarty még stabil XIX. századi költő, Arany már a XX. századot előlegezi, amit Ady Endre beteljesít, megkoronáz. És innen már egyenes az út a mai költészet felé.

Ady kettétépelt Bibliája

– *A Dalaim könyvét ezek szerint nem véletlenül kezdted Adyval. Mi a véleményed a mostani Adyt pocskondiázásról? Hogyan gondolsz Adyra?*

– Ady volt olyan bátor, hogy nemcsak élőkkel, hanem Istennel is vitatkozott. Ez nagyon nagy bátorságra vall. Magamban elvitatkozom, hogy engedheti meg Isten

ezt a sok galádságot, ami a világban, országunkban történik. Miután börtönökben, bűnösök között énekelek, mindig arra jutok, vajon hányan vannak, akik Isten ítélőszéke előtt bűnösnek találatnak. Hogyan bűnhődnek tetteikért? És Ady Endre hogyan bűnhődött, aki még a Bibliát is ketté tépte indulatában. Bottyán János látta azt a Bibliát, amit kiállítottak, mondván ez Ady Bibliája. Ez nem az övé, mondta és addig járt, míg meg nem találta Ady kettétépett Bibliáját, és kicserélte.

– *Te is vitázol Istennel?*

– Hát megesik.

– *És mi a vitátok legfőbb tárgya? Miért hagyod ezt, Uram, hogy ennyi gazemberség történjék a világban?*

– Egyrészt, a miért hagyod ezt, másrészt támogat-e abban, amit tervezek, és kérem a támogatását. És örülök, ha sikerül valami.

– *Úgy érzed, támogatott, támogat?*

– Igen. Olyan méretű támogatást kaptam az Úrtól, hogy szinte hihetetlen. Először is a családom, ott minden a helyén van. Például megloptak Komlón, egy fesztiválon ellopták 60 ezer forintomat a szállón, amely tele volt ismerőssel. Előbb azt hittem, hogy azt akarják elérni, hogy egy láda sörrel kiváltsam a bukszámat, és majd egy jót röhögünk. De miután el akartam utazni. Mondom, gyerekek, adjátok vissza a pénzeimet, ne szarozzatok velem. Egy fillérem sincs. Még egy százasom sem volt. Mindegy, mennem kell. Megyek lefelé, és a szállodaportás azt mondja, hallottam, tényleg egy fillérje sincs? Mondom, sajnos nincsen. Elővett a hűtőből egy üveg ásványvizet, és odaadta, mondván, ebben a hőségben jó lesz majd. A kapuban állt egy hátizsákos fiatalember. Azt kérdezi, a buszhoz menet? Mondom, igen. Menjünk együtt, mondja. Tényleg meglopták? Tegnap hallottam a koncertjét, nagyon tetszett, és belenyúlt a zsákjába, és azt mondta: anyám négy szendvicset adott, hadd adjak magának egyet. Elbuszozom Pécsre, ott várom a vonatot, közben beállt az IC, és egy szobrász barátom jött. Haj, Jóska, de jó, hogy látlak. Hogy vagy? Még ismertem abból az időből, amikor segítettem neki követ pucolni. Elmondtam neki, hogy megloptak, büdös fillérem nincs, egy üveg szóдавизet a portástól, ezt a szendvicset egy sráctól kaptam. – Tényleg egy filléred sincs? Ne mondd már. Benyúlt a zsebébe, és adott ötezer forintot. Majd, ha erre jársz, megadod. Ültem a vonaton, és törtem a fejem. Meglop valaki. A portás ad egy üveg szóдаát, a srác a szendvicset, a szobrász ötezeret. Háromszor egymásután megsegítettek. Isten segített. Ez nem volt véletlen. Ilyesmi többször előfordult velem.

– *Márai mondja, amikor a világban valami gáztettet követnek el, akkor hamarosan jó a jócselekedet.*

– Miután börtönbe járok, elmeséltem a fogvatartottaknak ezt a történetet. Közületek, bűnösök közül valaki meglopott. És az Úr megsegített. Ezzel azt akarom elérni, hogy – nekünk a mozgalmunk, a börtönbe járó lelkészeknek és nekem, mint segítőnek muzsikusként, irodalmárként, hívőként – üljön le a sértett meg az elkövető, és

beszéljék meg. Mert a megbocsátás abszolút magányügy. Azt nem lehet megparancsolni. Még isteni parancsra sem.

– *Popper Péter, a kételkedő pszichológus és vallástörténész azt mondja: Micsoda hülyeség azt mondani: Én megbocsátok, de nem felejték. Az igazi megbocsátás a feledés, elfelejtkezem sérelmeiről. Ha nincs feledés, nincs megbocsátás. Egyébként is, Isten majd megbocsát, mert az a mestersége.*

– Eddig csak egy fogvatartott vállalta, hogy találkozik a sértettel, akit ő megrabolt. És kérdeztem, mi történt? Azt válaszolta, a sértett elengedte a büntetését.

A költészet megítélése a rendszerváltozás után

– *Szerinted rendszerváltás után miért szorult háttérbe Ady társadalombírálatára, amely ugyanolyan bátor tett volt, mint az istenes versei?*

– Semmi másnak nem tudhatom be, csak műveletlenségnek. Ennyi az egész. Ha műveltebbek vagyunk, akkor tudjuk kezelni Ady ügyeit, akár pro, akár kontra. Minden mással is így vagyunk. Miért van az, hogy a Kossuth-díjas Bella Istvánnak 1500-2000 példányban elfogytak a versei a rendszerváltozás előtt, és utána sírógöcsöt kapott, amikor csak 300 példányban jelent meg kötete. Buda Ferencet nem fizette ki a kiadója, de adnak neki 100 tiszteletpéldányt. Adja el! Mondja a kiadó. És ott áll a költő, és nem érti. Vettem egy könyvét, vittem dedikálni. Ó, Jóskám adok én neked. Mondtam: Ne adjál, add el! Veszek tőled hármat. Műveletlen a kultúrpolitika.

– *A rendszerváltás előtt, el kell ismerni, az aczéli kultúrpolitika jóvoltából sok verseskötet jelent meg, nagy példányszámban. Az állam nagyvonalúan támogatta a könyvkiadást. Több volt a versszerető, és vásárolták a versesköteteket, többen jártak költő-olvasó találkozókra, téma volt egy-egy vers megjelenése. Mi történt, hogy drasztikusan csökkent a megjelent verseskötetek száma, hogy csökkent a költőket olvasók száma, hogy csökkent az érdeklődés a versek iránt? Nem ellentmondás, hogy a demokrácia ilyen hatással volt a verskultúrára? Te hogyan élted meg ezt a hanyatlást?*

– Az iskolai oktatásban, amelyben én részt vettem, rendszerváltás után kiderült, hogy a szülők és diákok számára hihetetlen volt, hogy van élő költő. Majdnem mindenki azt hitte, hogy csak halott költők vannak. Az élő irodalmat író-olvasó találkozókra vagy lelkes előadókól ismerhették meg. Vagy lelkes tanárok becipeltek az iskolába élő költőket. Nem volt kapcsolat a költők és a diákok között. Míg a rendszerváltozás előtt élő, rendszeres kapcsolat volt. Volt egy második nyilvánosság, amikor tudtuk, ki, mit, mikor írt verset. Hogy valaki már megírta. Ezt informálisan is tudták, vagy előadóművészeket keresztül, mit írtak a költők. Volt egy első nyilvánosság, amelyben főleg halott költők vagy főleg a rendszerhez lojális poéták szerepeltek, és volt a második nyilvánosság, amelyben már az élők is.

– *Miért múlt ki ez a második nyilvánosság? Mert azt hittük, az első nyilvánosságban mindent el lehet mondani?*

– Igen. Azt hittük, hogy mindent el lehet mondani. De még mindig százára van az embereknek, öncenzúrát birtokló magatartása, amit nem értek.

– *Azért nem érted meg, mert te szabad lélek vagy. Egész életedben igyekeztél függetlenül élni, aki számára mindennél fontosabb volt a szabadság.*

– Én nem látom ilyen egyszerűnek a dolgokat. Attól félek, hogy vissza kell térnem a zsoltárénekléshez. Réges-régen bizonyos versszakokat nem szabadott elénekelni, nehogy sértsék a Habsburgok és a katolikusok érzékenységét. Mert szellemi és fizikai önvédelmi versszakok vannak a zsoltároknak. És ezeket a versszakokat megjelölték a cenzorok, és évszázadokon keresztül figyelték, hogy a kántor vagy a pap eléneklie. Példát mondok, a hatodik zsoltárban van egy szakasz, ahol azt mondja: Uram! Ne tegyél rám több terhet, mert meghalok, és ki dicsér téged. És a templomban ott ül a Habsburgokhoz hűséges földesúr és családja meg a céhes mester, a paraszt, a termelő és nekik éneklie ezt a verset. Hadd idézzek Sebők János írásából a magam érdekében: *„Dinnyésnek, azt hiszem, nem kell szerénykednie. Az ő horizontja az idők múltával arányosan nőtt, s minél több lemezre, nagyobb nyilvánosságra volna szükség, hogy ez be is bizonyosodjék. Mert csak a művek, illetve az emberek, a közönség és a közösség által birtokba vett, megértett művek számítanak. Tartok tőle, hogy a legendák ma már eltakarják „Bob Dinnyés” igazi arcát. Annak a művésznak, népéneknek az arcát, aki ma már sokkal inkább hasonlítható kelet-európai elődeihez, például Bulat Okudzsa-vához, mint „pályaelhagyó” angolszász példaképeihez.*

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint új terve, új műsorának szinopszisa, amelynek címe Határtalanul. Az est „sztorija”: egy XX. századi énekes eljátssza egy XVIII. századi elődjének történetét; aki 1686. a török kiűzése és Magyarország felszabadítása után el akarja mondani, ki akarja nyomtatni az előző két évszázad sanyargatásainak történetét. Dinnyés új estjét Buda felszabadulásának 300. évfordulóján szeretné bemutatni, majd az ismertebb történelmi emlékhelyeken is. Gondolom, nyilvánvaló, hogy pályájának új szakasza kezdődik ezzel. Olyan új szakasz, amely az ifjúsági kultúrát ismét egy lépéssel közelebb viheti a társművészetek (irodalom, színház) felé. Hogy mennyire lesz sikeres ez a kísérlet, ma még nem tudni. Dinnyés eddigi pályája, s most megjelent nagylemeze, azonban több mint garancia, hogy neki ez is sikerülni fog. Csak végre érdemei szerint figyeljék rá! 17 év után ideje volna őt felfedeznünk!”

Sebők Jánosnak és más írástudónak, aki foglalkozott dalaimmal, a dalok tartalmával megtalálhatja a következetes utat a nemzeti énekek koncertjén, amit folyamatosan énekelek mindannyink érdekében, védelmében. Köszönöm a megértő figyelmet, hogy elmondhattam kérdéseidre gondolataimat. Volna még miről beszélgetni, de nem akarom újra leélni az elmúlt ötven esztendő. A következő három év a fontos, mert talán megtalálom a régtől keresett dalt, amivel bizonyoságot tehetek szeretetről, hitről, reményről.

Bobory Zoltán

Ne vigadjatok!

Ne vigadjatok, gyűlölködők, még ne vigadjatok.
Fekete, csillogó rögökbe kapaszkodó kezeinket
látja még az Isten. Hallja könnyörgésünket...
Hát inkább imádkozzatok: legyen irgalmas

Nyugtass meg, Uram, minket jóságoddal, tartsd
meg, kérünk, emberségünket, s ments meg
a gonosz bosszúvagyától, hogy igaznak érezd majd
imáinkat - amivel hozzád fordulunk védelemért...

Tudod, Uram, tudod, nagy a veszedelmünk.
Elszakítanak népedet tőled, hittelen gügyögők
magunkra maradottan járhatnánk utunkat,
lerongyolódva, szomjazó, céltalan vakok sora.

Nem akarhatod – Uram – hogy idegen istenek
gyilkosok módjára megfosszanak kegyelmedtől,
amivel éltetsz minket, világod hű alattvalóit.
Védj meg minket – Uram – a gonosz bosszútól.

Beijedt, faluvégi kutyák ugatásától nem félünk,
meghajolni csak a földnek fogunk, s urunk előtt.
Titeket majd elemészt a tűz, amit ő hozott
a világunkra, mi másért, mint hogy égjen...!

Ne vigadjatok, gyűlölködők, még ne vigadjatok.
Lássátok, halljátok inkább jeleit a mi jövőnknek.
Akik itt élünk, s halunk, ha kell Ez az akarata!
Mi nem koszos tócsában, az égen látjuk arcunkat...

P. Maklári Éva verseit olvasom

a Vajda János-díj mellé, a 75. jegyében

Költőtárs!

Tudom, most tiltakozol.
Mint mindig, zavartan
a dicsérő szavak ellen.
Maradj ilyennek!
Bízd magad azokra,
akik, ha könnyezve vagy
könnyítő mosollyal leteszik estédként
a könyvedet ágyuk mellé,
csodák és titkok jelennek meg
álmaikban s világosság.
Amit ha megköszönnek neked,
higgy a fénynek szemükben...

Most, hogy olvasom verseidet,
összehívnám egy hatalmas, világos,
zsongó terembe az összesét,
szavaidból szomjasan merítő diákjaidnak,
akiknek elméjét, lelkét igazgattad,
nyesegetted és simogattad...

Felolvasnék verseidből.

Elmondanám, hogy te tudod, ki az,
aki ismer igaz választ a kérdésekre,
tudod, mit kíván a lélek és
miféle hangot, színeket szeret az ember.
Te tudod, ha elmennek az apák,
akkor a nomád sátorban összegyűlteknek
ki lenne az, aki elkezdené az imádságot,
az éneket, és kiszínezné a sátor falát.

Csak annyit mondanék végül,
hogy nézzenek a szemedbe, hallgassák
a hangod, ha tisztaságot akarnak, ha a
mélységet keresik a lélekben,
a reménytelenségben a hitet, szeretetet.

Megerősödne bennük, micsoda
kincset szórtál elébük,
a legtöbbet, legnemesebbet, amit
kaphatnak: magadat, tudásod, lelked.
Kinyitnám aztán a terem ajtaját,
s ők kitódulnának a fényre,
a tiszta levegőre és felnéznének az égre...

Fentről

Fölfelé egyre meredekebb
és keskenyebb az ösvény.
Kövek tördelik léptedet,
ruhádat bokrok szaggatják.

Fogytán a levegőd, nem érzed
az odahagyott rétek illatát.
Ködös szürkeségbe érsz,
csípős, hideg szél járja át tested.

Nincs visszaút. Erőd elhagy.
A hited visz előre, fölfelé –
a remény, hogy fölérsz a csúcsra.
Amit álmaidban láttál s vágytál.

Arcok jelennek meg előtted,
hangokat hallasz, biztatást:
föl ne add, el kell mondanod,
milyen is az út s milyen ott fent...

Úgy térsz onnan vissza, ahogy
anyád, apád érkezik hajnalonta,
akik megfogják kezedet:
mi vagyunk fiam, örökké veled.

A fa

Némelyik ága földig hajol,
mások, az ég felé nyújtózkodnak,
akár anyjához kéredzkodó
gyermekmosoly.

A friss lombon belül az ágak,
mint szeretkezők igyekeznek a fényre;
fészekrakásra hívják az énekes madarakat:
legyen élet
közöttünk.

A törzsön az elváló kéreg alatt
hangyák munkadalát véled.
Lent, gyászruhás gyökerek
napsugaras gyümölcsről álmodnak
örök vágyakat.

P. Maklári Éva

A Duna-parton

Nézem a Dunát, mint Te nézted egykor
a rakodó-part alsó kövén ülve.
A nyugalom tere most ez a folyó,
alig hullámszik.
Apró fodrai tüllszoknya csipkék,
s mint gyöngyszemek
rakódik rá az emlékezet.
A kihülő csöndben, fáradtan a múltó
időtől őrzi titkait.
Apró rándulásai vallanak csak a
beleoldódott gyászról,
mit feketétől feketéig cipel országokon át,
sirályokról álmodva
és fehér vitorlákról.

Hallgat a felszín, de fecseg a mély.
Ezer évünk kínja, bánata,
múlt és jelen fájdalma gyötri mély ereit,
az oda hulltak, az oda lóttek csontujjai
belekapaszkodnak a bombatölcsérekbe,
maradni akarnak, birkózva iszappal, szennyel,
nem csábítja szétlőtt nyakcsigolyájukat a tenger.
Itt hordta őket a föld,
koptatta cipőjüket a parti-sétány,
azon a hídon álltak,
mely most fölējük hajolva
fürkészi a hazai tájat.

Ezt a tájat, ahová Te
„egy megszerkesztett, szép, szilárd jövőt”
képzeltél *„komor vágyakozással”*.
Közös dolgaink mély sötétjében most is
harcsabajszerű indulat tátog,
hossa-viszi az ár,
s a Duna sem érti,
mikor jön végre kalózhajók helyett
a béke terhét cipelő lassú uszály.

2019. október 25.

Ma nem folyt vér a pesti utcán,
de a parkokban megrázkódtak az öreg
fák,ágaik között emlékek hintáztak:

tankdübörgős órák, menekülő percek,
talpuk körül haldokló, vörös falevelek.

Ma holt árnyak kószáltak a pesti utcán,
bicegett egy félbe vágott női láb,
virágokat szedtek szétlőtt tenyerekbe,
felhők fölé úzva a puskapor szagát,
roncsolt házfalak mellé surrantak,
messziről láttak egy lyukas zászlót
lengeni a sebesült napfény sugarán.

...

Ma mobilok sétáltak a pesti utcán,
túrve műkörmök nyomkodását,
sportcipők futottak hegymagasra,
áttörve a város szürke rácsán,
ma csókokat lőttek a ligeti fák közt,
és pezsgők durrantak ebéd után,
október 25. volt,
s míg fogyatkozó barátait várta
a megvénült gyász, a Kossuth téren
könnyezni kezdtek
a kőbe hegesedett vérerek.

Szíki Károly

A Motoros, a Kölyök és Bajusz

Mikor a Corvin köz már a hátuk mögött volt

Nincs gondolkodó, aki el ne tűnődne néha a 13 nap mélységein. Mindenki belekeveredett valahogyan. Ha nem akart róla tudomást venni, azzal. Aki belekeveredett egyik vagy másik oldalon, azzal. Más-más előjellel ott voltak a barikád egyik és másik oldalán. Egyiken a nemzetmentők, másikon a nemzetgyilkosok, de mindenkiben valami elkötelezettség lángja lobogott. Egyikben a bocskoros bolsevik talpnyaló hódolat, másokban a betolakodók, idegen magukfajták kizavarása, kiűzése, megsemmisítése. Az egyik védelmezte az emberiség egyik legnagyobb holokausztját, a lenini-sztálini gyilkos rezsimet, a másik meg akart tőle szabadulni. A megközelítően húszmilliós nemzetben az a szó, hogy magyar, megkapart valamit a lélekben és a porosodó emlékekben. Mert a forradalom hírére tizenhárom napig az is magyar lett, aki már elvesztette nyelvét, identitását, fogalma sincs arról, hogy merre folyik a Duna, honnan ered a Tisza, hogy a székelyt eszik vagy isszák, de most minden magyar eredetű ember magyar lett egy varázsütésre. Hazafinak érezte magát, aki Sztálin Jóskát élte, és az is, aki Kádárt lopta vissza a hatalomba. A köztes időben is csupa hazafiak futkostak fel s alá, amikor Nagy Imre kihirdette a statáriumot, és amikor elismerte a forradalmat. Hazafiak tülekedtek Gerő Ernő kézfogásáért, majd hazafiköntösben a fejét követelték. Hazafiúi érzés hatotta át, aki a régi rezsim szimbólumát, a Tisza Kálmán téri pártházat védelmezte Mező Imre oldalán, és hazafias tűz fűtötte az ostromlókat. Hazafias lökete volt a lecsöcselékezett nemzetvédőkre tüzelőknek és a legyilkolt lecsöcselékezetteknek is. A becsületes ember és a becstelen gyilkos is magára aggatta a hazafi táblát. Aki kitartott a végsőkig, éppúgy hitte, hogy a jövőért ontja vérért, mint a lerészegedett pufajkás gyilkos, aki lelőtte őt.

Az '56-os barrikádszínpadon valóban ott volt a nemzet egésze és telt házas előadásnak tapsolt a performance rajongó és a kosztümös sznob is. A kelet kelepcéje és a nyugat nyomógátja helyezkedett a szünetben a büfé asztal körül, hogy a legzsírosabb cubákat kiemelje. Itt voltak a kiemelt helyárasok és a zsöllyekategóriába soroltak. A világ újrafelosztása címen a hátsó termekben beindultak a játékautomaták, az asztalokon nagy tétben fogadtak minden mozdíthatóra, a tőzsde árfolyama meglendült. Nekik külön kedves volt az elhúzódó játék és intermezzó, a közbe iktatott szünet, mert a lebegtetett bizonytalanságban lehet a legnagyobbat kaszálni. Tudta mindenki, hogy a második rész véresebb komédia lesz, ezért rátöltöttek a vodkára még egy kis whiskyt, aztán még egy *bladimérit*, aztán mentek fel a márványlépcsőn a népsöpredék előadására.

A szenvedő és vérző tömeg látványa, Jani bácsi melankolikus esküje emléke elől szeretett volna kitérni a Motoros. Cikkakkosan haladt a romok között, cikkakkos gondokkal terhelten. „Valaki majd beilleszti a politika történelembe, létfilozófiába, mindegy, csak tegye meg”. Aztán arra gondolt, hogy minek és kinek? Ki érti meg, hiszen egy-két generáció, és kimosódunk az emlékekből. Csak az emlékezők haljanak meg, és a hatalom kimossa az agyakból... De azután rettenetes fájdalom járta át, mintha kilőtték volna a lábait alóla. Ráhajolt a kormányra, és száguldásba kezdett. Szégyellte magát, hogy már temet, pedig várják őt, reményt várnak tőle, és ő temetni kezdi, ami még véget sem ért. „A kötelező küzdelem árulása olyan, mint lefeküdni a barikád mögött, és halottnak tetetni magát, míg a többiek véres sebekkel elkeseredett küzdelmet vívnak a betolakodókkal szemben. Nem, nem adhatom fel, életben kell maradnunk a nemzet ítélő asztalához ha szólítanak, lehessünk tanúk.” Kerekei előtt sorjázta az ördögi mestermunka nyomai, a rombolás rettenetes bizonyítékai, amelyek azért vannak hogy az ember érezze, itt van, ő jele van ebben a borzalmas szenvedésben, mint felbujtó, minden rosszak atyja, a Sátán. Hadseregével és lelki tűzpatronjaival. Elég volt ezeket látni, a borzalmas szenvedés haláltusáinak motívumait. Ajtókeret, ereszcsonna, rongyok, ruhák, egy lyukas karosszék, szalmazsák, gyermekjáték, mindenféle kacat. Kacat, de mindegyik mögé oda kell képzelni egy embert, egy családot, hány és hány mestert, akik megalkották, míg a vásárlóhoz került, személyes szerelem fűződik hozzá, miként ehhez a forradalomhoz, és lassan kacat lesz, kidobandó törött bögre. Ebben a kétségbeeső összeviaskodásban gördült be az Üllői út sarkára. Meglehetően nagy csend fogadta, mintha fegyverszüneti tárgyalásra vonult volna el a két fél. Az út másik oldalán egy ávos tisztre lett figyelmes. Lelassított. Látta, hogy egy gyermek fölött áll, és pisztolyát a földön fekvőre szorítja, akiben mintha a Futárt vélte volna felismerni. Nem tévovázhatott. Megállt, s abban a pillanatban már lőtt is. Az ávos térdre borult a sorozattól. A motoros meghúzta a gázt, és befordult a Corvin közbe.

- Bajtársak! A másik oldalra vigyetek ki egy hordágyat – kiáltotta el magát.
- Motoros! Az Isten hozott – kiáltották tele torokból.
- Valóban az hozott, barátaim, és az is tart meg bennünket.
- Bajusz? Hol van?
- Itt vagyok bajnok. Már vártunk. A legfontosabb, hogy élsz...
- A leglényegesebb, hogy vagytok. Hányan maradtatok?
- Ötszázan.
- Az elég. Spártai sem volt több, mégis megfogták a szorost.
- Csak az árulón bukott ott is minden. Abból pedig nekünk is jutott egy tucat-ra való.
- Iván Kovács... Hallottam róla.

- Meg a hadsereg, meg a nyugat, meg minden ígélet...
- Mire készíted őket?
- Megesküdtünk, hogy kitartunk. A végsőkéig.
- S ha már nem?
- Mit nem?
- Ha már tovább nem, ha nincs értelme tovább?
- Ha ránk borul minden falával a Corvin?
- Igen, akkor.
- Tovább egy sarokkal.
- És azután?
- A határig kitartunk...
- És te, ki vagy, barátom?
- Kölyök vagyok, innen a Práterből.
- Tudod, Motoros – szólt közbe Bajusz – mi nem vagyunk ám egyedül, hátvédeink legalább olyan elszántak, mint mi. A Práter utca parancsnoka, akit itt látsz, Kölyök és csapata a mi akkumulátorunk. Rájuk a legvégsőkéig számítunk.
- És továbbmentek, valóban, Kölyök?
- Mondtam. Egészen a határig, szemtől szembe! Nem háttal, futva, hanem szemtől szembe az ellenséggel.
- Micsoda különbség.
- És különlegesség – szólt közbe Bajusz. Fegyvereik is vannak, de ha még tudsz hozatni Motoros, az jó. Ebből a sok is kevés.
- Még áll egy-két raktárunk. A csend vihar előtti. A csendes falka várakozik. Ilyekor feltűnően türelmes.
- Ilyenkor?
- Amikor gyors cselekvésbe kezd. Összegyűjti a sokaság erejét és lecsap. A bekebelezéshez koncentrált csend és türelem szükséges.
- Mi a préda vagyunk.
- Sirasson meg az anyátok benneteket, ragadozó dögevők!
- Igyekezniem kell, amíg el nem vágnak minden utat. Petyka induljunk.
- És te?
- Én? Mi van velem?
- Te mit lépsz, ha a végjátszma közeleg?
- Csepel igazi hősi homlokzat. A Baross tér is, a Széna tér nemkülönben és még száz és száz jó sejt Pesten és az országban. Elmegyek ha ki nem lönek Sopronba is. Ők a hűség városa. A hűség szimbóluma. Ha ott majd hangosan dörög a fegyver, meghallják Ausztriában is, s talán az ő rádiójuk jobban felerősödik a Nyugat felé. Erre is számítok, ha már addig sodornának minket. A végjátszmat is megterveztem, ahogyan te is, Bajusz, Kölyök. Mert az elárultnak és elárultnak még az is

feladata, hogy a férgek alól kimásszon, hogy azok fel ne falják. Az én végjátzmám-ban ott vagytok ti is. Azt hiszem, aki a rémületben először lép, az lépéselőnybe kerül, amit csak meg kell utána tartania.

- Milyen lépés, barátom.
- Meghalni mindenkinek egy fronton a legnagyobb badarság lenne. Akkor nem csak hősök, hülyék is lennénk, és rövidre zárnánk a forradalmat.
- Kisülne, mint egy rossz akkumulátor.
- Mi pedig akkumulátor kell legyünk akkor is, ha már úgy tűnik, nincs remény, amikor a legnehezebb élve tartani azt, ami a legnehezebben ébred: a reményt. Nem hátrálok, amíg tehetem, összegyűjtöm a szétszóródott erőket, és lázítok, és lecsapunk a legváratlanabb pillanatokban. Ha már itt nem lehet, a hegyekben gyülekezünk és lecsapunk.
- De ezt meddig lehet így, Motoros? – suttogta a kérdést Kölyök.
- Nem tudom. Végtelen düh van bennem. Ha elveszítünk már mindent, akkor is újra kell kezdeni. Ha korábban nem, a nemzeti ünnepen, forradalmunk szülő-
atyja napján, március 15-én. Megtervezzük...
- Emlékszel, a pártház ostrománál is a megtervezőkről beszéltünk.
- Igen, és abba mi bele is estünk, és azért jöttek vissza. Most mi tervezzük meg a jövőt, hogy ők essenek bele a mi csapdánkba.
- Motoros! Nincs olyan, hogy a mi, hogy a miénk, hogy egyszer, mert minden csak ma van, ezzel az iszonyú csenddel és a holnap, amikor vérünket veszik.
- Én újra kezdem. Megtaláltok, ha akartok, ha még éltek. Még itthon, ha még élek. Azután bárhol a világon megtaláltok, hogy újra kezdjük.
- Hogy befejezzük.
- Halljátok? Jönnek. Dübörög a halál.
- Ácsolják a bitókat.
- Sosem gondolt dübörgésbe kezd a düh. A sértődött hatalom dühe, hogy oda-
vertünk a véres szájára.
- Dörög az agresszor, hozza a megkövült rendet.
- Mennem kell. Ne legyetek hősi halottak, mert az nem kifizetődő. Öleljük meg egymást!

Férfiak, harcban férfivá érett gyerekek ölelték egymást, mint egy halálba menő regiment. A motoros szemében könnyek gyűltek, s amint felemelte tekintetét, hogy a csöppek legördülését feltartóztassa, felnézett az égre. Az esőcsatornán egy fehér macska lépdelt. A pókfonalon függő emberéletek felett egy új típusú léte-zésmodell sétált puha talpakon. Legközelebb az Úrhoz. Fehér diadal jelent meg, macska képében.

Kölyök elmerengve nézett Motoros után, majd csak ennyit szólt: Nyugat felé fordul arcom, a harcom, a harcom... Könnyek árasztották el arcát.

Szűk Balázs

Valaha vétlen

Valaha mélyben éltünk,
Neptunusz gyöngyei velünk:
Vetélkedtünk vétlenül.

Lassulva élt az idő,
Férfiből nőtt ki a nő,
Nem volt a Nap temető.

Múltjaink elnémultak:
Mostanra zord hó tapad
Álmunkba és arcunkba.

Fagyos beszéd s szél köröz
A kék városok fölött,
Sírunk gyöngyeink között.

Férfi lepkével
(1999, bronz, 26×23×15 cm)

Török Nándor

A XXI. század költői

*„Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetéséhez!”*

(Petőfi: XIX. század költői)

Még áll a ház, hol világra jött az, ki huszonhat évet élt.
Még hantján valahol sír a rög, emlékezzünk hát épp ezért.

Világos fájdalmas szelleme kísérti elménk éjhonát.
Fényeit befogni kellene, ne élje tovább fénykorát.

A szabadságunk nem álom csak. Vágyaink szárnya eltörött?
E képletes ősi járomnak a súlya rajtunk nem örök.

Mély tisztelettel a múlt felé lerágott csontját hagyjuk ott.
Lépünk úgy újra tükrünk elé, mint, aki új esélyt kapott.

*„Vannak hamis próféták, akik azt hirdetik nagy gonoszan,
Hogy már megállhatunk, mert itten az ígéretnek földje van.”*

De tudd, itt élned, halnod kell és a kesergés nem segít.
Ha kell, erővel halmozd fel új bölcsességek ezreit.

„Nagy munkát vállal az magára, ki most kezébe lantot vesz.”
Mondd, hol van annak a határa, hogy pajzsod végre hangod lesz?

Tűröd, hogy valótlan szólások irányítják a ma tetteit:
Híg szavak súlya kilóra sok, s a naiv embert ellepik.

A történelem így önmagát ismétli meg, ha ráhagyod.
Lantod zenéjét az hasza át, mit igaz Költőnk ránk hagyott.

Lángoszlop légy, vagy szelíd mécses, csak világíts a mindenit!
Izzó szavad legyen erényes (!), csak úgy jó, s mást is felhevít.

Kiskőrös felé

Itt könnyen érthető, miért
puszta igazán a puszta.
Így télvíz idején a Nap
tán még felkelni is lusta.

A szabadságnak múltja van,
s a múlt a jelent részegen
úgy kergeti, mint tél az őszt
a barackültetvényeken.

Feleúton szembe jön egy
tettekben fogant hangulat,
Petőfi ifjú szelleme
minden csárdában ott mulat.

Szülőházához érkezem,
s feledem a kor bánatát,
véle mulatok hajnalig:
elképzelek egy jobb hazát

(mit ő már rég megálmodott),
hol *szabadság és szerelem*
teszi szebbé a világot...,
de embernél a kegyelem!

S nem pusztába kiáltott szó,
amit az ajkam eldadog
úton a téli világban,
hol lesnek rám az ordasok.

Madarász Imre

A szabadság reménye

Jelen és jövő Manzoni 1821 márciusa című ódájában

Alessandro Manzoni *1821 márciusa* (*Marzo 1821*) című „polgári ódája” a Risorgimento egyik legyszerb és legjelentősebb hazafias verse. (Alberto Giordano szerint egyenesen „az olasz XIX. század legnagyobb politikai és polgári költeménye.”) Egyrészt benne található „a XIX. század uralkodó eszméjének”, a nemzetnek legklasszikusabb (ami a „romantikus Risorgimento” korában azt jelentette: legromantikusabb) meghatározása; másrészt viszont eszmeisége túlmutat a maga korán, és ma, az európai egység idején is érvényes üzenettel bír. Nagy fontosságú azért is, mert szerzője – százada legkiemelkedőbb olasz írója és egyik legjelesebb költője – itt találkozott legközvetlenebbül az Itália történelmének döntő fordulatát jelentő nemzeti egység- és szabadságküzdelmek politikai céljaival. Magyarországi értelmezését egyszerre teszi fontossá és nehezzé, hogy – ellentétben Manzoni másik nagy „polgári ódájával”, a nyelvünkre hatszor is átültetett *Május Ötödikével*² – magyar fordítása nem jelent meg, nem ismeretes. Vélhetően azért, mert ezúttal a címadó dátum (ugyanazon évből) mifelénk kevésbé „visszhangzó”, s egyáltalán kevésbé világtörténelmi rezonanciájú eseményt jelöl, mint Napóleon halála.

Az *1821 márciusa* külföldi (Itálián kívüli, „Alpokon túli”) ismertségét nem segítette elő, hogy történelmi és eszmei tartalma, úgy is fogalmazhatunk hogy történetisége és költőisége nem tekinthető azonos színvonalúnak. Az *1821 márciusi piemontei eseményekre* a Risorgimento-historiográfia többnyire a „megmozdulás” (*moto*), „mozgolódás” (*moti*) szavakat használja, ritkábban a „forradalmat” (*rivoluzione*), a valódi nagy „nemzeti forradalom”, az 1848–49-es „első függetlenségi háború” elvetélt, elfojtott, lever, kudarcba fulladt előzményei között a történészek különféleképpen értékelik.³ A „piemontei mozgolódások” szimbolikussá nem „önerejükéből”, hanem éppen Manzoni ódájának köszönhetően lettek. Éspedig – csak azok számára érthetetlen paradoxonként, akik nincsenek tisztában történeti tények és költői átlényegítésük különbözőségeivel – éppen annak révén, hogy (a pályája végén a szépírást a történetírássra cserélő) Manzoni a valós történeknél sokkal hangsúlyosabban „vette versbe” váteszi látomását, hitét, reményét. Sokadik bizonyságaként annak, hogy a történelmi emlékek halhatatlanítói legtöbbször nem a történészek, hanem a költők.

A versértelmezést nemcsak a teljesség és a sorrendiség kedvéért kell a dedikációval kezdeni, hanem azért is (és főképpen), mert olasz versben a mottónak talán

sosem jutott ilyen fontos szerep a „művész” s az „üzenet” szempontjából. „Theodor Körner (Teodoro Koerner), a német függetlenség költője és katonája dicső emlékezetének, aki a lipcsei csatában esett el 1813. október 18-án, és akinek neve drága mindama népeknek, melyek azért harcolnak, hogy megvédjék vagy visszaszerezzék hazájukat.” Ez az ajánlás egyszerre hatásos érv és magasztos tanítás. A logikus argumentum egyszersmind „captatio benevolentiae”, megragadó és meggyőző: a németek, az osztrákok (Manzoni nem tett, nem látott különbséget köztük, ahogy akkoriban szinte senki sem Itáliában, sem szerte Európában) nemrég, pár esztendeje maguk is, a napóleoni „elnyomástól nyögve” (oppressi gemeste), szabadságharcukat vívták a világhódító Bonaparte ellen (leghevesebben a sorsfordító „népek csatájában”), miért igázzák hát le az olasz népet, amely ma az ő elnyomásuktól akar szabadulni? Nem idegengyűlöletből, ahogyan a költőt sem az vezérli, hanem a szabadság szeretetétől áthatva. A szabadságért harcoló európai népek eszméjétől hevítve, mely már Mazzini „apostoli” hitvallását előlegezi a „népek szent szövetségéről” Metternich és a restaurált „ancien régime” Szent Szövetsége ellenében.⁴ Az ellenfelet legalább annyira meggyőzni, mint legyőzni akarva, Manzoni ódája e nemes gondolatot hirdeti, ahogyan a példaképül választott Körner szabadsághósi halála (valójában a gadebuschi ütközetben), mely Mameli és Petőfi katonaköltői vértanúságának előzménye volt. A váteszi mementó egy vátesz mementója – kétféle értelemben.

A vátesz látja a jövőt: jelennek látja, a jövő időt jelenbe teszi, a pillanatot az öröklétbe emelve nagyítja fel, a tényszerű vereséget eszményi győzelemmé változtatja át. A vers 1820. „március 15. és 17. között sebtében íródott (a „hamleti”, bírálói szerint kétkulacos, áruló – M. I.) Károly Albert által kibocsátott alkotmány másnapján”, de mintha az első vagy épp a második függetlenségi háborúról szólna. Az évtizedeken átlépő óda a szabadságharcosoknak a Ticinón, a Piemonte és Lombardia közti határfolyón való átlépését olyan új Rubicon-átlépésnek vizionálja, mely minden határ lebontását jelképezi, ami „Itália és Itália között” (tra l’Italia e l’Italia), olasz és olasz között áll. A „soha többé” (mai più) fogadalmára a „testvéri tájakról” (fraterne contrade) – hatalmi határvonalak fölött egymásba öltött kezek mellett – „szent szavak” (sacre parole) válaszolnak: „Vagy társak leszünk a halotti ágyon, / vagy testvérek a szabad haza földjén.” (O compagni sul letto di morte, / O fratelli su libero suol.) Mintha a Mameli-himnusz „halálra kész” honfiúi elszántsága prelúdiumát hallanánk („siam pronti alla morte”).⁶ Mintha Piemonte és Lombardia – óhajtó módból kijelentőbe, jövő időből jelenbe, sőt múltba áttett – összefogása a nemzeti egyesülés első lépése lenne.

Manzoni egység-verse, egyesítő ódája felmagasztalja a szabadító-egyesítő hőseket, de az ideált is, melynek nevében és hitével felléptek. Az eszmény megdicsőülését egy meghatározás sűríti arany szentenciába. A nemzeteszme legtömörebb

és legszebb megfogalmazása ez – talán nem csak az olasz irodalomban –, melyért „éltek-haltak” a tizenkilencedik századi patrióták: „Közös a fegyver, a nyelv és az oltár, / az emlékezet, a vér és a szív.” (Una d’arme, di lingua, d’altare, / Di memorie, di sangue e di cor.) Az ódaköltő Manzoni váteszségének újabb tanújele, hogy a fegyverek s a beszélt nyelv egységét is (nem az irodalmi nyelvét, mely az olasz egység el[s]ő létformája, jele volt) adottnak veszi, noha az elsőre még évtizedekig, a másodikra annál is tovább kellett várni. A vallás egysége, a katolicizmus hegemóniája kétségtelen hagyománya volt az olasz népnek (ámbar a pápaság a nemzeti egységnek éppen a Risorgimento korában ádáz ellenfele lett). A történelmi „emlékezet” már Foscolo nagy gondolati költeményében, *A síremlékekben* a nemzeti identitás legszilárdabb fundamentuma volt. A „vér” nem a huszadik századi barbárságok – fajelmélet, „vér és rög”, kirekesztő nacionalizmus – szellemében értelmezendő, hanem testvériségként, a kereszténységtől a francia forradalom harmadik jelszáváig ívelő értelemben. A „szív” pedig a „romantikus Risorgimento” érzelemdús lelki atmoszférájában nem hiányozhatott, mint az elme, az ész, az értelem táplálója s az ideák-ideálok mozgatója.

A krónika epikává szublimálódik, a „polgári óda” szabadsághimnusszá, a szabadságbajnokok kettős esküvése a megváltás (riscatto, vö. Risorgimento) ígérétevé, profécijává, imperativusává: „Olaszországért harcoltok, győzni fogtok!” (per l’Italia si pugna, vincerete!).

Az *1821 márciusa* 1848-ban látott először napvilágot. Cesare Cantù szerint utolsó két strófája akkor is íródott (hozzá), a „megváltásunk napjai” a legendás „milánói Öt Napra” utalnak.⁷ A „népek tavaszán” a vers, mely megírásakor a jövő reményeit vetítette a jövő időbe fordított utat járt be: a mából a jelen időbe. Új szabadságindulóként hatott, habár több mint negyes évszázaddal korábban született. Így emelkedett a történelmi idők kereszteződéséből az időtlenségbe.

Jegyzetek

1. Alessandro Manzoni: *Poesie e tragedie*, a cura di Lanfranco Caretti, Mursia, Milano, 1979. 56–60. o.
Alessandro Manzoni: *Poesie*, Mondadori, Milano, 1990. 69–72. o.
Alberto Giordano: *Manzoni. La vita, il pensiero, le opere*, Accademia, Milano, 1978. 149. o.
2. Madarász Imre: „Igaz dicsőség volt?” „Polgári óda” és „szent himnusz” Manzoni Május Ötödike című Napóleon-versében in Madarász Imre: *A legfényesebb századforduló. Tanulmányok a XVIII–XIX. század olasz irodalmáról*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2009. 171–226. o.

3. Bolton King: Storia dell'unità d'Italia 1814–1871, Editori Rioniti, [Roma], 1960. vol. I, 54–64. o.
Carmelo Bonanno: I problemi del Risorgimento, Liviana Editrice, Padova, 1961. 64–65. o.
Francesco Traniello – Gianni Sofri: Breve storia del Risorgimento, Cappelli, Rocca San Casciano, é. n., 38–42. o.
Indro Montanelli: L'Italia giacobina e carbonara (1789– 1831), Rizzoli, Milano, 1971. (1976), 427–443. o.
Giorgio Candeloro: Storia dell'Italia moderna. Volume secondo: Dalla Restaurazione alla Rivoluzione nazionale 1815–1846, Feltrinelli, Milano, 1978. 98., 119. o.
Paolo Pinto: Carlo Alberto. Il Savoia amletico, Rizzoli, Milano, 1990. 68–77. (75.) o.
Lorenzo Gigli: Santarosa, Garzanti, Milano, 1946. 149–203. o.
Paál Ferenc: Egy nemzet születése. A Risorgimento eszméi és alakjai, A Magyar Történelmi Társulat és a Hazafias Népfront Könyvtára, Budapest, 1961. 30–33. o.
Madarász Imre: Manzoni, Rovó Kiadványok, Budapest, 1991. 33–34. o.
Madarász Imre: Olasz váteszek Alfieri, Manzoni, Mazzini, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1996. 147. o.
4. Madarász Imre: Mazzini, az Apostol, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1992. 38–63. o.
Madarász: Olasz váteszek, 210–219. o.
5. Gino Tellini: Manzoni, Salerno Editrice, Roma, 2007. 134. o.
6. Madarász Imre: Az olasz himnusz költője. Goffredo Mameli győzedelmes visszatérése in Madarász Imre: „Örök megújulások”. Születés, újjászületés, feltámadás az olasz irodalomban, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2003. 137–159. o.
7. Giordano, 141. o.

Két vers egy témára

*Hadnagy József***Történelmi csoda**

Forgok önmagam körül, mint a fatörzs gyűrűi,
olykor szaporán, lihegve, zilált hajjal, de többnyire
szemlélődve és folyton kérdezve, mi az a lomszerű
valami a gerincem fölött, s miféle élőlények
fészkelnek benne? Hangyákhoz hasonlók, egy
pillanatra se nyugszanak, nem tesznek
különbséget nap és hold között, hideg és meleg,
sötét és világosság különbségét sem érzékelik,
gépek zajára nem riadnak, de a csend friss
hajtásait úgy eszik, akár levelet a levélvágó hangyák,
ilyenkor törnek át a sűrű képződményen az egek, ilyenkor
érzekelem árnyék-létem fűnél, feketeföldnél
sötétebb valóságát, ilyenkor foglalkoztatnak a bőrfelszín alatt
kószáló gyökerek, a mélyre nyúló karógyökér, ami képes
átverekedni magát vason, téglán, kövön, mindenben,
amit az élet töltésként belém hordott, és a támasztógyökerek
a szép és rút, az igaz és hamis, a jó és rossz vezetőkei
között... nem száradhatok ki a nem szeretem
napok aszályában, nem törhetek ketté a gyorsuló óra
támasztotta viharok ostromában, forgok önmagam
körül, saját és válogatott bölcsektől kölcsönzött szerszámokkal,
megerősíteni gerincemet, víz felé terelni az összevissza kereső
gyökereket...

Énekelnék magamról inkább, mint madár a hajnalról,
mint tó habja a napról, mint tükör a jól kidolgozott
izmokról, mint könny az örömről, illenék, hiszen csodálatos
lénynek teremtettem, nincs még egy ilyen bonyolult, szívós,
jól működő lény, mint én s az összes ember, akiktől külsőre
csak annyira különbözöm, mint tölgy a tölgytől, de belül kivájtak
érezem magam, üresnek, mint az ezeréves tölgyek, vízesésként zúdul

ágbogas gyökereimre a mérhetetlen magasság, hangja elnyomja
nagyszerűségem énekét... ha megtanulhatnám, ha fülembe, tollamra
lophatnám legalább néhány hangjegyet... az dicsérne
engemet (végeredményben Tégedet), az a zengő, oszlopos fényzuhatag
ég és föld között...

Ha őszintén megkérdeznék, tulajdonképpen ki vagyok, talán eszembe
se jutna családi állapotom, végzettségem, beosztásom, zavartan törném
a fejem, milyen nevet adjak ennek a folyton zuhogó magasságnak,
vertikális barlangnak, amely inkább vagyok én, mint az életemet
mintázó kéreg... Vagyok, aki más nem lehet, hamisíthatatlan magyar,
itt s bárhol a világon, most és bármikor ezelőtt s ezután...
tán ez jutna eszembe, ezeréves tölgy
folyton ritkuló lombja – levélvágó hangyákhoz hasonló
lények fészkelnek benne, egyetlen pillanatra se nyugszanak,
nem tesznek különbséget nap és hold között, hideg és meleg,
sötét és világosság különbségét sem érzékelik –, mint nagy vizek
zúdulnak át rajta az egek, gomolyfelhők, záporok,
viharak, villámok csapkodják, tépik, törik...
halálszárnyú élet, örökké fogyó, páncél-nehéz árnyék
a földön, történelmi csoda...

Albert-Lőrincz Márton

(Folytonosság)

Föl-fölbukkan bennem régvoltak szégyene,
vének büszkesége, vénák dübörgése,
hullámok csapása, erények fogyása,
apák regulái, apák gyengesége,
indulatáramok, útravaló rongyok,
rendszabályozások, szabályszakadások,
ígéretszegések, érdemtelen csókok,
érdemes pofonok, és a bűnök, vétkek
megtapasztalása, megtanulása és
a szembesülések, ütések, sebhelyek,
intelmek, intések, félénk lázadások,
küzdelmek, játékok, vesztes és győzelem...

Mit vittem magammal teherként cipelve,
örömmel eltelve, száz évre eltéve,
fészerbe behányva, kötéllel lekötve,
könnybe csomagolva, setétbe elrejtve,
vitrinbe kitéve, áztatva ecetbe...

S mit kellett leraknom, nem úgy, mint a rétest,
a túróspuliszkát, hanem mint hátamról
nehéz hátizsákot, kezemből véres kést,
számból a sárga szót, kunyhónak szokatlan,
kastélynak illetlen palástot, hálaszót...
Ezt kellett elhagynom, felednem, tagadnom:
nagyapák elröppent, üres szeretetét,
személyem semmijét, meglétem hiányát,
mintha pára lennék, nagyapák szemében...
és az ölbe vevést, minden női ágon,
anyánk, Maria Nostra áldott mozdulatát,
még a kereszt előtt s keresztről levéve?

Mit vittem magammal s mit kellett leraknom?
Ebből is, abból is megmaradt valami,
sarumról lekopott, sarumra ragadt is...

Felelnék, ha tudnék, miből raktak össze,
ha tudnám, mit honnan, ha tudnám, ha tudnám!

Demeter József

Ecetfahűség

Budapestre költöztünk.
Az ablakom alá nőtt
Egy ecetfa.

Ecserre költöztünk.
Az udvarunkra nőtt
Egy ecetfa.

Kecskemétre költöztünk.
Az ablakom alá nőtt
Egy ecetfa.

Ballószögre költöztünk.
A kertünkbe – nőtt
Egy ecetfa, s!

A HETVEN-et meg-
Értem. Savanyúban az
Édest – néha kesernyésen.

Én Kedvesem, ecetfa-
Méz-verseimtől a keserű
Miért édes – éneimben.

Utómottó:

*„Jaj azoknak..., akik azt
állítják a keserűről,
hogy édes,”
(Ézsaiás 5:20)*

Édeske

Én Édesem, mit zeng szíved,
Dallanó virág fényt hirdet,

Téltakarodót kékellő szél –
Hóvirágul! Székely beszély.

Pitymalló kéjvágy – nem vaklárma?
Fenyér tisztáson fűdalárda.

Hűség hangján – églő szavad.
Tavaszi ősz – ezüstlő harmat.

Bimbókat bont minden ízed,
Szerelmet, mint szép kikelet.

Egy Édesem, s két hazám,
Nyílik honvágyón a szám, s!

Mit dallanó tátingó hirdet –
Illatos fényt zengvén szíved.

Züm-zümm

*Mennyei felhők méhese
Zuhogó fényes mély zene
Fájdalom zengő méze te
(Kovács András Ferenc)*

Magyardellőn, a hajdani
Jári tiszteletes Úrnak –
Hajlott korában is egyenes
Volt a gerince. Naponta meg-
Szúratta magát egy-egy
Méhvel. Reuma, csúsz, kösz-
Vény... Saját lélek orvosi
Receptre, hogy! A Jóisten –
Fájdalom-mentesebben,
Még legalább egy kicsit –
Sokáig éltesse, és lőn!
Nyugodjék békében.

Túl

*„Semmi sem kész, míg rá nem
néztem.”*

(Rilke)

Ó, az idő, az idő –
A szavakban, és a szavakon
Túl – csönd csellózik, s!
Valami hull. Láthatatlan,
Mint az Idő, mióta
Nem gyakoroltam.
Mióta nem gyakoroltam?

Verseik koporsóiban –
Hőseinek, hogy alusznak,
Ha nem élnek. Visszatérő
Álmainkban, meddig
Szépek, a mindig szépek.
Krizantém temetőkből
Tavasziak az őszi fények.
Tavasziak – az őszi fények?

Ó, az idő, az Idő – savanyúdik
A szavakban, s a szavakon túl
Keseredik. *Momentum mori!*
Hideg a föld. Hóitalan.
Fázik a zöld. Nincsen tél,
És mégis van, mint
Szabadságunk eszmény-
Képe – hős eleink hamvaiban.
Hős eleink hamvaiban.

Kis Pál István

Fújjatok csak

Fújjatok csak bátran zabolátlan szelek!
Azt tettem én is, míg erőmből futotta.
Táncolhattak velem a szédült falevelek,
s a bősziült hullámok, vizüket csapkodva.

Fújjatok míg nem tudjátok,
amit én már tudok,
az a fákat döntögető
eget s földet rázó erő
mindegyre fogyni fog!
Lesztek még záporok
rakoncátlan társa,
a termő búzamezők
kalászringatása,
lesztek még szellő,
gyümölcsös illat,
harmatot szomjazó
hajnali fuvallat,
és nem fogjátok bánni,
ahogy én se bánom,
ha avarzizenessé
lesz a csoszogásom...
Száguldjatok bátran zabolátlan szelek,
féktelen szeszéllyel felleget borzolva!
Én inkább a lehulló levél röpte leszek,
vagy egy apró fűszál rezzenése újra!

Vagyok, ha vagyok

Az anyag, az önző,
az irdatlan örvény,
úgy vonja a testet
lelke-nincs ölére,
mintha a sár lenne
az öröklét esélye,
ő meg a *teremtő*,
a nemes formát is
magába kelesztő
humusz... a Földmély...

de kiköpi,
mielőtt a torkán megakad,
a le nem bomló lelket,
a sárlucskos szárnyakat!

Hát vagyok,
ha vagyok,
kit más ural;
az idő s a tér,
a jobb meg a bal,
a múltó perc felül,
s a mindörök alatt,
mert képem ugyan
az anyagba fogant,
s a létem se több
mint szemernyi
merény vagy kaland,
azért csak vagyok
a csengő, a harang,
magam a halott ércből
felzengő égi hang...

és felöltöm,
mit a Földmély megtagad,
a mindig új időt, a táguló teret...
s az anyagra terítem, mi onnan vétetett;
a megtisztult szárnyakat!

Titkok, lelkek, fények

(S. Faragó Gyöngyi fotóművésznék)

Még hogy a lélek, az anyag működése?
Minden, mi gyönyörű, végül is prózai?
Képes az anyag, hogy önmagába vesse,
azt, amit egy lélek készül épp mondani?

Nézd a tarka lepkét,
neki nincs két világ!
Szellem ő, ha repül,
s lehullik, ha anyag?
Lehet röpte nélkül,
szellőn ringó virág,
ám a lelke nélkül
hajt-e újat a mag?

Hogy lenne a fény épp csak energia,
vagy az örök anyag sötét titok volna,
alkotója vajon, hol látná meg magát,
tükre nélkül kap-e értelmet a forma?

Nézd a tarka lepkét,
s árnyékát a léten!
Ez itt lehet anyag,
ámde ott a másik,
igen, az a másik
anyagtalan alak,
hogy lehetne való,
noha annak látszik?

Az a kép a falon nem a lepke árnya,
csak a lélek tudja, oda hogyan írták,
s bár a létezését szemem elé tárja
fényjelébe költi létrejötté titkát...

Lisztóczy László

Petőfi és a Va(c)hot(t) fivérek

A Heves megyéhez – mindenekelőtt Gyöngyöshöz – szoros szálakkal kötődő testvérpár, Vachott Sándor (Gyöngyös, 1818. november 17. – Buda, 1861. április 9.) és öccse, Vahot Imre (Gyöngyös, 1820. február 25. – Budapest, 1879. február 21.) tevékenységének – életművük önértékein túl – kétségtávol a legjelentősebb eredménye, hogy fölkarolták a pályakezdő Petőfit: enyhítették anyagi gondjait, személyes kiállításukkal és az irodalmi körökben támasztott hírveréssel elősegítették magára találását és népszerűvé válását.

Vachott Sándor 1843. május 14. és július 4. között a pozsonyi országgyűlésen ismerkedett meg és kötött életre szóló barátságot a nála jó négy esztendővel fiatalabb, pályája küszöbén álló Petőfivel. Négy év különbséggel kezdték költői pályájukat is: Vachott Sándor 1838-ban, Petőfi 1842-ben publikálta első verseit. Némiképpen motiválhatta barátságukat, hogy mindkettőjüket evangélikus hitre és Sándor névre keresztelték.

A pozsonyi diétán Vachott Sándor pénzgyűjtést is kezdeményezett alacsony sorból származó és nélkülöző költőtársa számára, amelyet leendő apósa, Csapó János jelentős összeggel gyarapított. A Pozsonyból június elején menyasszonyához, Csapó Máriához Pestre hazalátogató Vachott Sándor magával vitte Petőfi Bajza Józsefhez intézett levelét. Bajza a földije és pártfogója volt, tekintélyét latba vetette frissen szerzett barátja érdekében is. Az *Athenaeum* munkatársai között is gyűjtőívet köröztettek Petőfi javára. Bajza június 18-án Toldy Ferenchez írt levelében arról számolt be, hogy nála addig 11 pengőforint gyűlt össze. A végül 30 pengőforintra kerekedő összeg a nyomortól mentette meg a szorult helyzetben lévő költőt.

Bajza még nevelői állást is akart szerezni Petőfi számára, Vörösmarty pedig a Nemzeti Színházhoz kívánta bejuttatni. Ez utóbbit Nagy Ignác is segítette volna. Június vége felé írt levelében Nagy Ignác azzal invitálta Pestre Petőfit, hogy a Nemzeti Színháznál szereznek neki helyet, és néhány fordítással is megbízza őt a szerkesztésében megjelenő *Külföldi Regénytár* részére. A második ígéret teljesült is: Petőfinek csakhamar két regényfordítása jelent meg az említett sorozatban, melyekért busás tiszteletdíjat kapott.

Vachott Sándor hírverése tehát rövid idő alatt viszonylag széles körben visszhangra talált.

A Nemzeti Kör Vörösmarty Mihály előterjesztésére 1844. március 27-i és május 11-i ülésén foglalkozott a hozzájuk eljuttatott Petőfi-kéziratok sorsával. A két időpont között Vörösmarty, Szigligeti Ede és Vachott Sándor mint a versek ér-

tékelésére kijelölt bizottság tagjai tanulmányozták a 10 ív terjedelmű kéziratot. Vachott Sándor nemcsak határozottan támogatta a versek kiadását, hanem – a Nemzeti Kör más tagjaival együtt – anyagilag is jótállt érte. Még 1844-ben meg is jelent Petőfi első, *Versek* című gyűjteményes kötete. A *helység kalapácsa* csupán az elhúzódó szerkesztési és nyomdai munkálatok miatt látott napvilágot két héttel korábban.

Petőfi 1844. július 1-jétől 1845. március végéig a *Pesti Divatlap* segédszerkesztője volt. A főszerkesztő, Vahot Imre azt írta memoárjában, hogy a következő feltételekkel és ígéretekkel hívta meg őt a hetilaphoz: „Az általam átvett s gyökeresen átalakítandó *Pesti Divatlap* hetenként egyszer fog megjeleni, s Önnek mint segédemnek nem lesz más dolga, mint a nyomdai hibákat egyszer kijavítani, egyet mást magyarra fordítani, s minden számban egy-egy magyaros zamatu s izü verset írni. [...] A mondott segédi foglalkozásért ajánlok önnek szállást, jó magyaros táplát, kiszolgáltatot, s havonként 15 forintot, s ezen fölül minden versét külön díjazom, mi havonként szintén fölmehet 20–30 forintra.” A tényleges segédszerkesztői munka az itt fölvázoltnál lényegesen több és terhesebb volt, mindenesetre a költőt biztos és folyamatos jövedelemhez juttatta. H. Törő Györgyi számításai szerint a Vahot Imrétől kapott ingyen kosztot és szálláson kívül kb. 30 pengőforint volt a havi jövedelme, ami „a súlyos anyagi gondoktól megmentette”.

A megállapodásnak az a pontja, hogy Petőfinek minden számba írnia kell egy-egy verset, csaknem maradéktalanul teljesült. 1844. augusztus harmadik hetében jelent meg például *Néprománc* címmel a *Megy a juhász számáron...*, melyhez Vahot Imre a következő lapalji jegyzetet fűzte: „Mindenki el fogja ismerni, hogy ez ép oly szép mint egyszerű népies románc a költészet e nemében példányul szolgálhat; – hasonlít ez a híres hollandi festész Van Goyen tájképeihez, melly (!) sokszor csak egy puszta síkságot képez, egy nagy fával, kúttal vagy más illy félével; de azért a nemzeti jellem még tájképeit is erősen bélyegzi.” A szerkesztői megjegyzés azon túl, hogy a verset az olvasók figyelmébe ajánlotta, hangsúlyosan mutatott rá eredetiségére is.

Frankenburg Adolf, az *Életképek* szerkesztője 1844 novemberében jutalmat ajánlott föl a folyóirat 1844. második félévi számaiban megjelent „legjobb elbeszélésre és költeményre”, az előbbire tíz, az utóbbira három aranyat. A versek elbírálására Bajza Józsefet, Garay Jánost és Vachott Sándort kérte meg. A legjobb versre kitűzött három aranyat január 25-én Garay János és Vachott Sándor szavazatával, Bajza József szavazata ellenében Petőfinek ítelték *Egri hangok* című alkotásáért.

Vahot Imre 1844. november közepén arra figyelt föl, hogy lakója, Petőfi – szokását szegve – „honn maradt estvéneként, s jól befűtötte kis szobáját, pongyolára vetkőzött, rá-rágyújtott hosszú szárú pipájára, s egész füstfelhőt csinált maga körül, s olykor egyet kortyantva a hevítő piros borból, nyugtalanul járt fel s alá; mint egy

oroszlán a szűk kalitban.” Szerinte csak hat nap és hat éjszaka kellett ahhoz, hogy a maga képzelte népi eposzt, a *Kukorica Jancsit* megalkossa. A hősköltemény első változata a ma ismertnek körülbelül a felénél fejeződött be, feltehetően ott, ahol Jancsi a francia udvarból hazaérkezik. Vahot Imre úgy emlékszik, hogy a folytatásra ő vette rá a költőt: a földi megpróbáltatások után fölropíti hőseit a mesék, a vágyak birodalmába, megteremti a népi álomország képét. Vahot Imre magának tulajdonítja a címcserét is: ő „morzsolta le” – úgymond – *Kukorica Jancsit*, s avatta *János vitézzé*. A *Pesti Divatlap* 1844. december 8-i száma már arról tudósított, hogy Petőfi „a napokban Vörösmarty, Vachott Sándor és e lap szerkesztője előtt olvasá föl legújabb nagy költeményét, illy cím alatt: *János vitéz...*” Petőfi Vörösmarty ajánlásával hiába kilincselte a kiadóknál, egyikük se merte vállalni a kockázatot: akkor még pályája küszöbén állt, nem volt igazán közkedvelt, 1844 októberében megjelent műve, *A helység kalapácsa* nem aratott közönségsikert. Végül Vahot Imréhez fordult, aki első kéreésre vállalta a kiadást, és *Előbeszédet* is írt hozzá. Ebben így indokolta elhatározását: „Az első az: mert meg valék győződve jelességéről; második az: mert a géniális ifju költőt, amennyire tőlem telhetett, munkájához méltóan akarám díjazni...” „Mert lehet-e, főleg fejlődő irodalomra nézve nagyobb becsű kincs – fejt ki a továbbiakban –, mint az, mellyben nemzetiségünk legtisztább forrása, a népi elem, s az annyira sajátos és eredeti népköltészet a műveltebb költői szellem által némileg nemesítve tűnik fel?” Az 1845. március 6-án napvilágot látott hősköltemény hatalmas sikert aratott, a költő egyszer s mindenkorra beírta a nevét olvasói szívébe. Az érte kapott 100 forintot teljes egészében nélkülöző szüleinek ajándékozta. A mű népszerűségét az is szemlélteti, hogy az 1845-ös első kiadást a következő esztendőben a második, olcsóbb kiadás követte. Ennek szükségét Vahot Imre már az első kiadás előszavában megérezte. A *János vitéz* az egyetlen Petőfi-kötet (összes versei 1847-ben és 1848-ban megjelent gyűjteményén kívül), mely a költő életében két alkalommal is napvilágot látott. Mindkét kiadás 500 példányban került forgalomba, ami akkor magas példányszám volt.

A baráti és munkatársi kapcsolat révén Vahot Imre Petőfi műhelytitkaihoz is közel férközhetett. Köztudott, hogy a pályakezdő Petőfire jelentős hatást gyakorolt a francia népköltő, Béranger. Vahot Imre 1844. november 5-én kelt levelében arra biztatta a Franciaországban utazó Erdélyi Jánost, hogy keresse föl Béranger-t, majd hozzáfűzte: „Ezt Petőfi izente”.

Vahot Imre bízta meg Petőfi arcképének az elkészítésével a korszak egyik legjelentősebb portréfestőjét, Barabás Miklóst. Készülését három alkalommal hirdette meg a *Pesti Divatlapban*, és annak mellékleteként terjesztette. A költő növekvő népszerűségét reklámcélokra is fölhasználta: a *Pesti Divatlapot* kezében lobogtatva, Csokonai viseletét utánzó ruhában sétáltatta a Váci utcában. A ruhát ő csi-

náltatta, ő fizette ki a szabómester számláját is. Kerényi Ferenc mutatott rá, hogy „Petőfi – Vahot felszólítására – nem kerülhette el a hazai termékek és terjesztőik népszerűsítését (*Védegyleti dal, Batthyányi és Károlyi grófnék*), a *Pesti Divatlap*-ban publikált muszáj verseket azonban egyetlen későbbi kötetében sem közölte újra”.

Kapcsolatuk nem volt felhőtlen, amit illusztrál Vahot Imre 1844. december 31-én Erdélyi Jánoshoz írt levele: „Petőfi jól versel, de segédszerkesztőnek nem való, – igen sok dolgom van miatta, mindent magam viszek...” Persze a másik fél sem volt teljesen ártatlan: Vahot Imre nem tartotta be valamennyi ígéretét, hajlott arra, hogy a praktikus és az üzleti szempontokat a szellemi és az erkölcsi szempontok fölé helyezze. Petőfinek a függő viszony eleve nem volt ínyére. A szerkesztői munka természetéből és alkati különbségükből fakadóan mind sűrűbben támadt köztük feszültség, amely végül szakításhoz vezetett.

Nem haraggal köszöntek el egymástól. Vahot Imre a *Pesti Divatlap* 1845. március 30-i számában jelentette be, hogy Petőfi mint segédszerkesztő megválílik a laptól, de költőként továbbra is munkatársa marad, „egy egész évnegyedre” ellátta őt „jeles verseivel”. Egyezséget kötöttek, hogy április 1-jétől minden héten kizárólag a *Pesti Divatlap*-ban közli költeményeit, az értük járó tiszteletdíjat pedig 2 forintról 3–4 forintra emeli. Vahot április 10-től június 26-ig gazdálkodott a nála hagyott Petőfi-kéziratokkal, július 3-tól kezdve pedig már újabb keletű versek sora következett.

A *Pesti Divatlap* 1845. június 19-i számában Vahot Imre a következő megjegyzést fűzte Petőfinek az őt ért támadásokra válaszoló „Nyílt levelé”-hez: „No hiszen még csak most fogják mondani kis lelkü irigyeid, hogy elbizott vagy. Jól teszed barátom, légy büszke, neked erre több jogod van, mint millióknak. Légy büszke, s vedd meg a törpéket és a gazokat.”

Vitathatatlan, hogy Vahot Imre a *Pesti Divatlap*-ban rendszeresen közölt verseivel, a *János vitéz* kétszeri megjelentetésével, kiemelkedő tehetségének, eredetiségének a fölismerésével és propagálásával hozzájárult Petőfi költői rangjának gyors és látványos emelkedéséhez. Ezen a tényen későbbi egymásnak feszülő indulataik mit sem változtatnak.

Vachott Sándor Petőfihez fűződő viszonya az Etelke-szerelem időszakában mélyült el igazán. Csapó Etelke Vachott Sándor hitvesének, Csapó Máriának a húga volt. A Csapó család sok szállal kapcsolódott a korszak magyar irodalmi életéhez. Csapó Mária és Etelke édesanyjuk, Csajághy Erzsébet révén unokahúga volt Vörösmarty és Bajza feleségének, Csajághy Laurának és Júliának. Otthonukban legendás irodalmi-művészeti szalont működtettek, vendégül látták a kor legnevesebb íróit, színészeit és képzőművészeit.

Vachott Sándor és Csapó Mária 1843. július 10-én – néhány nappal a vőlegény

Pozsonyból való hazatérése után – fogadott egymásnak örök hűséget Pesten, a Deák téri evangélikus templomban. A mézesheteket Zugligetben és Vachott Sándor gyöngyösi szülőházában töltötték. Gyöngyösről a Mátrába és a Felvidéken élő Vachott rokonokhoz is ellátogattak. Szeptember végén tértek vissza Pestre, és a Kecskeméti utcai Wenckheim-házban béreltek lakást.

1844 tavaszán érte őket az első nagy megpróbáltatás, az após, Csapó János erkölcsi és anyagi összeomlása. Vahot Imre így foglalta össze a történeteket: „Csapó megbukott, hamis váltókat csinált, s Pestről megszökött”. Soha többé nem akadtak a nyomára. A magára maradt feleség „csibével” – Csapó Mária három húgával, Etelkével, Jozefával és Vilmával – együtt a Vachott házaspár otthonába költözött.

Petőfi 1844 őszén kezdett udvarolni a gyönyörű Etelkének, és az esztendő végéhez közeledve, egyre sűrűbben kereste föl a Vachott családot. Új élményekkel gazdagodott Vachott Sándorhoz és feleségéhez fűződő viszonya is. A karácsonyestét is náluk töltötte egy előkelő társaságban, melynek tagja volt például a Vörösmarty- és a Bajza-házaspár. Másnap egymagában is újra fölkereste őket. Akkor jegyezte ezeket a sorokat *V. S.-né emlékkönyvébe*, akit Tündér Ilonának becézett, vallomása szerint ő ihlette a *János vitéz* Iluskáját:

*Tudom: mint boldogítod férjedet;
De szinte kívánnám, hogy azt ne tedd,
Ne olyan nagy mértékben legalább.
A fájdalomnak csalogánya ő,
S mióta boldog, hangja ritkán jó...
Gyötörd, hogy halljuk édesbús dalát.*

Az idézett vers találó és emlékezetes fragmentuma a Vachott Sándor költészetét jellemző, ellentétes birtokos jelzős szószerkezet. Vachott Sándor az emlékezés, a bánat, a fájdalom szelíd, melankolikus hangján szólalt meg, a hazai biedermeier költészet egyik legtehetségesebb, legtisztább orgánumú énekese volt. Eredendő hajlamain kívül személyes sorsa is ezt a hangot erősítette: kamaszkorában, 1831-ben egy esztendő leforgása alatt elvesztette édesanyját és édesapját. 1842 márciusában gyermekágyi lázban meghalt a gondoskodó szeretetével az elvesztett szülőket is helyettesítő, hön szeretett nővére, Erdélyi János felesége, Vachott Kornélia is. Valóban „a fájdalomnak csalogánya” volt, dalaihoz illik az „édesbús” jelző.

Csapó Mária nem csupán mellékszereplője volt férje életének – mint sok feleség a korabeli értelmiségi családokban –, hanem egyenrangú partnere és alkotótársa. Ideális múzsája Vachott Sándor jelentős értékeket teremtő családi költészetének is. E témakört a biedermeier tette népszerűvé. Hullámai – részben Vachott Sándor közvetlen hatására – Petőfit is magukkal ragadták. Petőfi idevágó alkotásai

a magyar családi költészet csúcspontját jelentik. Mindezt Vachott Sándor nem csupán verseivel, hanem személyes példájával, házaselete szépségével és gazdagságával, otthona melegével is inspirálta.

Elvértve más témákban is tetten érhetjük Vachott Sándor hatását a pályakezdő Petőfi lírájára. Egyetlen – korábbi keletű – példával szeretném illusztrálni ezt. 1839-ben Gyöngyösön keletkezett a hazalátogató, de akkor már Pesten élő Vachott Sándor *Vándor dala* című költeménye. Soraiból a búcsúzás mélabús hangulata árad. Isten áldását kéri a „zöldülő vidék”-re, külön is a várost magához ölelő „mesze kék halom”-ra, a Sárhegyre és szülőházára. A szellemes, frappáns befejezés szerint egyedül a Mátra vizeiből táplálkozó, vele együtt „útazó” Nagypatak jelent kivételt:

*Völgy patakja, tőled
Nem búcsúzom el:
Együtt utazunk mi
Isten hírével.*

Ez a strófa szövegegyezést mutat Petőfi *Két vándor* című, 1842 elején keletkezett költeményével, különösen annak indító versszakával:

*Honán kül a fiú,
Honában a patak
Magas hegyek között
Együtt vándorlanak.*

A szövegpárhuzam arról is tanúskodik, hogy Petőfi élénk figyelemmel kísérte a korabeli magyar irodalmi élet eseményeit, és olykor akarva-akaratlan motívumokat kölcsönzött azoktól a költőktől is, akiknek a jelentősége nem mérhető az övéhez.

Etelke karácsony után ágyának esett. Betegségét az ünnepi előkészületek okozta kimerültséggel és megfázással magyarázták. Rövid ideig tartó gyengélkedés után, 1845. január 7-én szívszélhűdésben váratlanul elhunyt. Holttestét Petőfi és Vachott Sándor együtt tette koporsóba. Vachott Sándorné visszaemlékezése szerint hófehér, könnyű csipkeruhában, homlokán jázminból és mirtuszból font koszorúval, imára kulcsolt kezében üde bokrétával és nyájas, mosolygó arccal feködt ravatalán. Oly szép volt, hogy tetszhalottnak hitték, nyolcadikára tervezett temetését is elhalasztották egy nappal.

Petőfi mély gyászba merülve, éjt nappallá téve virrasztott a koporsó mellett. A temetés után két héttel, január 24–25-én a lány üresen maradt szobájába költözött,

részben ott születtek a *Cipruslombok Etelke sírjáról* versei is. Vachott Sándorné így emlékezett vissza ezekre a napokra: „az estéket többnyire együtt tölté velünk, s számtalanszor monda férjemnek, hogy sehol a világon oly jól és otthonosan nem érezhetné magát, mint körünkben. Estelizés (vacsora) után rendszeren bevonultak ketten, férjemmel, Etelke volt szobájába, s néha éjfélig is elbeszéltek vagy olvasgattak együtt, – mialatt mi anyámmal régen feküdni mentünk.”

Élményeit január végén Petőfi is megörökítette *Vahot Sándorhoz* című versében. Soraiban tanítványi alázattal és szeretettel fordul házigazdájához és idősebb pályatársához, a baráthoz és az igaz emberhez. Baráti érzelmeit – melyet a gyász, a fájdalom még igazabbá és ünnepélyesebbé fokozott – ugyanabban a versformában fejezi ki, mint később Szendrey Júlia iránt táplált szerelmét a *Szeretlek, kedvesem* soraiban. Barátságuk indítékainak, történetének és hőfokának ez a hetvennyolc sorból álló költemény a legfőbb dokumentuma. Tanúskodjék róla a következő tíz sor, mely a vers fókuszában áll, s talán annak legszebb és legbeszédesebb részlete:

*Szebb örömeimnek
Napja volt azon nap,
Mellyben a te kebled
Rejtekébe láttam,
S láthatám, hogy benned
Egy a költő s ember,
Hogy dalod s dalodnak
Kútforrása, szíved,
Tiszta egyaránt, mint
A nap és sugára.*

Petőfi később is föl-fölkereste a Vachott házaspárt, akiket a két tragédia, Csapó János eltűnése és Etelke halála Pest elhagyására, vidéken való letelepedésre ösztönzött. Mivel a Csapó család eltartásának a gondja is az ő vállukra nehezedett, korábbi jövedelmükből, gazdálkodás nélkül nem tudtak megélni. Felejtésre, függetlenségre, anyagi biztonságra és „a falusi csöndes élet gyönyörei”-re vágyva az 1845-ös tavasz közeledtén Tápiósápra (a mai Sülysápra) költöztek, ahol bérbe vették a Rakovszky-kastélyt és a hozzá tartozó birtokot. Ott éltek és gazdálkodtak jó két és fél esztendeig.

A tápiósápi évek alatt – fölhasználva Csapó Mária otthonról hozott emlékeit és tapasztalatait is – valóságos szellemi központot, irodalmi-művészeti szalont, biedermeier idillt rendeztek be otthonukban. Számos író barátjuk megfordult náluk, például Czákó Zsigmond, Erdélyi János, Garay János és Vörösmarty Mihály. Petőfi 1845. július 10–11-i látogatását pedig emléktábla örökíti meg a Rakovszky-kastély homlokzatán.

A látogatásról Vachott Sándorné részletesen beszámolt *Rajzok a multból* című memoárjában. 1845. július 10-én, házasságkötésük második évfordulóján a család valamennyi tagja ünnepi ruhába öltözött már, és a bokrétaival díszített asztal mellé ült, hogy ebédjét elköltse. Ekkor hallották meg az udvarukba váratlanul megérkező kocsi robaját: „Sötétkék, égő pirossal bélelt pitykés dolmányban, fején kis pörge magyar kalappal, Petőfi Sándor ugrott ki a kocsiból... Ez már aztán kedves meglepetés! – mondá férjem, barátságosan kezét szorítva az érkezővel. Esküvőtök napját jöttem ünnepelni – viszonzá Petőfi vidáman...”

Vahot Imre a *Pesti Divatlap* 1845. július 24-i számában tette közzé *Nyílt levél Sándor bátyámhoz* című írását, amelyben dátum nélkül egy tápiósápi kirándulásra emlékezett: „...Petőfi és én betoppanunk egy az általad haszonbérbe bírt nagy régi kastélyba...” Minden bizonnyal az imént említett látogatásról esik szó. Petőfi társaságában volt tehát Vahot Imre is, őt azonban sógorasszonya nem említette meg.

Vachott Sándorné – ellentétben a kastély homlokzatán olvasható dátummal – tíz-tizenkét napra teszi a látogatás időtartamát, és az időpont megjelölése nélkül utal Petőfi egy későbbi látogatására is, mely csak néhány óráig tartott.

Vachott Sándor Vörösmarty Mihály és Bajza József nyomdokaiba lépett költészetével. Termékenyítően hatott rá az *Athenaeum* hasábjain teret hódító almanachlírara, annak érzelmes, választékos, formai tökéletességre törekvő, a nyugat-európai verselés szabályait követő, a biedermeier stílus vonásait mutató kifejezésmódja. Eszköztárát az idő múlásával Petőfi népiessége és forradalmisága is gazdagította: a költészetéből áradó egyszerűség, természetesség és őszinteség is segítette őt, hogy elkerülje az almanachlírás sablonjait és modorosságait.

Eszmei téren és pályája alakulásában is rokonság mutatható ki közte és Petőfi között. Az ő gondolkodását is a reformkor emelkedett erkölcse, a romantikus nemzeteszme hatotta át, ösztönözte a közjő, a haza szolgálatára. Ahhoz a progresszív értelmiségi csoporthoz tartozott, amely – Kölcsey szellemében – összekapcsolta a polgárosodás és a nemzeti függetlenség, a haza és a haladás eszméjét.

Tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlkő című, barátságuk legintenzívebb szakaszában, 1844 októberében íródott versében például Petőfire emlékeztet az az alig leplezett, esztétikumma nemesített indulat, amellyel a cím- és rangkórság ellen szót emel. A kor előkelőségeinek kijáró címekkel és rangokkal hazáját és nemzetét becézi. Két utolsó strófája az 1848–49-es forradalom és szabadságharc prófécijája:

*És nemzetes legyen hazánk:
Hogy nemzet lakja nép helyett,
És győzzön, ami nemzeti,
Az idegen s a korcs felett.*

*S ha tán a béke csarnokát
Harcfergeteg rombolja szét:
Legyen vitézlő is hazánk,
Megtörve ádáz ellenét!*

Vachott Sándor útja – mint Petőfié is – szükségszerűen vezetett az 1848–49-es forradalom és szabadságharc igenléséhez és önfeláldozó szolgálatához. A forradalom kitörését megelőző esztendőben epigrammák sorában idézte föl múltunk nagyjait, rajzolta meg néhány jeles kortársa arcképét, hogy a maga és mások számára is példaképeket keressen, a rá váró szerepre fölkészüljön. 1847 októberében írta a *Kölcsey* című epigrammát, melynek lírai hőisében a haza üdvéért zokszó nélkül vállalt szenvedés életető energiává nemesedő, megtisztító, követésre ösztönző, az ő későbbi sorsában is kiteljesedő példáját és hatalmát mutatta föl.

1847 és 1848 fordulóján Tápiósápról hazaköltöztek Gyöngyösre, ott éltek át a forradalom és szabadságharc első hónapjait. Nagy lelkesedéssel fogadták a március 15-i események hírért. Vachott Sándor belépett a gyöngyösi nemzetőrségbe, és keblére tűzve a felesége által készített kokárdát, részt vett katonai gyakorlatokban. Készen állt arra, hogy – Petőfihez hasonlóan – ne csak lantjával, hanem kardjával is védje a haza szabadságát. Várta a délvidéki rác lázadók elleni bevetést is, de életében csakhamar sorsdöntő változás történt: anyai nagybátyja, Kossuth Lajos közvetlen környezetében kapott állást, és családotul Pestre költözött. Először a szeptember 16-án megalakult Országos Honvédelmi Bizottmány, majd a kormányzói hivatal polgári ügyosztálya titkári tisztét töltötte be.

1849 januárjában követték a kormányt és a kormányzót Debrecenbe. Ott született 1849. május 25-én Vachott Sándor egyetlen ismert verse a forradalom és szabadságharc idejéből, a *Ha nap vagy...*, mely – Petőfire emlékeztetően – egyszerre szólaltatta meg szenvedélyes szabadságszeretetét és egyéni sorsa s a nemzet jövője miatt érzett aggodalmát. Megszületésének alapötlete egy töről fakad Vörösmarty Mihály *Ábránd* és még nyilvánvalóbban Petőfi *Fa leszek, ha...* című versének alapötletével. Vele kapcsolatban – a műnek a tematikai különbségből fakadó, az eredetiség jegyeit mutató stiláris és szerkezeti értékei miatt nem eléggé megalapozottan – az epigonizmus vádja is fölmerült a szakirodalomban.

A vers megírása után feltartóztathatatlansul sodródtak az események a tragikus végkifejlet felé. A csakhamar bekövetkező orosz beavatkozás összeropantotta az ország maradék erejét. A kormány és a nemzetgyűlés július elején Szegedre, majd Aradra költözött. Vachott Sándor Szegedre még követte a kormányt, majd – nem lelvén „honját a hazában” – kalandos úton Nógrádba, Szirák városába érkezett, és gróf Teleki József kastélyában kapott menedéket.

Felesége és családtagjai számára az idő tájt a régi eperjesi barát, Arday Károly nyújtott védelmet Pomázon, aki az ottani Teleki-birtokok jószágigazgatója volt. A Szirák és Pomáz közötti összeköttetés lehetővé tette, hogy kapcsolatba lépjen feleségével. A gyermeküket nyolc hónapja a szíve alatt hordozó Csapó Mária úgy döntött, hogy – véget vetve a rejtőzködésnek, a titkolózásnak – férje ügyét „hivatalos” útra tereli, és Isten kegyelmére bízva. Vachott Sándort ekkor Pestre rendelték, eljárást indítottak ellene, megtiltották, hogy elhagyja a várost. Szeptember 23-án megszületett Károly névre keresztelt gyermekük. Ekkor felesége újabb közbenjárására Vachott Sándornak is engedélyezték, hogy Pomázra költözzön. A téli hónapokat a Pest közeli településen töltötték.

A szabadságharc bukását követő néhány hónap – és főként a pomázi időszak – Vachott Sándor költői pályájának a legvirágzóbb, legtermékenyebb szakasza. A mérhetetlen fájdalom szétfeszítette benne a hallgatás zsilipeit, versek sorában siratta meg az eltiport forradalmat, örökítette meg akkori szenvedéseit. E tárgykörben mind mennyiségi, mind minőségi szempontból az ő nevéhez fűződik az egyik legrangosabb teljesítmény.

Az ellene folyó eljárást 1850 tavaszán szüntették meg. Végre megnyílt előttük az út hazafelé. Április első napjaiban Gyöngyösre, októberben pedig Nagyrédére költöztek.

1852. december 6-án Sárosi Gyula rejtegetése miatt letartóztatták, és a hírhedt pesti börtönbe, az Újépületbe zárták. Érzékeny, könnyen sebezhető idegrendszere nem tudta tartósan elviselni a börtönélet nyomasztó légkörét. Összetört lélekkel engedték ki a börtönből 1853 márciusában, és igazi énjét, tiszta öntudatát 1861. április 9-én a budai Schwartzter-intézetben bekövetkezett haláláig nem nyerte vissza.

Ő is az 1848–49-es forradalom és szabadságharc mártírjai közé tartozik. A legnehezebb időkben is hűséges maradt Petőfi példájához, szellemi örökségéhez.

Vahot Imrének a *Pesti Divatlap* közös – feszültségektől sem mentes – szerkesztését és a *János vitéz* kiadását követően fokozatosan megszakadt a közvetlen kapcsolata Petőfivel, aki immár visszavonhatatlanul megtalálta egyéni hangját és hivatását, egyre céltudatosabban járta a maga útját. Eszmei téren azonban ő sem vált hűtlenné hozzá. Egyik előkészítője és részese volt az 1848–49-es szabadságharcok bukása után híven őrizte annak emlékét. Idős korában pedig nosztalgiával idézte föl egykori pálya- és munkatársához fűződő barátságát két posztumusz művében: *Vahot Imre emlékiratai és Petőfi Sándor emlékezete* című, fia, Vahot Gyula által 1880-ban közzétett kétkötetes memoárjában és *Petőfi Sándor élete és művei* című, 1884-ben napvilágot látott művében.

Mihályi Molnár László

Napszentület II.

míg ifjú volt
világrengető dolgokra vágyott
felforgatni vagy megforgatni
a világot ...
mit tudta még
hogyan ez
kinek a dolga
s mit szól majd hozzá
aki létrehozta

elhitte azt is
hogyan
minden az övé
és nem lehet fölötte
senki más...

az öreg már hallgat
mindent újra számol
tapasztalat vall
a megélt világról
és mindent és mindent
újra megidéző
mert hazugság volt
minden forradalom
lázas és rendszer
hol csak alkatrész kellett
nem pedig az ember

így
nem lett belőle jó
sem próféta
sem költő
legfeljebb csak egy
konokul ellenálló kő
mit nem sodort
magával a szél
s amire nem tudott
árnyékot vetni
az idő
és a kor
melyben majd mégis
minden
elenyész

Olasz Valéria

A vers küldetése

Szárnyalj szárnyalj te vers
úgy szárnyalj akár egy madár
féltett kalitkából
lélek magasába szállj
perzselj akár egy fényes csillag
melyre a legszebb hajnal virrad
repülj át sötétségek
félelmetes éjén
landolj merre vár
homloktüzű szépség
repülj fel ma és
érkezzél meg holnap
mondanivalóddal
enyhíts éhet szomjat
vándorlásaidban
pihenj dalos parton
dalolj féltett madár
dalolj szabad ajkon
meséld el mily fészked
az anyanyelv s a haza
meséld el az ég
mily határtalan magas
repülj repülj égbolton túl
a befogadó mennyekig
kontinensek színes serege
utánad tekint
feszítsd meg szárnyad
légy büszke madár
körözd le a
a bántó tudathasadást
becsmérlő ajkakra
vigyázz le ne zuhanj
követőidnek vers
ismeretlenségbe
mutasd meg az utat
fiókáid majdan
ha erőre kapnak
születésednek
új értelmet adnak.

Remény az embertelenségben

Vesszőzi a lét
az embertelenséget
jégroppanások
befagyott szíveken
a tél pásztázó fényében
megannyi rianó lélek
– még nem fagyott
be mindenütt végleg –
a tél fagykutyái elől
sugarak irányát követve
úsznak a kiválasztottak
fagyos tekintetek jégtabláin
hogy átérjenek a kikeleti partra
mert dolguk ott elültetni
a maradék remény szikráit
lakatlan szívekbe is
menteni őket örök tél elől.

Önarckép

O mint orgonavirága tavaszágnak
 Liliomlelke egy édesanyának
 Akin az álmok ki- bejárnak
 Sebzett madara tűző vágynak
 Záporok gyöngyeit gyűjtögető asszony vagyok.

Virrasztó szemeim
 Alkonytól reggelig a fényt keresik
 Lopakodnak hozzám esdeklő szavak
 Értelmet adni s kapni mielőtt kiapadnak
 Ráolvasom hát Napra s Holdra
 Igéimet naponta sűrűn záporozva
 Arcommal ég felé miként diktálja a metronóm-élet.

Kulcs a postaládában

jön és felkavar
 felesel simogat
 kóstol és magyaráz
 az anyatej kiapadt
 könnyeket fakaszt
 – szeret csak másképp –
 fejemre nőtt

azóta
 évekké lett magasabb
 csak épp látni akart
 az ünnepek alatt
 s már indul ismét
 éjszaka kulcsra zár
 vissza-visszanéz
 s akár egy üzenet
 kulcs a postaládában vár

kilométerekben
 mérem a csöndet utána
 – mégiscsak ünnep volt –
 nézek a karácsonyfára
 s óvatosan dobozba
 rakom a díszeket
 nehogy összetörjenek
 jövőre újra előveszem
 hátha hazatér

most csupasz lett minden

Káliz Sajtos József

Emlékezz!

Nincs még egy nép,
amelyik ennyi kint átélt:
a lelkét megkínózták,
ősei szent földjén
megtérdepeltették!

Mióta világ a világ,
mindenki kap sebet,
horzsolásokat...
De ha – mint egykor
Dózsa György húsából –
egy országból tépnek ki
darabokat, az a seb
nem gyógyul soha,
örökkön hasogat. –

Vihar után ha látsz
darabokra szaggatott,
szikkadt földet, jusson
eszedbe szent jussod:
drága Kárpát-hazánk!

Te segítsél engem...

Uram, kérve kérlek,
csitítsd a gondokat,
s néha örömet is adj...

Telnek az életévek:
lepergett hétszer tíz!

A motor ki-kihagy,
csőstül jönnek rám
a bajok. S nincs 'szerviz'! –

Emlékek útján

Jó öreg Szindbád,
a szíved többé már
nem kalózkodik.
Lépteid lassúdad.
De álmodban –
akár a vadludak –
szállsz délnek
a te jó Kálozodig.

Szétváló utak

Sínpályákon fut
életünk. Robog –
akár a vonat...
S a 'célállomáson'
ott hagyjuk
az épphogy
megismert arcokat.

Monológ-töredék

Makacs vagy, ha kell a falig is elmégy,
erődet fecsérled, töröd az elméd...
Folyton az órádat nézed,
és közben elillan
e percekre
szabdalt
élet.–

Kötéltáncos

Őszülő veterán
a 'biztos' és
'talán' kötelén
fönn billeg régtől.
S nincs öv a derekán,
mi megóvná a mélytől. –

Halk megjegyzés

Mindvégig hittem:
eljön a drága lány,
egyszer csak itt terem...
De azt az angyali lényt
nem alkottad meg Istenem!

Dilemma
(1969, bronz, 17×12×9 cm)

Bakacsi Ernő

Ádám miért harapott az almába?

Ádám felébredt, kissé hunyorgott, mert a felkelő nap a szemébe sütött. Megdörögölte a szemét, nagyot nyújtózott, miközben ásított is. Kis ideig gyönyörködött a horizont csodálatos színeiben, amit a napfelkelte idézett elő. A szájában keserűség, áporodott ízt érzett, ezért megevett egy almát, amely a fogmosás volt, csak ő ezt még nem tudta. Élvezettel hallgatta az alma harsogását a fogai alatt. Szokása szerint gimnasztikázni kezdett, majd lefutott a tóig és vissza. A napi megszokott programja volt ez. Megmosta leizzadt testét, szárazra dörögölte magát, aztán elvonnult a diófa alá imádkozni. Ezután megreggelizett. Reggeli után sétára indult. A séta nem állandó útvonalon történt, úgy ment, ahogy éppen adódott. Az Édenkert ligeteit nézte meg, ahol virítottak a fák ágain a virágok és gyümölcsök kínálgatták magukat, hogy kóstolj meg. Ádám elnézte a szorgoskodó méheket, a tojásukat cipelő hangyákat, hallgatta a madarak énekeit. Megszokta már a madarak sokszínű tollruháját, mégis meglepte egy-egy példány különleges öltözete. Amikor séta közben éhséget érzett, a nap is már igen magasan járt, tudta, hogy dél van és eljött az étkezés ideje. Összeválogatott magának egy rakás ennivalót a kedvenc ételei közül, és letelepedett az árnyékba. Megköszönte Istennek az ajándékot, és falatozni kezdett. Ebéd után elálmosodott, jólesett elnyúlni, aludni egy jót. Álmában néha Istennel beszélgetett, de legtöbbször pillangókkal játszott, vagy nyulakkal futkározott a réten. Délután lement a tóhoz, és a vízből kiugráló halakat nézte, néha beállt közéjük, vagy a delfinekkal hancúrozott. Arra gondolt, hogy milyen jó a többi élőlénynek, azok többen vannak. Játszanak egymással, szaporodnak is. Neki is nagyon jó, de néha unatkozik, jó volna egy társ, akivel beszélgetni, játszani lehetne. Meghallotta Ádám sóvárgását az Isten, és elgondolkodott. Igaza van Ádámnak – gondolta az Úr –, teremtek neki társat.

Míg Ádám aludt, Isten megteremtette a társát, Évát, és beléjük táplálta a fajfenntartás ösztönét is. Amikor Ádám felébredt, ott találta Évát, akire úgy tekintett, mint régi ismerősére, társára, mert az Úr ezt így akarta.

– Jót aludtam– nyújtózkodott Ádám.

– Álomszuszek vagy, nem is törödsz velem – biggyesztette le az ajkát Éva.

Ezután már nem unatkozott Ádám, volt kivel beszélgetni, dicsérni az Urat. Együtt sétálgattak a Paradicsomban, időnként szeretkeztek, jól érezték magukat, boldogok voltak. Eszükbe sem jutott, hogy a tilalomfa gyümölcséből egyenek. Minek? Megvolt mindenük. Ha az Úr így parancsolta, akkor így van jól. Egyszer Ádám, míg a kókuszdió feltörésével bajlódott, addig Éva sétálgatott. A tilalomfánál járt, amikor annak törzsén meglátott egy gyönyörű kígyót tekergőzni. A kígyó

szeme teljesen elbűvölte Évát, csodálatosan ragyogott. Még jobban meglepődött, amikor a kígyó meg is szólalt.

– Nagyon szép vagy – mondta a kígyó. – Még szebb is lehetsz, hogy jobban tetsszél Ádámnak.

– Szeret engem Ádám, miért kellene szebbnek lennem?

– Hogy még jobban kívánjon, még jobban szeressen – sziszegte a kígyó.

Éva megütközött ezeken a szavakon, de el is gondolkodott rajta. A kígyó látta Éva hezitálását, ezért folytatta. – Én szebbé tudlak tenni.

– Hogyan? – szaladt ki a kérdés Éva száján. Ilyennek teremtett az Úr, így tetstem Ádámnak. Jól van ez így.

– Én jót akarok neked, ezért segítek. Tegyel a csuklódra gyöngyfűzért, és akassz a nyakadba aranyláncot, az ujjadra gyémántköves gyűrűt is húzhatsz, az ajkaidat egy kicsit pirosítsd meg. Majd meglátod a hatását – mondta a kígyó és eltűnt.

Éva úgy gondolta: megpróbálja megtenni, amit a kígyó mondott. Miért ne? Ezt nem tiltotta meg az Úr, és kíváncsi volt. Meglepetésére igaza lett a kígyónak. Ádám, látva a változást, először elcsodálkozott, majd mohón nekiesett Évának, hogy gerjedelmét csillapítsa az asszonnyal. A nagy vehemencia ellen Évának sem volt kifogása. Éva rájött, hogy a szerelmi praktikákkal Ádám befolyásolható. Élvezte ezt a helyzetet, és kezdett visszaélni vele. A férfi rajongását kihasználva, kért tőle, később parancsolt neki. Ádám, hogy Éva kedvébe járjon, előkészítette az étkezéseket. Leszedte a gyümölcsöket, előkészítette a tenger termékeit, pálmalevelen megterített. Évának nem kellett ezzel bajlódnia, csak le kellett ülnie, és válogathatott a finom csemegékben.

Éva uralma Ádám felett fokozatosan alakult ki, szinte észrevétlenül. Egy séta közben azt mondta Éva. – Gyönyörű az az alma, megkívántam. Nem érem el, te magasabb vagy, vedd le. Nem azt, te mafla, hanem azt a másikat. Nem látod, hogy az szebb, pirosabb? – Egyik reggelinél Éva durcásan megjegyezte, hogy neki nem ez a narancs kell, hanem a vérnarancs. Ádám futott, és hozta a kért gyümölcsöt. Máskor az alma nem volt elég nedvdús, vagy a banán volt túlérett. Ádám bizonygatta, hogy tegnap ezt kérted, ez volt a kívánságod. Az tegnap volt, most ezt kívánom – csattant Éva hangja. Mi az, már ez is nehezedre esik? Nem is szeretsz te engem – görbült le Éva szája. Terhedre vagyok, csak „arra” kellek neked. Ádám bizonygatta, hogy az asszony téved, és még odaadóbban leste a nő gondolatait. De a helyzet nem változott, hol az ivóvíz volt meleg, vagy éppen túl hideg, hol az árnyékoló ernyő volt rossz helyen, vagy túl durván masszírozta a vállát Ádám.

A kígyó újra megjelent Évának.

– Ugye, hogy igazat mondtam neked a múltkor. Szebb lettél, de még szebb lehetsz, ha eszel a tiltott fa gyümölcséből.

– Igazat mondtál, hálás is vagyok érte, de a tiltott fa gyümölcséből nem ehetek, mert azt megtiltotta az Úr.

– Tudod miért tiltotta meg? – sziszegte a kígyó.

– Nem, azt nem tudom.

– Én megmondom neked. Azért tiltotta meg, mert ha esztek belőle, te és Ádám is, akkor nemcsak szebbek lesztek, de okosabbak is. Olyan, mint az Úr. Azt tehetitek, amit Ő. Az Úr önző, egyedül akar uralkodni, azért tiltotta meg annak az almának a fogyasztását. Egyetek csak belőle, én jót akarok nektek.

Éva elgondolkodott a kígyó szavain. Amit mondott, tényleg igaz lett, miért hazudna nekem? – morfondírozott magában. Elmondom Ádámnak is – határozta el. De Ádám azt felelte, hogy az Úr tilalmát nem lehet megszegni, nincs is erre semmi okuk.

A kígyó többször próbálta rábeszélni Évát, hogy egyenek a tiltott fa gyümölcséből, de Ádám mindig ellenállt.

Egyik délután Ádám a kutyával játszott, Éva a haját igazgatta, amikor a kis Káin felsírt.

– Nem hallod, hogy sír a gyerek? – szólt Éva.

– De hallom, bizonyára éhes. Én nem szoptathatom meg, te vagy az anyja.

– Nem lehet éhes, most szopott. Nézd meg, mi a baja, és Éva reszelni kezdte a körmeit.

Látszott Ádámon, hogy nem tetszik neki a dolog, de azért a gyerekhez lépett.

– Minden rendben, száraz a pelenka. Nem tudom, miért bömböl – mondta Ádám.

– Adjál neki kókusztejet, azt szereti.

Ádám megpróbálta etetni, a gyerek arcocskája már csupa maszat volt, és tovább bömbölt.

– Nem éhes, amit a szájába öntök, kiköpi. Valami más baja lehet – így Ádám.

– Jaj – replikázott Éva –már semmit nem lehet rád bízni. Biztosan sokat adtál neki egyszerre. Még megfullad szegény gyerek. Te meg csak állsz, mint egy faszent. Hogyan lehet valaki ilyen nyimnyám alak. No, menj arrébb, te szerencsétlen! Megvert engem veled az Isten!

Mondta még Éva a magáét, de ezt Ádám már nem is hallotta. Arra gondolt, hogy miért ilyen Éva. Nem ilyen volt az elején. Meg kellene változnia. Ha igaz, amit a kígyó állít... Imádja, szereti az Istent, betartja a parancsát, de mégiscsak enni kellene abból az almából. Nem akar ő az Istennel versenyezni, csak Évát megváltoztatni. Bocsássá meg neki az Isten ezt a bűnt, mást nem kér, és továbbra is imádni fogja.

– Éva – szólt váratlanul Ádám – adj a tiltott fa gyümölcséből! Aztán beleharapott az almába.

Csák Gyöngyi

Világ

Nem ordítottál.
Nem toporzékoltál,
cserébe egykedvűen
túrte vinnogyásodat.

Nem szólt érted.
Nem szólt ellened,
mikor a nagy tervet
felvetted, részvétlen
lökött a vízbe,
nem állt a vágy
és az út elébe,
érd el, ha tudod
túlsó partodat.

Apró suhintásokra
meg sem mozdul –
orrod hiába ütöd belé,
nem is veszi észre
átmentél szorgos bogárba, aki
a galacsinná gyúrt ürüléket
maga előtt nap-mint nap görgeti.

Intelmek

Harsány ostobák
között elaludnod
nem lehet soha,
sem rettegned,
mikor a tapasztalat
gyomorkeserűit kínálja
estéknént poharad,
Dávid kezében
lágýítsd kenyérré a követ,
Tiborc homlokán
ne szaporítsd a ráncokat!-
parancsolta az úr
mikor átadta országomat.

Mesefáim

Mesefáim, fácskáim
idegen szelekkel meggyötört
levelek gyökerek
törzseteket féregjáratok gyengítik
utolsó cseppig kiszívják
varázserőtök, világokat
hordozó, éltető nedvetek.

Jaj mesefáim,
védtelen fácskáim
kiszáradtok sorra, hogy aztán
mint a veszélyesen okos
boszorkányokat egykor,
titeket is máglyára vessenek.

Gyökereim nélkül

Lelkem lakója
súgta fülemben hova s
meddig juthatok.

Figyelmeztetett
előre gyökereim
nélkül meghalok-

Az ég vetítívásznán
kettészelt holdkaréjba
ültetném s ringatnám
minden halhatatlanom.

Halottaim

Szeretni jönnek, nem sebeznek,
nézik szomorúan miként
túlzom el jelentőségét
a létem borzoló idegen szélnek
feledékennyé hogy kárhoztat
fatörzsszel játszó lepkeségem.

Baán Tibor

Titok

Hogy én, hogy én, a kisdíák
 Mit értettem magamból,
 S mit értettek belőlem ők,
 Nagyrészt ma is titok...
 Az is, hogy a templomnak orgonája
 Hogy hangolta át az időt
 Amit hálóban, tanulóban
 Töltöttem, mint egy újszülött.
 Miféle íze volt az időnek ott
 S miféle honvágy hívott haza?
 Kijártam a délutáni vonathoz
 S lélekben utaztam haza.
 Győr volt jelenem, Pécs a múlt,
 Mint mozdonyfüstben kék sziluett
 Derengett február, március.
 Közelgett lábujjhegyen a szünet.
 Húsvéti szünet Ha csak pár nap is.
 Rázogatta bőjti szél a vén fák ágait.

A hely

Belenőni lassan ... Helyzetekbe.
 Otthon lenni a hálótermekbe',
 Ahol vagy negyven ágy szuszog...
 Fedélzetükön álmutasok.

Talán csak én vagyok most ébren
 S leskelek kifelé a neontejes fénybe
 Kifelé a barokk épületből,
 Mely azt hiszem mindjárt összedől

Összedől ? Nem dől A századok
 Méretlen súlya mégis összenyom
 Sűrűsödik bennem a fájdalom.
 Hold úszik fent az égi tájakon.

Pillám csukódik s mint a tenger
 Birkózom – lét – a végzetemmel
 Lázban forgok – senki se látja
 A hajnalfény őskori fáklya

A hajnal messze – csillagokon túl
 Verssorok kísértének – Klasszikusok
 Csillagpont lelkem a végtelenbe száll
 Halálom után már nincs halál

Hirtelen zaj mégis: „Ébresztő fel!”
 Az alvó sereg életre kel
 S a mozgás csirázó-rügyező
 Lendülete a napfény felé tör

Tolongás-dobogás ügyek-bajok
 Tablóképekről lerepült sóhajok
 Vaskos nevetés Tea zsíros kenyér
 Dülöngő hajóm kikötőbe ér.

Szakolczay Lajos

Vulkánok tüzevel bélyegezve

Bari Károly Magyar Örökség Díjára

Bari Károly Istenáldotta költő. Költőnek született. Meg néprajzos is, a cigány folklór tudatos búvárlója. És képzőművész is. Emlékszem a csaknem ötven évvel ezelőtti fogadtatásra, amikor nem egy lap szenzációként közölte: tizennyolc éves költő érkezett a bükkaranyosi cigánysorról. Akkor már, a *Holtak arca fölé*, két kiadást is megért kötet verseit olvasva, azt gondoltam, nem a cigánysorról, hanem az égből. Hiszen a csodagyerek azért csodagyerek, mert a keserű sors ösvényét föltolván az égbe – amely csaknem szakrálissá válik, mert akarva-akaratlan ott van benne a megfeszítettség gyötrelme –, hogy elviselhetőbbé tegye az *elviselhetelent*, angyalokkal (is) játszik. Elúzvén a hideget, a sanyarú gyermeksors csapásait.

Egész ifjúsága, s ez kihatott az életpályára, „vulkánok tüzevel (volt) bélyegezve”. A vers kohó-mélyről süvöltött, s miként az első kötet címadó verse mondja, „A döglött lovak / ködöt nyihogtak a kitépett villanyoszlopok / és felrobbantott sínek közt heverő / holtak arca fölé. Majd ugyanitt: „A fák hiába rázták / kiszáradt öklüket, / szürke felhők terpeszkedtek ágaikra, / a holtak sem tudtak már / a varjak fekete siratóénekére felelni, / sötét szemgödrükből kibuggyant a vér”.

A kép, kíméletlen pontossággal, a vers vivőereje – állapotrajz, gondolatfutam, érzékelési pont, ahonnan szemügyre lehet venni a társadalmat (nemcsak a cigánykisebbségről van szó), s nemkülönben az egész világot. Lehet-e az *én* sorstükre, vonulások támasza, bűnmegvalló gesztussal – a költő egész életében a szeretetnek szavazott létjogot – a föltámadás igényét szorgalmazva? Bizony lehet. Az enciklopédikus tudás, az irodalmon (költészet) kívül a filozófiában, a néprajzban, a szociológiában, a képzőművészetben való jártasság izgatónak tette az elmét –, hogy az alkotó létzongorája, nem kis feladat, csak mindenre kiterjedő, kozmikus igénnyel muzsikáljon.

A szépség bűvköre, magyarán: a szóvarázslat, a fiatal kori versekbe éppúgy ott van, mint a hosszú csend (három évtized) után írott későbbiekben. Lássuk az előbbit! „Kardokba öltözött tulipán, / piros árnyékodba zuhantam, / virágok zengő szívdobogásába / gyötrődésem ezüstpénzeivel, / felgyújtottad perceim erdejét...” (*Kardokba öltözött tulipán*). Majd kései nagy verséből, az *Éjszakai utazásból* egy jellemző, a búcsúzás filozofikumát örök érvényű bölcselemmé avató passzus. „Nem találhatnak rám, akik utánam jönnek, / amikor befoghatatlan vadként keresnek, erdő leszek, / amikor gyógyító növényként, akkor rét, / és előttük a levegőben mindig ott úszik majd / egy tanúságtevő zokogás – és az is én leszek”.

Minő fájdalom íratta le vele, hogy „tanúságtévő zokogás”? Az idő múlása, az öregedés, a betegség? Amikor egész életében állhatatosság vezérelte szabadság-hívó volt? Börtönt is szenvedett verséért (*Vajda János közkatona imája a gyóntatószékben Petőfi Sándor halhatatlan lelke előtt* – 1972), ám ez csak olajjal táplálta a mindig lobogó fáklyát. Szemezgetvén vallomásából, Petőfi, Lermontov, Jeszenyin, Rilke, Radnóti, József Attila – ideértve többek közt Shakespeare-t, Dosztojevszkijt, Csehovot, T. S. Eliotot ugyancsak – a szeretett példaadó ősök. Noha szemérmességében elhallgatta, hozzájuk akar hasonlítani.

A kíméletlen 2018-as *Öninterjú* – amelyben igaztalanul ostorozza mai állapotunkat („rohamléptekkel megyünk bele egy újabb Auschwitzba”) – egyféle, a családra kiterjedő szociográfiai tényrögztítés és gondolatfutamokban csúcsonodó vallomás. Ebből a mérhetlen fájdalomból – a karácsonyi asztalra a sok gyermek számára csak a hitelből vett üres kenyér jutott –, ebből a torkot szorító szégyenletes sorsból (szegénységből) jutott a legmagasabbra. Nem csupán költőként, hanem tudósként is. A cigány folklórral (népköltéssel, népdallal) valósággal katedrális épített. Számtalan gyűjtése-szerkesztése bizonyítja a nyomtatott és hangzó anyag örökérvényűségét (*Tűzpiros kígyócska, Az erdő anyja, Az üvegtemplom, A tizenkét királyfi, Cigány folklór – Magyarország – Románia I–X.*, stb.). Gondozásában jelent meg a *Madarak aranyhegedűn* című kötet, amely az európai cigány költők és írók műveit tartalmazza. Ugyancsak ő vigyázza az európai költők és írók cigányokról írt műveit is (*Álomtanya*).

Döbbenetes verseire talán nem is annyira a népi szürrealizmus hatott, inkább karöltve járnak a világ számtalan pontján fölfedezhető, a mágikus realizmust közvetítő művekkel. Képzőművészeti alkotásai, egyvonalas rajzai (*Alázat, Omurtagi asszony*) és színes festményei nem kevés tehetségről tanúskodnak.

Ám Bari Károly nem csupán alkotónak elsőrangú, hanem a közösséget önzetlenül szolgáló embernek is. Eme tevékenységét a már említett magán kiadású lemezsorozaton kívül az ugyancsak az általa is szponzorált *Íves Könyvek* tizenhat műve (kilenc verseskötet, hét kismonográfia) bizonyítja.

Kell-e nagyobb dicséret, ha azt mondom, életműve a magyar kultúra kitörülhetetlen része?

*Füleki Gábor***Felfelé**

Mit számít tudástok,
ha csupán anyagi;
mit belőle kívástok,
Istent nem vallja ki.

A teljes rálátás
benne meg nem jelen,
ha nem látja, bár ás,
a kiterjedtelent.

Hajolj az anyaghoz,
de rabja ne légy;
tagadva csalatkozz:
nem pusztá cseléd.

Tudom jól, hogy ocsmány:
falás és falatás;
ám születünk – most már
tűrni kell e *csapást*.

Végül is egész jó
móka e csúf létlánc,
szabadság és béklyó,
örök anyag-fénytánc.

Előbb, ím, e Földet
olvaszd magadba,
majd föl, egyre följebb,
oldódj a magasba.

Odafent egybevész,
mi lent ezer eset,
s lelked, ha szertenéz,
megleli Istened.

Ezt, ha eléred,
a végső titok;
örök lett lényed,
az anyagi tok.

Áttűnés

Magam enyészek
nem oly sokára,
megérintett végleg
magánymadár szárnya.

Vár a Mátra öble,
buja rengeteg;
benne örökre
békét lelni meg.

Belevész alakom
a fák sűrűjébe,
elnyeli a vadon
sugárpázmás mélye.

Elillan, eloszlik,
ami tépő múlt-nyom,
lényemről lefoszlik
sok fonállá nyúlt lom.

Tisztulva, szabadon
már alig is látszom,
új létre fakadom,
társam avar, fák, domb.

S e köd-alak lassan,
félig hátrafordul,
csaknem láthatatlan...
keze intve mozdul;

Arca bölcs jóság és
legfelsőbb nyugalom;
majd végre továbblép,
s eltűnik az úton.

Molnár Pál

Bedő Zoltáné az Európa-érem 2019-ben

„Nőjünk fel végre őseinkhez, kik fáradságot és félelmet nem ismerve, magukat nem kímélve küzdöttek a honért. Hol az eke szarvát, hol a kardot szorongatva” – írta Bedő Zoltán 11 évvel ezelőtt a *Háromszék* című sepsiszentgyörgyi napilapban.

Allamtitkár úr, Elnök urak, kedves Hölgyeim és Uraim!

A Kárpátok keleti részén, Erdély és Moldova határvidékén, az Ojtozi szorosnál áll az a falu, Bereck, ahol a ma már kiváló székely újságíró megszületett.

„A leírt szó zamatát igaz, hogy csak hallás után, de már életem hajnalán izlelgettem, hiszen pedagógus szüleim népem és Benedek Elek meséin kívül a *János Vitézt* és a *Toldit* is többször felolvasták nekem” – emlékezik vissza gyerekkorára a székely értelmiségi, felidézve, hogy 12 éves korában cikke jelent meg az iskola faliújságában. A gimnázium II. évében pedig az *Iffjúmunkás* című, bukaresti országos hetilap is közölt tőle egy rövid írást. Kezdeti sikereinek a hírhedt román securitate durva beavatkozása vetett véget. E politikai titkosrendőrségnek szemet szűrt a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium irodalmi és önképzőkörében kifejtett tevékenysége. Még csak 1976-ot írtak, de a nyilvánosság embere ekkortól hallgatásra, elhallgatásra, valószínűleg lehallgatásra is volt ítélve.

A szellemi terror elől volt hová ideiglenesen visszahúzódnia: 4 esztendőn át Kaposváron élt és dolgozott, itt nagy visszhangot keltett a *Székely szemmel Magyarországon*, valamint *Így harcoltunk Romániában* címmel a *Somogyország* hetilapban megjelent cikke, illetve cikksorozata, ekkor már az 1990-es esztendő köszöntött Közép-Európára és Kelet-Európára. Rendszeresen azonban svédországi tartózkodásának éveit kezdett publikálni, 2005-től, az ottani *Új Kéve* folyóiratban és a szülőföldjén kiadott *Háromszék* napilapban. Magyar és román körökben egyaránt nagy port kevert a Sepsiszentgyörgyön megjelent *Felemelt fej-jel és egyenes derékkal* címmel közölt írása, 2008-ban, ebből a cikkből idéztem e laudáció két bevezető mondatát. Ebben az írásban már akkor nagy szakértelemmel a székely autonómia szükséges volta mellett érvelt.

Az *Európai Idő Nemzeti Hírmagazin* és az *Erdélyi Napló* is folyamatosan közölte a cikkeit. Írásnak és írásból élő újságíróvá azonban csak 2010 áprilisától vált, amikor elfogadván a Háromszéken megjelenő *Székely Hírmondó* napilap főszerkesztőjének ajánlatát, e fontos médium munkatársa lett.

Közíróként az igazság kimondásán kívül a székelység megmaradásához elen-

gedhetetlen magyar nemzettudat, a hit és keresztény értékrend erősítését tartja a legfontosabb feladatának.

Mindezt a valós történelmünk megismertetésén, a művelődési, a közéleti és az egyházi eseményekről szóló beszámolók szerzőjeként gyakorolja, emellett jegyzéként közölt állásfoglalásokkal ébreszt gondolatokat nemzettársaiban.

A kiváló újságíró hivatása elengedhetetlen részének tartja a konfliktusvállalást. Még 2012-ben írta a következőket: „Aljas támadás érte nemzeti közösségünket, mi pedig vértelen harcot folytatunk szellemi kincseink, otthonunk, szülőföldünk megőrzése érdekében. A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium épületének visszaállamosítására tett kísérlet, csak egyik, de nagyon fontos mozzanata, az ellenünk folytatott hadjáratnak, és ha nem tanúsítunk kellő elszántságot a védelmében, a hatalom újabb lépéseket fog tenni ellenünk. Vannak olyan történelmi helyzetek, mikor kiállítás helyett lapulni, és a szó kimondása helyett hallgatni bűn, mert ezzel gyávaságból, nemtörődömségből, vagy kényelemből, bizonytalanná tesszük az erdélyi magyar jövőt” – írta egy nyílt levelében.

Wass Albertről, a két legrangosabb magyar irodalmi elismeréssel, a Baumgarten-díjjal és a Balassi Bálint-émlékkarddal egyaránt kitüntetett kiváló íróról, költőről a következőképp fogalmaz Bedő Zoltán: „Miután nagyapja meghalt, átvette egyházi tisztségét, az erdélyi református egyház püspökségének főgondnoka lett. Abban az időben, amikor az országszerte elharapózott román nacionalizmus nyomására kiadták a jelszót, hogy Románia a románoké, életveszélyes volt az erdélyi magyar nemzetrész jogait védeni. Ő mégis ezt tette. Földbirtokosként, íróként és közéleti személyiségként egyaránt” – olvasható a 2010-ben írt cikk a *Háromszék* napilapban.

A területeinket elorozzák, sírjainkat meggyalázzák, a jussunk, halottaink és méltóságunk védelmében kiálló nemzettársainkat meghurcolják, bántalmazzák és megbírságot adják. Ősi földünkön jövevényeknek, betolakodóknak, hazátlanoknak neveznek, illetve tekintenek, és ekképp is kezelnek minket. Nem tűrhetjük, hogy ez tovább folytatódjon! Véget kell vetni a hatalmi önkényeskedésnek! Erre együtt képesek vagyunk, de csak együtt vagyunk képesek erre! – az úzvölgyi román atrocitás ügyében a Magyar Megmaradásért Mozgalom vezetőjeként fogalmazott így Bedő Zoltán az idén júliusban.

A székelység megvédése, bátorítása, sokasítása végett alapították meg 2018 februárjában a Székelyföldi Magyar Újságírók Egyesületét is, ennek megválasztott elnöke Bedő Zoltán. A szervezet hitvallása szerint: „a sajtónak, meghatározó társadalmi szerepe van, erős eszköze a közvélemény alakításának. Ezért napjaink megbolydult, értékromboló világában nem mindegy, hogy az írott és elektronikus sajtó milyen szellemi és erkölcsi üzenetet képvisel, illetve közvetít. Szétszaggatottságunk miatt a magyar nyelvterületen ez hatványozottan igaz, különösen a

számbeli kisebbségbe szorított nemzetrészek esetében. És földrajzi elhelyezkedése, környezete, múltja, gondolkodásmódja, életvitele, hagyományai, szokásai, valamint gondjai következtében a székely-magyarság ezen belül is sajátos közösséget alkot.”

A kiváló székely sajtóember magas színvonalú, bátor és energiával teli újságírói tevékenységével kiérdemelte, hogy 2019-ben a korábban az angol Johnathan Sunley, a lengyel Grzegorz Górny és Konrad Sutarski, a német Reinhard Olt, a horváth Ivan Kujudnic, a zürichi magyar Oplatka András, a bécsi magyar Deák Ernő, és legutóbb a horgosi magyar Bata János, valamint más kiváló újságírók után ő, Bedő Zoltán is huszonegyedik kitüntetettként megkapja az Európa-érmet.

(Elhangzott Budapesten 2019. december 28-án a Pázmány Péter Katolikus Egyetem dísztermében)

Bedő Zoltán (maszol.ro / itthon.ma)

Pődör György

Fehér szakadék

Nem maradt ismerős táj vagy arc sehol,
Az üres mosolyban sincs sok ráció.
A szó kavicsá kopott információ,
nincs bűnre büntetés vagy sors, csak seol.

Az idő angyalkéz döngölte beton.
Korhad a korfa. Sunyít egy náció,
s cinkosként kérdez : – Hányadik stáció?
A nyelv hegyén semmi. Nem csörög zseton.

A remény csupán egy ócska talán.
Ki is van az érem másik oldalán?
A hó lassan temet,s majd szél űz csúfot.

Előbb a völgyet, végül minden csúcsot.
Nem lesz már felhő – firkálta szabad ég,
csak tiszta, hótiszta, fehér szakadék.

Navratna

Csoda az idő tenyerén,
ragyog gyökértől az áig,
szerelemben a te-meg-én
gyémántta hevül, ha fázik.

Kilenc bolygó ringja körbe,
mindegyik ősi drágakő,
rubin tűz ég éji ölbe,
smaragd holdként vágya nő,

Csillagoknak ősi titka
zafír égben égő parázs,
bár az élet kis kalitka,
madarát repíti varázs!

Az új év köszöntése

Elröppent már minden fényes petárda,
alszik a dőlt pohár, az év lezárva.
Pezsgó a bontott üvegben még pisszeg,
csillagok az égen, ezernyi kis szeg.

Távol az Írottkö, csak lélek látja,
mert csúcsát az álomfelhőbe mártja.
Lágy ölében Kőszeg szuszogó kisedd,
tegnapját szorítja, mint múltó kincset.

Szeléné csókját hinti fenn az égen,
súgva, mint alvó kedvesének régen,
hogy a Remény és a Szerelem örök.

Lám! A múltó évek, mint időkörök
egy pillanatra mindig összeérnek,
dacára minden fagynak, ellenszélnek.

Pozsgai Györgyi

Télbe hanyatló

Mélységbe rendült
fekete ágak,
tócsákban bóklászó
gúnyos alázat.
Belenyugvás a
végtelen télbe,
könnycseppek hullnak
egy fűzfa ölébe.

Sárosan nyújtózó
végtelen utak,
Szíved álmodban
szívemben kutat.
Elnémult madarak
füstölgő tájon,
ködbe hanyatlott
tengernyi álom.

Havas reggelen

Tovafutott az éj,
itt hagyta havas lábnyomát,
Lelkem kitárom –
fehér ragyogás mossa át!
Tisztán tehessem eléd.
Fogadd el ezt a
téli reményt!

Tiszta tél

Csak a hó ad lelket
a dolgoknak;
alvó tájon
lélegző madár.
Mint a mese;
tisztá, egyszerű
és egyszeri is,
mint a halál.
Ami lehullt,
oda már.
Ami még nem –
ránk talál.
Csak a végtelenből
érkező csend
szítál.

Búcsú fiamtól

Mikor vasárnap este
fogod a holmid és
hazafelé készülsz,
összeszorul a gyomrom,
mert kilépsz az ajtón,
és messzi otthonom
légkörében lebegsz.
Én itt maradok bezárva
egy másik világba.
Gyermekkoromban
a rokonok hasonlóan
mentek el vasárnap
az alkonyattal,
s magam anya-gyászában
kis pillangóként
röpködni próbáltam
a hóba burkolt rét felett,
de leszállni nem volt otthon.
Szemedből ugyanaz a
visszafojtott bánat
felhődzik rám, mint
rokonaim tekintetéből
anyám utolsó nyarán.

Az év fordulóján

Nehéz a búcsú –
testből kiszakadt
hús az idő.
Az előző év
hamvából harcos főnix
lobban elő,
elvonulnak előttem
évszakok, siralmak,
gürcöl a fény;
árnyak lepik el a tájat.
Az új év sem
bársonyban érkezett –
folytatódik a bánat.

Teher
(1999, bronz, 44×16×15 cm)

Bakos István

Búcsú a Magyar Élettől – búcsúzás Csapó Endrétől

*„Elmegyek, elmegyek messzi földre,
nem leszek senkinek a terhére,
nem írok levelet/ és nem is üzenek,
lesz még tavasz, lesz még nyár,
de én nem leszek...”*

(Mezőségi halottkísérő)

2018 karácsonyán „Ausztrália egyetlen magyar hetilapjától” e mottóval búcsúztam. Éppen fél év múltán e szívhez szóló népdalt dúdolva, magányosan köszöntem el főszerkesztőjétől is... Az *Aracs* új, nyári számában, *Európa Trianonja* című írását olvasva; kedden hívtam telefonon, hogy gratuláljak. Fia, Mick vette föl a kagylót: *Apa tegnap meghalt...* Lélekben hozzá siettem: fölidéztem ritka találkozásainkkal, tartalmas levélváltásainkkal, szellemi kapcsolatainkkal teli négy évtizedet, amit együtt éltünk meg. Égi ajándék volt távoli figyelme, barátsága, amit jórészt az *Ausztráliai Magyar Élet* révén kaptam-kaptunk tőle „magyar” munkánk során.

Sisa István *Órtállás Nyugaton* című könyvében (2004) a magyar diaszpóra nagy alakjai között szerepel Csapó Endre, akinek *Életutam* című vallomását közölte. Ő Budapest védelmében, hadapród-örmmesterként, hadifogságba került... *„Trianon gyermekeként megfogadtam, ha innen kikerülök, mindent megteszek, hogy a Nyugatot tudomására hozzam az igazságot. Mások is úgy vélték nagyon sokáig, hogy a Nyugatot fel kell világosítani. Végül nyugaton rájöttem arra, hogy minket kell felvilágosítani. Ennek érdekében minden tőlem telhetőt megtettem életem további szakaszában.”* Sorsfordító fogadalom! Csapó Bandi megcselekedte, amit megígért: Ausztráliából a nemzet egészét tudósította; a Haza szívdobbanására figyelt: rendületlenül.

Deák Ernő jóvoltából a *Bécsi Naplóban* köszönthettem „a magyar diaszpóra Pátriárkáját”: *„Csapó Endre, az Ausztráliai Magyar Élet főszerkesztője 2011. november 11-én töltötte be a 90. évét. Hetvenhárom éve az ötödik kontinensen él, mégis a nemzethűség példája, a magyar érdekek és a magyar nyelvű hiteles hírlapírás elszánt védelmezője maradt a tengeren túl is. Profétikus, igazságkereső és valóságigénnyel elemző írásai magukkal ragadják az olvasót...”* A *Magyar Élet* hetilap és főszerkesztője példás helytállásáért, nemzetszolgálatáért egy évtizede

páros Magyar Örökség-díj kitüntető elismerést kapott. Megtiszteltetés volt számomra a méltatás, amelyből egy bekezdést idézek emlékeztetőül: „A Magyar Élet és főszerkesztője Csapó Endre cselekvő létével, hetente megjelenő nivós lap-számaival, írásaival fontos nemzetmegtartó szerepet vállalt a diaszpórában. Erről mindenki meggyőződhet, aki rendszeres olvasója a Magyar Életnek, vagy megismerkedik a főszerkesztő „Ilyen a világ” című, 1961 óta hetente írott vezércikkei válogatását tartalmazó, eddig megjelent köteteivel... Mindazok, akik olvasták, tanúsíthatják, hogy a főszerkesztő – aki 1948-1991 között nem járt szülőhazájában – jobban érzékeli és elemzi helyzetünket, mint itthoni kollégáinak zöme. Azért mert hű maradt önmagához, vállalt küldetéséhez, nemzetéhez. Nemcsak írásai-ban, életében is.” A Teleki Pál Érdeméremmel 2006-ban kitüntetett Csapó Endre – az ausztráliai Szent Korona Társaság egyik alapítója, vezetője; az „Egy a nemzet” szellemi mozgalom elindítója – , az ötödik kontinensen igen népszerű. Őszinte, mértéktartó, humánus gondolkodású és szerény közéleti ember volt. Nélküle és lapja nélkül nem találnánk igazi önmagunkra, nemzetünkre, s nem lenne olyan jó minőségű a sokfelől rekrutálódott, sokszínű ausztráliai magyar diaszpóra sem, mint amilyenek alkalmunk volt megismerni és több ízben méltatni. „Az elmúlt évtizedben zajlott sorsfordító események közepette Csapó Endre és lapja a Magyar Élet hűségese helytállásával igazolta, hogy méltán kapott helyet a Magyar Szellem Láthatatlan Múzeumá-ban. Az 1978-ban – éppen 40. éve egyesült; két régebbi lapból – újjászületett Magyar Élet főszerkesztőjének fogadalmából idézek: „Állampolgári hűségünk Ausztráliához köt, de szellemi hűségünk a magyar népé, amely ezer esztendőn keresztül építette, csiszolta azt a sajátos ízű, színű műveltséget, ami különös szép nyelvünkön oly egyénien fejeződik ki. Hűségünk nem pártoké, vagy csoportoké... Mennyezetünk az a magyar égbolt, amely mindazokat betakarja, akiknek szívét-lelkét még melegíti a magyar érzés. Újságunk ehhez kíván lenni szellemi fűtőanyag. Hűségesek kívánunk lenni a magyar égbolt világló csillagaihoz is, szellemi életünk, irodalmunk nagyságaihoz.” (Bemutakozás, 1978).

Csapó Endre (Répcelak, 1921. november 11. – Sydney, Ausztrália, 2019. június 24.) a nemzet újságírója, a magyar diaszpóra örlelke; 98 évet élt. Áldott legyen az emléke! Isten nyugosztalja!

(Elhangzott Budapesten, 2019. július 4-én)

Bencze Mihály

Az utolsó szobor

(Szervátiusz Jenő és Tibor emlékére)

Röpke pillanat az élet, s az évezredek lelkesedése,
A szülőföldhöz láncolt, hogy itt legyen a hited ébredése.
Erdők levegős álma elillant, fény csillant meg a szemedben,
S a tölgyfatörzsek, mint világháborús veteránok, szép csendben
Lelkedbe vonultak, s kerges kezéd emberekké szülte őket,
Harmatos máz lágy köpenye, s örök rejtély takarja a nőket.
Leheletnyi lét tornácán, a vídiafejű acélvésők,
Lassan kicsorbulnak, ajtódon dörömbölnek az ijedt késők.
Számon kéri tőled az öröklétet, tested közójük olvad,
Szemedben másodpercek alatt, a sok vulkán parázssá sorvad.

Sok forgács tüze lobban, és életre kelnek azok az arcok,
Akiket sasszemed nem láthatott, nem markolták meg a karmok.
Angyalarcú lángnyelvek, visszaúsznak az időben, remegnek,
Megmaradt szilánkokból írott versek, madárívben peregnek.
Földre nem zuhanhatnak, de véres sikolyt rejtenek a bokrok,
Riadt tuskók mosolya hasad, mint fáradt refrénen a rojtok.
Szomorú vándorének, a gondviselés számár hátán üget,
Lesz még sirály, kék ég, ki tengerekhez hajózva pattant rügyet.
Matrózok harsány dala szárnyat növeszt, ahogy bölcs utazó tesz,
Agg madár vijjog a hullámok ormán, ebből még nagy vihar lesz.

Vésők csak törtek, rímek egyre fogytak, metaforák hasadtak,
Döntöttem a falakat, csak faragtam a szerető szavakat.
Minden elmúlik, mennyei látomás csak a fában él tovább,
Pusztulnak a tölgyerdők, bennem ébred a kétkedés, menj odább.
Semmivé leszek, s hamvaim fújja a szél, lesz-e még ébredés,
Utolsó lángra gyűjtöm szenvedélyem, dübörög a sok kérdés.
Törött vésőimet, félmondataimat, elsírt hibáimat,
Nagy acélmadár-szoborra hegesztem, hadd vigye imáimat.
Tonnás hegyibeszédem körbepüli majd a nagyvilágot,
Utolsó szobrom, utolsó versem, ragyognak a fényszilánkok.

Anyám

Apám dorgál, nem vár, a forró kövön valaki jár,
Anyám haja hűvös fűzfa, betakar, zokog a nyár.
Szeme kéklő égbe merült vadkacsa, még vigasztal,
Kemencés éjben, égő fészkerben, a dal marasztal.

Fehér vetésben, a szája esti mesét suttogó,
Öle bárka, fűzfabarka, csillag közti úrhajó.
Álma magas, mint az ígéret földje hitetlenek,
Hegyek bércén, szíve mélyén, az őseim ébrednek.

Üvöltő lármafák vágya, a béke őrangyala,
Felhőszárnyon, végső bársony, célkereszt a homloka.
Sziklatömbök földre hullnak, kőkeresztté hasadnak,
Résekben felejtett szitakötők, kék dalra gyúlnak.

Száguldó hintók, álmat bodorítók, tülekednek,
Aranybetűk kirepülnek, égboltra települnek.
Imbolyognak, integetnek, a felhők közé szállnak,
Imakönyvét tépik a kipenderült szivárványnak.

Fecskék, repülő hangjegyek, bölcsőm fölött röpködnek,
Villanydrótok, gondolatok szikráznak, szénné égnek.
Anyám dorgál, nem vár, a forró kövön valaki jár,
Apám karja megölel, betakar, és zokog a nyár.

Kovács Daniela

In memoriam Nagy L. Éva

A Szépirodalom egyik leghűségesebb és legalázatosabb szolgája, Nagy L. Éva, türelemmel viselt, súlyos betegség után derűs, tágas békességbe költözött a szétzúzhatatlannak tűnő csontok börtönrácsai közül. Azok, akik szerették növekvő nyugtalansággal, lelket tépő aggodalommal nézték végig, ahogy egyre gyöngülő szalmaszálát feszít tengerár ellen. Szeretett élni, erkölcsi és szellemi emelkedettsége szilárd alapja volt annak a szépirodalmi erődítménynek, amit Ő maga épített fel az évek során, és amely otthonos lélekvára volt számtalan művésznak, költőnek, festőnek, esztétának. Olyan volt Nagy L. Éva, mint egy szobrász, amely az alakatlannak tűnő gránittömbben meglátja a kész szobor, a remekmű szépségét. Kitűnő szerkesztője volt a *Montázsmagazinnak*, és minden adódó alkalmat megragadott ahhoz, hogy elsőik között mutassa be az olvasóközönségnek az általa felfedezett tehetségeket. Rendszeresen rendezett saját otthonában irodalmi találkozót, ilyenkor egész lénye ragyogott. Fájdalmas lélekvihar járja be most azok szívét, akik szerették, ám érzelmi felindulás és vak ragaszkodás nem kötheti anyaghoz azt, aki levedli annak izmos erejét, hogy megtisztulva végérvényesen szabaddá váljon. Mielőtt magával sodorta volna az asztráláram, égő fáklyát nyomott mindnyájunk kezébe, ennek lángját igyekezzük ápolni, hogy soha el ne aludjék.

Aludj, Angyal, most Tenéked danáz
ott fõnn a mennyben az angyalsereg,
ne rontsa álmod a fájsz és a gyász,
s ne bántson a könny, mely érted pereg.

Aludj... ne félj, itt lenn áll a Torony,
Te építetted szilárd cölöpön,
s míg átfénylesz minden téglaporon,
szívembe zárlak, hogy élj örökkön.

Nagy L. Éva

Majd ott leszek

Meghalok..., akkor is veletek leszek.
Majd beköltözöm a kéklő égbe,
Megtaláltok a zöldellő rétbén.
Rám találtok májusi napsugárban
S ott leszek én patakcsobogásban.
Ott lesztek velem örök álmaimban,
Veletek leszek fenn a csillagokban.
Arcotokat simítom selymes széllel.
Hulló hópehelyként visszaérkezem
A patyolatfehér szikrázó télben.
Ott leszek mindenben:
A tavasz dalában,
Az új sarjadásban, búzavetésben,
Érlelő nyárban, aratók dalában,
Őszi lombhullásban,
Új bor mámorában.
A falat kenyérben, forrás vizében,
Napsugár fényében, éjnek tengerében.
Gondoljatok majd rám, ha dalol a szél,
Ha elhervad a virág, ha üzen a tél.
Benne leszek én fűben és fában,
Az emlékekben, a versek sorában...

Nagy L. Éva barátunk emlékét és versekben testet öltött életpéldáját kegyelettel őrizzük!

Csatáné Bartha Irénke

Őrizlek

Nagy L. Éva emlékének

Őrizlek fűben, suttogó hársban,
reményes zöldben, tarka virágban,
kertemet gyógyító katicabogárban,
szűzhavas télben, bronzbőrű nyárban,
azúrkék égen szárnyaló madárban.

Őrizlek tártkarú, kedves szavakban,
minden elillant, boldog csodában,
őrizlek múltamban, jelenemben,
Istent kereső hitemben, kételyeimben,
velem vagy nagy-nagy csendjeimben...

Hóvirággal dúdoló

Serkenj a föld alól,
hirdesd, hogy meghajol
szépséged előtt a mogorva tél,
és utat enged a megújulás felé.

Csillagos éjjelen,
tavaszi kedvemen
pihentesd szirmaid,
világíts hajnalig,
fényforrás estélig.

Ne vessen, aki lát,
gyönyörű hóvirág,
bontogasd szirmaid:
törékeny remegés,
lobogó szenvedély.

Langyos tavaszi szél
áraszsd rá meleged,
hadd társulok veled,
hóvirágot fakassz,
szívekben új Tavaszt!

Emléknyomokon járok

Cseh Károly halálának 7. évfordulójára

Januári mostoha tél volt.
Micsoda vihar dúlhatott!?
A Halál arccal földre buktatott,
s befalazott magányodban
nem akadt kéz, mely felemelt,
hogy letörölje véres verejtékedet!...

Gyertyádat korán elkoppantotta a szél,
s a lelked sietett Isten elé,
a Parnasszus lett otthonod,
hol múzsáidat megtalálod,
onnan küldöd jeleid, mosolyod
virágzó „gesztenyék idején” ránk ragyog...

Babérkoszorúd őrzi Miskolc, a Múzsapark,
Eger lázas ifjúságod tanúja maradt,
a Borsodgeszt-i barkálló tavaszok,
a Bükk felett sziporkázó csillagok
hirdetik: Te élsz és élni fogsz.

Míg szépségvágyó hited s fényteli szavaid
patakok, madarak, virágok
harangszóval lüktetik tovább.
S e dallamokban gyakorta hallani
kihangosított szívverésed,
mely örökre egybeforrt már a miénkkel!

Szakonyi Károly

A kézirat itt megszakadt...

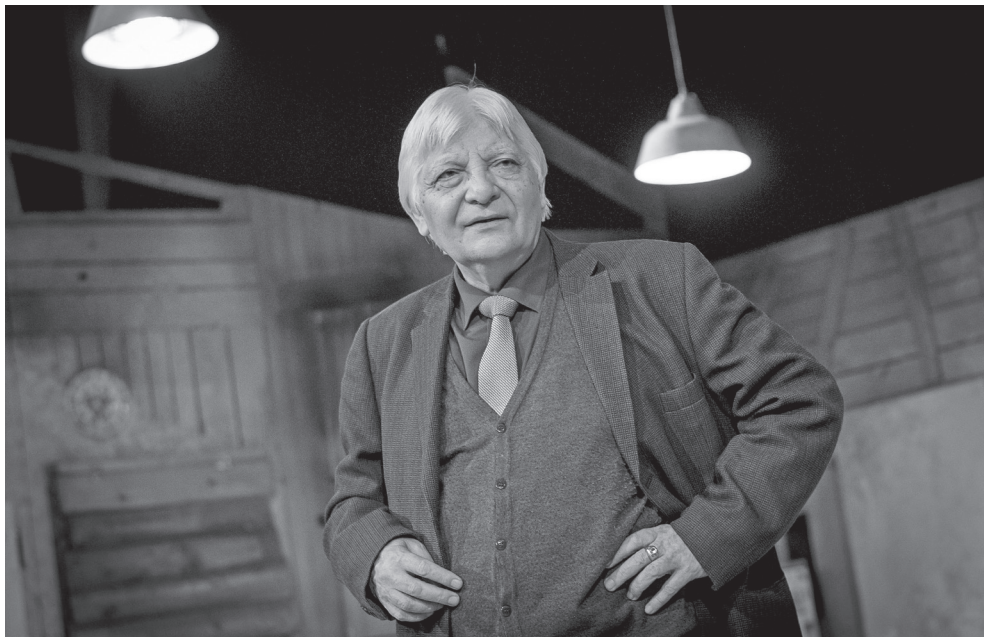
Tóth-Máthé Miklós (1936–2019)

Közel van egymáshoz a színház és az irodalom. Arany János meg Petőfi ifjan felcaptak teátristának, elmondani az életet a színpadról éppen úgy hitték, mint költészetté tenni a leírt szavak által. Nem nagy csoda, ha valaki egyik műsától a másikhoz pártol, mert *egy* a művészet, ha kifejezésekben különbözik is. Tóth-Máthé Miklóst fiatalon a színház búvólte el, Debrecen városában tehetséges társulat működött, kedvet kapott rá, és mások is úgy vélték, jó színész lehet abból a csinos, jó hangú, Ady-arcú fiatalemberből. A tiszalúci református papcsaládban ha aggódó kétséggel fogadták is a pályaválasztását, atyja megbékélt vele, mert mint egyik színművészeti tanára, a kiváló Sulyok Mária művésznő, ő is meggyőződhetett róla, hogy fia színpadra termett. A hatvanas években volt néhányunknak, íróknak törzshelyünk a budapesti Rákóczi úti presszók egyikében, a *Marikában*, a Színművészeti Főiskola mellett meg ott volt az *Erzsike* presszó, ahová meg a színművészetisek jártak. De egyikük olykor feltűnt a *Marikában* is. Néztem is, hogy 'tán Ady Endre jött megvizitálni az újfajta írókat, költőket. De nem Ady volt, csak egy *Ady-arcú színész* (a dőlt betűk azt érzékeltetik, hogy ezen a címen írta Miklós az utolsó könyvét, amit már sajnos nem fejezhetett be!) – nos, ezek az első emlékeim Tóth-Máthé Miklósról. Csak ült ott magában egy szimpla fekete mellett, rákönyökölve a szomszédos szék karfájára, majdnem úgy, mint ahogy később Melocco Miklós formázta meg a padon ülő költőt, aztán fizetett, és elment. Sokára ismerem meg igazán. Már akkor nem is színész volt, otthagya a színházat, otthagya a szerepeit Csehov, Miller, Jókai, Fejes Endre darabjaiban, mert előtört belőle az író. A novellista, aztán nemsokára a regényíró. Kész vértezettal érkezett a literatúrába. Élvezettel olvastam színes történeteit, majd a történelmi regényeit, amelyekben ismerősünné tette a nagy reformátorokat, hitbéli őseit, Méliusz Juhász Pétert, Károlyi Gáspárt, Szenczi Molnár Albertet, Ráday Pált. És a nagy hiányt betöltő életrajzi regényében Kálvin Jánost. Híre lett ennek a könyvnek, mert ilyen mélységű, ennyire az adatokon alapuló és ugyanakkor lebilincselő művészettel megírt könyv még nem született a reformáció atyjáról. A szerző színészként elsajátított dramaturgi képességével és emberábrázoló tehetségével drámákkal is megajándékozott minket. Aminthogy éppen dramaturgi érzéke okán lettek plasztikus rajzolatúak a regényei. Kálvin János ebből a könyvből olyan elevenen lép elénk, s marad meg emlékezetünkben, mintha ott lennénk az otthonában, ahol memoárjait írja. Művészi adottságainak együttes kiteljesedése: a színészi és a költői (prózaköltői)

tehetsége teszi munkáit olvasmányossá, ami nem a lektúrt jelenti, hanem azt az íratlan törvényt (amit Fejes Endre is mindig mondogatott), hogy bűn unalmasan írni. Hát Tóth-Máthé Miklós barátom jól tudta ezt.

Ha valaki már átlépte a nyolcvanát, és megszakad földi pályája, azt mondják, szép kort ért meg. Szép kort, de Miklós, ha életműve gazdag is, mégiscsak félbehagyott munkát hagyott itt. Az élettörténetét rendkívül érdekesen elmondó *Az Ady-arcú színművész* című könyvének kézírata megszakadt, de azok a tervek sem valósulhattak meg, amelyekre talentumából még futotta volna. Színházi bemutató is várt rá, sikeres könyve, a *Pecúrok* új kiadása is előkészületben van, mondhatom, sikere teljében élte meg az utóbbi időket. A József Attila-díj az íróársadalom teljes befogadó gesztusát is jelentette számára, noha egyéb díjai is jelzik megbecsülését. Nyolcvankét éves volt, de kora cseppet sem látszott rajta, írói kedve és életszeretete irigyelhető volt.

Enikő, a felesége, akit halála után is rajongva szeretett (a *Hiányod hűsége* című könyve a bizonyosság rá) s aki múzsája volt Odaátról is, bár nem sürgetőn, mert hiszen éppen ő szerethette volna, ha tovább dolgozik, de biztosan várta. Miklós aznap munkájára pontot téve kikapcsolta a számítógépét, s lefekvéshez, éjszakai nyugovásra készült, de nem jutott el az ágyig... Egy pillanat volt, s az író elment, a művek azonban, amelyeket ránk hagyott, tovább élnek.

Tóth-Máthé Miklós (origo.hu)

*Csáky Anna***A vers**

A vers a lélek igazgyöngye,
benne ezer szív dobol,
öröm, bánat és vigasz könnye,
léleklánggal szótt mosoly.

A vers a ritmus kék csodája,
dallal a tánc ott mulat,
szóval, színnel szótt koronája
mindannak, mi hangulat.

A vers a szépség pillantása,
földről égis felemel,
szíven üthet, mint a lándzsa,
mágiával telt kehely.

Az élmény villám, beléd hasít,
vers fogan meg tűzében,
te pedig égis egy pillanatig,
Isten lakik akkor éppen

ott, ahol a mű megszületik,
s mennyei szinten érzed,
miként nyújt át szent örületig
egy csöppnyi Mindenséget.

Madárszárnyon

Ott ég a nap a
madárszárnyon s mindaz,
kit a fény betölt,

kit röpte gyújt fel,
szállva végtelenbe,
s szép a Menny előtt,

kit a szerelem,
a vágy, csók kísértett,
ahogy égve, rőt

lángokká lobbant,
s lebeg lélek-álmok,
hideg napja közt,

kit a mennyek fény-
zenéje sarkallt még
zengni rímbe fönt,

kit tűz ölelt, majd
bú lohasztott, s perzselt
szárnya összetört.

Hazám, otthonom

Ahol verseim magyarul szólnak,
s képeikben köszön a honi táj,
akácok, tölgyek, platánok, hársak
hbjai szívemen átragyognak,
s koronájuk hömpölygő kiáltás,
belém fonódva mint sötét hajba
ünnepi díszként színes pántlika,
ott az én hazám.

Lelkem e kies világba rögzült,
ránőve hittel egy-egy levélre,
s fényes elméjű, tiszta nép terel
ég-föld közti könnyű szárnyalásra,
hogy magam is néha képes legyek
valami gyönyörűt teremteni.
Itt az én hazám.

Nyitva látom a múltak kapuját:
anyám a konyhában épp varrogat,
lágý, kellemes hangon énekelve,
apám kilyukadt cipőm javítja,
hosszú, fekete kötényét ekkor,
dologidőben magára ölti...
Ez volt otthonom.

Mi mindent kellett elveszítenem!

Magukra hagytam őket éjszaka,
hát ellebegtek angyalszárnyakon.
Most árnyak udvara magam körül,
gyertyát gyújt a gyász a temetőben,
és sötét denevérszárny az este.
De láng fogja át szívem ágait,
mikor elmegyek, és emlékezem.
Ott is van hazám.

Patak

Fecsegve iramlík
le hegyről, a dombról,
mélyén halk imája
sóhajt, sűg, dorombol.
Siet, majd kiszalad
az ébredő világból,
hbjain szivárvány
szín-fény köre lángol,
megremeg a föld is
tavasz-iramától.
Fölül száz ég-bogár
zűg, zűmmög a násztól,
szerelem öröme
nyílik ki a mából.
Az eleven vízben
vágý uszonya csillan,
mint reszkető fényű
száz kigyúló villany.

Gulyás Imre
Két elégia

Fiamnak

1.

El-elmaradva

El-elmaradva, lassulón
nehéz már lépést tartanom.
Alkony előtt a fordulón
ráadás minden alkalom.

A csüggedés is ráadás,
mikor a harist hallgatom s
leleplez egy fürkészdarázs
vagy foszló falevélhalom.

Jársz erre még s csodálkozol,
mi minden megvan, megmaradt.
Csak a hű társ hiánya szól –
s a früstöké a fűz alatt.

Fáj, hogy nem lesz több sürgetés,
megértőn szóló „várj meg itt!”.
Szellő vigasztal: körbenéz,
tört fénnel szálló port vegyít.

2.

Nem ünnepély

Nem ünnepély ez, búcsúzás,
ismeretlen és egyszeri,
szokatlan ívű fordulás,
idején kell hát kezdeni.

Nem ünnepély ez, búcsúzás.
Vannak hozzáillő szavak,
s a szószólóra rátalálsz,
hol hangja is van általad.

Nem ünnepély ez, búcsúzás,
mi annyi kínom felfedi:
csüngen rajta nem szokás
és egyszer el kell kezdeni.

Nem ünnepély ez, búcsúzás.
A nagy szökés, melybe – mint sok
Tiszavirág-csillanásba –
a napfény is beleborzong

Sziki Károly

Tíz éve halt meg Szörényi Éva

– Los Angeles-i beszélgetés Örményi Istvánnal, a színész nőfiával –

1990. október 20-án Los Angelesben találkozott Antall Józseffel, majd viszonzotta a látogatást, és harmincöt évnyi emigráció után lépett fel a Nemzeti Színházban. *Szülőföldemen* című önálló estjét 1991. szeptember 7-én adta elő hazai művészekkel. Ezt követően a miniszterelnök fogadást adott számára, melyen Mensáros László oldalán magam is részt vettem.

A Los Angelesben 1990-ben tartott október 23-i ünnepségen a Mc Arthur parkban, a Mindszenty érsek nevét viselő téren, a meghívottak között voltam. Antall József ünnepköszöntő beszédén akkora tömeg volt jelen, hogy azóta sem látott a tér anyyi magyart.

A Nemzeti Színházban tartott fogadáson villámkérdésemre villámválaszt adott: *1956-os emigrációm után megfogadtam, nem jövök vissza addig, míg idegen csapatok állomásoznak az országomban. Most hazajöttem, de nem települök vissza véglegesen. Az ingázók életét élem hazám és Los Angeles között.*

Most, annyi év után fiával, Örményi Istvánnal újra hazahozzuk egy interjú erejéig Szörényi Évát.

– *Milyen művésznőnek láttad édesanyádat?*

– A karaktermásolás a kisujjában volt. Egyik pillanatban cselédlány, a másikban hercegnő képében tűnt elő. Kiváló alakváltoztató mesternek ismertem őt. *Az ember tragédiájában* láttam először a Margitszigeten. Mészáros Ági lánya is ott volt mellettem. Mi, gyerekek, játszottunk a színpad szélén, miközben ő varázsolt.

– *Öcséd, Tamás, nem csak nézte, fel is lépett vele!*

– Így volt. Amikor sikeresen levizsgázott az egyetemen, együtt léptek színpadra. *A Szelleme*k című darab volt az első, amelyben játszottak. Szerep szerint is anyám volt öcsém anyja.

*A Bánk bán*ban megformált Melinda alakításáért Kossuth-díjat kapott 1952-ben. Két évvel később Érdemes művész, 1955-ben pedig már Kiváló művész elismerés állt a neve mögött. Egy évvel ezután már a forradalom és szabadságharc főszerepében alakított nyot.

A Nemzeti Színház Forradalmi Bizottságának társelnökeként állt a társulat jobbat álmodóinak élére. Sokat tett azért, hogy a szovjetek elhagyják az országot.

– *És a vége az lett, hogy nektek kellett elhagynotok a hazát.*

– Ismételten lefejezték a nemzeti színjátszást, mert akik nem mentek el ’45 után, azokat arra kényszerítették vagy éppen arra kényszerültek, hogy elmenjenek. Így távozott anyámmal együtt például Szabó Sándor és Bárczy Kató is.

– *Elevenítsd fel az addigi éveket és a menekülés lélekölő útvonalát! Te 1943-ban születtél.*

– Június 13-án. Hat hónap múlva bombázni kezdték Budapestet. Csak hírből tudom, mi volt akkor. Ennivaló nélkül, üresen tátongtak a boltok. A mi anyánk igazi anya volt, addig ment vidékre, míg valamit nem hozott. Élni, megmaradni kellett. Ő akkor sem vesztette el a hitét, amikor a háborúban megalázták őt a szovjet katonák. Ha ez szóba került, csak azt mondta, úgy éltem túl a poklot, hogy az „élményt” eltettem a színészi széfembe, amihez mindig hozzányúlhattam, amikor egy szerephez kellett.

– *Úgy járta akkoriban, 1944–45-ben, hogy a divatos színészeket megkörnyékezték a nyilasok, hogy verseljenek nekik. Szelezcky Zitát is így csalták csapdába. Volt-e ilyen megkeresésük a ti esetetekben?*

– Így szerették volna anyámat is verseltetni, de ő nem ment bele ebbe a játékba, s mégis 1946-ban újra színpadon állt.

– *A Nemzetitől néhány lépésre laktatok.*

– Igen, a Rögh Szilárd úton. Apám is a Nemzetiben dolgozott, ő volt a teátrum mérnöke, a Katona József Színház építését is vezette.

– *A forradalom napjaiban hol voltatok?*

– Amint mondtam, édesanyám a Nemzetiben vezette a forradalmárokat, apám is az első naptól bekapcsolódott a forrongásba. Jártuk az utakat, láttam, hogyan fűrészték, törték darabokra Sztálin szobrát, mindenki akart belőle egy kis darabot elvinni.

Amikor visszajöttek a szovjetek, a mi házunkat is találat érte. A konyhában matracokon húztuk meg magunkat. Az anyám egy este elsápadva mondta, valaki beszólt a házba, hogy ő lesz a következő letartóztatott. Mennünk kellett. Gyalog vágtunk neki Nyugatnak, még nem tudtuk, milyen úton és merre hagyjuk el az országot, de mentünk át a Margit hídon, kilótt tankok, halottak között. A város szörnyűséges képe kitörölhetetlen az agyamból. Budán, anyám testvérénél húztuk meg magunkat egy éjszakára. Másnap rohantunk vissza a Keleti pályaudvarra, de vonat nem indult Bécs felé. Így déli irányba próbálkoztunk kitörni a városból. Zsúfolásig megtelt a szerelvény, de mire beesteledett, alig maradtunk egy páran a kupében. Aztán az egyik állomáson leszálltunk mi is. Várakoztunk a hideg teremben egy darabig. Az állomásparancsnok megismerte anyámat, és nem engedett ki bennünket a peronra, mondván: az oroszok lefognának, ha meglátnak. A hátsó ajtón menekített ki bennünket. Rettentő hidegben botladoztunk a sínek között, míg holt fáradtan végre betértünk egy kicsi házba, ahol aludtunk egyet. Reggel foly-

tattuk a kálváriánkat, szántóföldön, mocsárban haladtunk a Fertő tó irányába. A csuromvizes cipő a lábunkhoz fagyott, teljesen kimerülve 30-40 ember verődött már egybe. A csecsemők sírtak. Akik elvezettek bennünket idáig, elvették tőlünk az utolsó filléreket és gyűrűket, megmutatták az irányt, és magunkra hagytak. Az oroszok felrobbantották a hidat előttünk. Újabb erőfeszítéssel egy hágó felé vetjük az utat, ahol a magyar örök elkaptak bennünket, és visszavittek egy tanyára, ahol már több százan várakoztak. Anyámat felismerték, és bevittek bennünket a határőr szobába, ahol legalább meleg volt. Reggel az örök mindazokat, akiknél nem volt gyermek, visszatoloncolták. Minket teherautóra raktak, és a Győri a vasútállomásra vittek, s felszólítottak, menjünk vissza Pestre. Az egyik egyenruhás csaknem sírva könyörgött: művésznő, drága, maga a csillagunk, ha elmegy, mi lesz velünk? Apám egy időre eltűnt, majd mikor visszajött, a buszpályaudvarra invitált minket. Este egy faluban álltunk meg, ahol dunyhás ágyban alhattunk. Következő reggel egy busz a határ közelébe szállította a családot. Kukoricáson át menekültünk, feltűnt egy újabb tanya, 250 emberrel! Az orvos altatót adott a gyerekeknek, hogy ne sírjanak. Ebből tudtam, hogy a menekülés utolsó stádiumához értünk. Újra a kukoricás, végkimerülésig rohanás a susogó levelek között, majd ropogtak a sztálinorgonák, de akkor már a határ túlsó oldalán voltunk.

– *Irány Bécs felé?*

– Felszálltunk egy vonatra, és Bécsig meg sem álltunk. Végkimerülésében anyám üvöltött: hozzanak ételt, italt! Hoztak. Órákon át várakoztunk, mialatt én egy polc felső részére kapaszkodva elaludtam. Salzburgba kerültünk egy sóbányába, ahol új ruhákat adtak. Anyám pedig bejelentette, hogy Amerikába akarunk menni! December 3-án szálltunk repülőgépre.

– *Mikor indultatok a menekülők útján?*

– November 26-án hagytuk el Pestet. Kezdődött az újabb kálvária. A New Jersey állambeli Camp Kilmerbe érkeztünk és várakoztunk. Zilahi Lajos, anyám íróbarátja sietett a segítségünkre, mozgatva az anglikán és a katolikus egyházat. Danburytól északra, New Milfordba mentünk. Itt kezdtem meg a gimnáziumi tanulmányomat, de mindenekelőtt az angol nyelvet próbáltam elsajátítani. 1960-ban sikeresen leérettségiztem.

– *Édesanyád hol kapott munkát?*

– A Szabad Európa Rádióban és egy show-műsorban dolgozott, azonnal rádiószínházat szervezett, majd előadói körutakra indult Amerika és Kanada sok-sok államába.

– *Édesapád?*

– Ő gépészmérnöki állást kapott. A show-t Los Angelesbe költöztették, így mi is mentünk anyám után, akarata szerint. Korábbi szándékomat, hogy fizikus leszek, feladtam, gépészmérnöknek kezdtem tanulni. 1966-ban diplomát szerez-

tem, s azonnal el akartak vinni Vietnámba, mint katonakötelezett egyént, én meg nem akartam, s megváltottam a szabadságomat 3 500 dollárral.

– *Ez igen nagy pénznek számított akkor.*

– Nagy pénz volt, szó se róla. Elutaztam Európába, hogy ott kezdjem az életemet, de csak utaztam és utaztam, tovább Afrikába, Izraelbe, ahol egy amerikaiak alapította kibucon kezdtem valami munkát. A 6 napos háború előtt leléptem, és Isztambul volt a legközelebbi célállomás, majd Irán, ahol egy béketáborba kerültem. 2 évet töltöttem el Teheránban, majd megjártam Afganisztánt, Pakisztánt, Indiát, Nepált.

– *Véget nem érő kalandozás!*

– De véget vettem, mert megszállt a család hiánya.

– *És édesanyád ezalatt hogyan élt?*

– Sok mindenbe belefogott, de csak tengette az életét. Volt áruházi eladó, majd ingatlanközvetítésbe vágott bele.

– *Írják itt-ott, hogy amikor ingatlanügynök volt, öngyilkos akart lenni. Igaz ez?*

– Ez a kezdetek kezdetén történt, amikor még a keleti parton éltünk. Rádöbent, hogy kettétört a művészi karrierje, és úgy érezte, hogy az élete is céltalanná vált, hisz idegen környezetben kellene kezdenie valamit. De ez mindenkinek nehéz volt!

– *Hogyan sikerült az elkeseredésén felülkerekednie?*

– Ő sokszor hangoztatta, hogy a gyerekei jobb jövője miatt hagyja csak el az országot, és ez felerősödött benne a válságos időben is, ami kiemelte a letargiából. Segített a lelkének, hogy Szabó Sándorral és más emigrációban élő magyar művésszel éveken át játszott a New York-i Petőfi Színházban, amelynek a megalapításában is részt vett. Nem pénzért lépett fel, legtöbbször jótékony céllal állt színpadra. Gyűjtött a magyar árvízkárosultak és a határon túli magyar iskolák megsegítésére is.

És természetesen a magyar ügy volt a másik orvosság számára. Segítségével 1957-ben megalapították a Magyar Szabadságharcos Szövetséget, majd Los Angelesben a Szabadságharcos Emlékmű Bizottság egyik vezetőjeként teljes erejét arra fordította, hogy Kaliforniában a forradalmi emlékezet élére álljon. 1969. szeptember 27-én óriási engedélyeztetési procedúra után megkezdődött az emlékmű alapozása. 41 nap, 41 éjjel tartó munka után november 1-én leleplezték a csodálatos szobrot. Anyám az angol nyelvű beszéde után magyarul szólt a hatalmas tömeghez: honfitársaim, emeljétek fel a kezetekben lévő nemzeti lobogót, és tegyünk fogadalmat hőseink szellemében. Mondjuk a nagy költőnk, Petőfi Sándor szavait: A magyarok Istenére esküszünk! Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!... Ezek ajkáról zúgott: esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!

– *Ez az a hely, amelynek kapcsán együtt emlegetik Szörényi Éva nevét Arnold Schwarzeneggerével.*

– 2007. október 23-án anyám meghívta őt az emlékünnepra a Mindszenty tere. A kormányzó elfoglaltsága miatt nem tudott személyesen részt venni, de üzenetben köszöntötte őt, és méltatta az ötvenhatos forradalmat: „Csodálatos dolog látni, hogy évtizedekkel később, a világ másik felén még mindig megemlékezünk azoknak a férfiaknak és nőknek a bátorságáról és áldozatáról, akik e küzdelemben a szabadságért felkeltek. Én is osztom az Ön csodálatát és nagybecsülését azok iránt, akik részt vettek Magyarország történelmi szabadságharcában. Éva asszony folyamatos és egyedülálló tevékenységet végez e fontos esemény emlékének a világtörténelemben való megőrzése érdekében.”

– *Szörényi Éva életútja kultúrtörténetünk részévé vált, de nem lenne teljes ez a beszélgetés, ha a Márai Sándorhoz kötődő barátságáról megfedekezünk.*

– Márai már 1952 óta Amerikában élt, ő szintén az emigráns rádióban dolgozott. Egy adás felvételén találkoztak először, majd ezek az összejövetelek egyre gyakoribbá váltak. Anyám az élet nagy ajándékának tekintette, hogy Márai elfogadta barátjának. Az emigráns író ismerte mondhatom, hogy ő különösen nagy műveltségű ember volt, mindnyájan sokat tanulhattunk tőle. A Modern Múzeum kávézójába jártak, ez volt a törzshelyük, ott beszéltek meg a világról szóló szomorú és megváltó témáikat. Ő tudta, hogy idegen nyelven sohasem lenne sikeres író, anyám pedig nem lehetne nem magyar írók, nem magyar nyelven írt műveinek hiteles tolmácsolója. Együtt fogadták meg, hogy amíg a kommunista megszállás tart, nem mennek vissza Magyarországra. Anyám megérthette ezt, de sajnos Márainak nem adatott meg ez a kegyelem.

– *Czinkota Mihály kollégámmal, barátommal sokat beszélgettünk New Yorkban Éva asszonyról. Tőle tudom, hogy a Szabad Európa Rádióban előadták Márai Sándor Vendéjáték Bolzanóban című darabját.*

– Igen, anyám Franciska szerepét alakította a rádiójátékban. A regényadaptációban Czinkotán kívül ott volt még Szabó Sándor is. Meg Dékány László is.

– *Tervezték, hogy a művet újra műsorra tűzik, immáron Los Angelesben, de ez nem valósult meg. Miért?*

– Én csak annyit tudok, hogy ebben az ügyben Márai kérte: majd a jövő tavasszal térjenek vissza a kérdésre! Ez ennyiben is maradt, nem volt újabb bemutató. Márai halála után anyám 1989 júniusában egy színházteremben megemlékezett a nagy íróról. Két egyfelvonásosát vitték színre.

– *Szörényi Éva immáron 10 éve, 92 évesen, 2009. december 1-én, délelőtt 11 órakor halt meg Los Angeles-i otthonában. Milyen asszony, milyen anya volt ő?*

– Boldog asszony volt, én pedig áldott ember vagyok. Olyan erőt kaptam tőle, amely visz tovább ma is. Összetartó családban éltünk, és miután megnősültünk, mind a hárman közel voltunk hozzá, sokszor jártunk hozzá. Nagy karácsonyokat és vakációkat töltöttünk együtt. Ő folyton azt mondta, hogy a család az, ami összetart, amit nem szabad szétörni.

– *Milyen volt életének utolsó szakasza?*

– A legnehezebbet, a vég kezdetét, a halála előtti időt is méltósággal viselte. Ő nem akart öregek otthonába menni, mindig mondta, az embernek odahaza kell meghalnia. Betegsége meggyötörte. A fájdalomcsillapító adagot naponta kellett emelni. Ne kérdezd, mi baja volt, mert ezt az orvosok sem tudták megmondani. Éjjel-nappal vele voltam, hoztam-vittem ha kellett, simogattam, hogy fájdalmai enyhüljenek. Ebben az időszakban beszélgettünk a legtöbbet múltról, gyerekkorról, az övéről is. Említette nagybátyámat, aki aláírta a Trianon-diktátumot, majd 2 év múlva meghalt. Anyám az utolsó négy napjában már nem beszélt, nyitott szájjal lihegett. Egy reikimester bement hozzá, megnyugtatta és a következő napon meghalt. Anyám hatalmas ember volt. Nála csak a hiány hatalmasabb, amit itt benn, szívember érzek. Fájdalom, mert nem kapok választ már tőle, hogy a dolgokat és magamat a történesekben hogyan nézzem, a mi családtörténetünkben hogyan értelmezzem?...

Elkészítünk néhány fotót a Magyar Ház nagytermének falára helyezett, Perekhazy Miklós elnöklete alatt megvalósított emlékfal előtt. Hosszan, soká áll az édesanyja fotói előtt. Otthagynom egyedül. Nagyon egyedül van, úgy érzem...

Szörényi Éva (1917–2009)

Bíró József

**William Butler
Yeats... – , hogy**

ólmkatonákkal mégsem ugyanaz
kimagasló teljesítmény esetén
méltánylás akkor
:
amennyiben szerintük érinthetetlen
határozatra viszont igencsak
őszinte köszönettel
:
néhanap
jócskán
:
gyakorlatilag

**Bertolt Brecht ... – ,
hogy**

szutykos kapcáját mossa
reggeli kávézás előtt
fojtja gőzfelhő
:
borotválkozni ráér máskor
ablak előtt ülven
tükör nélkül
:
születő
félelme
:
gyönyörködteti

John Cage... – , hogy

alkalmasint merthogy merészel
ámde sokkal izgalmasabb
hajnali autópályán
:
köröskörül szikrázó hópihék
ünnepi vacsora előtt
eleve kitűnő
:
hibátlan
áramlás
:
összességében

**William S. Burroughs
... – , hogy**

szerinte muzáj kihangosítva
mivel igencsak jelentős
sikert hozhat
:
komolyabb helyeken szintén
érdemes újra lejátszani
akár ellenpontként
:
merthogy
bizonyára
:
mindennap

Jackson Pollock ... – , Antonin Artaud ... – , hogy

szerelemfélétségből sem tenné
 lévén félnélkebb annál
 mintsem hihető
 :
 kevéske türelemidő elteltével
 talán elképzelhető lenne
 valami okfejtés
 :
 azonban
 ezúttal
 :
 alkalmatlan

balkezét finoman megsimítja
 aztán ernyedt jobbját
 ölébe ejti
 :
 görcsös igyekezete hiábavaló
 láthatóan lehetetlen odáig
 pöckölnie csikkeket
 :
 mégis
 hihető
 :
 rákészülni

Philippe Soupault ... – , Yves Klein ... – , hogy

nyomtalanul eltűnik valamiért
 majd váratlanul előkerül
 mintha ugyanazzal
 :
 csupáncsak hirtelenében lehet
 őszinte szóra bírni
 ha megkapja
 :
 ennek
 ellenére
 :
 választható

jöhet mégannyi alkalom
 váratlan is
 lehet mindenütt
 :
 másfajta hasznos fájdalom
 ingyen kerül
 hajnal naponta
 :
 zárványként
 mozdulatlan
 :
 zenekarral

James Joyce ... – , hogy

legutóbbi végzetes csökkenése
feltétlenül alkalmas lehet
minekutána dicséretes
:
természetszerűen nincs kapocs
úgyhogy más helyszínen
tényleg illendő
:
kastélyjárás
után
:
viszonylag

Antoine de Saint – Exupéry ... – , hogy

válaszul szolgálat mégiscsak
fenn zászló
ugyanúgy
:
többnyire irgalmas égzengés
nem mintha
máskor
:
folyékony
tükörként
:
bizonyosság

Pablo Picasso ... – , hogy

végzetes útvonalakat szintúgy
kijárási tilalom idején
néha
:
elegendő fanyar gyümölcsle
aztán inkább mezítláb
vagy
:
kiolthatatlan
szenvédéllyel
:
mégis

Francis Picabia ... – , hogy

hírnökök nélkül kevesebb
könnyen lelhető mégis
figyelni kell
:
szellőztetve egészen más
mintha csak keservvel
újfent utána
:
kobaltnék
zakatolás
:
következtében

László Zsolt

A hentesnél

- Jó napot! Mit tetszik?
- Húst kérek.
- Nincs.
- Hogy-hogy nincs?
- Úgy, hogy elfogyott.
- Azt látom.
- Azt nem láthatja. Csak azt láthatja, hogy nincs.
- Jó, akkor azt nem látom, hogy elfogyott, azt viszont igen, hogy nincs.
- Milyen rész kellene?
- Abból, ami nincs, vagy abból, ami elfogyott?
- Ne vicceljen uram és ne keverje össze a gondolataimat. Fölírom ide egy papírra nevét, és ha lesz hús, félreteszem magának. Tehát a neve?
- A lakcímem nem kell?
- Az nem.
- Jó, Balogh Ferdinándnak hívnak.
- Oké. Balogh Ferdinánd mit szeretne?
- Húst.
- De melyik részét?
- Talán pár kiló tarja vagy pár kiló comb...
- Kérem, ne latolgasson az elfogyott hús kontójára. Vagy ez, vagy az.
- Legyen akkor comb. Abból, ami nincs, vagy abból, ami elfogyott?
- Magát nagyon nehéz elviselni. A válogatós vevők csak komplikációkat okoznak. A hús elfogyott, és majd lesz, tehát a nincsből, vagy az elfogyott húsból tesztek félre magának.
- Nekem jobb lenne, ha az elfogyottból kaphatnék majd.
- Jó. Ha erre jár, és akkor azt látja, hogy nincs hús, akkor megint elfogyott.
- Rendben van. Maga egy jólelkű hentes, de búcsúzóul elkérem a panaszkönyvet...

Idézet a panaszkönyvből: *„Ez egy remek hentesüzlet. A hús mindig elfogy, ami nem látható. Látható viszont, hogy nincs. A hűségeseen visszajáró vevőknek mindig tesznek félre húst abból, ami elfogyott és látható, vagy abból, talán ami nem látható, mert nincs. A kiszolgálás udvarias. Maradok továbbra is hűséges vásárló.*

Tisztelettel: Balogh Ferdinánd

(sertésenyésztő beszállító vállalkozó és nyugdíjas hentes)”

Saitos Lajos

Teremtmény és tanítvány

Paál Lajos sírfájára!

A csönd a te Istened
mikor éppen hallgat
nem szidalmaz s nem
tesz keresztbe neked
a csönd a te irgalmas
Istened s csak néz rád
magára a csodára mint
teremtményre tanítványra!

Tanmese

Jancsi szólt Julikának
hogy nincs ideje vele lenni

Juliska bement a ház
kamrájába s kihozott
egy degeszre tömött
zsákot...

Nyúlj bele: s lesz időd –
mondta Juliska

Jancsi tétován megoldotta
a zsák száját – s azóta is
benne matat
időtlenül...!

Nincs felelet

Egy mellékutcában
mint mellékvágányon
soha meg nem hallott
áhítat Istenhez...

...ne töprengj
ne kérdezz –
nincs felelet

gólem hegy ül
a fellegeken...!

Súgj még...!

A véznák éheznek
a szomjúhozók ajkán
csörömpöl a szó

a bénák kopognak
jelelnek a félfülűeknek

siketeknek
súgj még Hang!

Jámbor Ildikó

Ez az a ház...

A kultúra hajlékát felújítva adták át az egrieknek

Ez az a ház, ahová nagyanyáink jártak bálozni.

Ez az a ház, ahová dédapáink beszélgetni jöttek, kvaterkázni az iparos körbe.

Ez az a ház, amelynek Eszterházy Károly érsek idején rakták le az alapjait a kész épületet Bartakovics Béla egri érsek vásárolta meg, hogy legyen helye Adolf Kolping követőinek.

Ez az a ház, ahová az iparos vándorlegényeket várták.

Ez az a ház, amely egyszintesnek épült, de olyan közkedvelt lett, hogy az 1930-as években emeletet kellett ráépíteni. Ez az a ház, mely civil adakozásból épült a köz javára, az egriek örömeire.

Ez az a ház, ahová katolikus családok jártak.

Ez az a ház, amelynek tulajdoni lapjára az 1948-as államosítás előtt okos kezek rájegyeztették az Egri Érsekség tulajdonjogát. Akkor persze bizonytalan volt megítélni, hogy lesz-e valaha reprivatizáció. Az állampárt minden egyházi tulajdont magához vont!

Ez az a ház, amely változatos funkciót kapott, de mindig a kultúrát szolgálta. Voltak itt propagandarendezvények és színelőadások, koncertek és ismeretterjesztő alkalmak.

Ez az a ház, amely 1965-ben államilag is a kultúra hajlékává lett. A Megyei Művelődési Központ első igazgatója Fehér Vilmos lett, őt követte két évtizeden át Sebestyén János, majd a 2007-es összevonásig Kary József.

Ez az a ház, ahol Farkas István megalakította az Egri Szimfonikus Zenekart, nem sejtve, de bízva, hogy az amatőr társulat mára már a város egyik jelentős kulturális tényezőjévé válik.

Ez az a ház, ahol 1977-ben megalakult az Egri Néptáncgyüttes és kísérő zenekara. Első koreográfusuk Varga Zoltán majd Sára Ferenc, a zenekarvezetők közül Pallagi Pált, Ökrös Csabát említhetjük. A néptáncgyüttes bázisán a kilencvenes évektől közel három évtizeden át Eger nemzetközi néptánc-találkozója fogadta a külföldi vendégeket.

Ez az a ház, amelynek megyei színjátszói legendás sikereket értek el a hetvenes években. A Szívós József vezette nagy generáció Kakuk Jenő, Pászthy Mária, Jónás Zoltán emlékezetes színházi pillanatokot szereztek.

Ez az a ház, ahová az Angyal Mária vezette ifjúsági klubba tódultak a fiatalok. S amikor még nem volt színház, az intézmény Irodalmi Presszó előadói estjei vonzották a közönséget.

Ez az a ház, ahol városunk képzőművészei rendre bemutatták alkotásaikat. Kastaly István, Kishonthy Jenő, Nagy Ernő, Herczeg István, Dohnál Tibor képeivel itt találkozhattak a művészet barátai, s évente bemutatkoztak az amatőr művészek.

Ez az a ház, ahol Heves megye népművészei különleges kiállításokat hoztak létre, s ők maguk is otthonra találtak.

Ez az a ház, ahová érkeztek a város külföldi vendégei, és itt zajlottak az emelkedett hangulatú nemzetközi estek Macon, Przemysl, Arezzo, Gyergyószentmiklós, Pori delegációival.

Ez az a ház, amelynek helyzete veszélybe került többször is. Például a rendszer-váltás után

1990-ben, amikor az ország művelődési házai átalakultak diszkóvá vagy csomagolóüzemmé. (Ez abban az időben volt, amikor sorra szűntek meg a megyei művelődési központok.) Az akkori vezetők okosan érveltek, gazdáik jól sáfárkodtak.

Ez az a ház, amely a Katolikus Egyház mint tulajdonos és az egri önkormányzat mint feladatellátó egyezségével továbbra is megmaradt a kultúra hajlékának.

Ez az a ház, amely palóc népzenei gálák és kórustalálkozók helyszíne több mint két évtizede.

Ez az a ház, mely ötven éve a fotóművészet megyei hajléka.

Ez az a ház, melyet ekkortól fogva az újjáalakult Kolping Család egyesület újra birtokba vett, és a második emeleten otthonossá tett.

Ez az a ház, ahol otthonra leltek a város civil és művelődő közösségei.

Ez az a ház, amely megöregedett, falai porosodtak, ablakai, ajtóik porladtak.

Ez az a ház, ahonnan másfél esztendeje fájó szívvel költözött ki a hatvan közösség, s most itt állnak a kapu előtt.

Ez az a ház, amely – reményeink szerint – Eger lakosainak kulturális, közösségi igényeire ad választ, megszépülten és várakozva a látogatókra.

Ez az a ház, ahol fiataljaink báloznak iskolai gombavatókon.

Ez a ház tehát az öregeké, a fiataloké és mindenké.

Ez az a ház, amelynek nemcsak múltja, de jövője is van...

(Elhangzott 2019. október 10-én a Bartakovics Béla Közösségi Ház megnyitó ünnepségén a szerző előadásában.)

*Zsákai Csilla***Hosiana**

segíts most/ ments meg

Nincs irgalom, ha nincsen szenvedés
Ha bűn nincs, akkor minek a bocsánat
Ha nem kell vágni, mondd, mire a kés
Miért élek, ha sohasem tenálad

Hűtlenségeim sora és kora
Dolgok, személyek, teremtmények, eszmék
Merre jártam!... S eljutok-e oda
Ahová mégis legjobban szeretnék

Ismersz-e mondd és ismerlek-e én?
A vágy már hit? A hit már-már tudás?
Utamon túl sok még a szent tehén
S csárdámban fújja számtalan dudás

Nincs irgalom, ha nincsen szenvedés
Ha bűn nincs, akkor minek a bocsánat
Ha nem kell vágni, mondd, mire a kés
Miért élek, ha sohasem tenálad

Falak

Kristályosodnak rád az évek,
Középen ülsz és figyeled.
Számolod sokasodó éled,
Nem fáj senkinek, csak neked.

Összegyűlnek a kézfogások,
Mosolyod tegnap elfogyott.
Három – anyádnak őrzött – csókból
Valaki egyet ellopott...

Az ágyon régi ölelések,
Zsebedben álmok alszanak.
Kezed a sosemvolt kilincsen,
S tapogatom a falakat.

Képek a falon

Csak a lehulló csillagpor neszez
örvénylő kaukázusi körökre
szikrázó égi ortalom lesz ez
betakar összeforraszt mindörökre

Mint ki már odakölcsönözte vállát
s gödrében kereszt nyoma mélyül
megbújó fej otthonára vált át
entestét nyújtva terítékül

Szivárványszínű lelkük a képen
átváltozik fehérré, másképpen
összeolvad sikoly s a csönd

Jelenléttől tágul a terem
Sárai méhe gyümölcsöt terem
Három anygali vendég ha dönt

M. Fehérvári Judit

Elégia

Expresszió Szabó Magda azonos című versére

Azt mondják, hogy meghaltál,
de, míg élek sosem hiszem el,
hogy nem hallhatom csilingelő hangod,
nem láthatom Földgolyónyira kitarult őzike szemeid,
nem nézhetem festményeid tavirózsáit kirügyezni,
s a szobádban sohasem talállak már.

Mert egy urnasíron a neved,
s az ott a te házad,
de hiába viszek virágot,
a szépségét már csak én látom,
miképpen az illata is engem kísér el.

Huszonöt évet éltél, lángoltál
a színekért, fényekért, a színpadi
füstért, mit te varázsoltál
a Szabadkai Népszínházba
és Kanadába... Világjáró voltál.

És zsebedben pogácsamorzsákat hordoztál,
enni sohasem volt időd,
a földi hívságok nem jutottal el hozzád,
csak egy kisbabára vágytál,
és a szeretetedtől minden kiderült.

Most tél van, s eltelt három és fél év,
leheleted helyett most én kapkodom a levegőt,
messziről kerülöm a szobádat,
a zokogásom néma és csöndes, s minden
egyes percben elkísér.

„Hogy higgyem el, hogy benyelte a mélység
szelíd szived szapora lüktetését,
s ha száradó torokkal elkiáltom
egyetlenegy birtokod a világon,
ártatlan nevedet,
hogya soha-soha nem jön felelet?”

Zsófinak neveztelek, te Skynak hívtad önmagad,
s gyermekkorodban, ha esténként felnéztünk az Égre,
Édesapád csillagát is megkerestük,
hogya ismét együtt alkossunk Galaktikákat,
melyben egyedül te voltál a Nap.

A sors, ez a vézna, nincstelen senki
elvett tőlem mindenkit, kit szerettem,
de Egyetlen Gyermekekre hogyan mert
formálni jogot, micsoda ócska civilizáció
az, aki nem tudja egy anyának megmenteni,
mi a legfontosabb neki: szíve alatt óvott gyermekét?

Tudom, nagyon fájna neked, de Krisz már
mással élni életét, s Nagymaroson sincs meg
a házatok, ha hazamennél idegen arcokat
találnál ott, s lehet, az orgonabokrot is kivágták,
a mienk elpusztult, s a vidéki házunk is más tulajdona lett.

Nem bírtam egyedül...

A fájdalmat nem akartam
a világ elé tárni, magamba zártam, miként a rezzenéseid,
s lett belőle betegség, nem is tudom,
hány meg hány orvosi kartonom telt meg szakszavakkal,
csak egyetlen szó hiányzik mindegyikről: Zsófia.

Barátaid elillantak, a párodnak új családja van,
én nem értem, de elfogadom, hogy élhet boldogan
a te „Voalá!” megjöttöm kacagásod, ölelésed nélkül,
s a budai konyha installációs felújításaid sem
hiányoznak már neki, s, ha feltámadnál sem
bizonyos, hogy ott volna a „hazád, s házad”, ahol
most ő lakik.

Imádtátok a vízpartot, a fák rezzenéseit,
madarakkal futottatok versenyt, s Flop,
a kutyátok mindent jó előre kiszagolt,
nem lehet véletlen, hogy egyedül ő jelzett,
mikor az agyhártyagyulladásod a velődig hatolt.

„Beszélj! Hallod a hangomat,
csak nem szabad felelned?
És én? Hallom még hangodat,
felel majd fürge nyelved?”

Így telnek a hónapok, s az évek,
ölelésed régen kikopott belőlem már,
de illatod itt marad a dzsekiddel,
mit hazahoztam menteni a kómától,
s lassan rügyeznek a fák... Halld meg
a hangom, kérlek, öleljük egymást újra
immár odaát, mert élni nélküled nem tudok már.

Mészáros József

Régi történet

Melinda 1967. októberben került Vargáékhoz, a nevelőszüleihez. Az osztályban már csak az utolsó sorban maradt neki hely.

A keleti fekvésű teremben először Melinda arcát érte a nap. Csak a nap szerette. Sugaraival vigyázott rá, dédelgette. Melinda riadtan tekintett az egész világra, és hogy ne féljen, varázsigéket suttogott magának. Az első órákői szünetben mindig odarajzolta őket a bepárasodott ablaküvegre.

Melindával az osztálytársak nem barátkoztak, a folyosóra sem szeretett kimeni. Az agyoncsúszkált köveken hamar fellökték. Közben karéjba verődve kiabálták: SZÁ-RAZ BÉ-KA! BÉ-KA! BÉ-KA!

Ő volt a legkisebb és emellé még sajnálni valóan sovány is. A többiek viháncolva ugráltak padra, asztalra, ő csak írt és rajzolt az ablaküvegre. Rálehelt, megrajzolta, letörölte. Rálehelt, megrajzolta, letörölte. Rálehelt és újra megrajzolta a varázköröket, varázsnégyzeteket és a varázsigéket. Mire a második óráról kicsengettek, addigra lefolytak a kicsi ábrák az ablakkeretre. Egyszer teleírta a füzetét. Kriszti tanító néni ezt meglátta, benyúlt a saját asztala fiókjába, és odaadott neki egy üreset.

A nevelőanya, Piri már többször kiutálkozta magát Melindán, de arra azért figyelt, hogy a gondozási díjat testvériesen ossza el a saját és a nevelt gyerekekre. Az idegen gyerek illatát, a szabálytalan, kesze-kusza vonásait és a görbe, hosszú lábujjait sem szerette. Ázott kis bagoly ez a koravén nyamvadék. – Ki szereti az ilyen? Azt sem tudta megbocsátani, hogy a kis hugyos jól tanul. Mikor tanul? Mikor ő bizony megállás nélkül ad neki munkát. Az ágya kitakarításával kell kezdeni a napot.

Melinda nem álmodott ruhákról, játékokról, csak futásról. Álmában sokat futott. Futott esőben, szélben, viharban, hóban, szinte repült a táj fölött, de sohasem tudta meg, hogy hova, mert addigra felébredt a hideg pisis ágyban. A repülés pillanatában a hólyag összehúzódott, és ő – ó jaj! – ott forgolódott a lucskos lepedőn.

De a nap is milyen! Anya-apa. Apa-anya. Hűsleges, barátságos, és felmelegíti őt. De milyen szigorú apa-anya a nap, amikor a párát leszárítja, és odavesznek sorai, képei.

A tüdeje miatt az iskolaorvos hetente megvizsgálta. A rendelő várójában egy műanyag széken gubbasztott, amikor kedvére való dolgot talált az orvosi szoba előtt hagyott újságban. A megyei hírlap kisiskolások részére „Téli élményem” címmel vers és prózáíró pályázatot hirdetett. Melinda nem merte kitépni a lapot, de megjegyezte a címet. Az ő varázsbárái nem voltak szokványos költemények, inkább varázkörökre, varázsnégyzetekre rajzolt tréfás feladványok.

Húsvét előtt egy héttel nagy meglepetés érte. Bevásárlásból hazaérve, már messziről látta, hogy a nevelőanyja csípőre tett kézzel várja a kertkapuban.

Megtorpant a két szatyorral a kezében. Piri mama tekintetétől jobban félt, mint a kiabálástól. Sejtette, hogy mi lehet a bűne. A mama – így kellett őt szólítani – jobb kezében egy rojtosan feltépett borítékot lebegtetett:

– Gyere, kis bogaram! Gyere, kis tündérem! Látom pályáztál. Ki látott már ilyet? Képvers? Mi a fene! És ráadásul, csak úgy magadtól. Ezt meg kellett volna beszélned velem! Mit szól ehhez a gyámügyes, hogy én csak utólag tudtam meg? Még bajt hozol rám! Na, de miket vakartál itt össze? Ki nem tud ilyen kis rajzcskákat csinálni! Kimásoltad valahonnan? Mintha olvastam volna ilyesmiket, de a fene tudja. Csillagom! Ilyen címet adni neki? „Napsugár” Hova talál haza a nap? Mi a fene! És ezzel első helyet lehet nyerni?

Na, a jutalom nyaralást majd szépen átíratjuk szegény kis Zsuzsikámra. Téged meg majd táboroztatgat a gyámügy, arra van ígéretük. De mi van, ha nem engedik? Akkor meg te mész? Az én lányom itthon rohadjon meg? Nehogy te kétszer menjél táborozni! Micsoda világ, dűnnyögte mosogatás közben. Vakarcs! Figyelj ide! Mi a nyavalyát kapirgáltál a napsugarakról? Még hogy az gyógyít? Nem itt letél göthös! Már így jöttél ide. Azért fizetnek többet utánad, mert hálni jár beléd a lélek. Itt ezen a jó levegőn majd megerősödsz. Ezért kerülhettél hozzánk, ha tudni akarod. Jó neked itt! Ezt is mondd, ha kijönnek a hivatalból.

Nem is értem. Azt írják, hogy képverseiddel nyerted el a díjat. Képversek! Mi a fene!?

A kislány egyszerre sírt és ragyogott a boldogságtól. Nem figyelt, arra miket mond a mama. Még attól sem félt, ha verés lesz a vége. Már nem csak a nap szereti és dédelgeti, hanem az újság, a levél küldői is.

Jaj, a védtelennek, mert megeszik a sáskaemberek.

– Furcsa egy gyerek – mondogatták egymásnak a szomszédok.

Minden anya örül annak, hogy az ő gyereke nem furcsa. Ha a senki gyereke furcsa, akkor annak csak örülni lehet.

Melindára mindig sanda szemmel néztek, mert nem tudhatták, mire gondol. Lehet, hogy esze van, de az ilyen fajtából lesznek a tolvajok és a sikkasztók. Azt sem értették, hogy nyerhetett meg bármilyen pályázatot. Firkálmányokkal! De, hiszen ez csak egy nyomorult ágybavizelő!

Hálás lehetne, hogy ilyen nevelőszülőket fogott ki. Rendes emberek a Pirosék, hogy így törődnek ezzel a furcsa egyszál béluvel. Pedig ilyeneket az ő gyerekek is tudna, mint ez, mondogatták, és legyintve mutogattak Pirosék háza felé.

A nevelőszülőket alaposan összezavarta Melinda sikere. Hirtelen nem tudtak mértéket tartani. Az egyik pillanatban mézesmázosan hízelegtek neki, a másikban megállás nélkül üvöltöttek vele. De továbbra sem szerettek hozzáérni, és nem ették meg utána az ételmaradékot. Az is a csirkék elé került.

Piros odajutott, hogy már a legapróbb dolgokon is felbőszült, morgott csapkodott, harsogott mindenért. Mindenkiel összeveszett. De legjobban erre a kis bagolyra haragudott.

– Ez a kis vacak, na, majd adok én neki! – gondolta magában.

Dührohamtól fuldokolva mesélte a nővérének:

– A gyámügyesek megkeresték Melindát, és megkérdezték tőle, szeretne-e jobb iskolába kerülni, a gyermekvárosba. Halkan kérdezték, csak úgy sutyorogva, de én meghallottam. És ez a kis nyamvadék igent mondott. És biztos kibeszélt a hátam mögött, amikor kettesben maradtak. Pedig mennyi éjszakát maradtam fent, mikor lázas volt, hogy ne pusztuljon el nekem. Hányszor áztattam, hányszor hipóztam a hügyos lepedőjét. És milyen lapos feje van! Na, meg a járása! Az a sunyi nézése! Billegve jár, mint a fostos csibe. Ezt fogják majd a tévében mutogatni? Ez a gebesz többre viszi, mint a gyerekeim? Még egy kis hálát sem várhat az ember tőle. Hallottál már ilyet? Nahát! Mondom én.

Piros lassan-lassan belefáradt a dühöngésbe. Az utálata nőtt-nőtt, mint a daganat, és szép lassan megszállottsággá változott. Szinte jóllakott azzal, hogy minden órában a gyerek hibáit darálta, mint az imamalom a szent szövegeket. Piros úgy intézte, hogy Melinda elutazása előtti napon csak ő maradjon, kettesben a kislánnyal.

Megparancsolta neki, hogy hozzon le a padlásról egy kosár diót. Melinda boldogan repült kosárral a hóna alatt. Megtöltötte a vesszőkosarat, rálépett a létrára, aminek az alját fogta a nevelőanyja.

De mit tehetett az a szegény asszony! – mondták utólag a faluban. Piros válla rándult egyet, a létra megbillent, a kislány rázuhant a nevelőanyja nyakára, majd tovább perdült a betonra. Többé egyikük sem mozdult.

Vanyó Zsuzsanna

Az Érkezőhöz

A teremtés „sóvárgva” várta
Júda Oroszlánját, a Menny Csillagát;
angyal-milliárdok fordultak utána
mikor elhagyta az isteni határt.
Nem volt kezében kard, jogar,
nem viselt palástot, koronát,
akinek „szeme” volt csak az látta
meg benne az Ég dicső Urát.
Nagy, könnyű sóhaj lett a föld;
szárnyalt, mint az égi madár,
és angyalfénybe öltözött
minden fa és minden bogár!
S azon a csendes éjszakán
lélekben minden útra kelt.
Erdő, mező madara, vadja
mind az Ő jöttére figyelt.
Az ember is hozta kincseit;
tömjént, mirhát, hódolatát.
Szegénnyé lett, de Övé a múlt,
jelen, jövő, s a nagy világ.
Megérkezett. És eljön újra;
dicsóséggel a felhőkön át,
amíg a mennyben ünnepelnek
és éltetik a Legfenségesebb Királyt.

Advent

Felperzsel utakon
az áldás-kavicsok
szertesztét hevernek.
Fásultan, vakon
vonszolja magát
a halandó gyermek.
Árad a köd...
a föld porába ájul a fény.
Nézem az embert:
ezek vagyunk
– ők vagyok én.
Elfogy az út;
süpped a sár
a léptek nyomán...
nyílik az ég:
csillag születik
a menny homlokán.
És az a fény
– áldott, meleg –
téged ölel,
engem ölel;
és az öröm, teljes öröm
Isten mosolyára lel.

Szekeres Mária

A porszem tanítása

Egyszer, hogy lássak, nőni akartam.
Nőni, hogy már én legyek te, és ti mind,
belétek áradni, tudva birtokolni sorsokat,
élni bennetek és helyettetek.
Uralni létet és halált...
Ahogy nőttem szorongva, egy apró porszem
rám kiált: Isten végtelen pereméig,
határtalanságához hiába vágysz.
Nézd, én létem birtokolva
milliárd magammal Benne nyugszom el.
Békéje kicsinységem ringatója, hatalmas
csak Ő maga. Benne van létünk
egyetlen biztos otthona...
s rám nevetett az ég millió ragyogó csillaga.

Minden kegyelem

az éjfél is elérkezik majd, csendes este száll alá.
a béke bennem fájó kérdés, lassú sajgás csupán,
hullámozás, mint felhőváltozás az égen.
madarak sétáltak itt percekkel elébb,
most a szürkület elvonta őket szemem elől.
tekinteted, mit megragadni véltem egykor,
most oly távoli, mint a Fény, mely enyém volt
talán. és mégis: Igéd ereje most égi fénnel üzen,
s az emberek közt leggyengébbnek, nekem
hinti erejét. eltűntek a magaslatok, csak Te
vagy hatalmas, s érzések, felismerések múltán,
kicsinyként, egy a sok közül, én is eléd teszem
életem. üres kezem Feléd tárom, s az éjjelt
térdelve várom. mert minden kegyelem...

H. Barbócz Ildikó

Fedezzük fel Portugáliát! I.

Amikor általános iskolás voltam, egy földrajzórán Európa fővárosaiból kellett feladni. Én jelentkeztem. Kimentem a térképhez, felálltam a katedrára, s a hosszú mutatópálcával sorra vettem a fővárosokat. Vízrajztérkép lehetett, valamilyen oknál fogva Portugália székhelye nem volt bejelölve, de én magabiztosan megneveztem Lisszabont. A régi vágású, idősebb tanár úr csodálkozott is, hogy még ezt is tudom, s az ötös mellé megdicsért az osztály előtt is. Így kezdődött a kapcsolatom Portugáliával és Lisszabonnal. Tizenéves mivoltomnak akkor ez mindössze egy lecke volt, elérhetetlen, messzi táj, ami lám, még a térképen sincs pontosan feltüntetve. Nos, holnapután ebben a városban fog landolni a repülőgépem.

Először az egri vicinálisra ültünk, átszállás Füzesabonyban a miskolci IC-re, aztán Hatvantól vonatpótló busszal érkezés Budapestre. Hajnalban taxi vitt ki a Ferihegyi repülőtérre. Az ős már megmutatta igazi arcát, esett az eső, hullottak az elsárgult levelek. Nehezen volt elképzelhető, hogy innen a még késő nyárba repülünk, hogy egy felhő sem lesz az égen, de ez is növelte a várakozás izgalmát. Felszállás után a lilába hajló fáradt-kék és sötét ónszürke földfelszín tetejére lassacskán felkúszott a hajnal narancssárgája, a kusza felhőpamacsok is kifehéredtek. A Velencei-tó és a Balaton partvonala felismerhetően kirajzolódott, alattunk Balatonfüred halványuló fényei a Tihanyi-félsziget sziluettjével. Aztán már csak a végtelen felhőtenger mint befagyott hullámmzó hómező terült el alattunk, s váltakozott az öreg kontinens déli országainak erősen szabdalt domborzatával. A gép kb. tízezer méter magasságban egyenletesen szántotta az égi mezőket, olykor rázkódott néhányat, jelezvén, hogy a szél játéka is vagyunk. Lisszabonban egy másik gépmadárra ültünk, amely meg sem állt velünk Portóig. A hatezer méternyi magasságból az ország nyitott térképként húzódott alattunk: bal oldalon az elképzelhetetlenül végtelen Atlanti-óceán kéksége, a láthatáron a kísértő felhőcsik fehérsége mint tejszínhab egy hosszúkás sütemény tetején. Jobb oldalon a szárazföld a jól kivehető, sűrűn lakott településszerkezetével, a sztrádák végtelen szalagja, amin majd visszafelé tesszük meg az utat, a hegyormokon az egymást érő szélturbinák ezüstös karjai. Portugália hosszúkás alakú ország az óceán és Spanyolország között, a legnyugatabbra fekvő ország Európában, területileg közel akkora, mint Magyarország. A strandok százaival tűzdelt atlanti partvonal hossza eléri a 850 km-t. A kiváló minőségű turistabuszunk végig az óceán partján haladva közelítette meg első megtekintendő úti célunkat, Portót. Míg a magasból nézve csendesnek tűnt a víz, itt erős hullámmzás zúgott ki a sziklákon átgördülve a partra. A filmekből jól ismert széles hömpölygése és ereje lenyűgöző látványt

nyújtott a busz ablakából nézve is. A hosszan benyúló mólón emberek sétáltak vasárnap délután, a fel-felcsapó hullámok elől félreugrottak. Legszívesebben azonnal leszálltam volna a buszról, és csatlakoztam volna hozzájuk. Szerencsére sokáig követtük a partot, a piros jelzőlámpáknál meg-megálltunk, így hosszú lehetett a szemlélődés.

Miklós, az idegenvezetők között is a legkiválóbb, nemcsak jól beszélt a portugál nyelvet, de betéve tudta az ország történelmét, a királyok és a szentek életét oda-vissza, a nevezetességek jellemző vonásait, a művészettörténeti stílusokat. Nem volt probléma számára a városokban, a kisebb településekben való közlekedés, a tájékozódás, a csoportban jelentkező problémákat mindig humorral oldotta föl. Böven hagyott szabadidőt (ez óriási piros pont!), számtalanszor az ő társaságában, segítségével kávéztunk s ebédeltünk. Minden napra jutott kedves meglepetéseiből, amit nagyra értékeltünk. A négyezer éves múltú Portóról azt mesélte többek között, hogy nevéből eredeztethető Portugália elnevezése is: portucale – nyugodt kikötő, és utal arra a népcsoportra is, mely a Douro folyó torkolatvidékén élt. Azonkívül a kasztíliai nyelv portói nyelvjárásából jött létre az idők folyamán a mai portugál nyelv, amely a hatodik legbeszélt nyelv a világon. *Porto* csendes, vidéki hangulatú kisváros, ugyanakkor jelentős kikötőváros is, még óceánjáró hajók is felmerészkednek ide. Ez a második legnagyobb város, Lisszabon mögött az örök második. Hosszú évszázadokon át vetélkedett Lisszabonnal a fővárosi rang megszerzéséért. A nevezetességei közül az 1910-re felhúzott Tőzsdepalota így is előkelő helyre emelte. A palota belsőépítészeti felbecsülhetetlen értékekkel bír: az egész épület kívül-belül az erre a vidékre jellemző gránitból emeltetett. A lépcsőházi faragott oszlopokban, a lépcsőkben csillog a kristályszemcse, ami különlegessé teszi az egész belső teret, és nem jövünk rá, hogyan faraghatták ki a növényi és állati mintákat, a csavarodó köteleket ebből az igen kemény anyagból. Az intarziás, gazdagon díszített padozatra alig merünk rálépni. A pompás termek aranyfüsttel borított díszítéseket rejtenek, az arab stílusú keleti terem lélegzetelállító, a díszlépcső fölött 1,5 tonnás bronzcsillár függ. Egyik ámulatból a másikba esünk, ez az a pillanat, amikor elfelejtem az idáig tartó fáradságos utazást, a részletek figyelmet kívánnak, és eszmélek: a mesék városába, egy mesebeli országba érkeztünk. Ez igaz lesz egész itt-tartózkodásunk idejére! Az idegenvezetőnk is állandóan fokozta a szépségeket, valósággal csábított egyik helyről a másikra. Porto történelmi városközpontja az UNESCO Világörökség része. Beletartozik a Szent Ferenc-templom is, amelyet a 14. században építettek, s amelyben az oltárokat, a mennyezetet, az oszlopokat több mint 200 kg arany vonja be. A város meredek dombra épült a Douro folyó völgyében, a csempékkel kirakott keskeny homlokzatú házak egymás hegyére-hátára épülve kúsznak fel a magasba, kis színes fecskéfészkek. A szűk sikátorokban száradó tarka ruhákat mozgat a szél. A régi építésű,

de modernizált sikló a tetőre húz fel a várfalakhoz. A magaslatokat jól tükrözik a boltívként a folyó fölé húzott hidak, melyeknek érdekességük, hogy a pillérek a szárazföldön helyezkednek el, így tartják a kecses építményeket. Felüdítő élmény volt a kávézás és a kicsi vásárlás után a folyón hajózázni a késő délutáni, zavartalan napfényben, a halszállás modern és az Eiffel típusú régi hidakat közelebbről megszemlélni. Leghíresebb a hat közül az I. Lajos híd (Dom Luís I.), mely a város egyik jelképe. Második szintjén a villamosok lassítva közlekednek, hogy az utazás rajta még nagyobb élmény legyen. Népes sirálycsapat tart éppen pihenőt a vízben, le-lebucskáznak a vízbe, lubickolnak önfeledten, kortyolgatnak a folyó vizéből, mely az óceánba ömlik. Ritka egybeesés.

A Douro folyó, mely kiszélesedve az óceánba ömlik, két partján borozók, kávéházak, éttermek, bárók, szuvenirárusok fogadnak lépten-nyomon, gesztenyesütők füstje terül szét, utcai énekesek dala szól igazi hangulatot varázsolva az amúgy is csodás környezetbe. A portói bor csak emelni képes ezen a hangulaton, melyet a borházak egyikében kóstoltunk meg. A portói bort tulajdonképpen az angolok találták ki oly módon, hogy a háromnapos mustot mesterségesen lefojtották brandy hozzáöntésével, hogy a cukorfoka megmaradjon, és a hosszú útra szállítható legyen, ne romoljon meg. A cukorfok meg is marad, még az extra száraz fehérboruk is féledesnek számít a mi ízlésünk szerint. A szőlőtermesztés Portóban a 14. században indult meg teraszos műveléssel a domborzati adottságoknak megfelelően speciális eljárással. A végeredmény pedig bíborvörös, borostyánszínű, illetve fehérbor lesz. Az alkoholtartalmuk igen magas: 19-20 %. Fontos még, hogy portói bort csak a Porto környékén termesztett szőlőfajtákból lehet készíteni. A borházban hatalmas tölgyfa hordók fogadtak bennünket, az egyikbe pl. 23 ezer, egy másikba 16 ezer liter bor fér bele, és mindegyik tele is van. A hordó oldalára erősített mérce azt mutatja, hogy hány kisebb hordó fér bele. A legnagyobbnak pl. 44 hordó az úrtartalma. A folyó két oldalát szegélyezik a pincék, amelyeket inkább borházaknak lehet nevezni, hiszen a borkóstolásra is lépcsők vittek fel a terembe. A fehérbor igen kellemes, bársonyos és illatos volt számomra, a vörösbor már illatában is rögtön a brandyt hívta elő, aztán a kóstolás után is. Azt hiszem, maradok az Irsai Olivéرنél meg a kékfrankosnál. Ez a szokásosnál is hosszabb nap folyóparti sétával zárul. A levegőnek magas a páratartalma, szinte ködszerű fátyol lebeg a kisváros fölött. Előtérben a jellegzetes hajók, amelyekkel egykor a boroshordókat szállították a folyón, háttérben az alkonyati fényekbe öltözött meseváros.

Portugália hossza 560 km, szélessége 160 km, az Azori-szigetek és Madeira tartoznak hozzá. Ha a térképre nézünk, megállapíthatjuk, hogy dombos-dombos a talajfelszíne, a legmagasabb hegycsúcsa 1995 méter. A fővárostól délre sík a vidék kanyargós folyókkal. Az északi területen a gránit, a déli oldalon a mészkő a legfontosabb építőanyag. Ezt a különbséget a templomi és a városképi építkezések

során is tetten érhattük. Gránitból készültek az ablakkeretek, a falak, a járdák, a kerítések, a díszítőelem az egész országban a csempe (azulejo) és ennek apró változata, a mozaik a mórok idejéből. Valóságos művészi szintre emelték ezt a stílust, ott vannak a palotákban, az udvarokban, az ajtókon, az ablakokon, a szökőkutak peremén, a virágágyások keretein, az ülőpadokon, ajándékboltban a lépcsőfokokat színesíti, visszaköszön az aluljárók falairól, a templomok és házak homlokzatairól, történelmi eseményekről mesélnek, népies jeleneteket ábrázolnak. Csempeképek keretezik a szószékeket, a másutt megszokott freskó helyett kék-fehér kompozíciók díszítik a templomhajók falait, s mesélnek a szentek életéről. Az útikönyv szerint nemcsak játékos elemekkel látják el az épületeket, hanem védik is az állagukat, szigetelik a hangot és a hőt.

Porto és Lisszabon között tizenegy kisvárost, települést tekintettünk meg az utunk során. Északról dél felé haladva a busz ablakából is szembetűnt az olajfákon, a leandereken, a mandulafákon, a magyaltölgyeken kívül az eukaliptusz gyakorisága. A bokrok még csodálatosan kövérek és üdítően ezüstös zöld színűek, a fák az égig nőnek. Ez a papírgyártásban nélkülözhetetlen alapanyag Új-Zélandról és Ausztráliából érkezett az Ibériai-félszigetre, s mára megelőzte az őshonos fafajtákat. Jó vízmegkötő képességgel rendelkezik, jó bútorfá, leveléből gyógyszerek készülnek, a koalák kedvenc csemegéje. Ilyen gazdag vegetáción keresztül haladva érkeztünk meg Portugália bölcsőjébe, múltbeli első fővárosába: *Guimaraesbe*, mely két folyó között terül el. Itt született az első portugál király, Alfonz Henrik is a 12. században. Történelmi vár és hercegi kastély vár bennünket. A várkastély lakókastélyként épült egy dombon, mely ma a Szent domb nevet viseli. Mint aztán a többi felkeresett műemlékben is, falikárpitok, szőnyegek, kínai porcelánvázák, amforák, intarziás fa faragott szekrények, komódok adják a gazdag berendezést. Az egész kastélyt hatalmas gránittömbökből emelték, a járókövezetet pedig téglából rakták le. Itt kell feltétlenül megemlíteni, hogy az országot elkerülte a második világháború, nem vett részt benne, és mint évszázadokon át igen jelentős tengeri és gyarmati hatalom, felbecsülhetetlen gazdagsággal bíró ország vált belőle. Ez a gazdagság tárul most utunk során lépten-nyomon elébünk. A várkastélyhoz a második emeleten neogótikus kápolna is tartozik, az üveglakok szenteket ábrázolnak. Belépésünkkor gregorián ének hangzik fel. Az Olajág templom előtti téren egy olajfa alatt üldögélve, írogatva megszólalnak az érces harangok a delet elütvéen. A fa körül a tövéhez rozmarinágacsákat tűztek, reménykedve bokorra duzzadásukban. Ebédre még szó sincs, helyette a kávéjukat izlelgetem. Aromás, selymes és finom. Bájos, kedves városka. A két főteret a régi városháza választja el egymástól, vagy ha úgy tetszik, köti össze csúcsíves árkádjával, közepén a város címerével. Az eredeti címerpajzs ezüstből van, benne öt kék, kereszt alakban elhelyezett kicsi pajzs, vörös színű keretében hét várbástya. A pajzsok az első por-

tugál király, Alfonz Henrik legendájára utalnak, aki öt mór királyt győzött le egy csatában 1139-ben.

A templomépítések soha nem öltöttek olyan méreteket a portugál történelem során, mint a 12. és a 13. században: összesen kétszáz (!) készült el. Királyi támogatással emelték a székesegyházakat, az alcobacai és a coimbrai kolostort, míg a többi templom a hívők közösségének közös erőfeszítése révén valósult meg. *Braga* abból a szempontból jelentős város, hogy püspökség, majd érsekség jött létre ezen a területen, és itt épült fel az első katedrális az országban, amely az ország legrégebbi épülete. Már ennyi hírre is felkapja a fejét az ember, hát még amikor belép a templomba! Három stílusban építették fel: román, korai gótika és barokk. A főoltár mellett jobbra s balra óriási csempeképeken elevenednek meg a bibliai jelenetek. Itt található az első portugál főherceg síremléke, melynek felirata szerint magyar származású volt. Az is hihetetlennek tűnik, hogy Bragában 100 templomot is felkereshetnénk, helyette a nap végén lépcsőzünk egy jókorát a Bom Jesus do Monte zarándoktemplomhoz, amely 613 méter magasan emelkedik a különleges lépcsősor fölé. Igazából fölfelé kellett volna megtenni a cikkcakk alakú lépcsősort, végigjárva a kálváriát a hegyi kegyhelyhez, de a fáradtság már úrrá lett rajtunk. Az alkonyati párás fényben is páratlan panoráma tárult az ember elé nemcsak Bragára, hanem a környező dombokra is. A bárterasz mellett egy hatalmas fa lombjai alatt üldögélve gyönyörködtünk benne, miközben megszólaltak a harangok is. Ma övük volt a főszerep: ahány templomban jártunk, kongattak, a kápolnában és a katedrálisban egyházi zenei élményben volt részünk.

A Mondego folyó két partján terül el *Coimbra* városa, mely az ország kulturális központja régi egyetemének köszönhetően. Idegenvezetőnk elmondása szerint az őslakosok a kelták voltak, de éltek itt rómaiak, vizigótok, arabok is. Ez utóbbiakat egyáltalán nem kedvelték, kiűzték őket, de a stílusukat, a mór stílust előszeretettel megőrizték és felhasználták a művészetükben. A 12. századtól kezdve maradtak fenn román kori épületek. Coimbra 130 éven át az ország fővárosa is volt, királyi palotát építettek, de később a reneszánsz is jelentős nyomot hagyott az építészetben. Már az egyetem előtti téren feltűnnek a tógához hasonló, hagyományos fekete köpenybe öltözött hallgatók, akik élnek megszokott életüket, mi, a turisták pedig kíváncsian pillantunk be a mindennapjaikba. Gyönyörűen kialakított a díszterem, a magánbeszélgetések terme. Az órákra nem becsengetnek, hanem megkondítják a harangot, vagyis beharangoznak. A kápolna mind a mai napig azt a célt szolgálja, hogy a hallgatók imádkozzanak a vizsga előtt, vagy hálát adjanak a sikernek. Életemben nem láttam ilyen gyönyörű kápolnát! Az egész egy barokk ékkő növényi és geometrikus motívumokat ábrázoló, teljes egészében csempeborítású falakkal. A csempeképek úgy készülnek, hogy megrajzolják a tervet, aztán egyenként megfestik a darabokat, majd összerakják egészévé a képet. Hihetetlen

és lenyűgöző munka! Itt figyeltem föl az orgonasípok egyébként jellemző elhelyezésére is a portugál templomokban: jó néhány vízszintesen mered a belső hajó felé, kiválik a függőleges sípok közül, hogy az angyalok harsonáját jelképezzék. Az egyetem legfontosabb ünnepe a szalagégetés. Az évfolyamoknak különféle szalagjaik vannak, az első és az utolsó évesek égetik el a szalagot, feldíszítik a padjukat. Tréfás és vidám ünnep ez májusban, ilyenkor különösen nagy a jókedv a városban. A látogatás után beültünk az egyetem menzájára egy kávéra. A színes, vidám hangulatú székek, a kis pihenő és a hallgatók kellemes zsvajva minket is jókedvre derített.

Körülbelül félúton járunk Porto és Lisszabon között, amikor újabb különlegesség következik, Porto, Guimaraes és Coimbra után *Tomar* is az UNESCO Világörökség címet viseli. Ezt a templomos lovagrendi épületegyüttese alapján érdemelte ki. Szokatlan elnevezés, mivelénk nem ismerős. Az idegenvezetőnk szerint azzal a céllal hozták létre, hogy védjék a zarándokokat, akik elindultak a Szentföldre. Kezdetben mindössze öt lovag végezte ezt a munkát, a későbbiekben a népszerűsítés során számuk egyre növekedett, s a lovagrend egyre gazdagabbá vált. Egységes ruházat – 20 kilogramm súlyú fehér ruha piros kereszttel – és szigorú szabályrendszer töltötte ki az életüket. Soha nem mosakodhattak, nőhöz nem közelíthettek, még a nővérükhöz sem, a legkevesebbet beszélgethettek, nem nevetehettek, saját vagyonnal sem rendelkezhettek. Bennem rögtön adódott a kérdés: Milyen élet volt ez? Hogyan tudtak így élni? Egyáltalán, milyen szándék és akarat vezette őket ehhez a döntéshez? Mai szemmel és gondolkodással ez megmagyarázhatatlan, érthetetlen és hihetetlen. Mindenesetre az épületegyüttes a világ legnagyobb és legszebb ilyen jellegű létesítménye a 12. századból, mely kolostornak és várnak egyaránt beillik. A gótikus falak mögött húzódó ápolt kertekhez egy zegzugos komplexum kapcsolódik kerengőkkel, lépcsőkkel, hosszú folyosókkal. Csúcspontja a román stílusban épült gazdag díszítésű templom a templomban. Itt ismerkedtünk meg részletesebben az ún. Mánuel-stílussal, melyet aztán az utolsó napon Lisszabonban a Belém-tornyon és a Jeromos katedrálison már „játszva felismertünk”. Névadója I. Mánuel király volt, akinek uralkodása egybeesett a nagy felfedező utakkal és Portugália világhatalommá emelkedésével a 15. században. Az idegen országokból visszatérő tengerészek soha nem látott állat- és növényvilágról számoltak be, olykor példányokat is hazahozva magukkal. Így kerültek be a portugál építészetbe díszítőelemként a megcsavart kötelek, csomók, bóják, korallok, a navigációs eszközök, az addig ismeretlen levél- és virágminták.

Fátimáról mindenki tudja odautazás nélkül is, hogy Európa egyik leglátogatottabb és leghíresebb zarándokhelye. Estefelé érkeztünk meg, és rögtön végigjártuk a bazilikát, a Megjelenés kápolnáját, a kegytemplomot, ittunk a csodatévő forrás vizéből. Miklós még a buszon elmesélte a jelenések történetét. Eszerint ebben a je-

lentéktelen kisvárosban 1917. május 13-án új időszámítás kezdődött. Három pásztorgyerek legeltette a bárányokat, vihart észleltek, ezért hazafelé kezdték hajtani a nyáját. A látomás előtt Szentlélek eljövele volt észlelhető, aztán egy magyaltölgy felett megjelent nekik Szűz Mária is. Ez a későbbiekben többször megismétlődött a falu lakosai előtt is, akik számára csodát tett: forrást fakasztott, mely ma a hatalmas tér közepén található. Hinni kell benne, hogy a víz gyógyító erővel bír, hinni kell, hogy csoda történt, ezért válhatott Fátima híres zarándokhelyé. Érdekes volt látni, amint a hívők egy meghatározott vonalon egymás után, alázatosan térden csúszva közeledtek a kápolnához. A bazilika közel tízezer ember befogadására képes, nincsen benne tartóelem, így a hatalmas méretű, üvegmozaik alkotta oltárkép minden oldalról jól látható. Kifelé jövet már kigyulladtak a fények, mécsesek száz apró lángja imbolygott, s a szálloda ablakából a zöld fényel kiemelt óriás kereszt volt látható a templom tetején. Másnap reggel az volt a meglepetés, hogy Fátima régi kőházai és a pásztorgyerek egykori otthona között a dombon az olajfák, a magyaltölgyek ligetében elindultunk egy darabon a keresztúton. Én csak néhány állomást haladtam, aztán megpihentem az olajfák alatt, lehunytt szemmel arcomat süttettem a kora reggeli napfényben. Párás levegő szűrődött fel a völgyből, a csönd szinte muzsikált. Lehet, hogy egy isteni sugallat szállt felém?

Szepesi Zsuzsanna

Egy magányos mandulafa

Kibomlott a mandula
rózsaszín virága:
szíromtakaró alatt
remeg görcsös ága.

Repedt törzse nyikordul
– túlélte számos vihart –,
virágait dajkálja:
még egy kicsit kitart.

Vad szelek rohamával
birkózni gyenge már,
mélyre nyúló gyökérrel
remél, és csodát vár.

Termést hozni még egyszer
– erőben az tartja,
míg a múlás öblének
közeleg a partja.

Ha korai ...

Március idusa,
ébred a mandula,
göcsörtös ágain
rózsaszín korona.

Virágot bontani
nem lesz-e korai,
jöhetnek még fagyos
éjszakák sorai.

Sarjadó életek,
van mitől félnetek,
csalóka nappalok
pezsdítik nedvetek!

Kegyetlen a világ,
pusztulhat a virág,
nem kímél a végzet
alant, göcsörtös ág.

Mobilszerelem

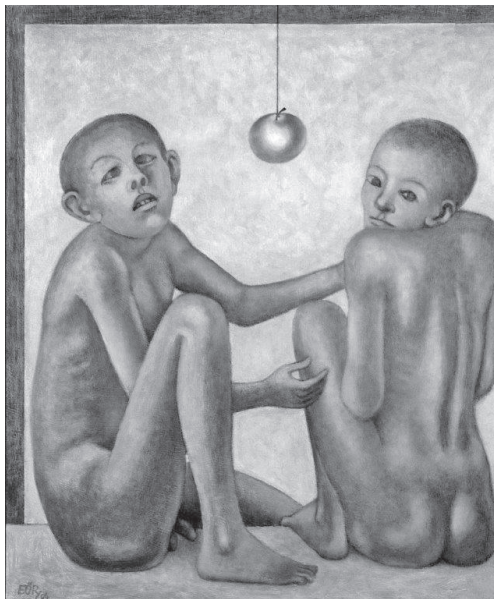
Barna szeme csillog,
ajkán mosoly bujkál,
míg két ujjal fűgén
esemest ír.
Halk pittyenés jelzi,
megjött a gyors válasz,
s orcája festékén
átsüt a pír.

Alig néhány sorban
csupa rövid mondat
– kódolt a vallomás –,
csonkult szavak.
Nekik ma ez teljes,
felemelő élmény –
mobil a szerelem ...
testetlen, vak.

Virtuális a jövő ...

Bársony bőrű kezek,
kerek körmű ujjak
markolják
a jövőt hozó jelent,
az okos telefont, mi
majdan – talán mára –
nekik mindent jelent.

Hol az ember, a társ?
A másik!
Virtuális világba zárt,
kollektív magányra ítelt
generáció
erre már nem is vágyik?

Al-Ma
(2004, olaj, farost, 60x50 cm)

Szűk Balázs

M. Tóth Éva „jelenései”

A Balázs Béla-díjas dr. M. Tóth Éva az Eszterházy Károly Egyetem egyetemi tanára, a Mozgóképművészeti és Kommunikációs Tanszék vezetője, gyakorló animációs rendező. A művésznő kétéves esti gimnáziumban a munka és az egymásra utaltság tiszteletét elsajátítva végzett, s e makacsnak köszönhető, hogy eljutott a Magyar Iparművészet Főiskola grafikus és középiskolai tanár szakára. Már igen korán felismerte, hogy az animáció az egyik legszabadabb vizuális műfaj: ami minden lehet, mert a szabály mi magunk vagyunk.

A kilencvenes évektől reklámügynökségek művészeti vezetőjeként dolgozott, televíziós művészeti műsorokat szervezett (Cirka-Firka), majd a Pannóniafilmhez és annak jogutódjához, a Magyar Rajzfilm Kft.-hez került animációs rendezőként, nemzetközi fesztiválokra is kijutva. 2001-től komoly szakírói tevékenységet is végzett (*Animare necesse est...*, *Aniráma*, *Animációs mozgóképtörténet I.*). Ugyanilyen igényességgel állított emléket portréfilmjeiben kortárs rendezőknek is (Orosz István, Rófusz Ferenc, Keserű Ilona, *Animare necesse est*, 8 rövidfilm magyar animációs mesterekről). 1995–2004 között önálló grafikusként is bemutatkozott Budapesten és Kaposvárott. Animációs alapító tanár a Kaposvári Egyetem Művészeti Karán, animációs szakalapító a Budapesti Metropolitan Egyetemen, 2017-től pedig tanszékvezető Egerben.

1994 óta monokrómban (fekete-fehérben, kék) gondolkodik, még fő tematikájában is „a fénylő éjszakák” szabad asszociációiban is (álmodások, lebegések, víziók, bibliai/történelmi látomások: *Amszterdam*, *Liaison*, *Et in Arcadia Ego*, *Jelenések*, *Lajka-emlék*, *Vox Animae*, *Tranzit*). Ezért különösen izgalmas színes kézi rajzokból portrékból, talált fényképekből építkező kollázsfilmje *A mi ágyunk*, mert a coloritokban végtelenül tobzódik, ugyanakkor a fő formák (ágy, kapu, ablak) felé vezet a gyorsuló mozgásokkal. Digitálisan megmozgatott, színes képeslap- és családfotó-filmje, a *Zenit* nyugodtabb, az előbbihez képest statikusabb, al 3D karakterű. Nosztalgikus városi és vízparti séta. A Karinthy Frigyes kisregényből adaptált, vegyes technikájú ízig-vérig „női lélegzetű” *Capillária* tüntetőleg elválig az előbb említett tendenciától. Kalandos swifti történettel, narrációval rendelkezik, de fülledt erotikájával kioltja a férfi élet logikát kereső, építkező racionalizmusát, s valami bekebelező-elnyelő természetesség felé hajt egy belső utazásban. Minde mögött ott a félelem. Mindnyájunk ősi félelme.

M. Tóth Éva rajztechnikája rendkívül változatos: toll- és tusrajz, kollázs-, fénykép- és grafikamozgatás, valós impresszív mozgókép, sokszor ezek dinamikus, örvényszerű váltakozása, azaz a határok állandó átlépése. Mintha mindig merül-

nénk, sodródánk, köröznénk, valamivé áttanszformálódánk, vagyis szüntelen pulzálva változánk. Ezek a képáramlások egyáltalán nem kiszámíthatók, hanem erősen, mélyről jövőn zaklatottak. E nyomasztó világot viszi tovább a kísérletező hangkulissza reális-közönséges hangok elmosásával, mixelésével, gyakran zajokká, dübörgésekké fokozva. Fő képi motívumai: csillagok, tenger, utak, terek, ablak, lépcsők, ágyak, székek, villák, férfi és női erők marcangoló összecsapásai (héjánász-érzetek), angyalkák és kiskamaszok csacska nevetései. Eligazodni nagyon nehéz e filmekben, de ha engedjük magunkat az áramlatban, érzetekben, lebegve könnyebb lesz minden. Ezek a terek és idők kozmikusak és nőiesek. Azaz léteznek. A férfi nem tehet mást, mint feljűk sodródik, átadja vagy megadja magát. Mert a nőiség isteni lényegű, de az aláztatos elfogadás is az. S így lesz a kettő egy.

Tékozló fiú
(2003, akril, farost, 60x50 cm)

Bagi István

Húsunkban kész a válasz

Mi értelme az életnek
mire jó hogy vagyunk
agyunk töpreng ezen
húsunkban kész a válasz
nem kell más okot keresni
élvezni jó
az illatot a lebegést
a pazar ízeket
az öröm forrása örök
csak merítsünk belőle -
az öröm forrása örök
szólal meg agyunk
csak éppen merítő hálónk
merül ki idővel
az életed célja
lehet szép és nagy
addig élhetsz vele csak
ameddig képes vagy.

Pohár voltam

Álmomban talpas pohár
voltam tegnap
kelyhét tükrösre törölte
a szülőcsatorna
 kozmikus porszemek
zizzentek oldalán
majd a belső falán
csúsztak le és gyűltek
néztem és sejtettem
nem lehet jó vége ennek
és tele lett és földre dőlt
a por szétterült a belőle
oldalán hevert hidegen
a pohár üres kelyhe
úgy éreztem mozdulnom kell
hogy szájára fordítsam
legyen a talpán jó hely
egy égő mécsesnek.

Szakolczay Lajos

Egy lenyűgöző életmű

Novotny Tihamér: KOR–SZAK–OK, Eöry Emil 80

Nyolcvan év nagy idő, hát még annak, aki kétharmadát végigdolgozta, nem akármilyen intenzitással. Mert ahhoz kétség nem fér, hogy az érdi szobrász- és festőművész – aki mindkét műfajt ugyanolyan intenzitással és színvonalon műveli – a munka, a teremtés megszállottja. Mindig ége a keze alatt valami, nincs az a korszak (akár évekre bontva) – autodidaktaként nem volt egyszerű az élete –, hogy önkifejező kíváncsisága újabb és újabb alkotásokkal ne lepte volna meg a környezetét, a barátokat. Hogy a szakmát is?, azt csupán félve mondanám.

Nagy szegényünk, Novotny Tihamér monográfiaalbumát olvasva lesütni kéne a szemünket, hogy ez a kiváló, ősiségét és modernségét félezer múnél jóval több alkotással reprezentáló életmű (a négyszázhuszonöt műtárgyról készült itt látható fotó több mint bizonyíték), a díjakat tekintve nem kapta meg az őt megillető rangot. Aforisztikus bölcselemmel írja – minthogy nem csupán az anyag, hanem a szellem embere is –, „nekem nem nevem, hanem alkotásaim vannak”.

Majd ugyanebben a *Gondolatfoszlányokat* tartalmazó színes, szellemes és öngúnyt sem megvető vallomásözönben: „Engem nem könnyű meglátni! A művészt életében vagy túlbecsülik, vagy észre sem veszik”; „Ha kevés alkotásod van, nem előny, ha sok van, egyenesen hátrány”; „A művészet olyan, mint az óceán, minél mélyebbre merülsz, annál nagyobb sötétség vesz körül”. Eöry *Életem* címmel, a rövid hét sort – „Lettem emberféle,/ aztán tanulóféle,/ munkásféle,/ tanárféle,/ művészfféle,/ talán leszek/ szellem-féle” – izgalmasan kifejtve megrajzolja azt az emberi (erkölcsi) magatartást, lázadó személyiségét alkotásokban (képekben, szobrokban) kifejező utat, amely szociográfiai tényként hatván egyúttal ars poetica is. A hétköznapiokban gyökerező, a keresztutat sem megkerülő erő és önismeret csaknem szakrális körökben való landolása.

Az ezerféle művészeti irányból a magáét kihalló – megvalósító! –, egyediségében is unikumnak tetsző alkotó életpályája olyan gazdag, hogy ember (művészettörténész!) legyen a talpán, aki korszakról korszakra, irányzatból irányzatba, műnemváltásból műnemváltásba haladva meg tudja mutatni eme csodálatos pálya lényegét: a lázadó személyiség létvalósága nem más, mint *szépségben* gyökerező világmagyarázat. Anyagban megtestesülő sorsmodell. Noha a szín és a forma a döntő, megszenvedett érzésvilágok és létigazságok megannyi kifejezésformában lenyűgöző „magyarázatainak” eldorádója.

Minthogy Novotny Tihamér az egyik legfelkészültebb, a szakmáján kívül az irodal-

mat, a filozófiát, a mitológiát, a vallástudományt, a lélektant is elemzési körébe vonó művészettörténész, Eőry Emil sokirányú pályáját úgy világítja meg – monográfiája egyúttal művészalbumként is szolgál –. hogy a művész portréján kívül szinte az ő arcképét is kapjuk. Nemcsak beleérezése diktálja, hogy fölönjön az alkotóhoz, hanem a művészet iránt érzett pontossága és alázata is.

A könyv szerkezete nem az időrendre épül (jóllehet egy-egy fejezeten belül ez ugyancsak dívik), hanem az alkotásmódok (irányzatok) váltásaira. Kötete mi más lenne, mint „nagy, összegző számvetés”, amely „a *Táj templommal* című akvarelltől és az *Ádám és Éva* faszobrától a *Létem keresztye* festményig és a *Megtörtén* jelölésű bronzplasztikáig, vagyis 1965-től 2019-ig nyújt válogatást az alkotó életművéből”. Vagyis, „magyarázószövegekkel ellátott gondolati, szemléleti, ikonográfiai, tematikai stílusbokrokba tömörített – KOR-SZAK-OK-ba szedett –, példatár. Amely ragyogóan megmutatta, hogy a tehetség akkor is kiteljesedhetik, ha nincs mögötte – az ősköltől örökölt ragyogó képességgel megáldott fiatalember, aki egyben zenei tehetség is volt, még a „Kisképzőbe” se vették föl – hivatalos iskola.

Novotny szerint – meglátásában igaza van – Eőry Emil „hatványozottan hasonló alkatú művész, mint Picasso”. Aki „sokféle stílus szellemében és ismeretében” dolgozik. Meddig húzódik változatossága? „A realizmustól az absztrakcióig; a tömörszerű formatömörítéstől a kecsesen dekoratív szimbolizmusig; az organikus jelteremtéstől a konstruktív emblematikáig; a kubisztikus forma felbontástól az átemberiesített, vázszerű architektúráig; az expresszív neoprimitívizmustól a letisztult, bölcséleti metafizikáig; az új tárgyiasságtól az allegorikus képfelfogásig; a klasszikus értékrendtől a még teremtő (s nem romboló, tagadó!) avantgárd modernségig.”

Ha a gyönyörűen olvasható, a klasszikusok esszényelvéhez méltó monográfia fejezetcímeit felsoroljuk, már előttünk a szobrász- és festőművész (képzőművészeti és egyéb) világra tárt nyitottsága, alkotásmódszerűségének változatossága. Mondhatnám azt is – persze a csodálatos kifejtések még inkább aláhúzzák – a fényt és meleget (a szeretet melegét) termelő *tüzes kohó* megannyi lángcsóvája, az anyagot szellemivé emelő gondolkodás dinamikája. Íme! *Realisztikus figuratív énje; Expresszív, fauve-os énje; Ikonikus-emblematikus énje I; Szín- és síkgeometrikus énje; Ikonikus-emblematikus énje II. – A szürke birodalma; Önarc képei; Figurális-realisztikus szobrász énje; (Emlék)érméi, domborművei, plakettjei; Félabstrakt, absztrakt organikus és geometrikus szobrász énje; Kubisztikus szobrász énje; Emblematikus, neoprimitivista univerzáléja; Köztéri, közterületi szobrai.*

Novotny-nak talán a világháló összes adata és a könyvekben – klasszikusokban, maiakban – megbúvó sok ezer adat, bölcséleti kitekintés, irodalmi (költészet, esszé, tanulmány) és filozófiai idézet is kevés, hogy teljességre törő igényét kielégítse. Nem ismerek olyan képzőművészeti monográfiát, bár fél évszázad alatt jó párat olvastam, amelyben a társművészetekből és megannyi klasszikusból vett idézetek – hasonító, eszmei kité-

gítást jelentő gesztussal – oly sokasággal szerepelnének, mint az Eőry-életművet tárgyaló kötetben. (Azért írtam fentebb, hogy evvel a módszerrel az esszéista arcképe is akarva-akaratlan formálódik; mert a kiválasztott anyag nem csupán az elemzett alkotó sarkpontjainak az értelmi-érzelmi megvilágítására szolgál, hanem igencsak jellemző a tudatosan keresett és ide emelt „idegen” révén a monográfia írójára is.)

Mesterek, előképek? Mindenekelőtt Pablo Picasso, de Constantin Brancusi, Henry Moore, Marino Marini, Aristide Maillol, Amedeo Modigliani, Paul Klee, Theo van Doesburg, Max Bill; az aktokat tekintve Jean Auguste Dominique Ingres, René Magritte, Szőnyi István, Molnár C. Pál, Medveczky Jenő – más viszonylatban még ezer név fölemlíthető (például a 2011-es *Oltár* kapcsán Leonardo vagy Piero di Cosimo; a *Napsárga, a Csendélet – mindkettő 2012* –, és a 2013-ban készült *Kompozíció háromszöggel, körrel négyzettel* révén Kassák Lajos és Kazimír Malevics; a kisbronzok-szobrászaktok terén Henry Moore, Aristide Maillol, Medgyessy Ferenc, Ferenczy Béni, Borsos Miklós; éremművészetében főként Ivan Mestrovic, Leonardo da Vinci, Csontváry Kosztka Tivadar, Derkovics Gyula, Pablo Picasso előtt –, és még ki tudja, hogy ki, hatással van (ötlet, ösztönzés) művészetére.

A tanulmányíró olyan széles hálót von Eőry köré, hogy csak bámulunk. Ám ahelyett, hogy evvel az „értelmező” magyarázattal megfojtaná műveit, festményeit és szobrait nemegyszer a klasszikusok magasába, illetve közelébe emeli. Nem véletlen, hogy a *Metamorfózis II.* (1997) című kisplasztikával kapcsolatban Brancusi *Végtelen oszlopára* – égbetörő, világot legyőző levegős tágasságára – mutat rá. Eőry szobra „többek között az élettelen és az élő, a szervetlen és a szerves, az anyagi és a szellemi, a fizikai és a metafizikai létezés virtuálisan mozgó, egymásból egymásba tűnő állapotát, az emberi szellem, a halhatatlan lélek emelkedő égbetörését jelképezi”.

Ha csupán taláalomra emelek ki neveket az idézett költők, írók, filozófusok, festők, szobrászok művészettörténészek közül – Pilinszky János, Weöres Sándor, Heinrich Heine, Baudelaire, Jean-Luc Nancy, Gaspar David Friedrich, Paul Cézanne, Juan Gris, Ferenczy István, Bolberitz Pál, Lyka Károly, Genthon István, Gerevich Tibor, Ybl Ervin, Herber Read, Pernecky Géza, Kelényi István (a művész első monográfiája), Szeifert Judit, Hann Ferenc –, már észlelni azt a tudományos háttérrel, amelyet az elemző elegánsan, mindig a tárgyra fókuszálva megépített.

Eőry Emil mítoszi teremtő, az anyag, a képzelet, az önmagát megfeszítve alkotó szobra. Élő szobor, hiszen összes küzdelme, létért folyó harca, kitartása, ha nem is nagy körben, de mindig előidézi a robbanást. Értem ezt ragyogó köztéri szobraira és remek kisplasztikáira, s nem utolsósorban festményeire is. Ki kell nyitni a szakma szemét, hogy fölfedezze – talán még nem késő – a kortárs képzőművészet élvonalába tartozó életművet.

(*Érd Megyei Jogú Város Önkormányzata*, 2019)

Bartók István

Pintér Márta Zsuzsanna: A történelmi dráma alakzatai a 16–18. századi magyar irodalomban

Pintér Márta Zsuzsanna könyve igazi csemege az irodalom és a színház barátainak. Olyan világba vezet be az olvasót, ami még a dráma- és színháztörténet kutatói számára is tartogat meglepetéseket, és az is biztosra vehető, hogy az érdeklődők szélesebb köre legnagyobbbészűt újdonságokkal találkozhat. A régiség feladásba merült alkotásai új életre kelnek: megtudhatjuk, miért voltak érdekesek a maguk korában, és mit árulnak el a mai közönségnek keletkezésük körülményeiről, a régmúlt századok gondolkodásáról.

A régi magyar történelmi drámáról középiskolás emlékeink nyomán legtöbünknek valószínűleg Katona József *Bánk bánja* jut eszünkbe. Sokan azt is tudják, hogy Magyarországon és Erdélyben a 18. század végén alakultak az első hivatásos színtársulatok. Bizonyára akadnak olyanok, akik hallottak a Kelemen László vezette pest-budai Magyar Nemzeti Játsszó Társaságról. Talán még a kolozsvári Magyar Jádzó-Szín sem teljesen ismeretlen. De a magyar színjátszás múltját kutatva vajon elegendő ennyire visszamenni az időben? Nem, hiszen már évszázadokkal korábban rendeztek színielőadásokat. Ezek legjellemzőbb darabjai az úgynevezett iskoladrámák. A kötet nagyobbik része ezekről szól.

Mielőtt sor kerülne az egyes darabokra, a szerző számos olyan általánosabb kérdéskört ismertet, amelyek megvilágítják a színházi produkciók tágabb összefüggéseit. Igen érdekesek például a színház és a főúri, főpapi reprezentáció kapcsolódási pontjai. Különböző ünnepélyes alkalmak rendezvényei ugyanis nem nélkülözték a teátrális elemeket. Ezek után már nem is lepődik meg az olvasó azon, hogy a Balassi-életrajz egyik epizódja itt is szóba kerül. Történetírók feljegyezték, hogy az ifjú Bálint Rudolf bécsi koronázási ünnepségén, 1572-ben juhásztáncossal szórakoztatta az előkelő közönséget.

Mind protestáns, mind katolikus körökben a nevelés fontos eszköze volt az iskolai színjátszás. A tanulók erkölcsi épülése mellett az ismeretek átadására is kiválóan alkalmasnak bizonyult, történelmi drámák esetében természetesen legfőképpen a történelmi események megismertetésére, elmélyítésére. Az előadások sok esetben nyilvánosak voltak, egy-egy város polgárai korra, nemre és társadalmi helyzetre való tekintet nélkül látogathatták őket, ezért a nézőtér már a kezdetekben a társadalmi érintkezés kitüntetett helyének számított. Pintér Márta Zsuzsanna a történelmi drámák tematikailag elkülöníthető három csoportjával – ahogy a könyv címében is szerepel, alakzatával – foglalkozik részletesen.

Az első csoportba a bibliai drámák, azon belül az ószövetségi tárgyúak tartoznak. Forrásul szolgáltak a zsidó történelem eseményei, olyan bibliai könyvek dramatizált változatai, amelyeket történeti forrásnak tekintettek. A keresztény és ezen belül a felekezeti identitás kifejezésére és megerősítésére szolgáltak. A protestáns bibliai drámák szerzői olyan témákat választottak (Judit, Eszter, Tóbiás...), amelyekkel Isten gondviselő kezének megnyilvánulását, a hit által való üdvözülést a protestánsok számára alapvető tételét tudták bemutatni. A katolikus iskolák előadásait a különböző szerzetesrendek által fenntartott oktatási intézményekhez lehet kapcsolni, beszélhetünk jezsuita, piarista és minorita drámákról.

A szentekről és a mártírokról szóló, úgynevezett hagiografikus darabok alkotják a második csoportot. Főszereplőik az ókori keresztényüldözések áldozataitól kezdve a kortárs vértanúig jelentek meg a színpadon, így a távol-keleti jezsuita missziók hittérítőinek sorsát is lehetett követni.

A harmadik csoportba sorolhatók az egyetemes és a magyar történeti drámák. Népszerűek voltak a görög–római történelemből például Cyrus, Ágis, Nagy Sándor, Jugurtha, Hannibál, Caesar és Brutus történetei. A jezsuita iskolákban Cyrusról 34 előadásról tudunk. A középkori történelem is szolgált témákkal, mint Bouillon Gottfried kereszties hadjárata, XI. Lajos, V. Károly viselt dolgai. A magyar történelemhez kapcsolható Tamerlán, akit némelyek a magyarok egyik őseinek tartottak, vagy Trebellus bolgár király, aki bizonyos hagyomány szerint a magyarok királya is volt.

„Igazi” magyar történelmi drámáról jóval kevesebbről tudunk, mint egyetemes történelmi tárgyúról. A legtöbbet a jezsuita iskolákban mutatták be. Hőseiknek sora a honfoglaló vezérektől Mária Teréziáig terjedt. A legnépszerűbbek: Szent István, Szent László, Hunyadi János és Mátyás király.

A magyar történelem egyes kiemelkedő szereplőinek bemutatása sok mindent elárul a szerzők szándékáról. Kibontakozik egy-egy korszak történelem-értelmezése, nemzetfelfogása, ugyanakkor a közönség ízlésének és elvárásainak változása is. Hiszen ne feledjük: az áttekintett időszak a reformációtól a romantikáig terjed! A különféle feldolgozásokra igen szemléletes példa öt, különböző korban keletkezett Salamon-dráma összevetése. Ugyancsak beszédes Attila és Mátyás alakjának összefonódása a Zrínyiek és a Rákócziak önreprezentációjában, vagy a Hunyadi László-drámák kései, protestáns változatai.

Az időben előre haladva eljutunk a magyarországi hivatásos társulatok repertoárjában szereplő történelmi drámáig. Fontos előzmény a német nyelvű színtársulatok tevékenysége, ugyanis ezek is mutattak be magyar történelmi tárgyú darabokat. Vitézi játékok elevenítették fel Szent István, Hunyadi László, Szondi György cselekedeteit, vagy szomorújáték a szigetvári hős, Zrínyi Miklós tragikus sorsa. Mindezek a német anyanyelvű közönség hungarus-identitására építettek,

azaz arra, hogy a magyar korona fennhatósága alá tartozó területek polgárai nemzetiségi hovatarozásra való tekintet nélkül „hungarusnak” vallották magukat. Így ezek a darabok is a nemzeti identitás kialakítását és megerősítését szolgálták.

Az első magyarországi hivatásos társulat műsorán Pest-Budán, alkalmazkodva a közönség igényeihez, a vígjátékok és énekes játékok voltak túlsúlyban. Azért nem hiányoztak a történelmi drámák sem. Ezek vagy az iskolai színjátszás repertoárjából származtak, vagy német és francia darabokat fordítottak le. A fordítók között olyan nevek szerepeltek, mint Faludi Ferenc, Bessenyei György vagy Kazinczy Ferenc. Az eredeti alkotások szerzőinek sorában számon tartjuk – többek között – Szentjóni Szabó Lászlót, Verseghy Ferencet, Kármán Józsefet.

Erdélyben a folytonosságot az iskolai hagyománnyal a mitológiai játékok, a pásztorjátékok és az énekes játékok képviselték. Itt is ezek többsége volt jellemző. A történelmi drámák elsősorban bibliai és egyetemes történelmi tárgyúak voltak. Játsszottak a pest-budai társulattól átvett darabokat Mátyás királyról és Zrínyi Miklósról. Az eredeti művek között megemlítendő Wesselényi Miklós és Teleki Domonkos munkássága.

Pintér Márta Zsuzsanna könyvét áttekintve megállapíthatjuk: a munka meggyőzően mutatja be, hogy a tárgyalt darabok a maguk idejében és környezetében milyen szerepet tölthettek be, milyen okok és célok motiválták megírásukat. Nemcsak a „miért?”, hanem a „hogyan?” kérdéseire is választ kapunk. Elmerülve a régiség történelmi, politikai, vallási viszonyaiban, nemkülönben a poétikai és retorikai nézetekben, kibontakozik a vizsgált művek keletkezésének és fogadtatásának társadalom- és mentalitástörténeti közege. Sok esetben egy-egy munkának az elhelyezése szerzőjének életművében, vagy éppen korábban ismeretlen filológiai adalékok felszínre hozása is segíti a megértést. Általános, elméleti kérdések és konkrét példák egymásra vetítéséből bontakozik ki, hogyan valósul meg a keresztény, ezen belül a felekezeti, továbbá a nemzeti vagy regionális identitás erősítése, a tanító, ismeretközlő szándék vagy éppen a reprezentációs funkció. Az irodalomtörténeti és dramaturgiai kérdések iránt mélyebben érdeklődők örömeire kerülnek példák a különféle modalitásokra, azaz a patetikus vagy ironikus, szatirikus hangvételre, akárcsak a jellemző dramaturgiai megoldásokra, konzultációs és cseldramára. Kitapinthatóvá válnak a történelmi drámák kapcsolódási pontjai más műfajokkal: a prédikációval, a politikai, államelméleti irodalommal, a közköltéssel.

Mindezek ismeretében válnak nyilvánvalóvá a folytonosságot igazoló mozzanatok. Kirajzolódik a szemléletbeli, tematikai és dramaturgiai folytonosság és az a hatás, amit a régiség drámaírói az új drámaírói nemzedékre gyakoroltak – Bessenyeitől Kisfaludy Sándorig. Figyelembe véve az előző korszakok – akár az ókor és a középkor – örökségének továbbélését, megállapítható, hogy a tárgyalt történelmi drámák szervesen illeszkednek az irodalomtörténet folyamatába.

A szerző alapos munkájának eredményeként a feldolgozott anyag minden tekintetben a helyére került. Pintér Márta Zsuzsanna olyan szintézist hozott létre, amelyik pontosan és világosan meghatározza a magyar régiség történelmi drámáinak irodalom- és művelődéstörténeti helyét. Amellett, hogy a szakembereknek sok, az érdeklődő olvasónak még több újdonsággal szolgál, további erénye, hogy elkerülve a tudományos értekezések szárazságát, színes, élvezetes olvasmány. Már csak ezért is ajánlható az irodalom- és színházkedvelőknek, és mindenkinek, aki szeretne megismerkedni nemzeti múltunk újrafelfedezett értékeivel.

(Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2019)

Oláh András

A szabálytalanság sokszínűsége

Sz. Tóth Gyula: *Tanári notesz 13. – Fénylesen*

A „Notesz – visszapillantó tükör” – írja könyvének előszavában Sz. Tóth Gyula, aki immár 13 éve osztja meg velünk az adott esztendő jegyzetelt történéseit. Mindazt, ami vele megesett, amit érzékelt, átélt vagy megszenvedett, ami megérintette, amire érdemes visszatekinteni.

Magánügy – mondhatnánk, ám ha föllapozzuk a kötetet, nyomban megtapasztaljuk, hogy mi ugyanazt a világot látjuk, amit a szerző. Ugyanott élünk, ugyanazokkal a hatásokkal szembesülünk, ugyanakkor kerekítjük tágra a tekintetünket, csóváljuk meg a fejünket, vagy teszünk epés megjegyzéseket. Ugyanannak örülünk, és ugyanazért bosszankodunk.

Így lesznek ezek a történetek a mi történeteink, s a Notesz pedig a saját emléktárunk.

Egy megbolydult, felgyorsult és önmagából kifordulni látszó világ vesz körül bennünket. Pörgős mindennapok, kapkodás, időhiány. Már nyoma sincs annak a békének, nyugalomnak, amit 40-50 éve gyerekként vagy fiatalként még megélhettünk. Felbomlottak azok a kisközösségek is, amelyek annak idején a mindennapjainkra hatással voltak. Ehelyett a média és az internet generálta közösséglátzatokkal próbáljuk pótolni a hiányt. Ami persze nem pótolható. Illetve nem így pótolható.

A szerző által idézett *Bertha Zoltán* szóhasználatával élve egy „*identitásdilemmákkal*” küzdő világban próbálunk magunkra találni. A hovatartozás kérdése manapság elképesztő állapotokat mutat. A problémakör széles: hiányzik az egészséges nemzet-tudat, csorbát szenved az anyanyelv, nem őrizzük a hagyományokat, nem vigyázunk az életterünkre, és a nemi hovatartozás kérdése is abnormális vonásokkal egészül ki.

Sz. Tóth Gyula már az előző könyvében (*A megbillent Éden*) is többszörösen körbejárta, hogy mik azok a pontok, amelyek a napjainkban tapasztalható értékvesztéshez és morális válsághoz vezettek. Ám hiába a megannyi figyelmeztető jelzés, a folyamat nem állt meg. Az ember módszeresen föléli és tönkreteszi életterét, s mindehhez még ideológiákat is gyárt. Az ideológiai alap a jog. Az emberi jog. Mert korunk embere már csak a jogait ismeri, azokat hangoztatja – de miért is ne tenné, hiszen úton-útfélen ezt harsogja a média. Ezt szajkózzák a fülünkbe a jogvédő szervezetek. A kötelességről azonban valahogy megfeledkeznek.

Mindaz, ami évszázadokon hozzátartozott az alapnormákhoz, s ami biztosította, hogy az ember rendezett körülmények között élhesse életét, ami egy kiszámítható és tisztességes világot jelentett, manapság már csak az öregek emlékeiben él.

Sz. Tóth Gyula egyik kedvenc élettere, a Széchenyi fürdő szinte nap mind nap kínálja a példákat. De ugyanezt tapasztalja a tömegközlekedési eszközökön utazva, a bevásárlóköz-pontokban, a kirándulásokon (Bükkfürdőn) vagy éppen kedvenc Bosnyák téri piacán járva.

2018 persze különleges esztendő volt, hiszen az év első harmadára rányomta bélyegét, hogy hazánkban választási csatározások folytak. Sz. Tóth Gyula nem csupán a politikai számárságok oldaláról közelít a kérdéshez – hiszen az ígéretések, az inkorrektségek, a sárdobálás amúgy sem újdonság –, hanem a politikusok által használt nyelvezetet is vizsgálja, és azt is elemzi, hogy mit sugalmaznak a választó számára a pártok nevei, és persze bemutatja a lealjasult kampányelemeket is (pl. a fejbe lőtt miniszterelnököt ábrázoló kép). A kampányidőszak kitűnő terepet biztosít a szerzőnek arra is, hogy – némi iróniát is bevetve – szembesítse az olvasót azzal a hihetetlen abszurditással, amit a politika csinálói maguk körül kialakítanak. S ami nem ért véget a választásokkal, mert a vesztes ellenzék még ősszel is folytatta a kabarét, nagysikerű alakításokat nyújtva a tévészékházban, a parlamentben és az utcákon egyaránt. „Gyenge operettburleszk” – összegzi a végeredményt a szerző.

De kampány nemcsak hazánkban zajlik. Zajlik az egész világon. Ismerős szlogenek köszönnek vissza. Csak éppen kifordítva, kicsavarva, fura színekbe csomagolva. A hírek önmagukért beszélnek. Az amerikai egyetemeken például „a tananyagban a fehér írókat feketékre cserélik – a »sokszínűség« jegyében”. Olyan ez, mint amikor a londoni Globe színházban Rómeót fekete színész játszotta. Vagy amikor LICRA nevű antirasszista civilszervezet blogbejegyzésében azért kárhoztatta a horvát futballválogatottat, mert az „egyszínű” a sokszínű francia válogatotthoz képest. Vagy amikor Firenzében átírták Bizet *Carmen*jét, és az új változatban Don José mégsem öli meg a laza erkölcsű címszereplőt, mert az durva sértés lenne a zaklatásnak kitett nőkkel szemben. Agyrém. Tovább színesítik a palettát az olyan információk, mint hogy az alkotmánybíróság döntése értelmében az osztrák hatóságoknak el kell ismerniük a harmadik nem, az úgynevezett interszex identitás létét. Íme, a szabadság...

A naplóbejegyzésekben természetesen folyamatosan jelen vannak a migrációs kérdéssel kapcsolatos hírek és kommentárok is, és persze azon uniós törekvések, amelyek Magyarországot próbálták sarokba szorítani, szemléletváltásra kényszeríteni az adott témával kapcsolatban.

Hogy vigyázó szemünket újra csak Párizsra vessük, arról gondoskodott a francia köztársasági elnök, aki visszahívta posztjáról a magyar politikai elképzelésekkel rokonszenvező – és ennek hangot is adó – nagykövetét.

A helyzet csöppet sem rózsás – állapítja meg a szerző, amikor a bennünket körülvevő világról elmélkedik. A valaha felvilágosodást hirdető, ratioba kapaszkodó nyugati világnak mintha elhomályosult volna a látása, vagy elvesztette volna a lámpását. Az anarchia és a pusztulás felé kormányozza az emberiség hajóját. A köznép pedig nem

ismeri föl, hogy ez egy érdek motiválta társadalom, amelynek képviselői úgy tudják stabilizálni uralmukat, ha a demokrácia és egyenlőség látszatát keltve pimaszul átírják az értékeket. Mindehhez látjuk csatlakozni a hazai baloldali elitet is. Hangoztatják a szolidaritás fontosságát – ám saját nemzetükkel nem szolidárisak.

Örök téma az iskola is. Sz. Tóth Gyula pedagógus. Annak idején aktív közreműködője volt a Zsolnai-programnak (ÉKP). Nem véletlen tehát, hogy külön hangsúlyt kap írásaiban a hazai oktatási rendszer néhány kajlasága: az új NAT, a tananyagvita, az utcára vonuló diákok követelése. De valóban sok-e a tananyag, sok-e az iskolában töltött idő? – kérdezheti joggal a szerző. Neki ugyanis van összevetési alapja az unokák révén a belga iskolarendszerrel, ahol 50 percesek a tanórák (heti 32), és nincsenek alternatív programok (sport és egyéb versenyek, múzeum v. színházlátogatás tanórai időkeretben). Ami a tananyagot illeti: 30 éve egyéb sem történik, mint csökkentés. Mert másra kell az idő, hiszen közben szorgalmasan zajlik például az „érzékenyítés”.

Persze a hazai oktatásban is történnek figyelmet érdemlő dolgok: no, nem a noteszbejegyzésben pellengérré állított óvszerautomata elhelyezésére gondolok, hanem azokra a kezdeményezésekre (Szeged, Mátészalka), amelyek egy picit visszahelyeznék a hangsúlyokat az együttélés megtanulására, a tiszteletre, a szófogadásra, az önzetlenségre.

Ne önző, köszönni sem tudó, szelfizgetős, kizárólag önmagukra gondoló fiatalok nőjenek fel! Ne jogaikat hangoztató és azzal visszaélő, a hibát mindig másban kereső, egymásra mutogató generációk alkossák majd a társadalmat (az autósokat nyugtalanító gyalogosok, a gyalogosokat zavaró, járdán közlekedő biciklisek, a bicikliseket leszorító autósok). Mennyivel egyszerűbb lenne, ha mindenki a korrektséget és az előzékenységet részesítené előnyben a jogokkal szemben.

Persze sok egyébről is szó esik a noteszben. Hiteles képet kapunk a szerző által látogatott rendezvényekről, könyv- és folyóiratbemutatókról, előadásokról, beszámol a könyvheti találkozásokról, baráti eszmecserékről és a személyes kapcsolatok alakulásáról is. Szó esik a sajnálatos veszteségekről is. Testvérének halála mellett megemlékezik például a reformpedagógia egyik jeles úttörője, Gázsó Ferenc és a politikai újságírással foglalkozó Lovas István haláláról is.

Számtalan régi emlék is előkerül. Mindezt egy kényszerű otthoni selejtezés is erősíti. (Némiképp ebből adódik, hogy a kötethez tartozik egy közel 40 oldalas melléklet is.)

Az értékféltség Sz. Tóth Gyula munkájának legfontosabb hajtóereje. Miként azt a bevezetőben megfogalmazza: olyan szabadságot szeretne, amely rendet szül. Az írástudó felelősségével figyelmezteti korának zsakutcába tévedő társadalmát értéktévesztésre. És figyelmeztet arra is, hogy semmi sem történik ok nélkül. Nem véletlenül idézi Sz. Tóth Gyula a meggyilkolt egykori amerikai elnök, Lincoln messzi időkből előrelátó mondatát: „a pénz hatalom sokkal zsarnokibb, mint a monarchia, arcátlanabb, mint a diktatúra”.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019)

Ködöböcz Gábor

Bozók Ferenc: Magyar költők Jézusa

(Meditációk 20. századi magyar költők Jézus-verseiről)

Bozók Ferenc az emberiség nem túl nagyszámú szabadcsapatából, az elhívás útján járó hűségesek fajtájából való, aki saját növéstervére figyelve egy pillanatra sem feledkezik meg az Assisi Szent Ferencre és Dsida Jenőre valló életszépségről és életörömről, illetve a mindezek foglatát adó életszentségről.

Minden egyes írói, költői megszólalásában a dolgok, jelenségek és emberi minőségek evangéliumi esztétika jegyében történő megérintése és néven nevezése történik. Jól tudván és mélyen átélvén – verseiben és esszéiben szubjektív hitelességgel és hiteles szubjektivitással átlényegítvén – a Reményik Sándortól ismerős gondolatot: „Istenben az ember sír fel, emberben örül az Isten”.

A mostanival együtt tizenhárom kötetet jegyző Bozók Ferenc magyar, történelem és teológus szakos tanár, piarista szerzetes. Tanári pályáját Gyöngyöspátán kezdte, majd tanított a piarista rend kecskeméti, gödi, váci és mosonmagyaróvári iskoláiban. 2011 óta felszentelt pap. Verseivel és esszéivel sokak megbecsülését vívta ki az utóbbi másfél évtizedben.

Már első könyve (*Szélkutya*, 2007) is jelezte, hogy a költőként Isten áldotta tehetségű Bozók Ferenc az esszé műfaját is magas szinten műveli. Rejtett összefüggésekre fogékony, eredeti látásmódja, etikai érzékenysége és nagy műveltséganyagot mozgósító, tág horizontú szemlélete arra predesztinálja őt, hogy a kultúrhistoriai hagyománynak, s ezen belül evangélium és esztétikum érintkezésének izgalmasan újszerű olvasatát adja. Elegáns és élvezetes stílusú, mindig unikumszámba menő gondolatkísérleteit spirituális emelkedettséggel társuló, határozott világgép és az emberi létezés minőségéért érzett írástudói felelősség határozza meg.

A Véghegyi Balázs vezette, százhalombattai Üveghegy Kiadónál idén megjelent *Magyar költők Jézusa* harminchárom Jézus-versessel és rájuk vonatkozó reflexióval, ha úgy tetszik: az értékteremtő magány kontemplációjában kigyöngyözött kiseszszével tiszteleg a második isteni személy 33 köztünk töltött földi esztendejének. Miként a szerző előszavában olvashatjuk: „Vágytam felmutatni, hogy a magyar költők egy profánnak mondott évszázadban is milyen gyengéd szeretettel idézgettek, hívták elő verseikben Jézus alakját”.

Bozók Ferenc – minden költőtől csak egy, a kötetkompozíció rendjébe és koncepciójába leginkább beleillő verset választva – az egymás mellé illesztett mozaikok árnyalatos gazdagságával úgy mutatja föl az Istenember egzakt módon soha meg nem ragadható alakját, hogy a versekhez társított tízmondatnyi meditációi-

ban – lélekteljesen szakszerű és szakszerűen lélekteljes formában – összetéveszthetetlenül egyéni Jézus-élményét, illetve Jézus-képét is elénk tárja. Ha nem lenne ráírva a könyvre a szerző neve, jó eséllyel akkor is kitalálnánk, hogy ezeket a briliáns eszmélkedéseket, tűnődéseket kizárólag csak Bozók Ferenc írhatta.

A rendkívüli fegyelmezettséggel és körültekintéssel egyberostált Jézus-versek vonulata alfabetikus sorrendben halad Adytól, Áprilytól, Babitstól, Baka Istvántól Csorba Győzön, Dsida Jenőn, Gárdonyi Gézán, József Attilán, Juhász Gyulán és Kassák Lajoson át egészen Nagy Lászlóig, Nemes Nagy Ágnesig, Pilinszky Jánosig, Utassy József, Weöres Sándorig. A kötet szerzőjének indíttatásáról és motivációjáról beszédesen árulkodik az előszó műhelytitkokba is beavató vallomása: „Czigány György lírai, meditatív hangú tízmondatos elmélkedéseinek fegyelme és sűrítési ereje inspirált, adta erre az ötletet, valamint a meditációs szövegek arányosítására való törekvés. Számos verset fájó szívvel és talán túlzott szigorral rostáltam ki a kötetből. Lehet, hogy ha tíz év múlva állítanék össze kedvenc Jézus-verseket, az a lista már jelentősen különbözne az idei, 2019-es válogatásomtól”.

Bozók Ferenc dicséretére legyen mondván, hogy mindenféle önkorlátozás és redukáltság dacára a szépen kikerekedő kötet mégiscsak a teljesség, a szemléleti világegész benyomását kelti. Ezúttal is arról győzven meg a szeretetteljes élmélyültséggel és kellő alázattal közelítő olvasót, hogy a mennyiségileg viszonylag kevés a művészi-emberi minőség tekintetében olykor hihetetlenül sok és súlyos tud lenni.

A *Magyar költők Jézusa* című kötet legfőbb erényét és Bozók Ferenc legnagyobb érdemét abban látom, hogy a szeretetmisztikát a tudásmisztikával képes ötvözni. Ez a komplex élmény- és érzékenységformákat, magasságszférákat és mélységperspektívákat vegyítő szemlélet világító lámpásként jelzi az utat az unio misztika, illetve az alázat misztikája felé.

Az Istenre, a Jézus-követő magatartásra való ráutaltságot és az evangéliummal folytatott párbeszédet hangsúlyosan tematizáló kötetkompozíció egyik fontos tanulsága talán az lehet, hogy – a Sátánnal, ha úgy tetszik a létrontás és létabszurditás erőivel harcolva – méltó és üdvös, ha félelmet és fondorkodást feledve fordulunk a Fennvalóhoz. Amint azt a virtuóz módon megformált kötet egésze is sugározza, a kreatúratudat tisztasága és a teljes odaadottságot feltételező lélekteljes ima nélkül Istennek tetsző élet aligha képzelhető el.

Ugyanakkor nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a legszebb imádság mégiscsak az igaz élet. A kötetben olvasható versek és reflexiók ehhez nyújthatnak számunkra felbecsülhetetlen értékű ösztönzést és bátorítást.

(Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2019)

Sebők Melinda

„hallgasd meg Uram / Újra könyörgésünket”

Bobory Zoltán: Ima-Vers-Könyv

Rónay László *Isten nem halt meg – A huszadik századi magyar spirituális líra* kötetének (Szent István Társulat, 2002) utószavában megjegyzi: „Nem az a lényeg, hányszor írja le a lírikus Isten, a szentek vagy a haza nevét, hanem hogy ezt elhittető erővel teszi-e”. Bobory Zoltán etikai-esztétikai értékeket felmutató *Ima-Vers-Könyve* a modern magyar spirituális költészet hitelt adó ereje. A Székesfehérváron élő költő verseiben a lélek örvénye az imádság erejével talál utat a magasságok felé. Nála imádság és költészet – ahogy több interjúban vallotta – közös gyökerű „szükségszerű kegyelmi állapot”: vigasz és remény, mert az ember imádságaival kapcsolatba léphet teremtőjével, megismerheti Istent, válaszolhat a hívására. A Bobory Zoltán által is nagyra becsült jezsuita szerzetes, Szabó Ferenc *Isten halála – avagy Isten időszerűsége* című írásának megállapításai szintén egybecsengenek az *Ima-Vers-Könyv* üzeneteivel: „Isten, az örökkévaló nem halhat meg. Ma is időszerű. ... Mert Isten hívja az embert, Ő szólítja meg lelkiismeretében” (*Új távlatok*, Éghajlat, 2011). Isten hívására adott lelkiismereti válaszok a költő ima-versei is, melyeket – a *Tenyerekből hó hull*, *Elár(v)ult csillagképek*, *Vonókéssel eleven fát*, *Hósorsú eskük*, *Parázs az avarban* és a *Damaszkuszi úton* verseskötetei után – a hetedik versgyűjteményébe, az *Ima-Vers-Könyv*be válogatott.

Figyelemre méltó a kötet címe, mely az ima műfaja, a líra műneme mellett a régebbi korok imádságos könyveire emlékeztetheti az olvasót. Az imádság az ember és az Isten kapcsolatának legmélyebb, legbensőségesebb formája, amely állandó része a hívó ember mindennapi életének. A XIII. századi Ómagyar Mária-siralom után az első magyar nyelvű keresztény imák a XVI–XVII. századból maradtak fenn, de már a XV–XVI. században több kódex is kifejezetten imádságoskönyvnek készült. Régebben az imádságos könyvek a magánáhitat és a közösségi imaalkalmak segédeszközei voltak. Az imakönyvek imádságokat tartalmazó kézzel írott vagy nyomtatott, gyakran metszetekkel, képekkel illusztrált kötetei a személyes hitélet elmélyítését szolgálták. Az első jelentős nyomtatott magyar nyelvű imakönyv a XVII. században Pázmány Péter *Imádságos könyve* volt, amelyben igen változatos műfajú vallásos szövegeket lehetett olvasni: a Miatyánk és az Üdvözlégy parafrázisai, hitvallások, hálaadások, zoltárok, himnuszfordítások, biblikus elmélkedések, legendák, példázatok, áhítatok, szentekhez folyamodó, dicsőítő, bűnbánati és hálaadó imák, valamint szertartásokhoz kapcsolódó és ünnepekhez kötődő (karácsonyi, húsvéti, pünkösti) imák különböző műfajai is megtalálhatók a gyűjteményben.

A XVII. századi magyar nyelvű imák kincstárát felvonultató gyűjtemény örökségéhez kapcsolódik Bobory Zoltán 2018-ban megjelent *Ima-Vers-Könyve*. A XXI. századi modern *Ima-Vers-Könyv* a székesfehérvári költő, Bobory Zoltán lelki kincseinek tárháza, istenes verseinek gyűjteménye. A kötet a régebbi imádságos könyvekhez hasonlóan nem csupán mindennapi imádságokat tartalmaz, hanem különféle imafajták széles palettáját vonultatja fel: a napszakokhoz kötődő, a dicsőítő, a bűnbánó, a hálaadó, a karácsonyi és a Máriához folyamodó imákat is. A költemények többsége kilép a hagyományos imádság műfaji kereteiből: könyörgések, segélykérések, meditatív tépelődések, dialógusok, passiók, fohások, vallomások, dicsőítő himnuszok variánsait olvashatjuk. A költemények formailag is változatosak: az imakönyvet nyitó *Anyám egy napja* című 14 soros klaszszikus szonettől a kötetzáró *Ima* 91 soros hömpölygő lírai áradatáig több kötött és szabad versformára is találunk példát. Bobory általában kedveli a rövidebb, ám nyelvileg sűrített alkotásokat, gyakoriak a kétsoros (*Sem Hold, sem Nap, sem a csillagaink...; Lábnymok a parti homokban; Megváltó született*) vagy négysoros versszakokból álló költemények (*Ha te állsz elibénk, Tépelődés, Ember vagy Isten, Fentről*) ugyanakkor dialogikus formában (*Hajnali párbeszéd*) vagy a központozást mellőző szabad versben (*Végül talán...; Ima*) is megszólal. A földről az égre tekintő költő egyik legszebb fohása a *Végül talán...* című, békét áhító verse. A kibogozhatatlan csomó a lelki békétlenség metaforája, amikor az indulatok, a pöröly, a gyűlölet, a bántás és a fájdalom lesz úrrá, míg végül az Istenhez intézett szavak imádsága kibogozza a szálakat, feloldja a lelki feszültséget: s „*kibomlik a bog - / áradni kezd ... a / béke*”. A kötet másik kiemelkedő alkotása a *Megtestesítés*. A cím üdvtörténeti összefüggésében a Szentháromság földre szállásának a csodájára, az emberré lett Fiúisten *misztériumára* utalhatna, de itt többértelművé válik, mert emberi lélekből ered a megtestesülés vágya. A szintén emberi tulajdonságokkal felruházott (hús-vér testű, simogató kezű) Istennel párbeszédet folytató lírai szubjektum óhajtja az átlényegülés misztériumát, Pilinszky *Panasz* című verséhez hasonlóan vágyakozik Istenhez: „*Szólj mikor szólok hozzád / hívj ha elfordulok tőled ha lenne / hűtlenségem erősíts inkább ne büntess / rengess meg hazugságomban Uram // Várom hogy mozduljon kezed / felém aki leborulok lábad elé / a szeretetedért a békéért megbocsátani / mindenkinek...*”. Szintén Pilinszky János *Kegyelem* című alkotásának öröklét-motívumával rokonítható a *Majd eljön...* című tömör lírai darab: „*Majd eljön, mikor összesimulva / ölelnek körül az öröklétben...*”. Az újszövetségi Biblia motívumaiban (tövis, keresztfá, Júdás-had, Golgota, sziklasír, harmadik nap) bővelkedő kötet néhány verse az emberi - eszmei barátság, a közös lelki rokonság bizonyítéka. A *Fényében* című költeményt Cs. Varga István irodalomtörténésznek; az *Ember vagy Isten* című műalkotást Szersén Gyula színésznek ajánlja a szerző.

A kötetet nyitó értékes alkotás az *Anyám egy napja* című szonett. A rég elvesztett édesanya az emléktöredékek révén sejlik fel: a napszakok váltakozása, az eszedő táj is érzékelteti az elmúlás tragikumát. A reggel-este, a születés-halál, a földi-égi ellentétes kettőssége az ég felé nyújtózó anya transzcendens magaslataiban: a káprázó csillagok fényében, az angyali fehérségben, az isteni békében oldódik fel. Az anya-motívum a kötet végén is visszatér, így az Édesanya – Szűzanya alakja keretbe foglalja a verseskönyv imádságait. Formai megoldásait tekintve – a melléknevek, a jelzős szerkezetek, a metaforák halmozásának hömpölygő lírai áradatával – Illyés Gyula *Koszorú* című versére emlékeztető kötetzáró *Ima*: a verseskönyv lírai csúcsteljesítménye. Jézus anyja, Szűz Mária tisztelete integráns része a kereszténységnek. Bobory záróverse is Mária-himnusz, de nem a hagyományos „stabat mater” vagy *planctus* (siratóének) csoportjába sorolható, mivel nem Szűz Mária szenvedésének megrendítő megjelenítéseit mutatja be, hanem a Szűz Máriát dicsőíti. A himnikus-ódai szárnyalású nagyívű kompozíció nem Jézust elvesztő *Mária* fájdalmát hangsúlyozza, hanem épp a fia elvesztésénél is értünk esdeklő anya könnyörületességét, bátorságát, hűségét, hitét, erejét magasztalja. Mária „mosolygó, / simogató, / hazahívó, / boldogító, / szabadító, / békítő, / bátorító, / hűséges, / hűséget / remélő, / könnyörületes, / könnyörgő, / parancsoló, / hitetváró, / hitetadó, / erőtadó, / erőtvaró, / Fiánál értünk esdő”, aki a tragikus léttapasztalatokat megélt embernek is hitet, erőt, reményt ad. Az isten-anya-angyal-ember-hús-vér-Mária, a mindenség melege, a haza szent őrzője az örök világosság és fényesség transzcendens magaslataiba emelkedik. A retorikai alakzatokkal: ismétléssel (figura etymologicával), halmozással, fokozással, gondolatpárhuzamokkal és ellentétekkel tudatosan felépített metaforasor felszólító módú igéket hangsúlyozó (*védelmezz, könyörülj, segíts*) könyörgéssel zárul: „Gyökerünk, lombunk, csillagunk, / Napbaöltözött Asszony. / Mindenség melege. / Imáinkba visszatérő, / imáinkat visszaadó. / Koronánk szentséges őrizője, / Boldogasszony Anyánk, segíts!”. Ez a szerkezetileg változatos és stílárisan is bravúros Máriát dicsőítő himnikus fohász zárja Bobory Zoltán imáinak kincstárát.

A tipográfiai szempontból is igényes kötet címlapján a szerző munkája, egy fából készített feszület látható: a végeérhetetlennek látszó passió és a feszületen megjelenő krisztusi szenvedés örök jelképeként. Az ima-verseket Tóth Adrienn igényes illusztrációi díszítik. A többnyire keresztet ábrázoló grafikák jól kiegészítik az imádságos költeményeket, a képek összhangban állnak a kötetborítóval és a lírai művek világával. Bobory Zoltán imádságai a XXI. századi szakrális költészet meggyőző, hiteles vallomásai.

(Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2018)

*Uffon Patrik**

in memoriam p. i.

gyeremekként még fára mászott
fészkek után ingó ágon
később is magasba nézett
ám alatta ringtak fészkek

*

szerette ha süvít a szél
cserzi vágyát eső és fény
bátran vonult a hadakkal
megütközött kossal bakkal
s ha megfutamodást színlelt
megtévesztett néhány hímet
mert fordulván oldalazva
a jerkéket átkarolta

*

szenvedett mert szeretett
szeretett mert szenvedett
pokol tornácából
érezte a mennyet
s az égi magasból
a pokoli tüzet

*

hogya vérzett sebzett lelke
egy múzsával elköttette
de egy másik felszaggatta
hátha vérébe fulladna
ám megúsza mindahányszor
mint amikor fára mászott

*

íjjal nyállal a puzdrában
vágatgatott a pusztában

tüzes lovának sörénye
loboghatott fényben éjben
vadászgatott a vércsapán
sűrűn fedte hó a nyomát
ha elfáradt betakarta
kedvesének haja sátra
s szötte álmát szép reményét
selyembárányok lágy prémjén

*

mindig nyája előtt
járta a legelőt
zöldellő határban
lelkében madárdal
fülében szél zúgott
szép lány ölelésért
bejárt zeget-zugot
hátra hagyta nyáját
négykézláb is elment
ha hallotta távol
selyembárány béget
nem hagyta a csámbort
nem bírta az égre
kampójára fogta
ne eredjen szélnek

*

imádta a természetet
imádkozva heverészett
lány ölén
vad bölény
vagy jankai lankán

* Punczmodern költő a huszonegyedik század második felében, p.i. életművének nagy tisztelője, szellemi hagyatékának elkötelezett ápolója. Nagy elődjéhez híven és méltóan, kedveli a klasszikus magyar versformákat. Eme ópusza mellett híres műve az Anyám gendermagos tyúkja. Uffy Bendegúz néven is közöl.

ilonka lankáján
titokban lankadván

*

a századik szülinapján
csíntevésen rajtakapták
jó harmincas felesége
megtépett egy huszonéveset

*

jó költő volt jó bizony
emlékére jót iszom
inna ő is bizonytal
birkózva az iszonnyal

nem is mehet feledésbe
ki behatolt annyi résbe
mélyek mélyét hõn megélve
mélységekbe beleégett

*

áthágott sok szabályt
megszegte a törvényt
gyakran fenyegette
szakadék meg örvény
s hiába győzte le
élete hány szörnyét
magába rántotta
sok gyönyörű szörvény

*

felfedezett hét jó költőt
mindeniknél, hej, jobb volt ő
bár azok is jelentősek
mint hősökön nyíló lőtt seb

nagy költő volt bizony nagy
életműve bizonylat
mágiája máig hat
ellenszere iszonynak
szerették is viszonylag

nagy költő bizony nagy

*

igazságot egyet ismert
az isteni törvényeket
nemzetéért viaskodva
fittyet hányt a fiaskókra
ellenség közt rendet vágott
szolgálják a túlvilágon
mert egy napon csak úgy döntött
nem vesz többé már levegőt
s jó kardját még megvillantva
elillant a csillagokba
göncöl elé fogta álmát
és felveri a tejút porát

*

(a feltámadásra)

feltámadás napján
megnyíló sírjánál
a sok versimádó
élő láncot formál
nehogy a sok múzsza
nyakába ugorjon
s tátongó gödörbe
rögvest visszahuljon
megtelne a nyughely
felette testekkel
elfednék a napot
selyembárány prémmel
takarták őt múzsák
éltében eleget
feltámadás napján
hadd nézze az eget
várjanak rá külön
mind egy-egy bokorban
s jó ölelésének
se vége se hossza

(A vers p.i. halálának első évfordulóján hangzik el először az emlékháznál, majd évente váltakozva a szobornál és a sírnál a feltámadás napjáig.)

Zsidó Ferenc

Monográfiák terítéken

Élmezőnytől lemaradva? Márkus Béla: Gál Sándor

Most látszik igazán, milyen nagy volumenű a szlovákiai magyar (felvidéki) Gál Sándor költő, író, publicista életműve, amikor Márkus Béla monográfiája* megjelent róla.

Egyben megdöbbenő, hogy Ilyés Gyula metaforája, az „ötágú síp”, amely az anyaországi és elszakadt irodalmak összetartozását érzékelteti, mennyire nem működik a gyakorlatban. Gál Sándor nevével jómagam 2000-ben találkoztam először, amikor az AB-Art – az első olyan felvidéki kiadó, amely valamiféle erdélyi jelenléte próbált felépíteni – kezdte megjelentetni sorozatban az egybegyűjtött műveit. Gál Sándor ekkor már több mint 30 kötetet tudhat a háta mögött, Erdély és Felvidék azonban jobbára párhuzamos valóság volt. Részben ma is az maradt.

Ezért is üdvözlöm Márkus Béla nagy vállalkozását – róla mindenki tudja, hogy elhivatott követője, értője a határon túli magyar irodalmaknak –, amelyben ezt a sokműfajú, szerteágazó életművet megkísérli egybefogni: a kötetek során lineárisan halad, ugyanakkor motivikusan egymás visszfényében elemzi.

Az *Előljáró szavak*ban Márkus leszögezi, hogy életrajzi áttekintésre nincs szükség, nem csupán azért, mert az nem trendi, hanem azért is, mert Gál Sándor életműve – főként a prózai művei – annyira biografikus, hogy abból óhatatlanul kibomlik az is, ami a személyes sors szempontjából mérvadó. Márkus a köteteket – témájuk vagy éppen műfajuk alapján – triptichonokba csoportosítva tárgyalja, érzékeltetve a lírai termés primátusát a prózaival szemben, jelezve, hogy újságírói, publicisztikai munkája némiképp ráno szépírói tevékenységére, és olykor elvész az aktuálpolitika útvesztőiben.

A monográfia legfontosabb – és iróniájával legszellemesebb – fejezete a végső, az *Utánfutó szavak* címet viselő, melyben Márkus Béla körüljárja Gál Sándor életműve kanonizációjának problémáit (vagy a kanonizálódás elmaradásának okait), ugyanakkor azt az illúziót is eloszlatva, hogy a felvidéki magyar irodalom önmagában egységes egészet alkotna.

(MMA Kiadó, Budapest, 2017)

Elszigeteltség vagy egyetemesség? Elek Tibor: Grendel Lajos

Márkus Béla kb. azzal zárja Gál Sándorról írt monográfiáját, hogy a szerző (közös felvidéki sors ide vagy oda) a Grendel Lajos által írt *A modern magyar irodalom története* című művében nem kapott helyet, még a hivatkozások sorában sem. Amint Elek Tibor Grendel-monográfiájából* kiderül, ez korántsem véletlen: Grendel egészen eltérő esztétikai elvek mentén alkotott. Mondhatni, türelmetlen vehemenciával elutasította mindazokat, akik megmaradtak a (neo)realizmus primer valóságábrázolása mellett, ő a lázadó individuum nézőpontjából vizsgálja a világot, nem egy közösség perspektívájából.

A Gál-monográfiáról szóló írásomban azt állítottam, az erdélyi és felvidéki irodalom bizonyos értelemben párhuzamos valóságoknak tekinthető, de lám, a felvidéki irodalom különböző szeletei sem feltétlenül a kongruencia elve mentén strukturálódnak. Grendel Lajos a szlovákiai magyar irodalom tán legismertebb prózaírója, kanonizációja – amint ezt Elek Tibor is érzékelteti – az anyaországi recepció eredménye, mely többnyire pozitívan fogadta a szerző előremutató, a posztmodern vívmányait is jól hasznosító műveit.

A monográfus pontosan rámutat Grendel jelentőségére: a felvidéki magyar irodalom hagyományszemléletének, értékrendjének radikális átalakítása. Elek Tibor kiemeli szemléleti nyitottságát, méltatva „a kisebbségi tudatot és irodalmat terhelő mítoszok, tabuk” megkérdőjelezésének törekvését. Grendel az örök megújulás hirdetője, aki regényeiben, novelláiban a valóság mögé való belátás, a mélyebb összefüggések felfedésének individualista útját járja.

Elek Tibor teljes pályáivet rajzoló monográfiájában ennek buktatóira is rámutat: az énbezártság motivikus és tematikus szinten önisméltléshez vezet, a monográfus ugyanakkor azt is jelzi, Grendel tehetségét az mutatja, mindig sikerül újat hozzatenni az adott témához, ha nem másban, hangszerelésben, stílusban, így lazán összefüggő regényfolyamokat, ciklusokat alakítva ki.

Elek Tibor nyolc fejezetre (plusz függelék) tagolva elemzi Grendel epikus műveit, esszéit, irodalomtörténeti vállalkozásait, áttekinti az elég gazdag recepciót, reflektál az első pályaszakasz monográfusa, Szirák Péter művére, ugyanakkor saját látásmód és értékítéletek mentén sommázza Grendel munkásságát.

Az már a sors iróniája, hogy a 2018 elején megjelent monográfia azzal a gondolattal zárul, az életmű még nincs lezárva, számos meglepetést tartogathat, pár hónap múlva azonban, 2018 decemberében Grendel Lajos elhunyt.

(MMA Kiadó, Budapest, 2018)

Szepes Erika

Ádám Tamás: Szomjas víztorony

– arról, ami hiányzik –

Nem posztmodern játékot úz Ádám Tamás a címmel, nem is pusztá antropomorfi-
záció, hanem egy hatalmasra növelt metafora: ahol a víztorony szomjas, ott szomjas
mindenki, akit el kéne látnia vízzel. Köves István a kötet hátsó borítóján pontosan fo-
galmaz: ez egy boldogtalan kötet, amelyben a szomjas víztorony csak egyik megnyil-
vánulása a boldogtalanságnak. De nem maradnak rejtve a boldogtalanság többi meg-
nyilvánulásai sem, s ezeknek oka közös: mindé a szabadság hiánya: „Muszáj dönteni,
így vagy úgy,/ sérül a szabadakarat.” (12, az arab számok a kötet oldalszámát jelzik.)
Ünneplő ruháink szorítanak, nem lehet bennük szabadon mozogni, az ünnepek zava-
ró kínok közt zajlanak, s a megoldás: „Valahogy mégiscsak szabadulunk a szorításból,
s hagyjuk, hogy vállunkon/ énekeljenek az estélyi ruhák fátylaiból / kiszökő madarak.”
(14) Az *Az lesz fontos* című versben minden a rabságot sugallja: „Szükségszerűek a
fejünk fölötti, / áramot hozó rácsok, amelyek könnyörtelenül befogják a/ meggondo-
latlanul röpködő kopasz/ nyakú gatyás galambokat. Beszorult / fejükből könnyörögve
néz szemük.” (19) Ha minden rabságban van, és csóretöltve sorakoznak a dodzsemek,
amik bármikor harckocsikká válhatnak, s belőlük éles lőszerrek törhetnek ki, „Beragad
a nyár is.” (19)

Ha úgy fogalmaz, hogy „Elnapolható az erőltetett boldogság”, akkor éppen azt tuda-
tosítja, hogy szabadság nélkül nincs boldogság, s akkor ugyanazt mondja, amit kortár-
sai közül sokan: „Ünnepi költők helyett / most majd a szél mond verseket // kerge port
mond és vibráló hőt / a betontér felett. // Hogy itt szerettünk nőket: hihetetlen.” (Petri
György: Ismeretlen kelet-európai költő verse...) Bella István, akinek *Szeretkezéseink*
című ciklusában nincs boldog szeretkezés: „De nem kell szerelem se, ha börtön. / Ha
nem vagyok szabad. /Fegyőr a vágy s az ölelés lötykölt / étel, mit egykedvűen hörből
a rab.” (Fény és levegő nélkül) A természet szabadságának ösztönzésére az ember is
kivívja a maga szabadságát: „Mégis szabad légy, s fergeteges-szelíd/ e völgymentben,
gyermekiségedet /örizd, hisz’ némi emberálmom/ vár, meg a sors, ez a szolgálalkú...”
(Szarka István: *A bíbor oroszlán*).

Az Ádámnál évtizeddel idősebb Szarkánál még van erősebb, mint az ember: a ter-
mészet, amely úgy úr az ember felett, hogy változásaival, szabad szellőivel magával
ragadja. Ma már, Ádám Tamásnál, erről szó sincs. Nála csak szabadsághiány van,
amelyből következik az élet legszörnyűbb érzése, a félelem, ezért üt olyan erősen,
megválaszolhatatlanul ez a kérdés: „Ha gyógyíthatatlan félelmünk, a hazaszeretet ho-
gyan értelmezhető?” (91) És még egy végletes ellentét a beszorítottság okozta félelem

és a szabadság között: „téli szürkületben kidőlt szobám fala. Elhittem hogy szabad vagyok.” És: „Zuhanás közben hagytam magam szeretni.” (97)

Szabadság híján a szerelem nélküli szeretkezés élménye riasztó (87), az egyoldalú szerelem nem szerelem: „olyan ez, mint a fáradt láb, amely/ idő előtt elkopik, mégis elvisz az egyoldalú szerelemhez. Vissza már / nem hoz, hiába könyörgünk.” (95)

A mindentől való megfosztottság érzése a magány, ez is állandó kísérője a költőnek: „Mindig csak a várakozás. /Egy roncspadon összenő keresztbe tett lábam.” (18) A legpontosabban megfogalmazott magány-kép, benne a társ hiányával: „Magányos övezet ez, / romos gardenparti, / ahol bevarrt szájjal nem jutsz semmire.” (85)

Az önvizsgálat segít a magány átélésében: „ Az ostorcsapások közti magányban felértékelődik az emlékezés.” (10) A magán-magányosságon túl a világra is rátelepszik a hiány, ami az egész-dolgok töredékességében jelentkezik:

Hang s fény megtörik, a bűgőcsigák
sem bűgnak. Szétesik a szivárvány,
idén elmarad a tavasz.

Szomjas víztorony jajgat, bokánál
levágott szobor menekül. Szánkban
megfagy pár csepp gyenge alkohol.

Könnyzacskó alatt csikkek áznak,
nikotintól barnul az este. Áldozunk és
feláldozunk. Mérhető magányt rögzítünk.

Félelem, rabság és magány ellen ritka ellenszer a remény: „érdemes várni és kisimítani a zsebben maradt gyűrött képeslapokat. És hogy / húsunkból maguktól is kiszöknek a / tüskék. Ilyenkor elhisszük: / közelünkben bujkál a remény.”

József Attila (csaknem) minden 20. századi és mai magyar költőnek ihletője, elérendő magaslata. Ádám Tamás József Attila-élménye mélyebb, személyesebb, mint sokaké, nála jobban kevesen érzik a magáramaradottságot.

Belekezdeni abba, ami nincs.
Beismerni, amit nem lehet.
Melegedni hideg tekintetben.

Mindig viszonzatlanul, hínárba
kapaszzkodva, korommal leöntve.
Hideg hold árnyékában elesve.

Fejet lucskos párnára hajtva
megérteni, hogy senki sem
szerethet.

Ádám Tamás költészetének – sok más egyedisége mellett – van egy feltűnő saját-sága: két énje néz egymással szembe, néha egymás ellen fordulva: a vidéki és a városi. Ezt ennyire együtt létezőnek kevés költőnél találtam – talán Kormosnál és Bellánál. „*gps-szel megy a golgotáig*” (36); „*Bauhaus-alkonyat borul ránk*” (68); „*Szobrok ölelkez- nek a Moszkva téren*” (71); „*Kőbányán jár*” (80), miközben az őt körülvevő világ, a természet empátiája megejtő: szinte magába öleli, magához hasonítja a költőt: „*almafák nőnek tenyeremből, estére virágba borulnak*”. (17) Ugyanezzel a szemlélettel „*Mellka- somon fű nő, hátamon bogarak szaladgálnak*.” (18) Ősszel „*haldoklik a liget*”, mint az emberek. Ádám természetfelfogásának sajátossága az illatok kedvelése, és többször említi kedvenc illatait, a rozsmaringot, a borókát és az orgonát.

Költői eszközei

Ádámnak sok költői eszköze van. Jellemző az absztrakt fogalmak tárgyiasítása, sőt anyagivá tétele: „*Pusztul a lópokrócba csavart lélek*” (42); „*masszává egyszerűsödik a múlt*” (29); „*emlékeim rongyaival takarom a hátam*” (34). Hasonlatai távolról összerántottak, ezért erősek, megrázóak: „*A teknőc páncélja kemény, mint az elrejtett taposóaknák*” (72). Él egy olyan stílussajátsággal, amit az irodalomtudomány mágikus realizmusnak nevez. Ennek eredetét Dél-Amerikából származtatják, ott figyelték meg az elbeszélő irodalomban: reális elemeket kevernek misztikusakkal, de nagyon fontos, hogy a misztikus elemek jelentését a befogadó közösség értse, mintegy „saját közös nyelvként” kezelje. A prózán kívül a festészetben is gyakori, a legjellemzőbbek talán Chagall korai korszakának képei, amelyeken a mátkapár a levegőben úszik, egy hegedős hegedül a háztetőn (innen a musical témája és címe), de repül tehén, szamár és bármely más közönséges tárgy is. A szürrealizmussal nem összetéveszthető, mert annak a lényege éppen a meglepetés, a meghökkentés, ellentétben a mágikus realizmus felismerésre készítésével.

Ádám képeinek szerkezete megfelel a mágikus realizmus követelményeinek. „Párizs fölött fürdőkád repül, Jim Morrison találkozott a faluorvos halott fiával, aki leérettségizett és megtanulta a bluest.” A kép elemei: Párizs, ahol Jim Morrisont eltemették a Père-Lachaise temetőben; a fürdőkád Marat fürdőkádja, amelyben merénylet érte. A halott fiút Morrisonnal a zene köti össze. Ezeket az elemeket csak „a művelt beavatot- tak” közössége ismerheti.

Ádám Tamás kötete még nagyon sok szépséget rejt, szépségeket és bánatokat. Azt kívánom a költőnek, hogy legyen lehetősége több boldogságra okot adó világban élnie. Ígérem, írok róla akkor is, keresve benne a boldog pillanatokat.

Ványai Fehér József

Egy lehetséges változat

Hartay Csaba: Nem boci!

Írásomat nem hagyományos könyvrecenziónak szánom, mert arról már lekéstem. Hartay Csaba *Nem boci!*-ját 2015-ben jelentette meg az Atheneum Kiadó, s azóta, bizony, eltelt pár év. De nem hagyott nyugodni a téma, Hartay könyvét nemrégiben újraolvastam, s ezúttal már jegyzeteltem is. Az a kérdés izgatott, hogyan lehet (lehet-e egyáltalán, kell-e) irodalmat „csinálni” az Úr 2010-es esztendeiben a magyar agráriumról, s ahogy Hartay teszi e művében, úgy szabad-e? (Előrebocsátom, eszem ágában sincs megmondani, hogyan ajánlatos írni bármiről is, csupán a véleményemet közlöm).

Egy éven belül másodszor olvasom Hartay Csaba *Nem boci!* című könyvét. Először azért tettem, mert egészen egyszerűen kíváncsi voltam rá, és hát olvasni is szeretek. Másodszor pedig azért, mert (előre megfontolt szándékkal) írni akartam róla, elkezdett komolyabban foglalkoztatni a téma. Mondhatni, megúsztatam volna az egészet egy svungra, ha már az első alkalommal jegyzetelek, de ezt elmulasztottam, így aztán gyérünk újra. (Meglehet, jót tett nekem az érlelés, a műnek pedig a pihentetés).

Szerencsére a téma (lásd közelebbről „magyar agrárium helyzete”) örökké aktuális, hiszen történelmi távlatokban (előre és hátrafelé tekintve) minimum az életünkről van szó, és hát – Istennek hála – az irodalom sem ment még ki teljesen a divatból. No meg (közhelyszerűen) ehhez, mármint a mezőgazdasághoz (lehet, hogy az irodalomhoz is?) mindenki ért, legalábbis úgy hiszi magáról.

Különben ne gondolja senki, hogy mondjuk Szabó Pál mint afféle „örök voluntarista” ábrázolta volna a paraszti világot, példának okáért a múlt század harmincas éveinek falusi életét kevesen festették le nála hitelesebben, kritikusabban. Nála az ideológia úgy 1947 után uralta el a műveket, ám sajnos, onnantól fogva már kóros és káros mértékben.

Nagyjából-egészében igaz ez Veres Péter életművére is, azzal a megszorítással, hogy az utóbbi széprózai teljesítménye nem mérhető Szabó Páléhoz, legalábbis mennyiségre biztosan nem – arról nem is beszélve, hogy a művészi önkifejezést esetükben sem tekinthetjük olimpiai sportágnak. Igaz, Veres Péter inkább politikus volt, mint irodalmár, míg a *Lakodalom – keresztelő – bölcső* szerzője író. (Persze, ettől még a *Gyepsor* eredeti munka, olyan világról tudósít, amely a magyar irodalomban nem túl gyakran jelent meg).

De hogyan jön mindehhez Hartay Csaba?, kérdezheti joggal bárki. Hartay ízig-

vérig posztmodern író és költő, ezen stílusnak, életfelfogásnak harmadik-negyedik hullámából, míg amazok egy más kor alkotói, általánosságban nevezhetők realistáknak, ha nem is használhatjuk a „*sült*” jelzőt velük kapcsolatban. Mondhatjuk, hogy az említettek szűkebb értelemben sem Hartay szellemi elődei, s akkor, ugye, hogyan kerülnek egy lapra... És mégis, témaválasztásuk összehozta őket: a vidéki, közelebbről alföldi magyar életet festették és festik mindhárman, Hartay egy mai tehenésztelep figuráit élénk vetítve, a másik kettő pedig a felbomlás előtt álló paraszti társadalmat ábrázolva. Ha tehát maga az írás közös platformra terelte e hármakat, azért egyikőjük sem nem nevezhető „mezőgazdasági” írónak vagy költőnek, bár e címkét könnyen ragasztgatják mifelénk. Talán nem véletlen, hogy Szabó Tibor Benjámin, az Atheneum vezetője, a *Nem boci!* kiadója egyenesen a népi írók örökösének nevezte Hartayt – lelke rajta, én nem irigylem tőle, sőt örülnék neki, hogy valaki a XXI. században vállalja a nemes hagyományt.

Mert az ügy, a magyar agrárium helyzete, fenntarthatósága, jövője nemzeti kérdés, éppen ezért fontos a vele való foglalkozás is a kulturális szférában. (Ennél már csak magával a földdel való foglalatosság volna fontosabb). És a magyar mezőgazdasággal (rövid periódusokat kivéve) mindig baj van, bár a jelenben az sem vigasz, hogy immáron évszázadok óta. És az emberfia nem érti, hogy miért is. Hiszen a Kárpát-medencében (és ez nem közhely) minden adott lenne hozzá, hogy virágozzék a magyar föld...

Sohasem felejttem el, amikor vagy húsz éve Belgiumban jártam buszos úton, s az Ardennek lejtőin ereszkedtünk alá. Jobbra és balra marhacsordák, kastélyszerű lakóházak a gazdáknak, gazdasági épületek, szélben ringatózó, méter magas szalastakarmány, a boltok tele hazai sajtokkal... Az Alföld talaja éppen ilyen szalastakarmány termelésére alkalmas, viszont a remek adottsággal nem tudunk élni, és lassan már történelmi távlatban nem.

Mert, lássuk be, az irodalom felől nézvést maga a téma (t. i. a magyar agrárium) kiválóan alkalmas volna a magyar sors bemutatására, ehhez képest az utóbbi évtizedekben kevés mű született róla. A háború előtti földbirtok és művelői, a cselédség, kuláklista, államosítás, tsz-világ, rendszerváltás, kárpótlás – közhelyszerű címszavak, melyeket talán a sajtó (kiváltképp a kilencvenes években) bőven taglalt, de érvényes művészi produktumok nem sorjáznak fel mellette. Pedig az élet irodalom után kiált, csak az nincs egyelőre, aki meghallaná.

Másfelől az is igaz, hogy korunknak nincsenek Galgóczi Erzsébethez hasonlítható írói, akik érvényeset tudnának mondani erről a világról, Móricz Zsigmondhoz mérhetőek pedig pláne nincsenek. Kis politikát keverve az esztétikához (bár jól tudom, hogy ez veszélyes játék, általában nem vezet jóra): kevés művész tett annyi engedményt a kádárizmusnak, mint Galgóczi, ugyanakkor kevesen kritizálták olyan vehemensen az akkori rendszert, mint ő.

Vagy mostanság a szárba nehezen szökkenő tartalom keresi formáját, ami olykor csak évek, évtizedek alatt sikerül? Egy biztos, hogy nem a nagy történelmi regények idejét éljük.

A *Nem boci!*-ban korunk hőse az „ideális tehenészlegény”, aki ugyan szeretne a cégnél dolgozni és sok pénzt keresni, bár mintha egy kicsit félne „ezektől a nagy dögöktől”. Hartay alakja hús-vér figura, mintha a hétköznapiakból lépett volna elő: bevállalós csávónak tartja magát, noha azzal is tisztában van, hogy veszélyes foglalkozás ez, mert mi lesz, ha „felkúrja” a barmok agyát, és nekimennek. A könyv feltétlen erénye, hogy bemutatja: vidéken (a tehenésztelepen és másutt) már régen nem a „nép” nyelven beszélnek, ha a szociológia egyáltalán még ismeri és használja ezt a kategóriát, hanem egyfajta szubkultúra jeleivel kommunikálnak, amely egyszerre próbál fiatalos lenni és az argóra hasonlítani. A társadalom XX. századi felbomlása után évtizedekkel, a tömegkultúra totális elterjedése idején erkölcsi megfontolásokból senki szemére nem vethetjük, hogy ez így alakult, sőt, mondhatjuk, kicsit mindnyájan tehetünk róla. Nem vigasz, de tény.

A huszadik század első negyedében nem szólhat akkorát egy szociográfia, mint mondjuk a múlt század harmincas vagy éppen hetvenes éveiben, ám azért Valóság nevű nagybácsink ma is köztünk él, és kíváncsiak vagyunk rá, mit mond. Másfelől a média az elmúlt évtizedekben mégiscsak elvégzett egyfajta valóságfeltárást, s ma pár óra alatt átugrunk (vagy gépen átrepülünk) egyik földrészről a másikra, azért a Hartay-féle „köntör-falazás-nélküliségre”, magyarul odamondogatásra égető szükségünk van (lenne).

A *Nem boci!* fejezeteiben életszagú történetek követik egymást üzletkötésről és reklámról, a kőkemény, sokszor embertelenül nehéz termelésről, italról és erotikáról, munkás hétköznapiokról és kiábrándultságról, vagyis mirőlünk, ma élő emberekről. Nem könnyű belenézni a görbe tükörbe, illúzióromboló a szembesítés: csúnyán beszélünk, és nem éppen erkölcsi magaslatokon leledzünk nap mint nap. Igen, trágárok vagyunk és igénytelenek, mintha ma beszélt anyanyelvünk inkább táplálkozna az argóból, mint az irodalomból. Ez még akkor sem vigasz, ha tudjuk jól, hogy a „nép” régebben is csak ritkán kommunikált olyan stílusban, ahogy az a regényekben megjelent, de korunk felülmúlja a legvadabb naturalista stílust. Lehet ezt roncsolt nyelvnek nevezni, ahogy a mű egyik recenzense teszi, csak azt nem sejti egyikünk sem, hogy a multikulti rombolása meddig süllyeszti még a társadalom felbomlása óta helyét nem találó embert.

Hartay Csaba könyve hiteles tudósítás arról a világról, amelyről alig szól jó irodalom, s ilyen értelemben bizony hiánypótló munka. Az ábrázolás, a mikrovilág lefestése hiteles, valódi élményből fakad, amit érezni befogadás (olvasás) közben. A tizenéves traktoros nem most jött le a falvédőről, a kombájnnal tényleg idegesíti a gazdát, ha fölöslegesen áll, s ha silány a siló, veszélyben a takarmányozás. Művé-

szetünkben a honi szubkultúrák kivesézve, hogy mivé lett a mobilizált és virtuális konzumvilág, unásig elemezve – viszont közvetlen környezetünk, mint sötét titok vesz körül minket. A *Nem boci!* éppen ebből a nagy hiányból törleszt valamit, bár e téren is igaz, hogy egy-két fecske nem csinál nyarat...

Hartay Csaba nem foglalkozott azzal, hogy divat-e a válság előtti és utáni paraszti világról könyvet írni, hanem fogyasztható, szórakoztató művel állt elő, és kész. Felfogásom szerint műve egy lehetséges változat a stílusok, műfajok gazdag tárházából. Jó lenne hinni, hogy nem az egyetlen, nem az utolsó.

(Atheneum Kiadó, Budapest, 2015)

Rump Tímea

Cirkusz az egész világ, és kötél táncos benne minden férfi és nő

Gondolatok a Kötél tánc című antológiáról

A *Kötél tánc* címet viselő kötet, a Vörösmarty Társaság első novellákat tartalmazó antológiája, mely székesfehérvári művészek sokszínű kisprózáit köti csokorba. 2019-ben jelent meg, Bobory Zoltán válogatásával. Tizenhárom szerző harmincegy novelláját tartalmazza. Többségük költő, azonban a székesfehérvári irodalom megszokottól eltérő voltát hivatott alátámasztani az a tény, hogy prózai téren is kiemelkedő munkák születtek az alkotók kezei között.

Az Előszóban Lukácsy József szavaival találkozhatunk, melyben fejtegeti a vers és a kispróza ellentéteit, a novella műfaji jellemzőit. Utóbbit illetően visszanyúl egészen a késő ókori gyökerekig, végigvezetve gondolatait a mai modern forma megteremtéséig.

A harmincegy mű igen változatos, tematikát, formát és szerkezetet tekintve is. Akár „Iris koszorújához” is hasonlíthatnánk, Babits első kötete nyomán, mely a *Levelek Iris koszorújából* címet viseli, sokszínűsége miatt.

Gyakoriak az életrajzi visszaemlékezések, gondolatfolyamok, valós, életrajzi elemeket tartalmazó írások. Több novellában is megjelennek a gyermekkori emlékek, a régi világ modern korhoz való hasonlítása, és a halál, mint elkerülhetetlen jelenség kérdésköre.

Ahogy Lukácsy József fogalmaz: „...ezek a novellák gyerekkori emlékek, fikciós abszurdoidok, történelmi eseményeknek, szülőknek, nagyszülőknek állított írásos emlékművek, sajátos nyelvi leleményekkel, népies és tájnyelvi fordulatokkal, néhol szarkasztikus humorral, vagy finom iróniával...” (Lukácsy József: *Kötél tánc*. Vörösmarty Társaság, 2019).

A kötetet színesítik az alkotók fotói. Mielőtt belekezdünk műveik olvasásába, rövid bemutatkozást találunk róluk. Főként irodalmi munkásságukról, prózaírói motivációikról. Számomra a szerzők gondolatvilágába való előzetes betekintés alaphangulatot teremt az alkotások olvasásához, valamint a kötet és az olvasó közötti kapcsolat megteremtését is remekül szolgálja. Olyan érzés, mintha személyesen nekünk nyújtanának kezet, akár egy író-olvasó találkozón való meleg kézfogás.

Bartal Klári novellájával indul az antológia. A *Sorsok a Duna* mellett a magyarországi vidéki közeget jeleníti meg. A városi hangulatot állítja szembe a vidéki, Duna

közeli életérzésekkel. A „békés csend”, a „nyárfaerdők suttogása” érzékletesen írja le a helyszín nyugodtságát. Azonban a városi látogatók elől rejtve maradnak a vidéki lét problematikái. A novella elején megjelenik a pontos korrajz, napjaink népszerű pletykalapja, a *Blick*, és korunk közszereplőinek emlegetése révén. Pontos földrajzi meghatározást kapunk, hol játszódik a történet. A Baja–Mohács között élők helyi tájszólást is megjeleníti: „*Csak maga érzi ezt így, kedves – bölcselkedett tegnapi vendégünk –, mert nyaralni gyüjt ide, s nem itt kényszerült élni.*”

A novellában megjelenik a jelen és a múlt hú kirajzolódása, több generáció világvégébe ágyazva. A mai Magyarország vidékeinek helyzetét, problémáit általánosságban mutatja be, egyetlen helyszín alapján, de mind ráismerhetünk saját tapasztalatainkra. Akik faluról származnak, azok számára több mint ismerős lehet a következő mondat: „*A fiatalok városban élnek, mindenkinek van saját lakása, a nagy vagy dédi háza már teher.*”

Bemutatja, hogyan váltja fel a vidéki létformát a városi élet, majd a Duna, mint megszemélyesített uralkodó motívum segítségével, egységbe fonja az egész eddigi magyar sorsot. Az első novellában megjelennek mindazok, amelyek az utána következő alkotásokban is nagyon gyakori elemekként szolgálnak.

A *Pacsirtaszóban* (Bartal Klári) is elősejlik egy vidéki munkás képe, azonban a novella egy általános, mindig és mindenki számára aktuális történés köré épül, majd a halál feldolgozásának pozitív ígéretével zárul. Egyetemes gondolatokat fogalmaz meg, esetlegesen vigaszt nyújthat az élők számára, kik elvesztették szeretteiket.

A *Pünkösöd előtt* (Bartal Klári) több ponton is párhuzamba vonható a kezdő novellával. Visszatérő elem a magyarságtudat, a magyar szó a maga konkrétumában is megjelenik mindkét alkotásban. Előbbiben a pünkösöd mint magyar ünnep kihangsúlyozása kerül központi szerepbe, melyet a nemzeti hovatartozás érzékeltetéseként értelmezhet az olvasó: „*Pünkösöd jön {...} igazi magyar módra, ünnepi ebéddel is köszönteni kell.*”

A történet egy visszaemlékezés, gondolatfolyam, melyből megtudhatjuk, az író számára milyenek voltak a régi ünnepek, mennyit változott az élete napjainkra. Eme változást az étkezés színvonalának alakulásával szemlélteti. Ebben a műben is megjelennek tájnyelvi elemek, például a „*kesánkodás, köszönködés, böllénkedés.*” Összességében az idő múlását, az emberi lét korszakainak különbözőségét mutatja be az írás.

Megállapíthatjuk, hogy a művek jelentős részében megjelenik a halál, a temetés, az elmúlás problematikája. Hol szívszorító komolysággal, hol pedig enyhe iróniával vegyítve vetítik képzeletünk elé a halállal kapcsolatos történeteket. Mindez erőteljesen megfigyelhető *A siratóember* (Bobory Zoltán), a *Hallgatnak az angyalok* (László Zsolt), a *Temetés* (Heiter Tamás) és *Az asztal* (Bobory Zoltán) című alkotásokban is.

Nem ritka, hogy ezzel együtt jár egyfajta szarkasztikus hangvétel, mint *A sira-tóemberben*, ahol a látszat csal, és a címszereplő a látszólagos érzékenységgel, sírós attitűdjével pénzt és együttérzést csikar ki szándékosan az emberekből. A *Temetés* című szövegben is hasonló ironikus melléközöngére lehetünk figyelmesek, melyben két idős barát horgászat közben, az etetőanyagba kevert hamvakkal igyekszik beleszórni a tóba cimborájuk földi maradványait.

Az *asztal* című írás szintén a múltra való visszatekintés, és az elmúlás témája köré épül. Egy idős, viseletes bútordarab váltja ki az emlékezést készítőjére, aki feltételezhetően már régen nem él.

Az elmúlás témáit erősíti a *Mikulás napi történet* (Bobory Zoltán), az *Opus* (Gál Csaba), az *Egy dallam* (Kürti Réka), *A bakancs* (Nehrer György), az *Egy marék venyige* (László Zsolt) és az *Érettségi találkozó* (P. Maklári Éva) is. Eltérő tematikai, formai és szerkezeti különbségek ellenére egységbe vonja őket a múltidézés, a letűnt korokra való emlékezés.

Az *Opusban* egy cica befogadásának múltbéli történetét olvashatjuk, lélektani folyamatokká, és a zenei ihlet keresésének útjává bővítve. A *Mikulás napi történetben* egy tanár-diák viszonyban köszön vissza a letűnt korok emléke, mikor egy rendőr megkönyörül az idős tolvajon, mert annak tanítványa volt diákévei alatt. Az *Érettségi találkozó* az iskolás évek hangulatát eleveníti fel, *A bakancs* és az *Egy marék venyige* a gyermekkor érzületét, történéseit vetíti az olvasó elé.

Végül felmerülhet bennünk a kérdés: Vajon miért lett eme sokszínű kötet címe a *Kötéltánc*? A választ Pálfalvi András címadó novellája révén feltételezhetjük, melyben a mai kor emberének jellegzetességeit, világszemléletét mutatja be. A maga realitásában, ugyanakkor finom iróniával érzékelteti az átlagember negatív gondolatok gyűrűjébe ágyazott rosszmájú megjegyzéseit. Ezzel felhívja a figyelmet a modern kor negatív szemléletmódjára. A történetben ugyanúgy figyelik egymást az emberek, ok nélkül ítélkeznek, ha valami számukra nem szokványos dolgot látnak, akár csak a valóságban.

A „multikulturális”, a „globalizáció” és a „nyuggerek” szavak is helytálló korrajzot festenek, míg előbbi kettő egy valós jelenség a modernizációban, az utóbbi közkedvelt pejoratív kifejezés a fiatalok körében.

A *Kötéltánc* című novella történetében a főszereplő a parkban sétálva különös csoportosulásra lesz figyelmes, melynek tagjai igen sokféle figurák. A cirkuszi kötéltánchoz hasonló, mégis alacsonyabbra felszerelt, gumi anyagból készült kellekkel űzött tevékenységet végeznek, mely a környéken ismeretlen. Ez felháborította a főszereplőt. Párhuzamba vonta a műveletet a modern kor elfajzottságával. Gondolatmenetét tovább vezetve a valódi, cirkuszokban látott kötéltáncot a vasúti síneken egyensúlyozó gyermekek „táncával” tette hasonlatossá.

Majd mindezt az élet metaforájává emelve veti össze a parkban látott silány

utánpótlással, melyet ősei „korcsaként” definiál. Ezzel a mű jelentésmezeje kitágul, a kötél tánc az élet szimbólumává válik, mely értelmezés szerint a modern kori élet már meg sem közelíti a régi világot.

A kötet varázsa abban rejlik, hogy mindenkinek más jelentéstartalmat közvetíthet, ha rájövünk, pontosan mit is takar számunkra a kötél tánc. Az általam leírt értelmezésben a kiválasztott művek sokszínűségük ellenére mind kapcsolódnak egymáshoz, hiszen az emberi élet egy-egy darabkáját, szegmensét hivatottak megörökíteni.

Emlékek, gondolatfolyamok, fikciók, ízes tájszólási elemek és gyermekkori ételek ízeinek kivételes pontossággal való megjelenítése jellemzi a műveket. Emellett a különböző korok sajátosságainak napjainkkal való egybevetése révén fonják kötéltbe tapasztalataikat, melyen az olvasóközönség kedvére „táncolhat” az értelmezési lehetőségek mezsgyéin.

(Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2019)

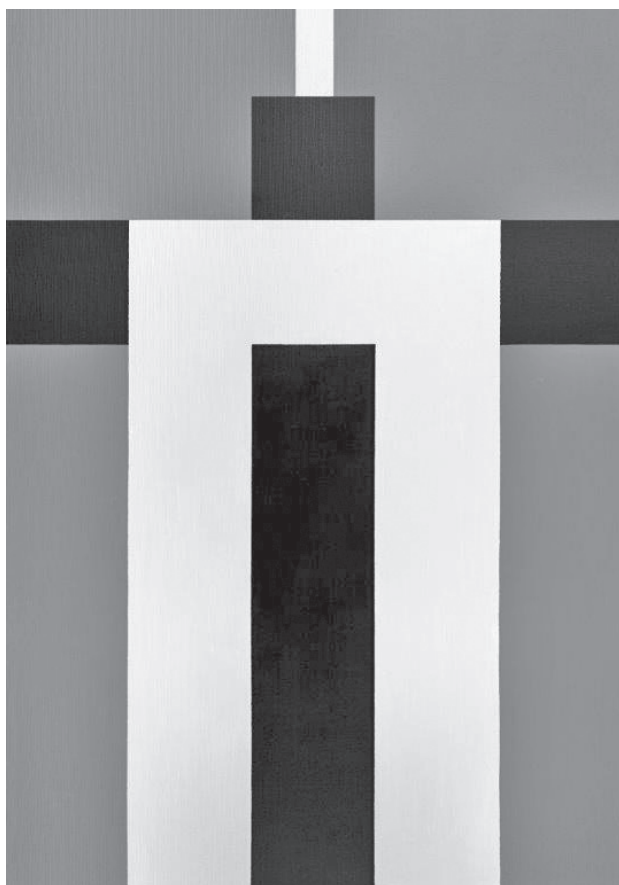

Aknay Tibor

Noé új éneke

Mert el kell jutnunk
az új Ararátra.
Sodródik velünk a bárka,
s egymás lelkébe zárva,
fürkésszük a távot,
hány élet még az ára,
felbukkan-e végre
ama part,
a jövő üzenet-ága,
hogyan volt hiába:
mert el kell jutnunk
az új Ararátra.
Nem tudunk irányt,
nincs mit tartani,
túlélünk mind
a bárka rabjai,
nincs ég felettünk
csak a víz alattunk,
kinek lesz jó,
ha megmaradtunk?
Lesz-e még
az embernek társa?
Mégis, vágyunk
az új Ararátra.

És ha az új part
majd elénk tűnt,
lesz-e, ki sír majd
miértünk?

A hit kapuja
(2018 akril, vászon, 100×70 cm)

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Albert-Lőrincz Márton (1951) Marosvásárhely
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Baán Tibor (1946) Budapest
Bagi István (1937) Eger
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Baka Györgyi (1951) Érd
Bakos István (1943) Budapest
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Bartók István (1955) Budapest
Bene Zoltán (1973) Szeged
Bencze Mihály (1954) Négyfalu
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bobory Zoltán (1946) Székesfehérvár
Bozók Ferenc (1973) Mosonmagyaróvár
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Anna (1938) Győr
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Demeter József (1947) Ballószög
Dinyés József (1948) Budapest
Dudás Sándor (1949) Szolnok
Erdei-Szabó István (1958) Bucsa
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Finta Éva (1954) Sárospatak
Füleki Gábor (1980) Gyöngyössolymos
Gál Sándor (1937) Buzita
Gulyás Imre (1945) Debrecen
Hadnagy József (1950) Debrecen
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Iancu Laura (1978) Magyarfalu
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kégl Ildikó (1976) Miskolc
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Konczek József (1942) Pomáz
Kovács Daniela (1976) Debrecen
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Köves József (1938) Budapest
László Zsolt (1963) Székesfehérvár
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Lisztóczy László (1941) Eger
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Mihályi Molnár László (1953) Szepsi
Madarász Imre (1962) Üröm
Mészáros József (1946) Budapest
Molnár Pál (1952) Budapest
Németh István Péter (1960) Tapolca
Nagy Zita (1987) Eger
N. Fodor Iza (1978) Mosonmagyaróvár
Nagy L. Éva (1954–2019)
Olasz Valéria (1956) Győr
Oláh András (1959) Mátészalka
P. Maklári Éva (1943) Székesfehérvár
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Pődör György (1948) Vasszécseny
Radnai István (1939) Budapest
Rump Tímea (1995) Eger
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sebestény-Jäger Orsolya (1969) Budakalász
Sebők Melinda (1979) Budapest
Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Suhai Pál (1945) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szakonyi Károly (1931) Budapest
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Szepes Erika (1946) Budapest
Szepesi Zsuzsanna (1956) Pomáz
Szíki Károly (1954) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Pataki István (1953) Bihar
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Tönköl József (1948) Győr
Török Nándor (1965) Budapest
Turai Kamil (1952) Kecskemét
Udvarhelyi András (1944) Budapest
Vanyó Zsuzsanna (1968) Noszvaj
Ványai Fehér József (1959) Gyomaendrőd
Veres Tamás (1976) Cegléd
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Zirig Árpád (1940) Dunaszerdahely
Zsákai Csilla (1949) Budapest
Zsidó Ferenc (1976) Székelyudvarhely

E számunk illusztrációit Eöry Emil szobrász- és festőművész készítette.